

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2024 Випуск 14

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Новальська, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Заступник головного редактора

Надія Бачинська, кандидат педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Відповідальний секретар

Галина Салата, доктор історичних наук, професор, Київський університет культури, Київ, Україна

Члени редакційної колегії

Валентина Бездрабко, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Андрій Білолицький, доктор технічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Майя Войцеховська, доктор наук в галузі бібліології та інформології, професор, Університет Гданська, Гданськ, Польща

Генрік Голлендер, доктор гуманітарних наук, Асоціація EBIV, Варшава, Польща

Ірина Давидова, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Оксана Збанацька, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент Київський університет культури, Київ, Україна

Олена Каракоз, кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв Київ, Україна

Ірене Лопатовська, доктор філософії в галузі інформаційних наук, доцент, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Оксана Матвієнко, доктор педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Людмила Прокопенко, кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Юрій Горбань, кандидат культурології, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Київ, Україна

Алла Соляник, доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Марія Хейг, доктор філософії в галузі інформаційної науки і технології, доцент, Університет Вісконсін-Мілуокі, Мілуокі, США

Лео Ма, директор бібліотеки, New Asia College & United College Library (Бібліотека Китайського університету Гонконгу), Гонконг

Editorial board

Editor-in-Chief

Tetiana Novalska, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief

Nadiia Bachynska, PhD in Education, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Executive Editor

Halyna Salata, DSc in History, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board

Valentyna Bezdrabko, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Andrii Biloshchyskyi, DSc in Technical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Maja Wojciechowska, DSc in Bibliology and Information Science, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland

Henryk Hollender, PhD in Humanities, EBIV Association, Warsaw, Poland

Iryna Davydova, DSc in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Oksana Zbanatska, DSc in Social Communications, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Olena Karakoz, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, PhD in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Oksana Matviienko, DSc in Education, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Liudmyla Prokopenko, PhD in Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Yurii Horban, PhD in Cultural Studies, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, DSc in Social Communications, Senior Research Fellow, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Alla Solianyuk, DSc in Education, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Maria Haigh, PhD in Information Science and Technology, Associate Professor, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee, USA

Leo Ma, Library Director, New Asia College & United College Library (Chinese University of Hong Kong Library), Hong Kong

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

**Український журнал
з бібліотекознавства
та інформаційних наук**

Науковий журнал

**Ukrainian Journal on Library
and Information Science**

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 14
ISSUE 14**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКіМ
KYIV
KNUCA PUBLISHING CENTRE
2024

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 року № 409 за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Затверджено до друку та опублікування в мережі інтернет Вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв (протокол №9 від 11.12.2024 р.)

Відповідальний редактор

Т. Новальська

Літературний редактор

К. Спрогіс

Редактор-перекладач

англійського тексту

С. Гурбанська

Бібліографічний редактор

І. Стригун

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук : наук. журн. / редкол.: Т. Новальська (голов. ред.), Н. Бачинська (заст. голов. ред.), Г. Салата (відп. секр.) та ін. ; відп. ред. Т. Новальська ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2024. – Вип. 14. – 196 с.

У 14-му випуску представлено публікації, в яких виявлено особливості маркетингових комунікацій публічних бібліотек України в контексті процесів цифрової трансформації, проаналізовано краєзнавчу складову відеоматеріалів бібліотек на відеохостингу YouTube, визначено аксіологічні вектори функціонування цифрового репозитарію бібліотек закладів вищої освіти. Опираючись на зарубіжний науковий дискурс, запропоновано мультимірну модель бібліотечного простору, розкрито особливості використання соціальних медіа як сучасного інструментарію цифрових бібліотек у контексті розвитку віддалених сервісів. Визначено перспективи застосування імерсивних технологій у діяльності бібліотек України, представлено digital-маркетингову діяльність та новітні форми використання архівної інформації, науковцями окреслено стан аутич-проблематики у бібліотечній справі України, з'ясовано парадигматичні відношення між термінами «аутич» та «нестационарне бібліотечне обслуговування» задля обміну знаннями у процесі професійного спілкування. Узагальнено теоретико-методологічні основи управління знаннями та виявлено особливості їх імплементації в бібліотечну діяльність на прикладі наукових бібліотек України, в контексті бібліотечної журналістики представлено потенціал інформаційних жанрів, розкрито досвід та передбачено перспективи цифровізації бібліотечних сервісів Одещини, окреслено стратегії реставрації і збереження документів в архівах у воєнний час. Авторами здійснено аналіз впливу імерсивних технологій (віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR), змішана реальність (MR)) на освітній процес, зокрема у вивченні гуманітарних дисциплін.

У цьому випуску представлено рецензію Тетяни Ярошенко на книгу Greenwel, S., & Evans, G. E. (2023). *Library programs and services: The fundamentals* (9th ed.). Bloomsbury Libraries Unlimited.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Євгена Коновальця, 36, каб. 905
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1210 від 31.10.2023 року. Ідентифікатор медіа: R30-01919.

ISSN 2616-7654 (Print)

ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2024
© Автори статей, 2024

The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of study: 029 – Information, Library and Archives Management by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 17 March 2020 № 409.

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(Protocol No. 9, dated 11.12.2024)*

Responsible editor

T. Novalska

Literary editor

K. Sprogis

English text editor

S. Hurbanska

Bibliographic editor

I. Stryhun

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Sciences : scient. journ. / ed. board: T. Novalska (ed.-in-chief), N. Bachynska (dep. ed.-in-chief), H. Salata (dep. secr.), et al. ; resp. ed. T. Novalska ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : KNUCA Publishing Centre, 2024. – Iss. 14. – 196 p.

The 14th issue presents publications that reveal peculiarities of marketing communications of Ukrainian public libraries in the context of digital transformation processes, analyse a local history component of video materials of libraries on YouTube video hosting, determine axiological vectors of digital repository functioning of libraries in higher education establishments. Based on foreign scientific discourse, a multidimensional model of library space is offered, as well as features of using social media as a modern tool for digital libraries in the context of the remote services development are revealed. Prospects for applying immersive technologies in the activities of Ukrainian libraries are defined, digital marketing practice and innovative forms of using archival information are presented, state of outreach issues in Ukrainian librarianship is outlined, paradigmatic connections between terms “outreach” and “non-stationary library service” for the knowledge exchange in the process of professional communication are clarified. Theoretical and methodological foundations of knowledge management are summarised and peculiarities of their implementation in library activities are identified on the example of Ukrainian scientific libraries, possibilities of information genres are presented in the context of library journalism, experience is revealed and prospects for digitisation of library services in the Odesa region are pictured, strategies for restoration and preservation of documents in archives during wartime are outlined. The authors analysed the impact of immersive technologies (virtual reality (VR), augmented reality (AR), mixed reality (MR)) on the educational process, particularly in studying humanities.

This issue presents Tetyana Yaroshenko’s review of the book by Greenwel, S., & Evans, G. E. (2023). *Library programs and services: The fundamentals* (9th ed.). Bloomsbury Libraries Unlimited.

The journal is aimed at a wide range of the library and information sector staff, scientists, lecturers of higher educational institutions, DSc students, PhD students, MS students, all those who study theoretical and applied aspects in the sphere of social communications, information and communication technologies.

Address of editorial board: KNUCA, Kyiv, 36, Ye. Konovalts Str., off. 905
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television
and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 1210 as of 31.10.2023. Media ID: R30-01919.

ISSN 2616-7654 (Print)

ISSN 2617-8427 (Online)

© Kyiv National University
of Culture and Arts, 2024
© Authors of articles, 2024

ЗМІСТ

CONTENTS

БІБЛІОТЕКА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

LIBRARY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

- Надія Бачинська, Владислав Касьян*
**МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ** 10
- Євген Забіянов, Тетяна Новальська*
**КРАСЗНАВЧИЙ ВІДЕОКОНТЕНТ
БІБЛІОТЕКИ
НА YOUTUBE-КАНАЛІ** 20
- Іван Курганський*
**АКСІОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ
ЦИФРОВОГО РЕПОЗИТАРІЮ
БІБЛІОТЕКИ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ** 33
- Олександр Сідина*
**МУЛЬТИВИМІРНА МОДЕЛЬ
БІБЛІОТЕЧНОГО
ПРОСТОРУ В ЕПОХУ КОНВЕРГЕНЦІЇ:
ЗАРУБІЖНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС** 44
- Андрій Юдов*
**СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ
ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВІДДАЛЕНИХ
СЕРВІСІВ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕК** 55
- Nadiia Bachynska, Vladyslav Kasian*
**MARKETING COMMUNICATIONS
IN CONDITIONS
OF DIGITAL TRANSFORMATION
OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES**
- Yevhen Zabiianov, Tetiana Novalska*
**LIBRARY LOCAL HISTORICAL VIDEO
CONTENT
ON THE YOUTUBE CHANNEL**
- Ivan Kurhanskyi*
**AXIOLOGICAL VECTORS
OF FUNCTIONING OF THE LIBRARY
DIGITAL REPOSITORY
IN A HIGHER EDUCATION
INSTITUTION**
- Oleksandr Sidyna*
**MULTIDIMENSIONAL MODEL
OF LIBRARY SPACE
IN THE CONVERGENCE ERA:
FOREIGN SCIENTIFIC DISCOURSE**
- Andrii Yudov*
**SOCIAL MEDIA AS AN EFFECTIVE
TOOL FOR REMOTE SERVICES
OF DIGITAL LIBRARIES**
- БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**
- LIBRARY AND ARCHIVE PRACTICE: INFORMATION AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**
- Віра Загуменна*
**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ
ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ** 66
- Леся Ковальська, Григорій Ковальський*
**DIGITAL-МАРКЕТИНГОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НОВІТНІ ФОРМИ
ВИКОРИСТАННЯ АРХІВНОЇ
ІНФОРМАЦІЇ** 76
- Оксана Матвієнко, Михайло Цивін*
**АУТРИЧ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ
НАБЛИЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ
ПОСЛУГ ДО СПОЖИВАЧІВ** 93
- Vira Zagumenna*
**PROSPECTS OF APPLYING IMMERSIVE
TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES
OF UKRAINIAN LIBRARIES**
- Lesia Kovalska, Hryhorii Kovalskyi*
**DIGITAL MARKETING ACTIVITIES
AND INNOVATIVE FORMS
OF USING ARCHIVAL
INFORMATION**
- Oksana Matvienko, Mykhailo Tsyvin*
**OUTREACH AS A TOPICAL DIRECTION
OF APPROACHING LIBRARY SERVICES
TO CONSUMERS**

Богдан Мирошник
**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗНАНЬ:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
У БІБЛІОТЕЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ** 105 *Bohdan Myroshnyk*
**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
FOUNDATIONS OF KNOWLEDGE
MANAGEMENT: IMPLEMENTATION
IN LIBRARY ACTIVITIES**

Володимир Міронов
**ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ
СЕРВІСІВ ОДЕЩИНИ:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ** 118 *Volodymyr Mironov*
**DIGITISATION OF LIBRARY SERVICES
IN ODESA REGION: EXPERIENCE
AND PROSPECTS**

Сергій Черненко
**ІНФОРМАЦІЙНІ ЖАНРИ
В КОНТЕКСТІ БІБЛІОТЕЧНОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ** 130 *Sergiy Chernenko*
**INFORMATION GENRES
IN THE CONTEXT OF LIBRARY
JOURNALISM**

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА
LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

Леся Біловус, Олена Васильків
**ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНОГО
МУЛЬТИФУНКЦІОНАЛЬНОГО ХАБУ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН** 152 *Lesia Bilovus, Olena Vasylykiv*
**USE OF IMMERSIVE
MULTIFUNCTIONAL HUB
IN THE EDUCATIONAL
PROCESS FOR THE STUDY
OF HUMANITIES**

**АРХІВНА НАУКА ТА ПРАКТИКА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**
ARCHIVAL SCIENCE AND PRACTICE UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

*Олександр Марковець,
Наталія Вовк, Ярослав Бек*
**СТРАТЕГІЯ РЕСТАВРАЦІЇ
ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
ДОКУМЕНТІВ
В АРХІВАХ У ВОЄННИЙ ЧАС** 162 *Oleksandr Markovets,
Nataliia Vovk, Yaroslav Bek*
**STRATEGY FOR THE RESTORATION
AND STORAGE
OF DOCUMENTS IN ARCHIVES
DURING THE WAR TIME**

Галина Нудишчук
**ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ЯК ОСЕРЕДКИ ПРОТИДІЇ
РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ
В УМОВАХ ВІЙНИ** 177 *Halyna Nudyshchuk*
**PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE
AS CENTRES OF COUNTERING RUSSIAN
PROPAGANDA IN WAR CONDITIONS**

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ
REVIEWS

Тетяна Ярошенко
БІБЛІОТЕКА ЯК СИСТЕМА 190 *Tetyana Yaroshenko*
LIBRARY AS A SYSTEM

**БІБЛІОТЕКА
У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**LIBRARY
IN THE DIGITAL ENVIRONMENT**

УДК 339.138:316.77]:004:027.022(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318283

МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Надія Бачинська,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3912-7108

Владислав Касьян,
кандидат філософських наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: kasjanvv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0539-4531

Для цитування:

Бачинська, Н., & Касьян, В. (2024). Маркетингові комунікації в умовах цифрової трансформації публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 10-19. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318283>

Мета статті – виявити особливості сучасного стану маркетингових комунікацій публічних бібліотек України в контексті процесів цифрової трансформації та запропонувати використання ефективних підходів до комунікації бібліотек у цифровому середовищі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано методи аналізу і синтезу, контент-аналіз, структурно-функціональний та узагальнення.

Наукова новизна. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу до інтеграції офлайн- та онлайн-каналів комунікації бібліотеки з цільовою аудиторією.

Основні висновки. Актуалізовано значення інструментів маркетингових комунікацій публічних бібліотек України. Висвітлено особливості використання бібліотекою цифрових каналів для взаємодії з цільовою аудиторією та розповсюдження інформації про продукти та послуги. Наголошено на посиленні цифровізації українських бібліотек в умовах війни, що проявляється у створенні електронних фондів, впровадженні цифрових технологій, розширенні онлайн-послуг. Акцентовано увагу на тому, що у такий спосіб бібліотеки роблять вклад у збереження культурної спадщини, сприяють доступу до неї внутрішньо переміщених осіб, а також тих, хто перебуває за кордоном. Проаналізовано особливості використання соціальних мереж як важливого джерела інформації та засобу взаємодії, а також як інструменту маркетингових комунікацій на прикладі Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка. Звернено увагу на необхідність поширення українськими бібліотеками оригінальної інформації у різних соціальних мережах, яка враховуватиме інтереси та потреби цільової аудиторії. Розглянуто головні виклики у сфері маркетингових комунікацій, серед яких: недостатнє фінансування бібліотек, потреба у підвищенні кваліфікації бібліотечних фахівців, проведенні ефективних досліджень цільової аудиторії з метою створення релевантного контенту.

Ключові слова: інформаційні технології; публічні бібліотеки; соціальні мережі; маркетинг; цифровізація; комунікація; канали комунікації; користувачі бібліотек.

ВСТУП

В умовах цифрової трансформації суспільства та змін у сфері комунікації публічні бібліотеки України зустрічаються із викликом адаптації до нових реалій цифрової епохи та появи підвищеної потреби у модернізації маркетингових комунікацій. Сьогодні бібліотеки продовжують використовувати традиційні методи взаємодії з користувачами, одночасно застосовуючи цифрові канали комунікації, які відкривають нові можливості для просування інформаційних продуктів та послуг, а також стають засобом посилення взаємодії з читачами, розширення цільової аудиторії та швидкого отримання зворотного зв'язку.

Забезпечення вдалого використання сучасних інструментів маркетингових комунікацій є вагомим фактором зростання конкурентоспроможності бібліотек та залучення нових користувачів, що загалом вимагає від книгозбірень переосмислення їхніх маркетингових стратегій. Актуальність дослідження маркетингових комунікацій в умовах цифрової трансформації обумовлена необхідністю в ефективному позиціонуванні бібліотек як сучасних інформаційних, культурних та освітніх центрів в епоху інформаційних технологій.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Варто відзначити, що в Україні активно проводяться дослідження проблематики маркетингових комунікацій публічних бібліотек держави. Так, зміни у комунікації цих закладів, зумовлені цифровізацією, досліджувались М. Таєнчук, і були зроблені висновки про можливість виходу бібліотек на глобальний ринок за допомогою онлайн-комунікацій. На прикладі роботи бібліотек Європи та Сполучених Штатів Америки аргументувалась необхідність створення електронних віртуальних бібліотек, які діють як інформаційні шлюзи (Таєнчук, 2019). Важливі висновки, які стосуються обраної теми, знайшли відображення у дисертаційному дослідженні М. Маранчак. Автор підкреслює, що дійовими інтернет-стратегіями, які забезпечують покращення репутації бібліотеки, є зростання якості сервісу обслуговування, послідовна робота у соціальних мережах та цілеспрямована діяльність у сфері PR (Маранчак, 2021). Специфіку онлайн-комунікації українських бібліотек на прикладі Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія розкрили М. Демченко та В. Мироненко (2023). Особливості використання у діяльності бібліотек інструментів інтернет-маркетингу вивчали Т. Гранчак та Т. Скітер. Так, інтернет-маркетинг розглядається науковицями як різноманітні напрями діяльності установи, зокрема, дослідження середовища, просування бренду бібліотеки. Авторки наголошують на потребі покращення аналітичної, а також управлінської функції маркетингу українських книгозбірень (Гранчак & Скітер, 2019).

Однак, незважаючи на наявність налагоджених систем взаємодії з цільовою аудиторією, онлайн-комунікація публічних бібліотек України досі залишається недостатньо ефективною. В умовах невідпинних цифрових змін окремі питання щодо оптимізації маркетингових комунікацій бібліотек, зокрема, у соціальних мережах, потребують додаткового дослідження. Недостатньо вивченою залиша-

ється проблема адаптації цифрової стратегії комунікацій зазначених культурно-освітніх закладів до потреб сучасного інформаційного суспільства.

Мета статті – виявити особливості сучасного стану маркетингових комунікацій публічних бібліотек України в контексті процесів цифрової трансформації та запропонувати використання ефективних підходів до комунікації бібліотек у цифровому середовищі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Маркетингові комунікації в бібліотечно-інформаційній сфері представляють собою заходи, спрямовані на встановлення зв'язків із цільовою аудиторією з метою просування інформаційних продуктів та послуг і покращення іміджу бібліотеки. Характерною особливістю цих комунікацій є їх некомерційний характер. Так, пріоритетом діяльності публічних бібліотек України є задоволення інформаційних та культурних потреб громадськості.

Ж. Самохіна (2015) визначає маркетингові комунікації у бібліотечній діяльності як спілкування, яке здійснює установа для взаємодії з читачами. При цьому книгозбірнею використовуються різноманітні інструменти, зокрема, реклама, відеоконтент, зв'язки із громадськістю, соціальні мережі, вебсайт, мобільні додатки тощо. Створення позитивного образу відбувається також у процесі надання різних інформаційних послуг: проведення виставок нових книг, надання доступу до електронних ресурсів, поширення інформації з використанням соціальних мереж та ін. (с. 103).

Цифрова трансформація кардинально змінила роботу сучасних бібліотек. Невпинний розвиток інформаційних технологій, швидкі зміни у потребах та поведінці користувачів зумовлюють необхідність адаптації закладів до нових умов. Так, сьогодні інтернет став основою комунікації людей. Як зазначають Ф. Котлер та ін. (Kotler et al., 2017), отримання інформації здійснюється здебільшого завдяки екранним пристроям: ноутбуку, планшету, телевізору (с. 31).

М. В. Демченко та В. Мироненко (2023) звертають увагу, що процес цифровізації суспільства був пришвидшений карантинними обмеженнями 2019 року (с. 33). Варто наголосити, що в умовах війни в Україні цифровізація бібліотек ще більше прискорилась. Так, книгозбірні активно створюють електронні фонди, впроваджують цифрові технології, розвивають онлайн-послуги. У такий спосіб бібліотеки роблять вклад у збереження культурної спадщини, сприяють доступу до неї внутрішньо переміщених осіб, а також тих, хто перебуває за кордоном. Крім того, бібліотеки організують віртуальні виставки, онлайн-заходи, адаптуючись до сучасних реалій та інформаційних потреб користувачів в умовах воєнного стану.

Нова реальність зумовлює необхідність зміни бібліотеками комунікаційних стратегій. М. Таєнчук (2019) обґрунтовано думку про те, що сьогодні бібліотечне обслуговування набуває рис сервісної моделі. Складність такої перебудови полягає у потребі одночасно підтримувати і розвивати як традиційні, так і новітні методи роботи. Становлення інноваційної сервісної моделі, на думку вчених, передбачає необхідність організації надання індивідуалізованих послуг користувачам бібліотеки та їх окремим групам. Така діяльність вимагає встановлення ефективного діалогу між книгозбірнею та користувачем. Сучасні вебтехнології

дозволяють вести приватний діалог, проводити колективну дискусію, залучати аудиторію до обговорення проблемних питань, оцінювати результати проведеної бібліотекою роботи (с. 168).

Істотно те, що сервісна робота бібліотек характеризується індивідуалізацією, яка сприяє формуванню приязного та зручного для користувачів комунікаційного середовища. У зв'язку з цим бібліотечне обслуговування сьогодні характеризується поєднанням традиційних методів роботи та забезпечення читачів електронними продуктами і послугами. Як наслідок, користувачі мають можливість отримати книги навіть без фізичного відвідування книгозбірні (Ярема, 2022, с. 54).

В умовах війни в Україні бібліотечні фахівці дуже активно застосовують соціальні медіа для взаємодії не тільки зі своїми користувачами, але й із колегами, волонтерами, вимушеними переселенцями. Так, інструментами комунікації бібліотеки сьогодні, як правило, є соціальні мережі, месенджери, онлайн-платформи, канали на YouTube (Ярема, 2022, с. 55).

Слід зазначити, що комунікація з цільовою аудиторією, що здійснюється, зокрема, за допомогою соціальних медіа, стає все більш креативною. Водночас, як слушно зауважує М. Маранчак (2021), сайти переважної більшості публічних бібліотек не здатні забезпечити отримання користувачами комплексних онлайн-вих інформаційних продуктів та послуг, які б утілили всі важливі функції, що мають виконувати бібліотеки (с. 14).

Як випливає з вищенаведеного, українським бібліотекам слід приділяти особливу увагу функціонуванню свого вебсайту, який являє собою сполучну ланку між ними та читачами. Зростанню популярності книгозбірні також сприяють форуми, чати, які створюються на сайтах і дають змогу користувачам бібліотечного закладу обмінюватись думками, а маркетологам – отримати важливу інформацію про цільову аудиторію (Самохіна, 2015, с. 110).

Багато публічних бібліотек України застосовують у своїй роботі блоги для комунікації зі своїми користувачами. Важливо, що блог дозволяє не тільки розповідати бібліотеці про послуги, продукцію, але надає змогу читачам звернутись до неї з питаннями. Ефективне використання блогу може значно покращити бібліотечний імідж, впливати на громадську думку, дізнатись про потреби та інтереси цільової аудиторії, отримувати зворотний зв'язок від читачів (Самохіна, 2015, с. 109).

Досліджуючи проблематику просування інформаційних продуктів та послуг українських книгозбірень, В. Бондаренко (2020) звертає увагу на QR-код, зазначаючи, що це ефективний маркетинговий інструмент, який слід застосовувати бібліотекам для втілення комунікаційної політики (с. 138).

Особливу роль у залученні нових користувачів та просуванні публічних бібліотек України відіграють соціальні мережі. Охарактеризуємо специфіку використання цього інструменту маркетингових комунікацій на прикладі Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка (далі – Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка) – книгозбірні з давньої історією, у якій сьогодні зберігається понад 2 млн книг. Слід зазначити, що бібліотека має електронний каталог, а також надає доступ до 160 книг в електронному вигляді (Черкаська об-

ласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка [Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка], б.д.-а).

В інтернеті вона представлена вебсайтом, який відображає різні сфери її діяльності, зокрема, послуги, різноманітні заходи, клуби за інтересами, доступ до інтернет-центру, а також сторінками на Facebook, Instagram, Twitter та каналом на YouTube (Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка, б.д.-а).

Необхідно підкреслити, що сайт бібліотеки містить різноманітну інформацію, відзначається зручною навігацією, можливістю легко орієнтуватись у представленому контенті. Важливою складовою маркетингової комунікації є соціальні медіа бібліотеки, які прив'язані до її сайту та на яких публікуються інформація про нові надходження, анонси подій, відомості про проведені заходи, у тому числі літературні вечори, художні виставки, майстер-класи, благодійні акції, а також оголошення про державні свята, літературні конкурси, курси іноземних мов. Таким чином, акцент робиться на описі подій, новин, поданні анонсів (Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка [Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка], б.д.-b; Черкаська ОУНБ, б.д.).

Характерно, що інформація на сторінці бібліотеки у Facebook та Instagram дублюється, що призводить до поширення неоригінальної інформації. Як наслідок, це може робити її нецікавою та неактуальною для цільової аудиторії (Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка, б.д.-b; Черкаська ОУНБ, б.д.).

Важливою є публікація контенту, який приваблюватиме користувачів. Водночас, як впливає з аналізу сторінок Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка у соціальних мережах, середній показник «лайків» – 18, доволі рідко трапляються перепости, коментарі, що загалом вказує на низький рівень залученості користувачів (Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка, б.д.-b; Черкаська ОУНБ, б.д.). Причинами цього може бути необізнаність багатьох користувачів книгозбірні про її сторінки у соціальних мережах, неврахування у контент-плані інтересів цільової аудиторії. Тому для покращення такої ситуації варто поширювати інформацію серед користувачів бібліотеки про її сторінки у соціальних мережах, проводити дослідження цільової аудиторії, що в подальшому дозволить публікувати більш релевантний контент.

Хоча соціальні мережі є потужним інструментом, вони не єдиний засіб залучення аудиторії. Бібліотеки мають використовувати різноманітні канали маркетингових комунікацій, одним із яких є реклама. Перевагою реклами є можливість поширити інформацію про ресурси, послуги установи серед значної кількості осіб. Дієвість рекламного звернення залежить від його переконливості, оформлення, доказів на користь бібліотечно-інформаційних послуг. Слід зазначити, що останнім часом посилюється роль реклами, названої «з вуст у вуста». Так, спілкуючись, читачі поширюють інформацію про послуги бібліотеки. Така форма рекламного впливу відома як buzz-маркетинг. Читачі можуть спілкуватись усно, на форумах, за допомогою телефону, електронної пошти, соціальних мереж. Розвиток інтернет-комунікації дозволяє бібліотекам ефективно рекламувати свої інформаційні продукти та послуги. Однак значно більшим успіхом користується реклама бібліотеки у засобах масової інформації. Величезні можливості для реклами надає інтернет. При цьому успіх такої реклами буде залежати в тому числі від професій-

них навичок бібліотечного фахівця, відповідального за рекламне повідомлення (Самохіна, 2015, с. 107–108).

Поширеним інструментом маркетингових комунікацій, який застосовується у бібліотечній сфері, є зв'язки із громадськістю. PR допомагає взаємодіяти з різними групами користувачів, залучаючи різноманітні канали комунікації. PR-стратегії можуть передбачати проведення таких заходів, як літературні вечори, майстер-класи, організація освітніх програм, що сприяє покращенню зв'язків як із користувачами, так і з партнерами книгозбірні (Ніколаєва, 2019, с. 222).

Важливою складовою комунікації бібліотеки, на думку Г. Колоскової та А. Михайлової (2024), є співпраця між книгозбірнями та їх зв'язок з іншими структурами з метою ефективного забезпечення інформаційних потреб користувачів. Плідною може бути взаємодія бібліотек із музеями та архівами задля створення єдиних інформаційних сервісів, спільних продуктів та ресурсів, наприклад, цифрових колекцій для збереження культурної спадщини в сучасних умовах цифровізації (с. 20–21).

Важливо зазначити, що результативність комунікації публічних бібліотек України залежить не тільки від особливостей зовнішньої співпраці, але і від внутрішніх чинників. Одним із важливих факторів є якість онлайн-комунікації книгозбірні з користувачами. Як слушно зауважують М. Демченко та В. Мироненко (2023), недостатнє фінансування бібліотек не є ключовою причиною їх непродуктивної онлайн-комунікації, оскільки ведення вебсайту та сторінок у соціальних мережах не потребує великих витрат. Окрім того, книгозбірні вже мають цікавий контент, і їм не потрібно витрачати кошти на його створення. Так, науковці вказують, що причина цієї ситуації полягає у неефективному інтернет-маркетингу (с. 39–40).

У контексті розгляду цього питання можна з упевненістю сказати, що проблема побудови плідної маркетингової комунікації українських бібліотек у цифровому середовищі потребує комплексного підходу, що передбачає інтеграцію різних елементів: від переосмислення ролі цифрових інструментів у налагодженні взаємодії з цільовою аудиторією до аналізу контенту бібліотек та способів його подачі.

Підсумовуючи, слід зазначити, що цифрові маркетингові комунікації сприяють розширенню цільової аудиторії бібліотеки та залученню нових користувачів, формуванню її позитивного іміджу, швидкому отриманню зворотного зв'язку, вивченню потреб читачів, покращенню інформування про бібліотечні ресурси та заходи.

Із зазначеного раніше випливає, що запровадження у роботу публічних бібліотек України маркетингових комунікацій в умовах цифрової трансформації спричинює появу ряду викликів. По-перше, виникає потреба у підвищенні компетентності бібліотечних фахівців у сфері інтернет-маркетингу. Так, недостатність знань може призвести до складнощів у налагодженні плідної комунікації з аудиторією в онлайн-середовищі. По-друге, не можна заперечити, що ідея впровадження сучасних інформаційних технологій, використання реклами натрапляє на труднощі, пов'язані з недостатнім фінансуванням бібліотек. Однак українські книгозбірні мають цікавий контент та необхідні ресурси для комунікації зі свої-

ми користувачами. Варто також звернути увагу на ще один виклик у досліджуваній сфері. Так, деякі користувачі бібліотеки можуть бути консервативними в аспекті вибору форм взаємодії із книгозбірнею та віддавати перевагу традиційним формам комунікації.

Вирішення окреслених проблем вимагає застосування комплексного підходу, який передбачає як вдосконалення матеріально-технічної бази бібліотеки, підвищення компетентності бібліотечних фахівців, так і побудову оновленого підходу до використання маркетингових комунікацій та інтеграцію офлайн- та онлайн-каналів зв'язку бібліотеки з цільовою аудиторією.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави для висновку, що сьогодні публічні бібліотеки України активно впроваджують у свою роботу цифрові інструменти маркетингових комунікацій і у такий спосіб приводять свою діяльність у відповідність до потреб сучасних користувачів. Водночас у процесі адаптації до вимог епохи цифрової трансформації книгозбірні стикаються з цілою низкою проблем фінансового, організаційного, технологічного, кадрового характеру, які потребують вирішення.

З метою збільшення ефективності маркетингових комунікацій бібліотекам доцільно покращити роботу з підвищення професійних компетентностей бібліотечних фахівців у сфері інтернет-маркетингу, поліпшити матеріально-технічну базу шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій, активізувати роботу над розробленням комплексних маркетингових стратегій використання інтегрованих традиційних і цифрових каналів комунікації, що сприятиме зміцненню їх іміджу та залученню нових користувачів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються у дослідженні ефективності різних цифрових каналів комунікації та вивченні можливостей використання інноваційних технологій для покращення взаємодії бібліотек із цільовою аудиторією.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бондаренко, В. (2020). QR-код як інструмент маркетингової діяльності бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 5, 127–142. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205735>
- Гранчак, Т., & Скітер, Т. (2019). Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817>
- Демченко, М., & Мироненко, В. (2023). Особливості онлайн-комунікації сучасної української бібліотеки (регіональний аспект). *Communications and Communicative Technologies*, 23, 32–42. <https://doi.org/10.15421/292304>
- Колоскова, Г., & Михайлова, А. (2024). Цифрові комунікації сучасної бібліотеки: ключові аспекти. *Вісник Книжкової палати*, 2, 15–24. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).15-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).15-24)

- Маранчак, М. М. (2021). *Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України* [Автореферат дисертації кандидата наук із соціальних комунікацій, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Ніколаєва, В. О. (2019, 15 листопада). Формування інформаційних потреб користувачів наукових бібліотек із використанням елементів маркетингових комунікацій. В С. Янковський (Упоряд.), *Траскторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура* [Матеріали конференції] (Ч. 2, с. 220–222). Маріупольський державний університет.
- Самохіна, Ж. (2015). Маркетингові комунікації в бібліотечно-інформаційній діяльності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 42, 103–114.
- Таєнчук, М. В. (2019). Особливості комунікації бібліотеки в епоху цифровізації. *Вісник студентського науково товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 1(11), 165–170.
- Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка. (б.д.-а). *Головна*. Взято 20 вересня 2024 з <http://new.library.ck.ua/>
- Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка. (б.д.-б). *Головна* [Сторінка Facebook]. Facebook. Взято 20 вересня 2024 з <https://www.facebook.com/ounb.cherkasy>
- Черкаська ОУНБ [@cherkaska_ounb]. (б.д.). *Дописи* [Профіль Instagram]. Instagram. Взято 20 вересня 2024 з https://www.instagram.com/cherkaska_ounb
- Ярема, І. (2022). Цифрові комунікації як інструмент інноваційної діяльності публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 49–59. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269461>
- Kotler, F., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2017). *Marketing 4.0: Moving from traditional to digital*. John Wiley & Sons.

REFERENCES

- Bondarenko, V. (2020). QR-kod yak instrument marketynhovi diialnosti biblioteki [QR code as a tool of the marketing library activity]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 5, 127–142. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205735> [in Ukrainian].
- Cherkaska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Tarasa Shevchenka. (n.d.-a). *Holovna* [Home]. Retrieved September 20, 2024, from <http://new.library.ck.ua/> [in Ukrainian].
- Cherkaska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Tarasa Shevchenka. (n.d.-b). *Holovna* [Home] [Facebook page]. Facebook. Retrieved September 20, 2024, from <https://www.facebook.com/ounb.cherkasy> [in Ukrainian].
- Cherkaska OUNB [@cherkaska_ounb]. (n.d.). *Dopysy* [Posts] [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 20, 2024, from https://www.instagram.com/cherkaska_ounb [in Ukrainian].
- Demchenko, M., & Myronenko, V. (2023). Osoblyvosti onlain-komunikatsii suchasnoi ukrainskoi biblioteki (rehionalnyi aspekt) [Peculiarities of online communication in modern Ukrainian library (regional aspect)]. *Communications and Communicative Technologies*, 23, 32–42. <https://doi.org/10.15421/292304> [in Ukrainian].
- Hranchak, T., & Skiter, T. (2019). Internet-marketynh u diialnosti bibliotek Ukrainy [Internet marketing in activities of libraries of Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817> [in Ukrainian].
- Koloskova, H., & Mykhailova, A. (2024). Tsyfrovikomunikatsiisuchasnoibiblioteki:kliuchoviaspekty [Digital communications of a modern library: key aspects]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 15–24. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).15-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).15-24) [in Ukrainian].

- Kotler, F., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2017). *Marketing 4.0: Moving from traditional to digital*. John Wiley & Sons [in English].
- Maranchak, M. M. (2021). *Stratehii reputatsiinoho internet-marketynhu publichnykh bibliotek Ukrainy* [Reputational Internet marketing strategies public libraries of Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Nikolaieva, V. O. (2019, November 15). Formuvannia informatsiinykh potreb korystuvachiv naukovykh bibliotek iz vykorystanniam elementiv marketynhovykh komunikatsii [Formation of information needs of users of scientific libraries using elements of marketing communications]. In S. Yankovskiy (Comp.), *Traiektorii staloho rozvytku ukrainskoho suspilstva: osobysti i kultura* [Trajectories of sustainable development of Ukrainian society: personality and culture] [Conference proceedings] (Pt. 2, pp. 220–222). Mariupol State University [in Ukrainian].
- Samokhina, Zh. (2015). Marketynhovi komunikatsii v bibliotechno-informatsiinii diialnosti [Marketing communications in library and information activity]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 42, 103–114 [in Ukrainian].
- Taienchuk, M. V. (2019). Osoblyvosti komunikatsii biblioteky v epokhu tsyfrovizatsii [Peculiarities of library communication in the era of digitization]. *Bulletin of Student Scientific Society*, 1(11), 165–170 [in Ukrainian].
- Yarema, I. (2022). Tsyfrovi komunikatsii yak instrument innovatsiinoi diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy [Digital communications as means of innovative activity of public libraries in Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 49–59. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269461> [in Ukrainian].

UDC 339.138:316.77]:004:027.022(477)

Nadiia Bachynska,
PhD in Pedagogical Sciences, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108

Vladyslav Kasian,
PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: kasjanvv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0539-4531

MARKETING COMMUNICATIONS IN CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES

The aim of the article is to identify peculiarities of the current state of marketing communications of Ukrainian public libraries in the context of digital transformation processes, as well as to offer the use of effective approaches to library communication in the digital environment.

Research methods. To achieve this aim, methods of analysis and synthesis, content analysis, structural-functional and generalisation methods are applied.

Scientific novelty. The necessity of a comprehensive approach to the integration of offline and online channels in library communication with the target audience is grounded.

Main conclusions. The importance of marketing communications tools for Ukrainian public libraries is updated. Features of the digital channels use by the library for interaction with the target audience and dissemination of information about products and services are highlighted. The emphasis is put on the strengthening of digitalisation of Ukrainian libraries in wartime conditions, which is manifested in creating electronic funds, introducing digital technologies, and expanding online services. Attention is focused on the fact that in such a way libraries contribute to the preservation of cultural heritage, facilitate access to it for internally displaced people, as well as for those who are abroad. Peculiarities of using social networks as an important source of information and a means of interaction, as well as a marketing communication tool, are analysed using the example of the Cherkasy Regional Universal Scientific Library named after Taras Shevchenko. Attention is drawn to the necessity for Ukrainian libraries to spread original information in various social networks, which will take into account the target audience's interests and needs. Main challenges in the sphere of marketing communications are studied, including: insufficient funding for libraries, needs to improve library professionals' skills, conducting an effective research on the target audience in order to create a relevant content.

Keywords: information technologies; public libraries; social networks; marketing; digitalisation; communication; communication channels; library users.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2024 р.

УДК 021:004]:[002.1:908]:[316.472.4:004.77]
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318289

КРАЄЗНАВЧИЙ ВІДЕОКОНТЕНТ БІБЛІОТЕКИ НА YOUTUBE-КАНАЛІ

Євген Забіянов,
доктор філософії,
Національний університет «Одеська Політехніка»
(Одеса, Україна)
e-mail: j_zb@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4959-9099

Тетяна Новальська,
докторка історичних наук, професорка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID ID: 0000-0003-3093-3998

Для цитування:

Забіянов, Є., & Новальська, Т. (2024). Краєзнавчий відеоконтент бібліотеки на YouTube-каналі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 20-32. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318289>

Мета статті – проаналізувати краєзнавчу складову відеоматеріалів бібліотек на відеохостингу YouTube та виявити специфіку краєзнавчої бібліотечної діяльності у цьому мультимедійному середовищі.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових методів пізнання (опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальних методів (контент-аналіз YouTube-каналів бібліотек, зокрема краєзнавчого відеомасиву) на його емпіричному та теоретичному рівнях.

Наукова новизна. Вперше узагальнено процес використання бібліотеками відеохостингу в контексті адаптації до нових медійних реалій. Розглянуто роль бібліотечних YouTube-каналів у просуванні місцевої історії, культури і традицій. Виявлено особливості та спільні риси краєзнавчого відеоконтенту бібліотек і з'ясовано нові підходи у збереженні локальної ідентичності. Окреслено перспективи подальшого розвитку краєзнавчої бібліотечної діяльності відповідно до процесу інтеграції бібліотеки в цифрове середовище, в тому числі із залученням громадськості до участі у створенні мультимедійних продуктів.

Основні висновки. Цифрові трансформації бібліотек мають великий потенціал для збереження і популяризації історико-культурної та краєзнавчої спадщини. Важливо, щоб бібліотеки не лише зберігали цю спадщину, але й активно інтегрували її у широкий суспільний обіг через доступність і використання новітніх технологій.

YouTube відкриває бібліотекам перспективи для розширення їхньої краєзнавчої діяльності. Важливо, щоб бібліотеки ефективно використовували ці можливості, створюючи якісний, корисний і цікавий контент для своєї аудиторії.

Краєзнавчі YouTube-канали не лише сприяють формуванню місцевої історичної і культурної ідентичності, а й розширюють поле для навчання та досліджень.

Інтенсивний розвиток краєзнавчого відеоконтенту надає бібліотекам нові можливості у збільшенні доступу до краєзнавчих джерел та максимального використання їхнього потенціалу. Завдяки інтерактивним форматам, освітнім програмам, документальним фільмам та активній взаємодії з користувачами бібліотеки можуть забезпечити глибше розу-

міння і зацікавленість краєзнавчими темами, водночас збільшуючи ефективність власної краєзнавчої діяльності.

Ключові слова: бібліотека; бібліотечні ресурси; краєзнавча діяльність бібліотек; YouTube; відеоконтент.

ВСТУП

Провідну позицію одного із найпопулярніших веб-сайтів для перегляду відео у світі безперечно посідає YouTube. З моменту створення платформи у 2005 р. вона значно розвинула свої можливості і стала не лише місцем для розваг та розважального контенту, але й важливим джерелом інформації для мільйонів користувачів. Бібліотечні установи також все частіше звертаються до популярного відеохостингу як до одного із ефективних інструментів своєї діяльності. Водночас, ставши цінним ресурсом для бібліотек, YouTube пропонує широкий спектр освітнього та інформаційного контенту, який можна використовувати для покращення бібліотечних послуг і взаємодії з відвідувачами. Крім того, на відеосервісі постійно збільшується і відеоконтент, який завантажують та розповсюджують безпосередньо бібліотечні фахівці, а створений бібліотекою відеоканал стає, по суті, центром його мовлення на YouTube (Самсонов, 2013, с. 230). Із краєзнавчого погляду, YouTube-канал бібліотеки через цифрове відео постає ефективним засобом просування місцевої історії, культури і традицій. Бібліотека може ділитися цікавими розповідями про видатних людей, події та місця як громади, так і регіону, розповідати про унікальні краєзнавчі ресурси із власних фондів і проводити віртуальні екскурсії. Крім того, важливою ознакою актуальності заявленої теми є необхідність аналізу процесу інтеграції бібліотеки в цифрове середовище та тенденцій розвитку бібліотечного краєзнавства на сучасному етапі.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Проблематиці діяльності бібліотек України на популярному відеохостингу YouTube присвячено значний масив наукових досліджень та публікацій. Зокрема, окреслюючи перспективи розвитку бібліотечного представництва в інтерактивному медіасередовищі, В. Струнгар (2021) акцентує увагу на тому, що оприявлення бібліотеки на платформі YouTube – це один із важливих сервісів, орієнтований на базові уподобання користувачів, а також перспективний напрямок розвитку інформаційно-бібліотечних процесів у контексті сучасної трансформації бібліотек. Також О. Соцков (2017), К. Ергун (Ergün, 2022) надають важливе значення YouTube у розширенні присутності бібліотеки у соціальних медіа, внаслідок чого бібліотекам є сенс впроваджувати в життя деякі тренди соціального маркетингу задля більш вдалого просування власного контенту. Зі свого боку, вивчаючи питання адаптації бібліотек до умов поширення й використання оригінального контенту за допомогою сервісу YouTube, М. Самсонов (2013) розглядає, як застосування можливостей YouTube в повному обсязі дасть бібліотекам змогу розвиватись відповідно до сучасних вимог, залишаючись затребуваними суспільними центрами корисної інформації та послуг.

Деякі провідні науковці поширюють тезу про значення відеохостингу YouTube для бібліотек як інструмент для поширення інформації (Sheehy, 2008; Вороніна, 2017), а також для проведення PR-кампаній (Гранчак & Скітер, 2019). Зі свого боку,

Т. Яворська (2023) розглядає YouTube як засіб для реалізації різноманітних бібліотечних проєктів, зокрема для промоції читання, висловлення думок і прояву любові до книги. Дослідниця вважає, що робота зі створення бібліотеками якісного відеоконтенту й розміщення його на YouTube-каналах сприятиме зростанню уваги до бібліотечних установ, книг і читання, підвищуючи рівень їх промоції (с. 23).

Використання YouTube для синхронного та асинхронного онлайн-навчання; особливості інтеграції платформи до освітнього процесу; використання можливостей YouTube бібліотеками, створення відеоконтенту, який буде цікавим та корисним для широкої аудиторії, вивчала О. Матвійчук (2023). Проаналізувавши відеоконтент, представлений на YouTube-каналах освітянських бібліотек, вчена робить висновки щодо використання можливостей платформи з позиції підвищення рівня взаємодії з читачами та можливості бібліотекарям постійно підвищувати свій фаховий рівень, стежити за інноваціями в роботі (с. 96).

Про перспективність використання бібліотеками відеоплатформ та успішну практику оприявлення бібліотечних установ на ресурсі YouTube.com відзначено у публікації Т. Биркович та Я. Морозової (2024), а також дописах на бібліотечних порталах і блогах (Голодова, 2021; Tanner, 2022; Warr, 2023).

Водночас поєднання теоретичних досліджень і практичних досягнень у створенні та популяризації відеоконтенту бібліотеками може відігравати визначальну роль у розвитку бібліотечної справи і краєзнавства та стати підґрунтям для подальшого опрацювання означеної проблематики. Проте необхідно зазначити, що, незважаючи на достатню кількість сучасних науково-практичних досліджень, багато аспектів ще залишаються поза увагою науковців, зокрема – краєзнавчий аспект YouTube-каналів бібліотек.

Мета статті – проаналізувати краєзнавчу складову відеоматеріалів бібліотек на відеохостингу YouTube та виявити специфіку краєзнавчої бібліотечної діяльності в цьому мультимедійному середовищі.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових методів пізнання (опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальних методів (контент-аналіз YouTube-каналів бібліотек, зокрема краєзнавчого відеомасиву) на його емпіричному та теоретичному рівнях.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Завдяки технічним можливостям YouTube став потужним засобом масової інформації. Він не лише змінив спосіб споживання відеоконтенту, але й створив нові можливості для освіти, розваг і комунікації в цифрову еру.

Ресурси на YouTube можуть бути результатом спільної роботи дослідників, краєзнавців і ентузіастів для збереження та поширення аудіовізуальних історичних і краєзнавчих матеріалів. Як середовище, за допомогою якого можна занурюватися у відчуття минулого, YouTube використовується для обміну особистими історіями, спогадами та висвітлення місцевої історії (Sheehy, 2008).

У зв'язку з тим, що сучасні користувачі часто віддають перевагу відеоконтенту через його доступність, наочність та інтерактивність, серед джерел для формування історико-краєзнавчих знань YouTube випередив інші джерела інформації,

такі як пошукові системи, книги, преса, а також заклади культури та освіти. Це свідчить про значення YouTube як впливового джерела інформації для формування історичної свідомості та важливості адаптації культурних стратегій до нових медійних реалій (Werner et al., 2020, p. 120).

Проект «Цифрова розповідь» Норвезької культурної ради є яскравим прикладом того, як YouTube може бути використано для збереження і популяризації локальної історії та культури. У його реалізації беруть участь музеї, бібліотеки та освітні установи. В рамках проекту місцеве населення запрошують поділитися особистими нарративами, пов'язаними з норвезькою культурною спадщиною, шляхом їх публікації на відеохостингу. Загалом, «Цифрова розповідь» демонструє, як можна, використовуючи сучасні цифрові інструменти, по-новому подавати культурні, географічні чи натуралістичні характеристики місцевого середовища та фактично сприяти зміцненню стародавньої усної традиції оповідання. Проект не лише зберігає важливі частини локальної історії, але й сприяє збагаченню культурного досвіду як для місцевих жителів, так і для глобальної аудиторії (Baltzersen, 2019, p. 48).

У зв'язку з великою популярністю бібліотеки могли б із користю інтегрувати домінуючий відеохостинг у краєзнавчу бібліотечну діяльність. Розвиток власних YouTube-каналів допоможе бібліотекам не тільки зберігати та поширювати краєзнавчі знання, але й забезпечити доступ до цінних ресурсів і краєзнавчої інформації у зручному форматі, сприяти популяризації бібліотечних ресурсів. Це також допоможе бібліотекам залишатися актуальними в умовах швидких змін інформаційних технологій і комунікацій.

Варто також зазначити, що YouTube-канали можуть слугувати формою корисної додаткової інформації для дослідників, істориків та краєзнавців-початківців. Водночас розміщені на YouTube-каналі краєзнавчі матеріали можуть охоплювати ширшу аудиторію та бути корисними для користувачів інтернету. Тематика відеоконтенту може варіюватися від локальної історії і подій до більш загальних та навчальних тем. Також це є чудовою можливістю надавати коротку та доступну версію значно більшої роботи, такої як книга, наукове дослідження чи власний дослідницький проект (Warr, 2023).

Окрім того, YouTube-канали можуть відігравати важливу допоміжну роль як освітні інструменти. Завдяки доступності подання інформації у цікавій формі та різноманітності історико-краєзнавчого контенту вони можуть суттєво покращити процес освітнього сприйняття.

YouTube значно розширює перспективи бібліотек, надає їм можливість стати більш наочними та доступними для громади. Розвиваючи власні відеоканали за допомогою унікального та якісного контенту, вони стають сучаснішими та відкритішими.

Для того, щоб привернути увагу аудиторії до своєї краєзнавчої діяльності, Британська бібліотека (British Library, n.d.) на YouTube має велику кількість плейлистів, серед яких є такі, в яких широко представлено краєзнавчий відеоконтент:

«National Life Stories» містить відеоматеріали з колекцій відділу усної історії Британської бібліотеки;

«Beyond the Bassline» знайомить з історією музичного руху в Британії, що постійно розвивається та примножується;

«Discovering Literature» та «Writing Britain: Wastelands to Wonderlands» популяризують літературні скарби країни та надають уявлення про те, як створювалися деякі з цих неймовірно культових творів.

Ці плейлисти не лише пропонують великий обсяг краєзнавчої інформації, але й збільшують кількість глядачів завдяки якісному контенту і продуманій презентації. Вони можуть слугувати чудовим прикладом для бібліотек та інших культурних установ, які прагнуть розвивати свій краєзнавчий відеоконтент.

Корисними також є відеоматеріали Британської бібліотеки для допомоги дослідникам щодо вивчення власних історико-краєзнавчих колекцій. Розкриваючи у своїх відео особливу важливість оцифрування для старовинних, історично цінних текстів, а також популяризуючи з допомогою власного YouTube-каналу унікальні краєзнавчі матеріали, цифрові колекції з місцевої історії Британської бібліотеки привертають увагу 10 млн користувачів на рік. Слід також зважити на той факт, що якість цифрових копій краєзнавчих цифрових джерел дозволяє роздивлятися необхідні тексти, зображення, малюнки та нариси в окремих деталях (Самсонов, 2013, с. 234). У такому розрізі фахівці бібліотеки створюють максимально комфортні умови для дослідників, істориків, літературознавців, краєзнавців, широкого кола користувачів.

Варті уваги цифрові ініціативи з формування краєзнавчого відеоконтенту, започатковані бібліотеками в невеликих містах США. Вони ефективно використовують відеохостинг для збереження, дослідження і популяризації місцевої історії та культури, а також залучають більшу кількість людей до участі в бібліотечних програмах і послугах.

Центр історії та культури Вестборо при Публічній бібліотеці м. Вестборо штату Массачусетс досліджує, сприяє та документує життя і культуру громади. Також він пропонує дослідницьку підтримку в області місцевої історії та генеалогії, розроблення програм із краєзнавства, узгоджених із державними школами міста, а також можливості оцифрування історичних, краєзнавчих та культурних джерел, пов'язаних із Вестборо, із приватними архівами своїх користувачів і додаванням їх роботи до власних цифрових колекцій. При цьому створений власний краєзнавчий YouTube-канал дозволяє інтернет-спільноті ділитися відео з історіями, спогадами та культурним життям, що є частиною краєзнавчих колекцій бібліотеки. Він розширює доступ до знань про Вестборо, допомагає зберігати колективну пам'ять громади. Дослідники, студенти та інші зацікавлені особи можуть використовувати відеоматеріали для проведення наукових досліджень і поглибленого вивчення локальної історії. Тож YouTube сприяє Публічній бібліотеці м. Вестборо у підтримці зв'язку між сучасним та історичним минулим міста і його мешканців, збереженні культурної спадщини.

Центр сімейної історії Бібліотеки Б. Лі Гарольда Університету Брігама Янга в м. Прово, штат Юта, допомагає відвідувачам бібліотеки у генеалогічних дослідженнях, а також пропонує заняття з різних галузей, пов'язаних із локальною та усною історією. Його фонд містить велику колекцію фізичних матеріалів, таких як мікрофільми, фотографії, книги, періодичні видання та інші документи. Центр також пропонує доступ до цифрових матеріалів разом із генеалогічними базами даних. А запропонований громадськості YouTube-канал містить навчальні відео на різноманітні теми з локальної історії та відеопідручники з генеалогії. Окрім

того, щоб розширити охоплення освітніх пропозицій бібліотеки із сімейної історії, на каналі зберігаються у форматі відео різні курси разом з інструкціями про міжнародні дослідження, вебінари, які проводили дослідники-консультанти з різних інструментів досліджень у цифровому інформаційно-комунікаційному середовищі. На YouTube-каналі Центру сімейної історії завантажено 992 відео, загальна кількість переглядів яких становить понад 1,7 млн. Це свідчить про той факт, що майже 2 млн переглядів на каналі, що спеціалізується на краєзнавстві та генеалогії, є вагомим доказом популярності і корисності, особливо враховуючи незначну аудиторію цього напрямку (Tanner, 2022). Наданий контент став цінним інформаційним ресурсом для багатьох людей, зацікавлених у вивченні локальної історії, історико-біографічних досліджень, сімейної історії та родоводів.

У 2024 р. YouTube посів друге місце в рейтингу соціальних мереж в Україні. Саме тому використання сучасних соціальних мереж дозволяє вітчизняним бібліотекам не лише розширювати аудиторію, але й демонструвати свою актуальність та інноваційність. Відтак YouTube став для них важливим інструментом, щоб комунікувати з аудиторією та підвищувати свою популярність. Це надзвичайно ефективний інструмент для просування бібліотеки як бренду (Снопок, 2024). Збільшення впізнаваності та популярності бібліотеки через YouTube може суттєво покращити її імідж і взаємодію із громадськістю.

Започаткування власних YouTube-каналів дозволяє бібліотечним установам бути ближчими до своїх користувачів, забезпечувати їх корисним контентом, який відповідає їхнім інтересам і потребам, та демонструвати активність у сучасному інформаційному просторі. Зі свого боку, краєзнавчий відеоконтент має потенціал бути досить популярним і цінним, якщо він добре продуманий і адаптований до інтересів та потреб місцевої спільноти. Таким чином можна створити справді цінний інформаційний ресурс, який буде цікавим багатьом людям.

Корисним є досвід щодо промоції краєзнавчих джерел та інформації на YouTube Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки (б.д.). Для популяризації літературного процесу в регіоні на ресурсі висвітлюється інформація про кращі видання авторів Рівненщини, а також надається можливість прослухати сторінки найкращих книг і творів за допомогою плейлистів «Краща книга Рівненщини», «Поетична група Волинь», «PRO.читання: голосні читання книг рівненських авторів». Унікальні факти з історії краю зберігаються в цифровому архіві плейлистів «Історична Волинь», «Історичне краєзнавство», «Хроніки Дня Незалежності. Рівне 1991–2021 рр.». Про видатних діячів Рівненщини допоможуть дізнатися плейлист «Відеоінтерв'ю з відомими особистостями краю» та онлайн-зустрічі з відомими науковцями. Відеоклекції «Проект “Навколомистецькі теревені”» та «Мистецька Рівненщина» презентують мистецьке різноманіття матеріальної і духовної культури Рівненщини. Масштабності краєзнавчому відеоконтенту додають огляди виставок, творчі зустрічі та прес-конференції.

Сучасна концепція краєзнавчої діяльності Наукової бібліотеки Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного орієнтується на соціокультурну сутність та базується на інтеграції традиційних краєзнавчих методів із новітніми технологічними можливостями. Велика частина соціокультурної роботи цієї бібліотеки вже перейшла у віртуальну площину, що допомагає їй сформувати особисту відеотеку різноманітної тематики. До уваги

користувачів та кураторів студентських груп бібліотека надала рейтинг власної відеопродукції. Слід зазначити, що до «ТОП 5 соціокультурних заходів» та «ТОП 5 віртуальних виставок» за популярністю переглядів на YouTube-каналі НБ ТДАТУ увійшов також краєзнавчий відеоконтент, рекомендований для використання у виховній роботі:

Етнографічна відеоекспозиція «Українська оселя. Етнографічна колекція у науковій бібліотеці ТДАТУ» занурює у живу історію регіону, його побут, звичаї, обряди;

«Життя – гідне пам'яті і пошани. Знамениті люди Мелітополя» – відеопрезентації, присвячені людям, які залишили помітний слід в історії міста;

«Рідкісні і цінні видання у фондах Таврійського ДАТУ» та «Рідкісні і цінні видання. Аграрний напрямок» – віртуальні виставки, створені в рамках проєкту «Віртуальний музей книги», щоб книжкові фонди бібліотеки не залишалися «terra incognita» (Голодова, 2021).

Одним із прикладів популяризації краєзнавчого відеоконтенту є також YouTube-канал Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. С. Грушевського (Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського, б.д.). У 2022 р. бібліотека однією з перших на півдні України запропонувала своїм користувачам медіапроєкт, кінцевим продуктом якого стало створення відеоконтенту на YouTube-каналі ОУНБ із просвітницькими лекціями історико-краєзнавчої тематики. В подальшому актуальними стали і теми літератури, мистецтва та культури. Цю ініціативу було втілено в життя завдяки співпраці з Центром патріотичного виховання й організації дозвілля дітей і молоді, провідними закладами вищої освіти міста, багатьма громадськими організаціями та об'єднаннями (*В обласній бібліотеці Одещини*, 2022).

Плейлист «Освітнє щеплення» містить відеолекції відомих одеських істориків, краєзнавців, філологів, митців, зокрема просвітницькі лекторії почесного краєзнавця України Т. Гончарука «Історія Одеси: неформат», літературно-краєзнавчі інтерв'ю філологині І. Нечиталюк «Шістдесятники: хронологія супротиву», презентації розвідок члена громадської ініціативи «Odesa Incognita» Д. Жданова. Інший плейлист «Знай своїх!» містить цикл відеозустрічей, присвячених видатним вченим Одещини. У 2024 р. на YouTube-каналі ОУНБ розміщено записи всеукраїнських історико-краєзнавчих конференцій «Хаджибеївські читання» та «Українське серце Одеси: Михайло Комаров (Комар) – громадський діяч, просвітянин, бібліограф», круглих столів «Вплив воєнних дій на морські екосистеми України. Проблеми та перспективи досліджень», «Експертне громадське обговорення проєкту нової редакції Статуту територіальної громади міста Одеси» тощо.

Цей YouTube-канал надає користувачам можливість поглибити знання про історію та культуру Одещини і брати участь у культурних заходах, навіть якщо вони не можуть фізично відвідати бібліотеку.

Краєзнавчі відеоматеріали бібліотеки вже використовують місцеві медіа як джерело інформації для власних новин. Крім того, вони також доступні на інформаційних ресурсах ЗВО, з якими співпрацює ОУНБ. Активне просування історико-краєзнавчого відеоконтенту YouTube-каналу відзначили також студенти Університету третього віку – відвідувачі хабу цифрової освіти бібліотеки. Вони зазначили, що запропонований бібліотекою інформаційний масив регіональної

культурної, історико-краєзнавчої та літературної спадщини «мотивує на вивчення власної історії, особливо в умовах, коли потік російських інформаційних фейків може мати згубні наслідки» (Забіянов, 2022).

Враховуючи значущість популяризації краєзнавчих матеріалів на YouTube, Миколаївська обласна наукова бібліотека та краєзнавчий клуб «БібліоКлю» протягом 2024 р. реалізували кілька проєктів (Миколаївська ОУНБ, б.д.). Плейлист «Історія Миколаївщини у виданнях» пропонує цікаві факти з історії Миколаївського краю, а також інформацію про нові краєзнавчі видання. Відеоконтент із літературознавцем, Головою Правління Миколаївського обласного відділення Українського фонду культури, членом Національної спілки журналістів України Леонідом Ржепецьким «Люди-легенди» та «Онлайн-лекторій» висвітлюють визначні постаті цього регіону, а також розкривають «Міфи, легенди Прибузького краю» та цікаві аспекти фольклористики.

Отже, для власних YouTube-каналів бібліотеки створюють різноманітний краєзнавчий відеоконтент, який буде цікавий як для місцевих жителів, так і для тих, хто цікавиться історією та культурою регіону. Створення мультимедійних продуктів стає потужним способом репрезентації історичного розвитку, культурного життя громад та популяризації творчих і культурних здобутків видатних краян. Для бібліотек це не лише можливість зберегти і передати знання, а й шанс активно презентувати культурні надбання регіону на міжнародному рівні.

Спільною рисою більшості краєзнавчого відеоконтенту бібліотек є те, що він всебічно охоплює різні аспекти людської діяльності певного регіону, подаючи його від минулого до сучасності.

Практична діяльність бібліотек із розвитку YouTube-каналів та долучення до історико-культурного і краєзнавчого спадку засвідчує поєднання різноманітних напрямків. Найпопулярнішим є створення відеооглядів краєзнавчих книг, статей, документальних фільмів та інших ресурсів, що стосуються регіонів, а також різних краєзнавчих ініціатив і проєктів бібліотек. Використання більш технічних можливостей допомагає бібліотекам пропонувати віртуальні екскурсії краєзнавчими колекціями, історичними місцями, природними заповідниками та архітектурними пам'ятками, робити ретрорепортажі за допомогою старих фотографій, відео і документів про минуле краю.

Активне залучення громадськості до участі у створенні контенту допомагає популяризації освітніх відео (лекцій, конференцій, документальних фільмів, історичних розповідей) про історію, культуру і традиції регіону; інтерв'ю, бесід та розмов із місцевими експертами і жителями, які діляться своїми знаннями про край; онлайн-зустрічей із літературними авторами регіону, читаннями уривків з їхніх книг.

Відстежуючи показники переглядів, коментарі користувачів, бібліотеки оцінюють ефективність просування краєзнавчого відеоконтенту та виявляють сфери для вдосконалення популяризації локальної ідентичності.

Наведені приклади демонструють, що з розвитком глобалізації і збільшенням доступності інтернет-технологій бібліотеки мають унікальну можливість використовувати відеохостинг для активного просування і збереження локальної та регіональної спадщини. Це допомагає не лише зберігати культурну ідентичність, а й формувати глобальне розуміння та цінувати культурне різноманіття.

Таким чином, можемо констатувати, що з розвитком інформаційно-комунікаційних комп'ютерних технологій важливим аспектом бібліотечної краєзнавчої діяльності стає розроблення та ведення YouTube-каналів та популяризація історико-краєзнавчого контенту.

ВИСНОВКИ

Цифрові трансформації бібліотек мають великий потенціал для збереження і популяризації історико-культурної та краєзнавчої спадщини. Важливо, щоб бібліотеки не тільки зберігали цю спадщину, але й активно інтегрували її у широкий суспільний обіг через доступність і використання новітніх технологій. Це дозволить забезпечити збереження культурних цінностей для майбутніх поколінь і знайти своє місце в сучасному інформаційному середовищі.

YouTube відкриває бібліотекам перспективи для розширення їхньої краєзнавчої діяльності. Важливо, щоб бібліотеки використовували ці можливості ефективно, створюючи якісний контент, який буде корисним і цікавим для їхньої аудиторії. Це може бути співпраця з місцевими експертами, створення інтерактивних відео та активна промоція свого контенту.

Краєзнавчі YouTube-канали не лише сприяють формуванню історико-культурної ідентичності регіону, але й розширюють поле для навчання та досліджень. Інтеграція краєзнавчого контенту в освітні програми та наукові проєкти допомагає створити глибше розуміння локальної історії, а також формувати національну історичну пам'ять.

Вивчення та узагальнення закордонного досвіду і перспективних вітчизняних практик у формуванні краєзнавчого контенту для YouTube-каналів бібліотек дозволяє визначити ефективні підходи розвитку бібліотечного краєзнавства.

Іntenсивний розвиток краєзнавчого відеоконтенту пропонує бібліотекам нові можливості у збільшенні доступу до краєзнавчих інформаційних джерел і максимального розкриття їхнього потенціалу. Через інтерактивні формати, освітні програми, документальні фільми та активну взаємодію з користувачами бібліотеки можуть забезпечити глибше розуміння і більший інтерес до краєзнавчих тем, водночас підвищуючи ефективність власної краєзнавчої діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Биркович, Т. І., & Морозова, Я. А. (2024). Особливості використання соціальних мереж для просування бібліотечних ресурсів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 56–62. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302029>
- В обласній бібліотеці Одещини протидіють дезінформації в реаліях війни. (2022, 30 березня). Теза Одещини. <https://www.thesis.od.ua/2022/03/30/v-oblasnij-biblioteczi-odeshhini-protidiyut-dezinformaczi%1%97-v-realiyah-vijni/>
- Вороніна, Р. В. (2017, 31 жовтня). Соціальні медіа та професійна комунікативна культура бібліотекаря: загальні питання взаємодії. В *Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс* [Матеріали круглого столу] (с. 19–27). Харківський національний медичний університет. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/17875>
- Голодова, С. (2021, 26 лютого). *Найкращі відео та віртуальні виставки на YouTube каналі та сайті наукової бібліотеки*. Наукова бібліотека, Таврійський державний агротехнологічний

- університет імені Дмитра Моторного. <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/najkraschi-video-ta-virtualni-vystavky-na-youtube-kanali-ta-sajti-naukovoji-biblioteku/>
- Гранчак, Т., & Скітер, Т. (2019). Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817>
- Забіянов, Є. (2022). Робота медіахабу в умовах воєнного стану: досвід роботи Одеської ОУНБ ім. М. С. Грушевського. *Бібліотечна планета*, 2(96), 31–32. <https://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2022/07/Zabiyanov-YE.-Robota-mediahabu-v-umovah-voyennogo-stanuDosvid-roboty-Odeskoyi-OUNB-im.-M.S.-Grushevskogo-.pdf>
- Матвійчук, О. Є. (2023, 5 травня). Представлення відео-контенту освітянських бібліотек на платформі YouTube. В *Електронні комунікації в бібліотечно-інформаційній освіті, науці та практиці* [Матеріали конференції] (с. 95–97). ВСП «Надвірнянський фаховий коледж НГУ». <https://bit.ly/3Vjhhqr>
- Миколаївська ОУНБ. (б.д.). *Головна* [YouTube канал]. Взято 14 серпня 2024 з <https://www.youtube.com/channel/UCR256Tp8xg4Pj9iJ-A6YLpg>
- Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського. (б.д.). *Головна* [YouTube канал]. Взято 14 серпня 2024 з https://www.youtube.com/channel/UC_6X9XzX1giQ89as0JLa8AA
- Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. (б.д.). *Головна* [YouTube канал]. Взято 14 серпня 2024 з https://www.youtube.com/channel/UChwnYqtTz_ark_ZlkaVg1Q
- Самсонов, М. (2013). Представлення бібліотек на веб-сайті YouTube. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 36, 225–236.
- Снопко, О. (2024, 26 серпня). *Telegram, YouTube, Facebook, TikTok, Viber, Instagram чи Twitter: звідки українці дізнаються новини?* Про все. <https://provse.te.ua/2024/08/telegram-youtube-facebook-tiktok-viber-instagram-chy-twitter-zvidky-ukraintsi-diznaiustia-novyny/>
- Соцков, О. В. (2017, 31 жовтня). Бібліотеки у соціальних мережах: особливості та кроки ефективного просування. В *Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс* [Матеріали круглого столу] (с. 79–84). Харківський національний медичний університет. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/17793>
- Струнгар, В. (2021). *Бібліотека в інтерактивному медіа середовищі: стан та перспективи* (Ю. М. Половинчак, ред.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Яворська, Т. (2023). Соціальні мережі бібліотек як ефективний інструмент промоції книг і читання. *Вісник Книжкової палати*, 4, 21–27. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.4\(321\).21-27](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.4(321).21-27)
- Baltzersen, R. K. (2019). *Digitale fortellinger i skolen*. Pressbooks. <https://pressbooks.pub/digitalefortellinger/>
- British Library. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved August 14, 2024, from <https://www.youtube.com/britishlibrary>
- Ergün, C. (2022). Üniversite kütüphanelerinin YouTube videolarının tanıtım ve pazarlama yönünden analizi. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 17, 1–31. <https://doi.org/10.26650/bba.2022.17.1115631>
- Sheehy, M. (2008). New perspectives of the past: YouTube, Web 2.0 and public history. *Melbourne Historical Journal*, 36, 59–74.
- Tanner, J. (2022, January 14). Don't forget the Brigham Young University Family History Library YouTube Channel. *Genealogy's Star*. <https://genealogysstar.blogspot.com/2022/01/dont-forget-brigham-young-university.html>
- Warr, C. (2023, March 20). *Creating engaging YouTube videos for local and family history*. British Association for Local History. <https://www.balh.org.uk/blog-creating-engaging-youtube-videos-for-local-and-family-history-2023-03-20>
- Werner, W., Trzoss, A., & Gralik, D. (2020). Historia i YouTube. Narracja historyczna w dobie Web 2.0. *Nauka*, 3, 119–140. <https://doi.org/10.24425/nauka.2020.133740>

REFERENCES

- Baltzersen, R. K. (2019). *Digitale forteller i skolen* [Digital storytelling in school]. Pressbooks. <https://pressbooks.pub/digitaleforteller/> [in Norwegian].
- British Library. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved August 14, 2024, from <https://www.youtube.com/britishlibrary> [in English].
- Byrkovych, T. I., & Morozova, Ya. A. (2024). Osoblyvosti vykorystannia sotsialnykh merezh dlia prosuvannia biblioteknykh resursiv [Features of using social networks for the promotion of library resources]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 1, 56–62. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302029> [in Ukrainian].
- Ergün, C. (2022). Üniversite kütüphanelerinin YouTube videolarının tanıtım ve pazarlama yönünden analizi [Analysis of YouTube videos of university libraries in terms of promotion and marketing]. *The Journal of Information and Documentation Studies*, 17, 1–31. <https://doi.org/10.26650/bba.2022.17.1115631> [in Turkish].
- Holodova, S. (2021, February 26). *Naikrashchi video ta virtualni vystavky na YouTube kanali ta saiti naukovoï biblioteky* [The best videos and virtual exhibitions on the YouTube channel and website of the scientific library]. Scientific Library, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University. <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/najkraschi-video-ta-virtualni-vystavky-na-youtube-kanali-ta-sajti-naukovoji-biblioteky/> [in Ukrainian].
- Hranchak, T., & Skiter, T. (2019). Internet-marketynh u diialnosti bibliotek Ukrainy [Internet marketing in activities of libraries of Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 4, 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817> [in Ukrainian].
- Matviichuk, O. Ye. (2023, May 5). Predstavlennia video-kontentu osvitiatskykh bibliotek na platformi YouTube [Presentation of video content of educational libraries on the YouTube platform]. In *Elektronni komunikatsii v bibliotekno-informatsiinii osviti, nauksi ta praktytsi* [Electronic communications in library and information education, science and practice] [Conference proceedings] (pp. 95–97). Separated structural unit "Nadvirna Professional College of National Transport University". <https://bit.ly/3Vjhhqr> [in Ukrainian].
- Mykolaivska OUNB. (n.d.). *Holovna* [Home] [YouTube channel]. Retrieved August 14, 2024, from <https://www.youtube.com/channel/UCR256Tp8xg4Pj9iJ-A6YLpg> [in Ukrainian].
- Odeska OUNB im. M. Hrushevskoho. (n.d.). *Holovna* [Home] [YouTube channel]. Retrieved August 14, 2024, from https://www.youtube.com/channel/UC_6X9XzX1gjQ89as0JLa8AA [in Ukrainian].
- Rivne Regional Universal Scientific Library. (n.d.). *Holovna* [Home] [YouTube channel]. Retrieved August 14, 2024, from https://www.youtube.com/channel/UCHwnYqtTz_ark_-ZlkaVgIQ [in Ukrainian].
- Samsonov, M. (2013). Predstavlennia bibliotek na veb-saiti YouTube [Representation of libraries on the YouTube website]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 36, 225–236 [in Ukrainian].
- Sheehy, M. (2008). New perspectives of the past: YouTube, Web 2.0 and public history. *Melbourne Historical Journal*, 36, 59–74 [in English].
- Snopok, O. (2024, August 26). *Telegram, YouTube, Facebook, TikTok, Viber, Instagram chy Twitter: zvidky ukraïntsi diznaiutsia novyny?* [Telegram, YouTube, Facebook, TikTok, Viber, Instagram or Twitter: where do Ukrainians get their news?] Pro vse. <https://provse.te.ua/2024/08/telegram-youtube-facebook-tiktok-viber-instagram-chy-twitter-zvidky-ukraïntsi-diznaiutsia-novyny/> [in Ukrainian].
- Sotskov, O. V. (2017, October 31). Biblioteky u sotsialnykh merezhakh: osoblyvosti ta kroky efektyvnoho prosuvannia [Libraries in social networks: peculiarities and effective promotion steps]. In *Sotsialni media dlia bibliotek: seredovyshche, resurs, servis* [Social media for libraries: environment, resource, service] [Roundtable proceedings] (pp. 79–84). Kharkiv National Medical University. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/17793> [in Ukrainian].
- Strunhar, V. (2021). *Biblioteka v interaktyvnomu media seredovyshchi: stan ta perspektyvy* [Library in an interactive media environment: state and prospects] (Iu. M. Polovynchak, Ed.). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].

- Tanner, J. (2022, January 14). Don't forget the Brigham Young University Family History Library YouTube Channel. *Genealogy's Star*. <https://genealogysstar.blogspot.com/2022/01/dont-forget-brigham-young-university.html> [in English].
- V oblasnii bibliotetsi Odeshchyny protydiut dezinformatsii v realiiakh viiny [The regional library of the Odessa region counteracts disinformation in the realities of war]. (2022, March 30). Teza Odeshchyny. <https://www.thesis.od.ua/2022/03/30/v-oblasnij-biblioteczi-odeshchini-protidiyut-dezinformaczi%dl1%97-v-realiyah-vijni/> [in Ukrainian].
- Voronina, R. V. (2017, October 31). Sotsialni media ta profesiina komunikatyvna kultura bibliotekaria: zahalni pytannia vzaiemodii [Social media and the librarian's professional communicative culture: general issues]. In *Sotsialni media dlia bibliotek: seredovyshche, resurs, servis* [Social media for libraries: environment, resource, service] [Roundtable proceedings] (pp. 19–27). Kharkiv National Medical University. <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/17875> [in Ukrainian].
- Warr, C. (2023, March 20). *Creating engaging YouTube videos for local and family history*. British Association for Local History. <https://www.balh.org.uk/blog-creating-engaging-youtube-videos-for-local-and-family-history-2023-03-20> [in English].
- Werner, W., Trzoss, A., & Gralik, D. (2020). Historia i YouTube. Narracja historyczna w dobie Web 2.0 [History and YouTube. Historical narrative in the age of Web 2.0]. *Nauka*, 3, 119–140. <https://doi.org/10.24425/nauka.2020.133740> [in Polish].
- Yavorska, T. (2023). Sotsialni merezhi bibliotek yak efektyvnyi instrument promotsii knyh i chytannia [Social networks of libraries as an effective tool for promotion of books and reading]. *Bulletin of the Book Chamber*, 4, 21–27. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.4\(321\).21-27](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.4(321).21-27) [in Ukrainian].
- Zabiiyanov, Ye. (2022). Robota mediakhabu v umovakh voiennoho stanu: dosvid roboty Odeskoi OUNB im. M. S. Hrushevskoho [The work of the media hub under martial law: the experience of the Odessa RUSL named after M. S. Hrushevskyi]. *Bibliotechna planeta*, 2(96), 31–32. <https://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2022/07/Zabiiyanov-YE.-Robota-mediakhabu-v-umovah-voyennogo-stanu-dosvid-roboty-Odeskoyi-OUNB-im.-M.S.-Grushevskogo-.pdf> [in Ukrainian].

UDC 021:004]:[002.1:908]:[316.472.4:004.77]

Yevhen Zabiianov,
PhD,
Odesa Polytechnic National University
(Odesa, Ukraine)
e-mail: j_zb@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4959-9099

Tetiana Novalska,
DSc in History, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID ID: 0000-0003-3093-3998

LIBRARY LOCAL HISTORICAL VIDEO CONTENT ON THE YOUTUBE CHANNEL

The aim of the article is to analyse the local historical component of library video materials on YouTube video hosting, as well as to identify the specifics of local historical library activities in this multimedia environment.

Research methods. The study grounds on the application of general scientific methods of cognition (description, analysis, synthesis, comparison, generalisation) and special methods

(content analysis of library YouTube channels, in particular local historical video data) at the empirical and theoretical levels.

Scientific novelty. For the first time, the process of using video hosting by libraries in the context of adaptation to new media realities is summarised. The role of library YouTube channels in promoting local history, culture and traditions is studied. Peculiarities and common features of local historical video content of libraries are identified, and new approaches to preserving local identity are clarified. The prospects for the further development of local historical library activities are outlined according to the process of integrating the library into the digital environment, including involving the public to participate in creating multimedia products.

Main conclusions. Digital transformations of libraries have a great potential for preserving and popularising historical, cultural and local historical heritage. It is important that libraries not only preserve this heritage, but also actively integrate it into the wider public circulation through the availability and use of innovative technologies.

YouTube opens perspectives for libraries in expanding their local historical activities. It is important that libraries use these opportunities effectively, in such a way creating qualitative, useful and interesting content for their audience.

Local historical YouTube channels not only contribute to the formation of certain historical and cultural identity, but also expand the area for studying and research activities.

The intensive development of local historical video content provides libraries with new possibilities in increasing access to local historical sources and maximise their potential use. Due to interactive formats, educational programmes, documentary films and active interaction with the audience, libraries can provide a deeper understanding and interest in local historical issues, while increasing the effectiveness of their own local historical activities.

Keywords: library; library resources; local historical activities of libraries; YouTube; video content.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2024 р.

УДК 027.7:[025.171:004]:[001.103-021.341:316.752
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318304

АКСІОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦИФРОВОГО РЕПОЗИТАРІЮ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Іван Курганський,
здобувач вищої освіти ОС «доктор філософії»,
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: ivan.kurhanskyi@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-5705-5378

Для цитування:

Курганський, І. (2024). Аксіологічні вектори функціонування цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 33-43. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318304>

Мета статті полягає у визначенні основних ціннісних орієнтирів, відповідно до яких інституційний репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти розвиватиметься як соціально орієнтований засіб забезпечення відкритого доступу у концепції відкритої науки.

Методи дослідження. Використано загальнонаукові методи пізнання (аналізу, синтезу, абстрагування), семантичний аналіз документального потоку наукових публікацій, метод сходження від абстрактного до конкретного для визначення та виокремлення ціннісної складової як суттєвої ознаки функціонування цифрового репозитарію, контент-аналіз наукових публікацій для виявлення основних аксіологічних складових у функціонуванні інституційного репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти.

Наукова новизна полягає у визначенні аксіологічних векторів функціонування цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти, зумовлених взаємодією із певними зовнішніми чинниками та наявністю системи загальних правил діяльності бібліотеки ЗВО у різних її аспектах, основних ціннісних орієнтирів, відповідно до яких інституційний репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти розвиватиметься як соціально орієнтований засіб забезпечення відкритого доступу у концепції відкритої науки.

Основні висновки. Цифровий репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти є соціально орієнтованим інформаційним продуктом, який, окрім окреслення технологічних аспектів, потребує визначення аксіологічних векторів його функціонування у контексті політики відкритої науки, принципів академічної спільноти університету і ціннісних орієнтирів діяльності бібліотеки ЗВО та її співробітників.

Концептуальним підходом у дослідженнях цифрових трансформацій бібліотек закладів вищої освіти має бути бібліотечний гуманізм, а поміж методологічних підходів до її вивчення – ціннісний (аксіологічний) підхід, який дає змогу уникнути технократичного підходу до розроблення і використання цифрових репозитаріїв бібліотек ЗВО.

Ключові слова: цифровий репозитарій; бібліотека закладу вищої освіти; відкрита наука; цінності; аксіологічний підхід.

ВСТУП

Цифровий репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти у реалізації концепції відкритої науки та відкритого доступу є онлайн-техніко-технологічним продуктом, створеним для збирання, збереження і поширення цифрових копій інтелектуальної продукції.

У Положеннях про інституційний репозитарій, які розробляються закладами вищої освіти (ЗВО), узагальнюються види й типи інформаційних ресурсів, які до нього включаються, структура, формати файлів та метадані, програмне забезпечення для його функціонування, організація доступу – тобто ті елементи, без яких репозитарій не може функціонувати як техніко-технологічний онлайн-ресурс.

Водночас репозитарій університетської бібліотеки має наукову значущість та соціально орієнтовану гуманістичну складову, пов'язані із принципами/політикою відкритої науки, академічною культурою закладів вищої освіти, ціннісними орієнтирами діяльності університетської бібліотеки та формуванням професійних цінностей бібліотечного фахівця для «цифрової» діяльності у системі освітньо-наукових комунікацій.

Актуальність статті полягає у визначенні аксіологічних векторів функціонування цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти, що зумовлюється його взаємодією із певними зовнішніми чинниками та наявністю системи загальних правил діяльності бібліотеки ЗВО у різних її аспектах.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

У фаховій періодиці наявний суттєвий доробок українських і зарубіжних бібліотекознавців стосовно розвитку цифрових технологій у бібліотеках та інноваційного розвитку бібліотек ЗВО із впровадженням цифрових технологій, зокрема й інституційних репозитаріїв бібліотек.

Так, у монографії В. Копаневої (2020) розглянуто роль та участь бібліотек у створенні інституційних репозитаріїв, архівів інтернет-ресурсів і сховищ первинних дослідницьких даних.

Предметно присвяченою сучасній системі наукових комунікацій, концепції відкритого доступу та ролі бібліотек у цьому процесі є публікація Т. Ярошенко, О. Сербіна, О. Ярошенко (Ярошенко та ін., 2022). У статті наголошено на потребі усвідомлення цінності дослідницьких даних та зроблено висновок про необхідність брати участь у відкритих наукових практиках, виявляти наукові дані та наукові результати, зробити їх доступними для наукової спільноти і широкої громадськості.

О. Карпенко та Н. Кобижча (2023) здійснили порівняльний аналіз інституційних репозитаріїв закладів вищої освіти України з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи як складової якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі. Дослідниці застосували інструмент веб-аналітики SimilarWeb, що дало змогу визначити лідерів-ЗВО за кількістю відвідування їхніх репозитаріїв користувачами.

У статті В. Касьяна і В. Кушнарьова (2023) представлено складові реалізації практик відкритої науки бібліотеками ЗВО України, акцентовано увагу на методичному супроводі і підтримці функціонування репозитаріїв, проведення тренінгів, розробленні методичних та інструктивних матеріалів.

М. Запорожченко (2024) узагальнив базову структуру репозитарію академічних текстів, створеного на основі сучасного програмного забезпечення, і запропонував цифровий архів, який, за словами автора, має повністю задовольняти потреби працівників закладів післядипломної педагогічної освіти.

Зарубіжні дослідники у предметному полі вивчення функціонування інституційних репозитаріїв пропонують заходи з успішного створення інституційних репозитаріїв бібліотек університетів (Otu, 2023), представляють свої погляди на репозитарії за темою «Бібліотечна та інформаційна наука» (Ravi & Madhusuthanan, 2018) та розглядають їх функціонування у багатьох інших аспектах.

Зазначимо, що в українському науковому дискурсі критично незначна кількість публікацій, у яких окреслюються аксіологічні напрями діяльності бібліотек. Поміж них слід звернути увагу на статті О. Воскобойнікової-Гузевої та Н. Терещенко (2021) стосовно ціннісних орієнтирів у стратегічному розвитку бібліотек закладів вищої освіти, а також С. Хрущ (2022) щодо аксіологічних орієнтирів функціонування інноваційного простору сучасної бібліотеки.

Метою статті є визначення основних ціннісних орієнтирів, відповідно до яких інституційний репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти розвиватиметься як соціально орієнтований засіб забезпечення відкритого доступу у концепції відкритої науки.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використано загальнонаукові методи пізнання (аналізу, синтезу, абстрагування), семантичний аналіз документального потоку наукових публікацій, метод сходження від абстрактного до конкретного для визначення та виокремлення ціннісної складової як суттєвої ознаки функціонування цифрового репозитарію, контент-аналіз наукових публікацій для виявлення основних аксіологічних складових у функціонуванні інституційного репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поміж аксіологічних векторів функціонування цифрового репозитарію закладу вищої освіти виділимо *політику відкритої науки, принципи академічної спільноти університету та ціннісні орієнтири діяльності бібліотеки і бібліотечних фахівців*.

В Україні затверджено Національний план щодо відкритої науки (Кабінет Міністрів України, 2022), у якому наведено найменування завдань, заходів із його реалізації та терміни виконання. Національна академія наук України (Президія Національної академії наук України, 2024) та галузеві Академії також долучаються до створення відповідних документів.

Так, затверджено Концепцію розвитку відкритої науки в Національній академії педагогічних наук на 2024–2030 рр. (Президія Національної академії педагогічних наук України, 2024), у якій освітньо-наукова спільнота утверджує такі цінності та принципи відкритої науки:

1. *Суспільна користь*. Як глобальне суспільне благо відкрита наука має належати і приносити користь усьому людству. З цією метою наукові знання мають перебувати у відкритому доступі, а наукові досягнення бути частиною суспільного надбання. Наукова практика повинна бути інклюзивною, стійкою і справедливою.

ливою, зокрема щодо можливостей для отримання наукової освіти та розвитку потенціалу дослідників.

2. *Справедливість і рівність.* Відкрита наука повинна відігравати важливу роль у забезпеченні рівних можливостей для дослідників, створюючи умови для справедливого і взаємовигідного обміну науковими ресурсами та результатами досліджень, а також для рівного доступу до наукових знань як тих, хто їх створює, так і тих, хто ними користується, незалежно від місцезнаходження, національності, раси, віку, статі, доходу, соціально-економічного статусу, кар'єрного рівня, мови, релігії, інвалідності тощо.

3. *Якість і добросовісність.* Відкрита наука базується на повазі до академічних свобод і прав людини, а також сприяє забезпеченню високої якості досліджень за допомогою об'єднання різноманітних джерел знань і надання вільного доступу до методів досліджень та наукових результатів, що створює умови для їх ретельного аналізу й перевірки з використанням прозорих процедур.

4. *Різноманітність та інклюзивність.* Відкрита наука повинна охоплювати різноманітні знання, практики, методи й форми роботи, мови, результати та теми досліджень, які відповідають потребам і відображають епістемічний плюралізм наукової спільноти загалом, різних дослідницьких колективів та окремих науковців, а також громадськості й носіїв знань за межами традиційного наукового співтовариства, включно із представниками корінних народів і місцевими громадами, а також соціальними суб'єктами з різних країн та регіонів за потреби.

Важливим аксіологічним орієнтиром у контексті предмета нашого дослідження є *академічна культура ЗВО*.

Поміж багатьох визначень, які не суперечать одне одному і висвітлюють різні аспекти цього явища, наведемо запропоноване М. Гриценко (2018). Академічну культуру в університетській освіті розуміють як сукупність норм та цінностей освітньої і наукової діяльності університету, акцентуючи увагу на їх чотирьох складових: академічна свобода, автономія, соціальна відповідальність, академічна добросовісність.

Так, у статті В. Кубко (2022) наголошено, що цінності є ядром академічної культури, на цій основі виробляються норми і форми поведінки у навчальних закладах. Особливості культури закладу освіти в основному відображаються в її ціннісній спрямованості: задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному та моральному розвитку; забезпечення умов для творчої діяльності науково-педагогічних працівників і здобувачів; громадянська позиція та конкурентоспроможність в сучасних умовах; збереження і вдосконалення моральних, культурних цінностей суспільства; поширення та передача знань і підвищення культурного рівня людей.

І саме бібліотека виступає основним системоутворюючим елементом академічної культури у навчальному закладі.

О. Воскобойнікова-Гузєва та Н. Терещенко (2021), досліджуючи цінності, які покладено в основу побудови стратегічного розвитку європейських університетських бібліотек, виділяють відкритість, доступність, повноту та науковість.

Відкритість є основною цінністю для бібліотек, які декларують підтримку принципів академічної свободи.

Доступність визначається науково-освітньою підтримкою академічної спільноти, забезпечуючи для всіх доступ до інформації, знань та колекцій.

Повнота передбачає орієнтацію на представлення електронних і паперових колекцій (історичних, художніх та ін.), що використовуються для наукових, навчальних цілей.

Науковість як цінність характеризується підтримкою університетської освіти та розвитку науки на основі відкритості до інформації, ідей і ресурсів для отримання знань.

Доброчесність – це цінність, яку пропагують майже всі заклади вищої освіти, а тому їх структурні підрозділи також зобов'язані пропагувати її. Доброчесність в академічному середовищі посилює роль інтелектуальної та особистої чесності в навчанні, викладанні, дослідженнях і професійній відповідальності.

Окремо слід звернути увагу на виділені О. Воскобойніковою-Гузєвою та Н. Терещенко *сервісність*, яка полягає у широкому впровадженні та використанні в практиці роботи бібліотеки сервісів і вебінструментів, та *професіоналізм*, під яким розуміють створення організаційної культури, заснованої на дружній співпраці та спільному розумінні цілей бібліотеки, надання можливостей для особистісного розвитку та регулярного підвищення кваліфікації співробітників; забезпечення високої ефективності бібліотечного обслуговування і користувацьких програм за допомогою впровадження найкращих стандартів управління.

У контексті діяльності бібліотеки у освітньо-науковому середовищі закладу вищої освіти особливого значення набуває виділена дослідницями *цінність партнерства* як фокус на співпраці бібліотеки з іншими підрозділами, науковими і культурними установами, бібліотеками на національному та міжнародному рівнях; підтримці академічних і дослідницьких програм; розвитку власних наукових, освітніх та культурних ініціатив для залучення ширшого кола користувачів.

Виявляючи аксіологічні вектори діяльності бібліотеки ЗВО, слід звернутись до терміна «бібліотечний гуманізм». **Бібліотечний гуманізм** – світоглядна система гуманістичних ідей і похідних від неї відносин між людьми, які беруть участь у процесах створення інформаційно-бібліотечного продукту та надання бібліотечних послуг (Соколов, 2016).

Необхідність звертання до гуманістичних аспектів функціонування бібліотек в умовах цифровізації зумовлюється місією бібліотеки як соціального інституту. Відомою українською вченою в галузі бібліотекознавства А. Чачко був запропонований *ціннісний (аксіологічний) підхід*, спрямований на аналіз гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

Звертаючи увагу на технологічні трансформації у суспільстві, А. Чачко (1998, 2002) у своїх наукових публікаціях послідовно утверджувала гуманістичну місію бібліотекаря, наголошуючи на тому, що читач є центральною фігурою бібліотечної справи, акцентувала на першочерговому значенні гуманітарної складової бібліотечної діяльності.

Протягом часу бібліотекознавці не полишали звертання до принципів діяльності бібліотек із застосуванням ціннісного підходу в умовах цифрових трансформацій.

Базуючись на гуманістичній парадигмі діяльності бібліотеки закладу вищої освіти, А. Кухаренко (2016) звертає увагу на наявність суперечностей між первинно-гуманістичним спрямуванням діяльності бібліотек та інформаційно-технологічним насиченням і технократичним підходом до формування виробничої

складової бібліотеки. Зауважуючи, що бібліотечні установи, разом із вирішенням питань техніко-технологічного переоснащення та визначенням власного сегмента на вітчизняному ринку інформаційних продуктів і послуг, все частіше звертаються до пошуку нового телеологічного орієнтира діяльності як необхідного елементу виконання свого соціального призначення, дослідниця спрямовує свій науковий пошук на розроблення теоретико-методичних засад посилення гуманістичної парадигми діяльності бібліотек вищих навчальних закладів в умовах розвитку соціально-комунікаційного простору України.

С. Хрущ (2023), досліджуючи формування інноваційного медіапростору бібліотек, звертала увагу на окреслення аксіологічних орієнтирів його й уникнення конфлікту між техніко-технологічним підходом до розуміння поняття «інноваційний медіапростір» і концептуальним підходом, що визначає людиноцентровану парадигму як аксіологічну основу цифрових трансформацій бібліотеки, орієнтованих на задоволення соціально-комунікативних та інформаційних потреб громадян.

У контексті ціннісних орієнтирів діяльності бібліотечних фахівців М. Толмач (2024) зазначає, що хоча система професійних цінностей бібліотечного фахівця виявлена, обґрунтована й зафіксована у бібліотечній науці та практиці, бачиться актуальним аксіологічний підхід до виявлення змісту і вивчення умов формування професійних цінностей бібліотечного фахівця для їх «цифрової» діяльності. У зв'язку із цифровою трансформацією освітньої системи дослідниця окреслює «цифрову аксіологію» як систему ціннісних орієнтирів, властивих особистості та суспільству в епоху цифрової трансформації, яка спрямована на визначення основ існування людини, її практичної діяльності та поведінки в цифровому середовищі (Толмач, 2024, с. 65).

На бібліотечному гуманізмі як світоглядному орієнтирі професійних ресурсів університетської бібліотеки при впровадженні інноваційної моделі бібліотеки університету наголошує Т. Колесникова (2012) і визначає, що це має бути освічена, творча, товариська, креативна особистість, сконцентрована на потребах користувача, але академічно нейтральна, особистість, яка здатна мислити як вчений, бути дослідником-експериментатором, надати реальну допомогу в процесах обміну знаннями в університетському середовищі і при цьому бути носієм гуманістичного світогляду.

В Україні запропоновано рамку цифрових компетентностей бібліотечного спеціаліста, у якій всі сфери цифрової компетентності та її компоненти принципово необхідні у реалізації бібліотекарями ЗВО концепції відкритого доступу. Слід зазначити, що, окрім суто практичних цифрових компетентностей, бачимо також і ціннісні вектори діяльності бібліотечного фахівця у цифровому середовищі, зокрема це й етика використання цифрової інформації та захист цифрових прав і цінностей.

Узагальнюючи викладені міркування, представимо схему, яка демонструє вплив різних чинників на формування аксіологічних векторів функціонування цифрового репозитарію закладу вищої освіти (рис. 1).

Представлені на рисунку чинники у багатьох аспектах пов'язані між собою, розвиваються і у своїй основі утворюють ціннісну цілісність функціонування цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти.



*Рис. 1. Чинники впливу на ціннісні орієнтири функціонування цифрового репозитарію ЗВО.
Джерело: складено автором*

ВИСНОВКИ

Цифровий репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти є соціально орієнтованим інформаційним продуктом, який, окрім окреслення технологічних аспектів, потребує визначення аксіологічних векторів його функціонування у контексті політики відкритої науки, цінностей академічної спільноти університету та ціннісних орієнтирів діяльності бібліотеки і бібліотечних фахівців ЗВО.

Концептуальним підходом у дослідженнях цифрових трансформацій бібліотек закладів вищої освіти має бути бібліотечний гуманізм, а між методологічних підходів до її вивчення – ціннісний (аксіологічний) підхід, який дає змогу уникнути технократичного підходу до розроблення і використання цифрових репозитаріїв бібліотек ЗВО.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Воскобойнікова-Гузєва, О. В., & Терещенко, Н. М. (2021). Ціннісні орієнтири у стратегічному розвитку бібліотек закладів вищої освіти. *Питання культурології*, 38, 39–53. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.38.2021.245578>
- Гриценко, М. В. (2018). Академічні цінності як основа культури якості у вищій освіті. *Гілея: науковий вісник*, 128, 280–286.
- Запорожченко, М. (2024). Особливості створення та функціонування репозитарію академічних текстів у закладі післядипломної педагогічної освіти. *Вересень*, 3(102), 115–125. <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.10>
- Кабінет Міністрів України. (2022, 8 жовтня). *Про затвердження національного плану щодо відкритої науки* (Розпорядження № 892-р). Урядовий портал. <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022>
- Карпенко, О. О., & Кобижча, Н. І. (2023). Інституційні репозитарії закладів вищої освіти України з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи як складова якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 76–82. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284665>
- Касьян, В., & Кушнарєв, В. (2023). Бібліотеки закладів вищої освіти у поширенні практик відкритої науки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 12, 27–38. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293568>
- Колесникова, Т. (2012). Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії. *Вісник Книжкової палати*, 11, 21–22.
- Копанєва, В. О. (2020). *Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія* (О. С. Онищенко, ред.). Видавництво Ліра-К.
- Кубко, В. П. (2022). Аксиологічний вимір академічної культури. *Культурологічний альманах*, 4, 118–124. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.14>
- Кухаренко, А. Л. (2016). *Гуманістична парадигма діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: теоретико-методичні засади розвитку* [Автореферат дисертації кандидата наук із соціальних комунікацій, Харківська державна академія культури].
- Президія Національної академії наук України. (2024, 12 червня). *Про затвердження Положення про відкриту науку в НАН України* (Розпорядження № 350). <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/240612-350.pdf>
- Президія Національної академії педагогічних наук України. (2024, 22 серпня). *Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки* (Постанова № 1-2/10-146). Національна академія педагогічних наук України. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
- Соколов, В. Ю. (2016, 5 жовтня). Бібліотечний гуманізм. В *Українська бібліотечна енциклопедія*. <https://bit.ly/4fdcfCS>
- Толмач, М. С. (2024). *Цифрова компетентність як інтегральна характеристика професійної діяльності бібліотечних фахівців*. [Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Хрущ, С. (2022). Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксиологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259153>
- Хрущ, С. (2023). *Формування інноваційного медіапростору в публічних бібліотеках України* [Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій, Київський національний університет культури і мистецтв].

- Чачко, А. (1998). Українське бібліотекознавство напередодні XXI століття. В Ю. Л. Афанасьєв, В. В. Загуменна, & В. К. Скар (Ред.), *Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні* (с. 5–12). Київський державний університет культури і мистецтв.
- Чачко, А. (2002). Своечасність підтримки гуманістичного напрямку в українському бібліотекознавстві: термінологічний контекст. *Вісник Книжкової палати*, 3, 12–14.
- Ярошенко, Т., Сербін, О., & Ярошенко, О. (2022). Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 5(2), 277–292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132>
- Otu, G. (2023). Institutional repositories and library services in nigerian universities. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=15361&context=libphilprac>
- Ravi, S., & Madhusuthanan, M. V. (2018). Institutional Repositories in Library and Information Science: A Global View. *International Journal of Library and Information Studies*, 8(1), 354–359. <https://www.ijlis.org/articles/institutional-repositories-in-library-and-information-science-a-global-view.pdf>

REFERENCES

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, October 8). *Pro zatverdzhennia natsionalnoho planu shchodo vidkrytoi nauky* [On approval of the national plan for open science] (Order No. 892-r). Government Portal. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022> [in Ukrainian].
- Chachko, A. (1998). Ukrainske bibliotekoznavstvo naperedodni XXI stolittia [Ukrainian library science on the eve of the 21st century]. In Yu. L. Afanasiev, V. V. Zahumenna, & V. K. Sknar (Ред.), *Bibliotchna nauka, osvita, profesiia u demokratychnii Ukraini* [Library science, education, profession in democratic Ukraine] (pp. 5–12). Kyiv State University of Culture and Arts [in Ukrainian].
- Chachko, A. (2002). Svoiechasnist pidtrymky humanistychnoho napriamu v ukrainskomu bibliotekoznavstvi: terminolohichni kontekst [Timeliness of supporting the humanistic direction in Ukrainian library science: terminological context]. *Bulletin of the Book Chamber*, 3, 12–14 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, M. V. (2018). Akademichni tsinnosti yak osnova kultury yakosti u vyshchii osviti [Academic values as the basis of a quality culture in higher education]. *Hileya: Scientific Bulletin*, 128, 280–286 [in Ukrainian].
- Karpenko, O. O., & Kobyzhcha, N. I. (2023). Instytutsiini repozytarii zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy z pidgotovky fakhivtsiv u haluzi informatsiinoi, bibliotечноi ta arkhivnoi spravy yak skladova yakosti naukovoї komunikatsii v suchasnomu osvithnomu prostori [Institutional repositories of higher education institutions in Ukraine for training specialists in the field of information, library and archive studies as a component of academic communication quality in modern educational space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 76–82. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284665> [in Ukrainian].
- Kasian, V., & Kushnarov, V. (2023). Biblioteki zakladiv vyshchoi osvity u poshyrenni praktyk vidkrytoi nauky [Libraries of higher education institutions in the prevalence of open science practices]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 12, 27–38. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293568> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. (2022). Innovatsiyni mediaprostir suchasnoi biblioteki: aksiolohichni oriientyry funktsionuvannia [Innovative media space of the modern library: axiological guidelines of functioning]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259153> [in Ukrainian].

- Khrushch, S. (2023). *Formuvannia innovatsiinoho mediaprostoru v publichnykh bibliotekakh Ukrainy* [Formation of innovative media space in public libraries of Ukraine] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Kolesnykova, T. (2012). Vprovadzhennia innovatsiinoi modeli biblioteky universytetu yak chynnyk hlybokoi intelektualizatsii bibliotechnoi profesii [Implementation of an innovative model of the university library as a factor of deep intellectualization of the library profession]. *Bulletin of the Book Chamber*, 11, 21–22 [in Ukrainian].
- Kopaniava, V. O. (2020). *Biblioteka v seredovyshchi tsyfrovoy nauky: systemno-intehratsiina vsaiemodiia* [Library in the digital science environment: system-integration interaction] (O. S. Onyshchenko, Ed.). Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
- Kubko, V. P. (2022). Aksiolohichni vymiry akademichnoi kultury [Axiological dimension of academic culture]. *Culturological Almanac*, 4, 118–124. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.14> [in Ukrainian].
- Kukharenko, A. L. (2016). *Humanistychna paradyhma diialnosti bibliotek vyshchyykh navchalnykh zakladiv: teoretyko-metodychni zasady rozvytku* [Humanistic paradigm of libraries activity of the universities: theoretical and methodical principles of the development] [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Otu, G. (2023). Institutional repositories and library services in nigerian universities. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=15361&context=libphilprac> [in English].
- Presidium of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. (2024, August 22). *Kontsepsiia rozvytku vidkrytoi nauky v NAPN Ukrainy na 2024-2030 roky* [Concept for the development of open science at the NAPS of Ukraine for 2024-2030] (Resolution No. 1-2/10-146). National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/> [in Ukrainian].
- Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. (2024, June 12). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vidkrytu nauku v NAN Ukrainy* [On approval of the Regulation on open science at the NAS of Ukraine] (Order No. 350). <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/240612-350.pdf> [in Ukrainian].
- Ravi, S., & Madhusuthanan, M. V. (2018). Institutional Repositories in Library and Information Science: A Global View. *International Journal of Library and Information Studies*, 8(1), 354–359. <https://www.ijlis.org/articles/institutional-repositories-in-library-and-information-science-a-global-view.pdf> [in English].
- Sokolov, V. Yu. (2016, October 5). Bibliotechnyi humanizm [Library humanism]. In *Ukrainska bibliotekna entsyklopediia* [Ukrainian library encyclopedia]. <https://bit.ly/4fdcfCS> [in Ukrainian].
- Tolmach, M. S. (2024). *Tsyfrova kompetentnist yak intehralna kharakterystyka profesiinoi diialnosti bibliotechnykh fakhivtsiv* [Digital competence as an integral characteristic of the professional activity of library professionals]. [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V., & Tereshchenko, N. M. (2021). Tsinnisni oriietry u stratehichnomu rozvytku bibliotek zakladiv vyshchoi osvity [Values-based reference points in the strategic development of libraries of higher education institutions]. *Issues in Cultural Studies*, 38, 39–53. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.38.2021.245578> [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T., Serbin, O., & Yaroshenko, O. (2022). Vidkryta nauka: rol universytetiv ta bibliotek u suchasnykh zminakh naukovo komunikatsii [Open science: the role of universities and libraries in modern changes in scientific communication]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 5(2), 277–292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132> [in Ukrainian].
- Zaporozhchenko, M. (2024). Osoblyvosti stvorennia ta funktsionuvannia repozytariiu akademichnykh tekstiv u zakladi pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity [The

features of creation and functioning o academic text repositories in a postgraduate pedagogical education institution]. *Veresen*, 3(102), 115–125. <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.10> [in Ukrainian].

UDC 027.7:[025.171:004]:[001.103-021.341:316.752

AXIOLOGICAL VECTORS OF FUNCTIONING OF THE LIBRARY DIGITAL REPOSITORY IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Ivan Kurhanskyi,
PhD Student,
029 Information, Library and Archival Studies,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: ivan.kurhanskyi@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-5705-5378

The aim of the article is to define main value orientations, according to which the institutional repository of the library in a higher education institution can develop as a socially oriented means of providing open access in the concept of open science.

Research methods. In this study, general scientific methods of cognition (analysis, synthesis, abstraction), semantic analysis of the documentary flow of scientific publications, the method of ascent from the abstract to the concrete in order to determine and highlight a value component as an essential feature of the digital repository functioning, content analysis of scientific publications to identify main axiological components in functioning of the library institutional repository in a higher education institution are applied.

The scientific novelty is to determine axiological vectors of functioning of the library digital repository in a higher education institution, caused by interaction with certain external factors and existence of a system of general rules for the library activities in a higher education institution in its various aspects, main value guidelines, according to which the institutional repository of the library in a higher education establishment will develop as a socially oriented means of providing open access in the concept of open science.

Main conclusions. The digital repository of the library in a higher education institution is a socially oriented information product, which, additionally to outlining technological aspects, requires the definition of axiological vectors of its functioning in the context of the open science policy, the principles of the university academic community and the value orientations of the library activity in the higher education establishment and its staff.

The conceptual approach in the study of digital transformations of libraries in higher education institutions should be the library humanism, as well as among the methodological approaches to its study should be the value (axiological) one, which can allow to avoid a technocratic approach to the development and use of digital repositories of libraries in higher education establishments.

Keywords: digital repository; library of a higher education institution; open science; values; axiological approach.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2024 р.

УДК 021:316.77:004]”20”(100)
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318307

МУЛЬТИВИМІРНА МОДЕЛЬ БІБЛІОТЕЧНОГО ПРОСТОРУ В ЕПОХУ КОНВЕРГЕНЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Олександр Сідина,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: master23@i.ua
ORCID ID: 0009-0006-7199-1923

Для цитування:

Сідина, О. (2024). Мультивимірна модель бібліотечного простору в епоху конвергенції: зарубіжний науковий дискурс. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 44-54. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318307>

Метою статті є дослідження мультивимірної моделі бібліотечного простору в епоху конвергенції, представлені в рамках сучасного зарубіжного наукового дискурсу.

Методи дослідження. У статті використано комплекс підходів і методів: дискурс як методологічно важливий концепт під час вивчення студій та підходів до бібліотечного простору у зарубіжній науці; системний підхід, із позиції якого бібліотека позиціонується як автономна система, та структурно-функціональний підхід, що допоміг розкрити виміри бібліотечного простору і трактувати його як частину загального соціокультурного середовища; субстанційний підхід, який розкрив особливості реструктуризації бібліотечного простору у напрямку мультивимірності (взаємозбагачення віртуального, фізичного та соціального просторів); методи аналізу і синтезу, описовий метод.

Наукова новизна. Вперше розглянуто модель мультивимірному простору бібліотеки в епоху конвергенції як важливий етап розвитку концепції Бібліотеки 4.0.

Основні висновки. Представлена у цій статті модель мультивимірному простору сучасної бібліотеки, що складається із трьох субпросторів (фізичного, соціального та цифрового (віртуального)), є важливим етапом розвитку концепції Бібліотеки 4.0. та передбачає конвергенцію зазначених субпросторів, кожен з яких доповнює та збагачує інший. Аналіз робіт зарубіжних вчених переконує, що багато з них підтримують ідею конвергенції цих субпросторів лише з ухилом у цифровізацію, який знецінює фізичний та соціальний простори бібліотеки. Тому модель мультивимірному простору сучасної бібліотеки і передбачає конвергентні регуляторні процеси, які збалансують фізичний, соціальний та цифровий субпростори так, що це дозволяє зберегти ідею бібліотеки як базової освітньої та соціально-комунікаційної структури, що стимулює розвиток усіх структурних елементів особистості у XXI ст.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечний простір, мультивимірний простір, модель, конвергенція, цифровізація, зарубіжний дискурс.

ВСТУП

Епоха Великої конвергенції, яка змінила епоху Великої дивергенції у 1980-х рр., продовжує утверджуватися та набирати обертів у першій чверті XXI ст., особливо з настанням нового етапу промислової революції – Індустрії 4.0.

«Трансформація та конвергенція галузей, – стверджує В. Фальтер, керівник галузі хімічних речовин і спеціальних матеріалів Deloitte у Німеччині, – це новий етап нашого розвитку. Роботи, програми та датчики спричиняють нову промислову революцію. Це не простий прогрес, бо приріст... експоненціальний. Це процес, який прискорюється, він не йде однаковим темпом у всіх країнах і галузях, але він реальний» (Fernandes, 2018). А ще, фактично, він охоплює багато галузей та сфер, враховуючи бібліотечно-інформаційну галузь. Найбільше це помітно на прикладі концепції бібліотечного простору, що зазнає істотних змін з огляду на конвергенцію, тобто взаємопроникнення та взаємозбагачення щонайменше трьох просторів у рамках одного закладу – фізичного, соціального та цифрового.

Справді, тривалий час теоретики бібліотечної справи розглядали простір бібліотек лише у одному, фізичному, вимірі: місця зберігання фізичних носіїв інформації, приміщення, дизайн яких повинен задовольняти естетичні та функціональні потреби читачів, і службові зони. Згодом поняття бібліотечного простору суттєво змінилося під впливом синергії традиційного обслуговування та інформаційних (цифрових) технологій, які згодом перетворилися на «скелет» або фундамент цього простору. При цьому важливою структурною складовою бібліотечного простору, часто недооціненою, залишаються інтеракції між читачами і працівниками бібліотеки в рамках конвергентного бібліотечного середовища, інакше кажучи, соціальний аспект. Сьогодні останній несправедливо залишається поза увагою багатьох дослідників, які концентруються переважно на віртуальному просторі бібліотеки та її мультимедійних ресурсах. Однак бібліотека залишається набагато більшим складним організмом, що розвивається, та потребує комплексного підходу до осмислення особливостей її функціонування й діяльності на сучасному етапі.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Бібліотечний простір був і залишається одним із універсальних об'єктів бібліотечних студій. Комплексні дослідження таких авторів, як А. Ван Слік, Р. Сієвенен-Аллен, А. Блек, С. Пеппер, К. Бегшоу та ін., в основному зосереджені на історії бібліотечних будівель у ХХ ст., де вони аналізуються з ширшої соціальної перспективи, поєднуючи історію бібліотек, історію архітектури та соціологію. Вчений С. Маттерн, розвиваючи альтернативний історичному підхід, розглядає сучасний дискурс щодо дизайну публічних бібліотек у США (Mattern, 2007). Загалом, дослідницький інтерес до бібліотечного простору послідовно зростає із середини 1990-х рр. Однією із причин цього виявилась зміна функцій бібліотек, спричинена новими цифровими технологіями. Підсумовуючи студії та бібліотечні дослідження у цьому контексті, П. Мегтонен (Mehtonen, 2016) зазначав, що існує дві основні концепції бібліотечного простору в цифрову епоху: бібліотека як місце та бібліотека як середовище навчання. Якщо брати до уваги першу, то однією з найвпливовіших у дизайні академічної бібліотеки із середини 90-х рр. ХХ ст. є концепція спільного інформаційного фонду, який іноді також називають інформаційним центром або спільним навчанням (Beagle, 2006; Bennett, 2009). К. Клозет-Крейн (Closet-Crane, 2011) стверджує, що ця концепція використовувалася некритично – як мантра бренду – в бібліотечно-інформаційній літературі. Вона також підкреслює, що теоретичну концептуа-

лізацію бібліотечного простору слід розвивати далі: так, необхідні додаткові дослідження щодо впливу емоційних та архітектурних якостей бібліотечного простору (Closet-Crane, 2011). Концепцію бібліотеки як місця зарубіжні автори розглядають й розвивають як своєрідну відповідь і протидію цифровізації, трактуючи її як конкретне місце для широкого спектра соціальної діяльності й різних форм взаємодії (Buschman & Leckie, 2007; Most, 2011). У цьому ключі дискутується та осмислюється ідея бібліотеки як третього місця (Р. Ольденбург, Х. Бгабга), коли вона позиціонується або як доступна, інклюзивна, комфортна та нейтральна територія для широкої публіки з ухилом до комерціалізації (Fisher et al., 2007), або як свого роду дискурсивний простір, сприяючи конструюванню соціальних ідентичностей та посилюючи публічні дебати (Elmborg, 2011). Пишуть про публічну бібліотеку як про місце зустрічі і накопичення соціального капіталу (Aabø & Audunson, 2012), або про використання простору бібліотеки, приміром, для дистанційної роботи без прив'язки до конкретного фізичного місця (Di Marino & Lapintie, 2015).

Із найновіших зарубіжних досліджень варто відзначити концептуальний аналіз структури дизайну бібліотечного простору, здійснений колективом авторів (Flores et al., 2021), розгляд основних факторів, що впливають на використання та дизайн бібліотечного простору після COVID-19 (Сох, 2022), чи емпіричне дослідження С. Д. Девіль-Голлі (DeVillie-Holly, 2024), яке було присвячене реструктуризації простору академічної бібліотеки згідно із диверсифікацією потреб суб'єктів освітнього процесу, та ін.

Мета статті – дослідити мультимірну модель бібліотечного простору в епоху конвергенції, що сформувалася в рамках сучасного західного наукового дискурсу.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

По-перше, дослідження ґрунтується на тезі, що бібліотечна установа та пов'язані з нею практики «вбудовані» в її матеріально-просторову сферу. Іншими словами, просторова організація бібліотеки відіграє значну роль у тому, як бібліотеки функціонують як соціальні інститути. Останнім часом спостерігається активізація інтересу до концепцій простору та місця в рамках соціології, географії, психології і гуманітарних наук у цілому, що свідчить про міждисциплінарний потенціал, який може бути використаний для дослідження проблеми. По-друге, поняття дискурсу слід розглядати як методологічно важливе при вивченні студій та підходів до бібліотечного простору у зарубіжній науці.

Також методологічну основу дослідження склали праці зарубіжних учених, присвячені історії розвитку й сучасному стану бібліотечної сфери, у зв'язку з чим і використано історіографічний аналіз. При написанні статті застосовувалися принципи системного підходу, з позиції якого бібліотека сприймається як автономна система, та структурно-функціонального підходу, що допоміг розкрити основні виміри бібліотечного простору та позиціонувати бібліотеку як частину загального соціокультурного середовища. Для опису трансформації бібліотечного простору в епоху конвергенції застосовано субстанційний підхід, який розкрив особливості його реструктуризації у напрямку мультимірності (взаємозбагачення віртуального, фізичного та соціального просторів).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Багато західних вчених майже одноставно вважають оцифрування одним із найважливіших чинників, що впливають на функціонування сучасних бібліотек. Стосовно нього використовували терміни «зміна парадигми» та «історичний поворотний момент». Потенційний вплив технологічних змін на роботу бібліотек розглядався як масштабне та складне явище, що охопило колекції, послуги, робочі завдання, вимоги та очікування користувачів. Вважається, що перехід від фізичних колекцій до цифрових колекцій та послуг є особливо складним для сучасних бібліотечних організацій. Попри численні впроваджені інновації все ж трансформаційний період досі вважається незавершеним. Враховуючи поточні зміни, важливо не втратити основну місію та цінність бібліотеки, яка полягає у наданні вільного доступу до джерел та інших культурних ресурсів, сприянні освіті і забезпеченні для всіх доступності до некомерційного громадського простору.

Розглядаючи два кейси – Головної бібліотека Гельсінського університету та Центральної бібліотеки Гельсінкі, П. Меттонен зазначив, що бібліотечні проекти базувалися на відносно добре зарекомендованих практиках планування та проектування, де було застосовано більше прикладних, ніж теоретичних знань. Цілі проектування артикулювалися і змінювалися у процесі шляхом обговорення та домовленостей. Попри те, що різні групи зацікавлених сторін мали явно нерівні можливості впливу на проектування бібліотечних просторів, особливо в частині прийняття рішень (керівництво бібліотеки відіграло набагато більш впливову роль), була реалізована важлива мета – залучення груп користувачів бібліотек до цього процесу. Так, під час проектування Головної бібліотеки Гельсінського університету залучалися спеціальні групи користувачів і проект сервісного дизайну, тоді як у рамках проекту «Центральна бібліотека Гельсінкі» використано низку нових практик, включаючи спеціальну вебсторінку для проекту, бюджет участі, міські заходи та семінари (Mehtonen, 2016). Це інноваційні та сміливі рішення, які покликані вдосконалювати простір бібліотеки відповідно до сучасних тенденцій і викликів, як у випадку із Головною бібліотекою Гельсінського університету, де участь користувачів мала певний вплив на її дизайн, налаштування деяких просторових рішень і вибір бібліотечної політики. Залучення користувачів бібліотеки до процесу розробки можна вважати засобом сприяння суспільному іміджу проекту, що зрештою дало змогу бібліотеці побудувати соціальну мережу, створивши контакти з різними інституційними та індивідуальними учасниками як складовими елементами бібліотечного простору.

У постковідний період справді активізувався інтерес до цифрового навчання та посилення ролі цифрового простору бібліотеки, однак це породило чимало викликів, пов'язаних із міжособистісною комунікацією, інклюзивністю, а також сприйняттю бібліотеки як нейтрального простору (Cox, 2022). Монополізація цифрової компоненти може зрештою призвести до невірної тлумачення ролі та потенціалу бібліотечного простору, який повинен сприяти розвитку розмаїттю підходів і особистої адаптивності. Важко не погодитися з тим, що сучасні бібліотеки мають бути «багатофункціональними, гнучкими, орієнтованими на користувачів і підтримувати багато наукових заходів» (O'Kelly et al., 2017, p. 843). Х. Каннінгем і С. Табур (Cunningham & Tabur, 2012) стверджують, що бібліотеки завжди були чимось більшим, ніж «сховищем для записаних знань», оскільки можуть за-

безпечити місце для самоаналізу, засвоєння та продукування нових ідей. Під концепт «сховища» у цьому випадку підпадають як фізичні, так і цифрові формати.

Звісно, важливими аспектами, які мають бути враховані при проектуванні бібліотечного простору, є демографія, зв'язки та дизайн простору. Ці спільні риси є тими складовими, до яких повинні прагнути адміністратори та планувальники бібліотек, і їх не слід сприймати як приписне рішення. При цьому на будову та структуру бібліотечного простору також впливає візія і місія бібліотеки разом із внутрішньою та зовнішньою організаційною культурою та психологічним кліматом (McDonald, 2007, p. 15). Здійснивши огляд дослідницьких підходів до вивчення бібліотечного простору, Р. М. Флорес, С. В. Де Леон та М. Г. Валеріо (Flores et al., 2021) виявили, що у численних наукових розвідках і студіях на цю тему спостерігається дихотомія між реальним і віртуальним, традиційним та новим підходами, які орієнтовані на читача/колекцію, і тим, що акцентують увагу на навчанні, а також, що насправді ці аспекти можна легко погодити один з одним. Під час міркувань на тему узгодження фізичного та віртуального просторів майже всі фреймворки були зосереджені на просторах навчання, хоча насправді є ще два підпростори, яким також слід приділяти рівну увагу – накопичення та простір обслуговування (Flores et al., 2021, p. 248).

У цьому ключі найбільш продуктивною видається мультимірна модель бібліотечного простору, що складається із трьох сфер (субпросторів): фізичного, соціального та цифрового просторів (рис. 1). Поняття фізичного простору стосується фактичної (матеріальної) будівлі бібліотеки, її зовнішнього вигляду та особливо інтер'єру, просторової організації меблів, колекцій та інших функцій книгозбірні. Поняття соціального простору охоплює різні форми соціальної взаємодії в бібліотеках і різноманітні способи їх функціонування як публічного простору. До цифрового простору належать сфери електронних колекцій і послуг. Також модель базується на ідеї, що впродовж історії бібліотеки склалися із двох основних вимірів: фізичного та соціального. Фізичний простір – це місце, де зберігаються бібліотечні колекції. Соціальний простір – це сфера діяльності та практик, пов'язаних зі створенням, збереженням і використанням бібліотеки. Третя сфера моделі – бібліотека як віртуальний простір – на сьогодні є найбільш популярною. Сфери просторової моделі слід розуміти не як частково автономні, а як частково взаємозалежні, і вони можуть мати різні акценти, враховуючи місію та специфіку бібліотечного закладу.

Щодо бібліотеки як фізичного простору, то важливими є її як естетичні, так і функціональні якості. Основними функціональними якостями бібліотечного простору вважаються флексебільність (гнучкість) і диверсифікація. Гнучкість передбачає те, що бібліотека повинна мати відкрите планування без непотрібних постійних структур, які заважають можливим змінам просторової організації, а технічна інфраструктура, електричні системи та комунікаційні мережі повинні підтримувати гнучку реорганізацію бібліотечних функцій. Хоча вона не є новим критерієм дизайну, бо із середини ХХ ст. поступово стає все більш важливою частиною проектування бібліотек (Mehtonen, 2011). Також до гнучкості має відношення і те, що користувачі бібліотеки могли модифікувати частину простору для власних потреб, як це сталося у випадку із проектом «Центральна бібліотека Гельсінкі». При чому різноманітність фізичного простору також є ще однією страте-

гією, яку використовують, щоб адаптуватися до невизначеності цифрової епохи. Бібліотеки докладають великих зусиль, активно розширюючи функціонал фізичного простору, роблячи його більш привабливим. Так, у рамках простору бібліотеки можна облаштувати різні типи середовищ для поточних потреб користувачів, а одним із рішень для контролю потенційних конфліктів, особливо проблем із шумом, який може спричинити співіснування різних середовищ в одному просторі, може бути використання різних зон активності, а саме тихої, напівактивної та активної (Mehtonen, 2016).



Рис. 1. Модель мультимірного простору сучасної бібліотеки
Джерело: (Mehtonen, 2016)

Окремі зарубіжні дослідники наголошують, що естетичні якості простору бібліотеки також є важливими для її відвідувачів. Інтер'єр бібліотеки має бути зручним, красивим і створювати різні атмосферні настрої. Будівля бібліотеки повинна гармонійно вписуватися в міський пейзаж, а також бути його знаковою та унікальною частиною. Крім того, важливо, щоб архітектура символічно представляла основні аспекти бібліотеки як установи. Більшості користувачів бібліотеки у XXI ст. імponує сучасний дизайн інтер'єру для відкритого доступу до різноманітної інформації, наявність, як вже зазначено, різних просторів для розмаїття функцій діяльності, облаштування просторового дизайну, меблі, гнучкі колекції. Також актуальною є потреба в чітких інструкціях/знаках для користувачів бібліотеки, щоб вони могли легко, швидко, точно та якісно отримати доступ до різноманітної інформації (Latimer, 2011; Choy & Goh, 2016).

Як соціальний простір бібліотеки функціонують двома способами – або як конкретні місця для соціальної взаємодії, або як частина публічного простору суспільства. Соціальна інтеракція складається з численних соціальних від-

носин і контактів між читачами та бібліотечними працівниками, і це щоденна практика. Вона може бути регульована зоною обмеженого доступу, як у випадку з Головною бібліотекою Гельсінського університету, та багатьма іншими, де задіяні досить традиційні формати інформаційних послуг, або може охоплювати весь бібліотечний простір, коли персонал вільно пересувається будівлею та бере участь у різноманітних заходах, таких як семінари, виставки та ін. Форми соціальної взаємодії – комплексні практики, що конструюють ролі, ідентичності та соціальні позиції бібліотекарів і користувачів бібліотек, а тому їх позиціонують як «базові соціально-комунікаційні структури» (Karaschuk, 2017). Соціальна взаємодія попри нинішню заклопотаність цифровою трансформацією бібліотеки все ж залишається важливим чинником розвитку та впровадження культури співпраці в різних галузях (Corrall, 2023). Хоча також варто зазначити, що взаємозв'язок між домінуючими соціальними нормами бібліотечної практики та просторовою організацією бібліотеки для багатьох закладів залишається проблемою і сьогодні. Важливе ставлення і до концепції бібліотеки як публічного простору, що для багатьох є занадто абстрактною конструкцією. У зв'язку з цим деякі питання потребують нагального розгляду: як визначаються та підтримуються доступ і права на використання бібліотечного простору, які громадські ролі люди виконують у бібліотечному просторі, або як будуються функціональні та символічні інтеракції бібліотеки з навколишнім середовищем?

У першій чверті XXI ст. для всіх очевидно, що поява цифрового простору вплинула як на фізичний, так і на соціальний простори бібліотеки. Насамперед фізичний бібліотечний простір стає все більш технологічним: більш залежним від використання різних цифрових пристроїв, включаючи цифрові системи та бібліотечну автоматизацію. Особливим трендом є модель бібліотеки наступного покоління – Бібліотеки 4.0. (Mochammad et al., 2020; Msauki, 2021), що є окремою темою для досліджень. Зв'язок між фізичним і цифровим просторами бібліотеки також вимагає уваги: з одного боку, цифровий простір доповнив і розширив можливості фізичного простору через доступ до різноманітних ресурсів, які більше не потребують локального збереження, тоді як, з іншого боку, він відокремився від фізичного простору, адже використання цифрових колекцій і послуг більше не пов'язане з будь-яким конкретним місцем. Цифровий бібліотечний простір має потенціал стати повністю автономним, перебираючи на себе важливі функції фізичного та соціального просторів. Багато менеджерів і бібліотечних працівників у всьому світі стурбовані, що збільшення використання цифрових ресурсів може відштовхнути користувачів від них, адже різниця між ресурсами, які надає бібліотека, та іншими ресурсами зникає, фізичні відвідування бібліотек можуть зменшитися, а оцінка бібліотек і роботи, яку вони виконують, знижується. Тому актуальною є запропонована модель мультимірного простору сучасної бібліотеки, де три субпростори тісно між собою поєднані та взаємодоповнюють один одного, що не передбачає знецінення якогось із них.

ВИСНОВКИ

Таким чином, представлена у статті модель мультимірного простору сучасної бібліотеки, що складається із трьох субпросторів (фізичного, соціального та цифрового (віртуального)), є важливим етапом розвитку концепції Бібліотеки 4.0.

і передбачає конвергенцію зазначених субпросторів, кожен з яких доповнює та збагачує інший. Аналіз робіт зарубіжних дослідників переконує, що багато з них підтримують ідею конвергенції цих субпросторів лише з ухилом у цифровізацію, який призводить до знецінення фізичного та соціального просторів бібліотеки. Це ставить під загрозу саму ідею бібліотеки як базової освітньої та соціально-комунікаційної структури, що стимулює розвиток усіх структурних елементів особистості у XXI ст. Модель мультимірного простору сучасної бібліотеки є у методологічному плані важливим теоретичним концептом, що зокрема пояснює інновації на кшталт програми Eсо-Blended Library, як-от: сад електронних книг, Beringin Васа, дитячий ігровий майданчик, бібліотечне кафе, мистецькі заходи, обговорення фільмів та дискусійні кабінети. Оцифрування колекцій та розроблення Інтегрованої бібліотечної інформаційної системи (SIPADU) не має виключати людський ресурс, соціальні інтеракції і фізичний простір як умову існування та консолідації зусиль бібліотечного персоналу і потреб користувачів. Тим більше, що дизайн фізичного простору бібліотек надає різноманітні можливості для оновлення бібліотеки як соціального інституту.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Aabø, S., & Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research*, 34(2), 138–149. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.06.002>
- Beagle, D. R. (2006). *The Information commons handbook*. Neal-Schuman.
- Bennett, S. (2009). Libraries and learning: A history of paradigm change. *portal: Libraries and the Academy*, 9(2), 181–197.
- Buschman, J., & Leckie, G. J. (2007). *The library as place: History, community, and culture*. Libraries Unlimited.
- Choy, F. C., & Goh, S. N. (2016). A framework for planning academic library spaces. *Library Management*, 37(1–2), 13–28. <https://doi.org/10.1108/LM-01-2016-0001>
- Closet-Crane, C. (2011). A critical analysis of the discourse on academic libraries as learning places. In D. E. Williams & J. Golden (Eds.), *Advances in Library Administration and Organization* (pp. 1–50). Emerald. [https://doi.org/10.1108/S0732-0671\(2011\)0000030004](https://doi.org/10.1108/S0732-0671(2011)0000030004)
- Corrall, S. (2023). Alignment, collaboration and the social turn: our agenda for the relational library. *New Review of Academic Librarianship*, 29(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/13614533.2023.2196277>
- Cox, A. (2022). Factors shaping future use and design of academic library space. *New Review of Academic Librarianship*, 29(1), 33–50. <https://doi.org/10.1080/13614533.2022.2039244>
- Cunningham, H. V., & Tabur, S. (2012). Learning space attributes: Reflections on academic library design and its use. *Journal of Learning Spaces*, 1(2). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1152699.pdf>
- DeVilley-Holly, S. D. (2024). Library space design to promote student engagement: A comparison of graduate and undergraduate students. *Journal of Access Services*, 21(1), 14–43. <https://doi.org/10.1080/15367967.2024.2316699>
- Di Marino, M., & Lapintie, K. (2015). Libraries as transitory workspaces and spatial incubators. *Library & Information Science Research*, 37(2), 118–129. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2015.01.001>
- Elmborg, J. K. (2011). Libraries as the spaces between us: Recognizing and valuing the third space. *Reference & User Services Quarterly*, 50(4), 338–350. <https://doi.org/10.5860/rusq.50n4.338>

- Fernandes, M. (2018). *The era of convergence*. Deloitte. <https://mundocorporativo.deloitte.com.br/the-era-of-convergence/>
- Fisher, K. E., Saxton, M. L., Edwards, P. M., & Mai, J.-E. (2007). Seattle Public Library as place: Reconceptualizing space, community, and information at the Central Library. In J. Buschman & G. J. Leckie (Eds.), *The library as place. History, community, and culture* (pp. 135–160). Libraries Unlimited.
- Flores, R. M., De Leon, S. V., & Valerio, M. G. (2021). Library space design framework: A conceptual analysis. *Asia-Pacific Social Science Review*, 21(2), 240–249. <https://doi.org/10.59588/2350-8329.1380>
- Karaschuk, O. N. (2017). Libraries in the system of social-information communications. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 24(146), 56–59. <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-13>
- Latimer, K. (2011). Collections to connections: Changing spaces and new challenges in academic library buildings. *Library Trends*, 60(1), 112–133. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0035>
- Mattern, S. (2007). *The new downtown library: Designing with communities*. University of Minnesota Press.
- McDonald, A. (2007). The top ten qualities of good library space. In K. Latimer & H. Niegaard (Eds.), *IFLA library building guidelines: Developments and reflections* (pp. 13–29). K. G. Saur. <https://doi.org/10.1515/9783598440373.1.13>
- Mehtonen, P. (2011). Public library buildings in Finland: An analysis of the architectural and librarianship discourses from 1945 to the present. *Library Trends*, 60(1), 152–173. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0026>
- Mehtonen, P. (2016). The library as a multidimensional space in the digital age. *Information Research*, 21(1), Article memo6. <https://informationr.net/ir/21-1/memo/memo6.html>
- Mochammad, R., Ardika MS, R., & Yudi Cahyono, T. (2020). Library 4.0: Eco-Blended Library and Library Inclusion. *Khizanah al-Hikmah*, 8(2), 116–129. <https://doi.org/10.24252/kah.v8i2a2>
- Most, L. R. (2011). The rural public library as place: A theoretical analysis. In D. E. Williams & J. Golden (Eds.), *Advances in Library Administration and Organization* (pp. 51–149). Emerald. [https://doi.org/10.1108/S0732-0671\(2011\)0000030005](https://doi.org/10.1108/S0732-0671(2011)0000030005)
- Msauki, G. (2021). Library 4.0 and Sustainable Development: Opportunities and Challenges. In J. P. Chigwada & N. M. Nwaohiri (Eds.), *Examining the impact of industry 4.0 on academic libraries* (pp. 31–44). Emerald. <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-656-520201012>
- O'Kelly, M., Scott-Webber, L., Garrison, J., & Meyer, K. (2017). Can a library building's design cue new behaviors?: A case study. *portal: Libraries and the Academy*, 17(4), 843–862. <https://doi.org/10.1353/pla.2017.0049>

REFERENCES

- Aabø, S., & Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research*, 34(2), 138–149. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.06.002> [in English].
- Beagle, D. R. (2006). *The Information commons handbook*. Neal-Schuman [in English].
- Bennett, S. (2009). Libraries and learning: A history of paradigm change. *portal: Libraries and the Academy*, 9(2), 181–197 [in English].
- Buschman, J., & Leckie, G. J. (2007). *The library as place: History, community, and culture*. Libraries Unlimited [in English].
- Choy, F. C., & Goh, S. N. (2016). A framework for planning academic library spaces. *Library Management*, 37(1–2), 13–28. <https://doi.org/10.1108/LM-01-2016-0001> [in English].
- Closet-Crane, C. (2011). A critical analysis of the discourse on academic libraries as learning places. In D. E. Williams & J. Golden (Eds.), *Advances in Library Administration and*

- Organization* (pp. 1–50). Emerald. [https://doi.org/10.1108/S0732-0671\(2011\)0000030004](https://doi.org/10.1108/S0732-0671(2011)0000030004) [in English].
- Corrall, S. (2023). Alignment, collaboration and the social turn: our agenda for the relational library. *New Review of Academic Librarianship*, 29(1), 1–10. <https://doi.org/10.1080/13614533.2023.2196277> [in English].
- Cox, A. (2022). Factors shaping future use and design of academic library space. *New Review of Academic Librarianship*, 29(1), 33–50. <https://doi.org/10.1080/13614533.2022.2039244> [in English].
- Cunningham, H. V., & Tabur, S. (2012). Learning space attributes: Reflections on academic library design and its use. *Journal of Learning Spaces*, 1(2). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1152699.pdf> [in English].
- DeVille-Holly, S. D. (2024). Library space design to promote student engagement: A comparison of graduate and undergraduate students. *Journal of Access Services*, 21(1), 14–43. <https://doi.org/10.1080/15367967.2024.2316699> [in English].
- Di Marino, M., & Lapintie, K. (2015). Libraries as transitory workspaces and spatial incubators. *Library & Information Science Research*, 37(2), 118–129. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2015.01.001> [in English].
- Elmborg, J. K. (2011). Libraries as the spaces between us: Recognizing and valuing the third space. *Reference & User Services Quarterly*, 50(4), 338–350. <https://doi.org/10.5860/rusq.50n4.338> [in English].
- Fernandes, M. (2018). *The era of convergence*. Deloitte. <https://mundocorporativo.deloitte.com.br/the-era-of-convergence/> [in English].
- Fisher, K. E., Saxton, M. L., Edwards, P. M., & Mai, J.-E. (2007). Seattle Public Library as place: Reconceptualizing space, community, and information at the Central Library. In J. Buschman & G. J. Leckie (Eds.), *The library as place. History, community, and culture* (pp. 135–160). Libraries Unlimited [in English].
- Flores, R. M., De Leon, S. V., & Valerio, M. G. (2021). Library space design framework: A conceptual analysis. *Asia-Pacific Social Science Review*, 21(2), 240–249. <https://doi.org/10.59588/2350-8329.1380> [in English].
- Karaschuk, O. N. (2017). Libraries in the system of social-information communications. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, 24(146), 56–59. <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-13> [in English].
- Latimer, K. (2011). Collections to connections: Changing spaces and new challenges in academic library buildings. *Library Trends*, 60(1), 112–133. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0035> [in English].
- Mattern, S. (2007). *The new downtown library: Designing with communities*. University of Minnesota Press [in English].
- McDonald, A. (2007). The top ten qualities of good library space. In K. Latimer & H. Niegaard (Eds.), *IFLA library building guidelines: Developments and reflections* (pp. 13–29). K. G. Saur. <https://doi.org/10.1515/9783598440373.1.13> [in English].
- Mehtonen, P. (2011). Public library buildings in Finland: An analysis of the architectural and librarianship discourses from 1945 to the present. *Library Trends*, 60(1), 152–173. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0026> [in English].
- Mehtonen, P. (2016). The library as a multidimensional space in the digital age. *Information Research*, 21(1), Article memo6. <https://informationr.net/ir/21-1/memo/memo6.html> [in English].
- Mochammad, R., Ardika MS, R., & Yudi Cahyono, T. (2020). Library 4.0: Eco-Blended Library and Library Inclusion. *Khizanah al-Hikmah*, 8(2), 116–129. <https://doi.org/10.24252/kah.v8i2a2> [in Indonesian].

- Most, L. R. (2011). The rural public library as place: A theoretical analysis. In D. E. Williams & J. Golden (Eds.), *Advances in Library Administration and Organization* (pp. 51–149). Emerald. [https://doi.org/10.1108/S0732-0671\(2011\)0000030005](https://doi.org/10.1108/S0732-0671(2011)0000030005) [in English].
- Msauki, G. (2021). Library 4.0 and Sustainable Development: Opportunities and Challenges. In J. P. Chigwada & N. M. Nwaohiri (Eds.), *Examining the impact of industry 4.0 on academic libraries* (pp. 31–44). Emerald. <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-656-520201012> [in English].
- O'Kelly, M., Scott-Webber, L., Garrison, J., & Meyer, K. (2017). Can a library building's design cue new behaviors?: A case study. *portal: Libraries and the Academy*, 17(4), 843–862. <https://doi.org/10.1353/pla.2017.0049> [in English].

UDC 021:316.77:004]"20"(100)

MULTIDIMENSIONAL MODEL OF LIBRARY SPACE IN THE CONVERGENCE ERA: FOREIGN SCIENTIFIC DISCOURSE

Oleksandr Sidyna,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: master23@i.ua
ORCID ID: 0009-0006-7199-1923

The aim of the article is to study a multidimensional model of library space in the convergence era, presented within the framework of modern foreign scientific discourse.

Research methods. In this article, a set of approaches and methods are applied: discourse as a methodologically important concept in researching studies and approaches to library space in foreign science; systematic approach, through the prism of which a library is positioned as an autonomous system; structural and functional approach, which helped to reveal the dimensions of library space, and interpret it as a part of common socio-cultural environment; substantive approach, which pictured peculiarities of restructuring library space in the multidimensionality direction (mutual enrichment of virtual, physical and social spaces); methods of analysis and synthesis, descriptive method.

Scientific novelty. For the first time, the model of multidimensional space of the library in the convergence era is considered as an important stage in the development of the Library 4.0 concept.

Main conclusions. Presented in this article, the model of the multidimensional space of the modern library, which consists of three subspaces (physical, social and digital (virtual)), is an important stage in the development of the Library 4.0 concept. It implies the convergence of the mentioned above subspaces, each of which complements and enriches the other one. An analysis of foreign scientists' works proves that many of these researchers support the idea of the convergence of these subspaces only with a bias toward digitalisation, which devalues the physical and social spaces of the library. That is why the model of the multidimensional space of the modern library provides for convergent regulatory processes that balance physical, social and digital subspaces in such a way that allows preserving the idea of the library as a basic educational, social and communicative structure that stimulates the development of all structural elements of the personality in the 21st century.

Keywords: library, library space, multidimensional space, model, convergence, digitalisation, foreign discourse.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2024 р.

УДК 021:004]:[316.472.4:004.77]
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318310

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВІДДАЛЕНИХ СЕРВІСІВ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕК

*Андрій Юдов,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтва
(Київ, Україна)
e-mail: yudovv@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-9255-7263*

Для цитування:

Юдов, А. (2024). Соціальні медіа як ефективний інструментарій віддалених сервісів цифрових бібліотек. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 55-64. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318310>

Мета статті – виявити особливості використання соціальних медіа (соціальних мереж, відеохостингів та ін.) як сучасного інструментарію цифрових бібліотек у контексті розвитку віддалених сервісів.

Методи дослідження. Застосовано методи аналізу і синтезу, логічний, системно-структурний та порівняльний, що посприяли систематизації і узагальненню теоретико-методологічних засад розвитку віддалених сервісів цифрових бібліотек; розгляду популярних практик українських бібліотек у соціальних медіа; виявленню особливостей використання різних типів соціальних медіа в бібліотечній діяльності. Метод когнітивного аналізу застосовано з метою виділення базових характеристик соціальних медіа як інструментів віддалених сервісів цифрових бібліотек. Використання методів дедукції та узагальнення посприяло формулюванню висновків дослідження.

Наукова новизна. Розглянуто особливості застосування різних типів соціальних медіа в бібліотечній діяльності на сучасному етапі; з'ясовано базові характеристики соціальних медіа як інструментів віддалених сервісів цифрових бібліотек; уточнено особливості використання соціальних медіа (соціальних мереж, відеохостингів, подкастів та ін.) як сучасного інструментарію цифрових бібліотек у контексті розвитку віддалених сервісів. Виявлено найбільш ефективні типи соціальних медіа щодо специфіки розвитку віддалених сервісів цифрових бібліотек в Україні.

Основні висновки. Зумовивши революційні зміни в інформаційно-комунікаційній практиці, соціальні медіа на сучасному етапі є невід'ємною частиною бібліотечної діяльності.

Соціальні медіа надають бібліотекам можливість залучати користувачів до багатоаспектної комунікації, одночасно просуваючи бібліотечні послуги та ресурси за межі географічних кордонів і фізичних бібліотечних просторів.

Особливості використання соціальних медіа (соціальних мереж, відеохостингів, подкастів та ін.) як сучасного інструментарію цифрових бібліотек у контексті розвитку віддалених сервісів полягають у: просуванні послуг (сповіщення про но-

вини, відповідні предмети з колекції та бібліотечні події); зв'язку з користувачами бібліотек; наданні бібліотечних програм та послуг 24/7 незалежно від територіального місцеперебування; можливості створення корпоративної комунікації з метою покращення бібліотечного сервісу та ін.

Ключові слова: цифрові бібліотеки; віддалені сервіси; соціальні медіа; сайти бібліотек; соціальні мережі; відеохостинги; подкасти.

ВСТУП

На початку 2020-х рр. динамічний розвиток отримали тенденція цифровізації бібліотек, впровадження нових інформаційно-бібліотечних сервісів, а також оновлення і модернізація наявних сервісів.

У контексті сучасного стану і перспектив розвитку системи обслуговування користувачів сучасних бібліотек важливе значення набувають соціальні медіа, популярність яких зробила їх найшвидшим комунікаційним інструментом для розповсюдження інформації, що з кожним днем набуває все більшого значення. На сучасному етапі це один із найважливіших і потужних інструментів, що застосовується з метою просування бібліотечних послуг і ресурсів, сприяє розвитку віддалених сервісів, підвищує ефективність діяльності цифрової бібліотеки, надаючи можливість користувачу отримати доступ до необхідної йому інформації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю узагальнення поширених практик використання соціальних медіа сучасними цифровими бібліотеками.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Проблематика оновлення бібліотечних сервісів є однією з тем сучасного бібліотекознавства, що привертає увагу багатьох дослідників. Так, наприклад, особливості використання соціальних медіа та мультимедійних технологій для репрезентації літературного клубу бібліотеки розглядає С. Бараннік (2017); створення бібліотечних сервісів та адаптація бібліотек у сучасному інфопросторі є предметом дослідження публікації В. Білоус (2017); бібліотечний сервіс і процес впровадження новітніх технологій у діяльність бібліотеки Ужгородського національного університету в 2013–2019 рр. вивчає М. Медведь (2020); специфіку дистанційного обслуговування та нові онлайн-послуги бібліотек закладів вищої освіти початку 2020-х рр. з'ясовує Ю. Горбань (2021); властивості застосування соціальних медіа в роботі бібліотек в умовах військового стану визначає Є. Забіянов (2022); аналізу цифрових сервісів як основи дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів присвячено публікацію І. Машталяр (2023); основні інструменти просування бібліотечної продукції в соціальних медіа та залучення краудфандингу досліджує О. Антонюк (2023) та ін.

Історіографічний аналіз засвідчує, що особливості використання соціальних медіа в діяльності бібліотек – актуальне питання, проте його дослідження, незважаючи на значний масив наукових публікацій і розвідок (О. Бак, І. Бородай, К. Вірютіна, П. Вітушко, Р. Вороніна, М. Груздевич, А. Гуменчука, Т. Новальської, І. Перенесієнко, Л. Присяжної, О. Соцкова, Л. Татарчук та ін.), перебуває на початковому етапі, передусім у зв'язку із безпрецедентними темпами оновлення інформаційно-комунікаційних технологій та динамікою розвитку цифрових бібліотечних практик. Це зумовлює доцільність подальшої розробки проблематики.

Мета статті – виявити особливості використання соціальних медіа (соціальних мереж, відеохостингів та ін.) як сучасного інструментарію цифрових бібліотек у контексті розвитку віддалених сервісів.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні було застосовано методи аналізу та синтезу, логічний, системно-структурний і порівняльний методи, що посприяли систематизації та узагальненню теоретико-методологічних засад розвитку віддалених сервісів цифрових бібліотек; розгляду та осмисленню популярних практик українських бібліотек; виявленню особливостей використання різних типів соціальних медіа в бібліотечній діяльності. Метод когнітивного аналізу застосовано з метою виділення базових характеристик соціальних медіа як інструментів віддалених сервісів цифрових бібліотек. Використання методів дедукції та узагальнення посприяло формулюванню висновків дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття бібліотечного сервісу передбачає результат бібліотечного обслуговування, що задовольняє певну потребу користувача. Сервіс цифрових бібліотек на початку 2020-х рр. суттєво розширює перелік дистанційних послуг для віддалених користувачів, серед пропозицій «надання доступу до імідж-каталогів, електронних каталогів, електронних бібліотек, баз даних, корпоративних каталогів, вебсайтів, власних і придбаних баз даних, баз даних періодичних видань, тематичних баз даних провідних бібліотек та інформаційних центрів світу, віртуальних виставок; віртуальна довідка; служба електронної доставки документів; запис користувачів до бібліотеки; онлайн-замовлення літератури; посилення на корисні ресурси та ін.» (Горбань, 2021, с. 163–164). Важливу роль у цьому процесі відведена соціальним медіа.

Соціальні медіа – це вебтехнології для полегшення соціальної взаємодії між великими групами людей через певний тип мережі. Завдяки новітній технологічній революції соціальні медіа стрімко розвиваються та стають важливою частиною повсякденного життя. Бібліотекарі в цю цифрову епоху відповідають за широкий спектр ресурсів і послуг, що виходять далеко за межі типового робочого дня. Роль бібліотекарів у глобальному інформаційному середовищі унікальна і є критично важливою для контролю інформаційних ресурсів у фізичних і віртуальних бібліотечних просторах. Поява інших джерел інформації, таких як інтернет і соціальні медіа, поставили перед бібліотекарями новий виклик – задовольнити інформаційні потреби та очікування користувачів ХХІ ст., що швидко змінюються.

Завдання більшості бібліотекарів полягає в тому, щоб залучити користувачів до бібліотеки та втримати їх. Щоб впоратися з цією проблемою, бібліотекарі повторно консолідують, видозмінюють дизайн і перепаковують ресурси як засіб просування своїх послуг та інформації.

У широкому розумінні соціальні медіа – це цифрові інструменти, що дозволяють людям, компаніям та різним організаціям створювати, ділитися або обмінюватися інформацією, кар'єрними інтересами, ідеями та зображеннями/відео у віртуальних спільнотах і мережах. На думку дослідників, термін «соціальні медіа» похідний від двох слів, які його складають, – «медіа» зазвичай належить до

реклами і передачі ідей чи інформації через публікації/канали, а «соціальний» передбачає взаємодію індивідів усередині групи чи спільноти (Neti, 2011). В сукупності термін «соціальні медіа» застосовується для означення комунікаційних/публікаційних платформ, що створюються та підтримуються міжособистісною взаємодією людей за допомогою певного середовища чи інструменту. На думку О. Таланчук (2013), соціальні мережі як інтернет-сервіс доцільно розглядати як платформу для здійснення комунікацій передусім за певними інтересами, забезпечуючи користувачів найрізноманітнішими шляхами цифрової взаємодії – від чатів, блогів і форумів до зображень, музики, відео та ін. (с. 18).

Узагальнюючи, поняття «соціальні медіа» можна сформулювати як інструмент на базі інтернету для обговорення та обміну інформацією як на особистому, так і на діловому рівнях. Термін зазвичай використовується як синонім до поняття «контент, створений користувачами» або «Веб 2.0», для позначення онлайн-вмісту та інструментів, що дозволяють будь-кому створювати, ділитися вмістом та інформацією, а також співпрацювати з ними. Термін «соціальні медіа» охоплює широкий спектр вебсайтів, які дозволяють людям взаємодіяти з іншими відвідувачами. Це соціальні новини (Dig, Propeller), соціальні закладки (Del.icio.us, Simpy, Blinklist), соціальні мережі (Facebook, Myspace, LinkedIn), соціальні фото та відеообмін (YouTube, Vimeo, Flickr), Wiki та ін.

Зростання використання соціальних медіа користувачами інтернету ставить перед бібліотеками нові виклики, щоб зберегти свій імідж у свідомості спільноти, яка працює у віртуальному середовищі. У країнах із розвинутою освітньою та бібліотечною системами бібліотеки застосовують сучасні тенденції для просування своїх бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг для віддалених користувачів.

Однією з головних причин впровадження і використання бібліотеками соціальних медіа є те, що вони безкоштовні та дозволяють користувачам легко створювати особисті сторінки, наповнені вмістом у формі зображень, музики і відео.

Протягом другого – початку третього десятиліття XXI ст. використання соціальних медіа в бібліотеках зростає, щоб принести користь користувачам у наданні онлайн-інформаційних послуг через зміни в різних видах діяльності, як-от впровадження технологій, соціальна взаємодія, контекст обслуговування, закупівля інформаційних ресурсів (Collins & Quan-Haase, 2012). Великою мірою соціальна та комунікаційна моделі цифрового суспільства змінюються через появу соціальних медіа, а використання цих продуктів безпосередньо змінює різні аспекти бібліотечних послуг, починаючи від пошуку інформації до віддаленого сервісу. Застосування соціальних мереж – це спосіб реклами бібліотеки, її брендового продукту та послуг за допомогою технологій web 2.0., взаємодії із клієнтами та надання змоги брати участь у виготовленні бібліотечної продукції.

Дослідники (Rajeshwari, 2023) розрізняють різні типи соціальних медіа, специфіка яких зумовлює особливості їх використання в бібліотечній діяльності:

– блоги: платформи, на яких окрема особа ділиться своїми думками, ідеями, новинами та іншим вмістом і повідомленнями, розміщеними у зворотному хронологічному порядку, тому найновіша публікація буде відображатися вгорі (Problogger.net, Libercafe, Infolibrarian, Lislincs, Library Soup, India Libraries та ін.); бібліотекар може використовувати ці інструменти, щоб ділитися темою, ідеями,

пов'язаними з бібліотечними послугами, і інформацією, як-от оголошення про роботу, навчання і семінар та ін.;

– мікроблоги: програми на основі вебінтерфейсу, що дозволяє користувачеві отримувати оновлення у короткій формі повідомлення, як-от текст, посилання на відео від іншого користувача, на якого вони вже підписалися, і публікувати короткий фрагмент цифрового вмісту, як-от текст, відео або зображення (наприклад, Twitter);

– подкасти: форма цифрового медіа, яка складається із серії епізодичних аудіо-, відео-, цифрових радіофайлів, файлів PDF або ePub (відеокаст, аудіокаст або скрінкаст), на які підписані та автоматично завантажені через вебсиндикацію або транслюються онлайн на комп'ютер чи мобільний пристрій; у контексті бібліотечного сервісу вони використовуються для поширення презентацій та бесід, організованих бібліотекою;

– форуми: онлайн-платформа для обговорення, де група однодумців, які мають однакову повагу та інтерес, можуть обговорювати будь-яку тему і відповідати на неї, щоб поширювати знання. Це одна із найкращих платформ для обговорення та обміну думками щодо різноманітних теми, а також для організації інформації, забезпечуючи належну систему стримувань і балансів. Форум є також одним із найстаріших інструментів соціальних мереж, який дозволяє користувачеві спілкуватися, висловлювати свої думки. Він часто сфокусований на конкретних темах та інтересах, наприклад, reddit, Quora, Digg, NMLIS, форум LIS тощо;

– відеохостинги: цей тип інструментів соціальних медіа дозволяє користувачам спеціально завантажувати та ділитися мультимедійними файлами, такими як відео, зображення, пісні, через інтернет; один із важливих сайтів соціальних медіа, який широко використовується бібліотеками в усьому світі, допомагає бібліотекам продавати інформаційні продукти, ділитися своїми програмами, конференціями та семінарами, відео з інструкціями щодо методів і етапів використання бази даних, книг, електронних книг та ін.;

– закладки сайтів: дозволяють користувачеві зберігати та впорядковувати посилання на будь-яку кількість онлайн-ресурсів і вебсайтів; служба маркування соціальних книг – це централізована онлайн-служба, яка дозволяє користувачам додавати, коментувати, редагувати та ділитися закладками вебдокументів;

– соціальні мережі: Facebook – одна з найбільш популярних соціальних мереж, якою користуються мільйони людей у всьому світі; бібліотеки використовують ці соціальні медіа, щоб надавати інформацію про нові бази даних, нові надходження книг та інші ресурси, режим роботи, книжкові виставки, додаткові послуги, майбутні семінари / навчальні програми (Rajeshwari, 2023, с. 253).

Власне проаналізовані вище соціальні медіа можна вважати традиційним інструментарієм як у світовій бібліотечній практиці, так і в українській. У зв'язку з низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, найбільш популярними інструментами цифрової бібліотеки в контексті віддаленого сервісу в Україні станом на початок 2020-х рр. є соцмережі Facebook та Instagram, відеохостинг YouTube та подкасти. Подкасти (від буктрейлерів, подієвих, подкастів зворотного зв'язку до краєзнавчих, тематичних і хаукастів) (Тіщенко, 2016) активно створюються і поширюються в інтернет-просторі (переважно на офіційних сайтах бібліотек або акаунтах у соціальних мережах, іноді на обласних медіаплатформах) вітчизня-

ними бібліотеками із середини 2010-х рр. Перші аудіорозповіді бібліотекарів на україномовному подкаст-сервісі датуються 2010 р. Так, наприклад, на офіційному сайті Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія (б.д.) в розділі «Аудіоподкасти» представлено рубрики: «Визначними місцями Придніпров'я», «Вулиці нашого міста», «Пунктир», «Крила поезії», «Україніка», «Територія особистості».

Окрім того, власні сторінки в соціальних мережах сьогодні мають інноваційні цифрові бібліотечні проекти. Серед новітніх назвемо онлайн-сервіс «Бібліотека для тебе», що доступний як у веб, так і в мобільній версії. Цифровий путівник бібліотеками України (понад 16 000), створений за ініціативою Української бібліотечної асоціації (2020), надає можливість обрати бібліотеку за типом, видом, територіальним районуванням, площею, рівнем цифровізації, рівнем інклюзивності.

Використання сервісів соціальних мереж дозволяє суттєво збільшити обізнаність користувачів бібліотечних ресурсів про нові надходження, покращити їх обслуговування та ін. Особливе значення в контексті посилення ефективності та розширення можливостей цього інструментарію мають навички (починаючи від ведення профілю в соціальних мережах) працівників бібліотек, що, зі свого боку, активізує питання навчання персоналу і оцінювання результатів діяльності в соціальних медіа.

ВИСНОВКИ

Зумовивши революційні зміни в інформаційно-комунікаційній практиці, соціальні медіа на сучасному етапі є невід'ємною частиною бібліотечної діяльності.

Соціальні медіа надають бібліотекам можливість залучати користувачів до багатоаспектної комунікації, одночасно просуваючи бібліотечні послуги та ресурси за межі географічних кордонів і фізичних бібліотечних просторів.

Особливості використання соціальних медіа (соціальних мереж, відеохостингів, подкастів та ін.) як сучасного інструментарію цифрових бібліотек у контексті розвитку віддалених сервісів полягають у: просуванні послуг (сповіщення про новини, відповідні предмети з колекції та бібліотечні події); зв'язку з користувачами бібліотек; наданні бібліотечних програм та послуг 24/7 незалежно від територіального місцезнаходження; можливості створення корпоративної комунікації з метою покращення бібліотечного сервісу та ін.

В Україні більшість цифрових бібліотек використовують YouTube для обміну відео різноманітних заходів, які проводяться в бібліотечному просторі; Facebook та Instagram інформують користувачів бібліотеки про основні події, заходи та нещодавні надходження шляхом розміщення фотографій, відео і посилань на ресурси про бібліотеку. Тобто їх основною функцією є розміщення оголошень серед користувачів бібліотеки з рекламною метою. Презентації та бесіди, організовані бібліотекою на різні теми, поширюються через подкасти. Розглянуті приклади віддалених сервісів цифрових бібліотек дають підстави констатувати, що на сучасному етапі вони розробляються з урахуванням фізичної, атмосферної, технічної, функціональної, операційної складових та складової позитивного досвіду.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Антонюк, О. Ю. (2023). Популяризація бібліографічної продукції як важливий складник рекламно-інформаційної діяльності бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 42–48. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290982>
- Бараннік, С. С. (2017, 31 жовтня). Використання соціальних медіа та мультимедійних технологій для репрезентації літературного клубу бібліотеки ВНЗ. В *Соціальні медіа для бібліотек: середовище, ресурс, сервіс* [Матеріали круглого столу] (с. 9–15). Харківський національний медичний університет.
- Білоус, В. С. (2017, 6–10 червня). Бібліотечні сервіси на допомогу адаптації університетської науки у глобальний інформаційний простір. В *Вимірювання в бібліотеках: оцінка ефективності та якості роботи* [Матеріали конференції]. Харківський національний університет радіоелектроніки. <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/fe6720e9-bf22-4bea-9941-e6a4b8599609/content>
- Горбань, Ю. І. (2021). Дистанційне обслуговування та нові онлайн-послуги бібліотек закладів вищої освіти під час пандемії COVID-19. In *ΛΟΓΟΣ: Scientific practice: modern and classical research methods* [Conference proceedings] (Vol. 3, pp. 160–164). European Scientific Platform. <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v3.53>
- Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. (б.д.). *Аудіоподкасти*. Взято 14 травня 2024 з <https://www.lib.dp.ua/?do=audiopodcasts>
- Забіянов, Є. В. (2022, 23–24 червня). Робота медіахабу в умовах воєнного стану: досвід Одеської ОУНБ ім. М. Грушевського. В З. М. Свердлик & М. М. Цілина (Упоряд.), *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* [Матеріали конференції] (с. 100–102). Видавничий центр КНУКіМ.
- Маштальяр, І. О. (2023). Цифрові сервіси як основа дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 1(15), 153–156.
- Медведь, М. М. (2020, 15–19 червня). Впровадження інноваційних видів бібліотечного сервісу – основа сучасної стратегії розвитку Наукової бібліотеки Ужгородського університету. В *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій* [Матеріали конференції] (с. 135–146). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет».
- Таланчук, О. Б. (2013). Образ бібліотек в соціальних мережах. В О. Б. Айвазян (Ред.), *Бібліотека в освітньому просторі. Імідж книгозбірні та бібліотечного працівника в сучасному суспільстві* [Інформаційний бюлетень] (№ 15, с. 15–22). Хмельницький національний університет.
- Тіщенко, А. А. (2016, 1 вересня). *Подкасти бібліотечні*. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. <https://libenc.korolenko.kharkov.com/informatsiini-tekhnohii/podkasty-bibliotechni>
- Українська бібліотечна асоціація. (2020, 4 лютого). *Про бібліотечний онлайн-сервіс «Бібліотека для тебе»*. Факультет культури і мистецтв. <https://kultart.lnu.edu.ua/news/probibliotechnyy-onlayn-servis-biblioteka-dlia-tebe>
- Collins, G., & Quan-Haase, A. (2012). Social media and academic libraries: Current trends and future challenges. In *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 49(1), 1–4. <https://doi.org/10.1002/meet.14504901272>
- Neti, S. (2011). Social media and its role in marketing. *International Journal of Enterprise Computing and Business Systems*, 1(2), 1–16
- Rajeshwari, S. M. (2023, May 29–30). Social media and its usage in libraries in digital environment. In N. S. Harinarayana, M. Kumbar, M. Chandrashekhara, & H. A. Kumari (Eds.), *National*

conference on exploring the past, present, and future of library and information science [Conference proceedings] (pp. 250–256). University of Mysore.

REFERENCES

- Antoniuk, O. Yu. (2023). Populiaryzatsiia bibliografichnoi produktsii yak vazhlyvyi skladnyk reklamno-informatsiinoi diialnosti bibliotek [Popularisation of bibliographic products as an important component of advertising and information activities of libraries]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 42–48. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290982> [in Ukrainian].
- Barannik, S. S. (2017, October 31). Vykorystannia sotsialnykh media ta multymediinykh tekhnolohii dlia reprezentatsii literaturnoho klubu biblioteky VNZ [Use of social media and multimedia technologies for representation of the literary club of the university library]. In *Sotsialni media dlia bibliotek: seredovyshe, resurs, servis* [Social media for libraries: environment, resource, service] [Roundtable proceedings] (pp. 9–15). Kharkiv National Medical University [in Ukrainian].
- Bilous, V. S. (2017, June 6–10). Bibliotechni servisy na dopomohu adaptatsii universytetskoï nauky u hlobalnyi informatsiinyi prostir [Library services to help adapt university research into the global information space]. In *Vymiriuvannia v bibliotekakh: otsinka efektyvnosti ta yakosti roboty* [Measurement in libraries: Assessing the effectiveness and quality of work] [Conference proceedings]. Kharkiv National University of Radio Electronics. <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/fe6720e9-bf22-4bea-9941-e6a4b8599609/content> [in Ukrainian].
- Collins, G., & Quan-Haase, A. (2012). Social media and academic libraries: Current trends and future challenges. In *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 49(1), 1–4. <https://doi.org/10.1002/meet.14504901272> [in English].
- Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka im. Pervouchyteliv slovianskykh Kyryla i Mefodiia. (n.d.). *Audiopodkasty* [Audio podcasts]. Retrieved May 14, 2024, from <https://www.lib.dp.ua/?do=audiopodcasts> [in Ukrainian].
- Horban, Yu. I. (2021). Dystantsiine obsluhovuvannia ta novi onlain-posluhy bibliotek zakladiv vyshchoi osvity pid chas pandemii COVID-19 [Remote service and new online services of libraries of higher education institutions during the COVID-19 pandemic]. In *ΛΟΓΟΣ: Scientific practice: modern and classical research methods* [Conference proceedings] (Vol. 3, pp. 160–164). European Scientific Platform. <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v3.53> [in Ukrainian].
- Mashtaliar, I. O. (2023). Tsyfrovi servisy yak osnova dystantsiinoho bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia korystuvachiv [Digital services as the basis of remote library and information service for users]. *Bulletin of Student Scientific Society*, 1(15), 153–156 [in Ukrainian].
- Medved, M. M. (2020, June 15–19). Vprovadzhennia innovatsiinykh vydiv bibliotechnoho servisu – osnova suchasnoi stratehii rozvytku Naukovoï biblioteky Uzhhorodskoho universytetu [Implementation of the innovative types of library service is a basis of the modern strategy for development of the scientific library of Uzhhorod national university]. In *Suchasni zavdannia ta priorytety diialnosti bibliotek vyshchykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii* [Modern tasks and priorities of the activities of libraries of higher educational institutions: The path of innovation] [Conference proceedings] (pp. 135–146). State University "Uzhhorod National University" [in Ukrainian].
- Neti, S. (2011). Social media and its role in marketing. *International Journal of Enterprise Computing and Business Systems*, 1(2), 1–16 [in English].
- Rajeshwari, S. M. (2023, May 29–30). Social media and its usage in libraries in digital environment. In N. S. Harinarayana, M. Kumbar, M. Chandrashekara, & H. A. Kumari (Eds.), *National*

- conference on exploring the past, present, and future of library and information science* [Conference proceedings] (pp. 250–256). University of Mysore [in English].
- Talanchuk, O. B. (2013). *Obraz bibliotek v sotsialnykh merezhakh* [The image of libraries in social networks]. In O. B. Aivazian (Ed.), *Biblioteka v osvithnomu prostori. Imidzh knyhozhbirni ta bibliotekhnogo pratsivnyka v suchasnomu suspilstvi* [Library in educational space. The image of the library and library worker in modern society] [Fact sheet] (No. 15, pp. 15–22). Khmelnytskyi National University [in Ukrainian].
- Tishchenko, A. A. (2016, September 1). *Podkasty bibliotekhnii* [Library podcasts]. Kharkiv Korolenko State Scientific Library. <https://libenc.korolenko.kharkov.com/informatsiini-tekhnohii/podkasty-bibliotekhnii> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020, February 4). *Pro bibliotekhnii onlain-servis "Biblioteka dlia tebe"* [About the library online service "Library for you"]. Faculty of Culture and Arts. <https://kultart.lnu.edu.ua/news/pro-bibliotekhnii-onlain-servis-biblioteka-dlia-tebe> [in Ukrainian].
- Zabiiianov, Ye. V. (2022, June 23–24). *Robota mediakhabu v umovakh voiennoho stanu: dosvid Odeskoi OUNB im. M. Hrushevskoho* [The work of the media hub in the conditions of martial law: The experience of the Odesa RUSL named after M. Hrushevskiy]. In Z. M. Sverdlyk & M. M. Tsilyna (Comps.), *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti* [Information, communication and knowledge management in a globalized world] [Conference proceedings] (pp. 100–102). KNUCA Publishing Centre [in Ukrainian].

UDC 021:004]:[316.472.4:004.77]

Andrii Yudov,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: yudovv@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-9255-7263

SOCIAL MEDIA AS AN EFFECTIVE TOOL FOR REMOTE SERVICES OF DIGITAL LIBRARIES

The aim of the article is to reveal peculiarities of using social media (social networks, video hosting, etc.) as a modern toolkit of digital libraries in the context of the remote services development.

Research methods. The methods of analysis and synthesis, logical, system-structural and comparative methods are applied, which contribute to systematising and generalising theoretical and methodological foundations of the remote services development of digital libraries; studying of popular practices of Ukrainian libraries in social media; identifying peculiarities of using different types of social media in library activities. The method of cognitive analysis is applied in order to highlight basic characteristics of social media as tools of remote services of digital libraries. Using the methods of deduction and generalisation contributes to the formulation of research conclusions.

Scientific novelty. Features of applying various types of social media in library activity at the current stage are studied; the basic characteristics of social media as tools of remote services of digital libraries are clarified; the specifics of using social media (social networks, video hosting, podcasts, etc.) as a modern toolkit of digital libraries in the context of the development of remote

services is clarified. The most effective types of social media in the context of the specifics of the remote services development of digital libraries in Ukraine are identified.

Main conclusions. Having led to revolutionary changes in information and communication practice, social media becomes an integral part of library activity at the present stage.

Social media provides libraries with an opportunity to engage users in multifaceted communication while promoting library services and resources beyond geographic boundaries and physical library spaces.

Features of social media usage (social networks, video hosting, podcasts, etc.) as a modern toolkit of digital libraries in the context of the development of remote services are the following: promotion of services (notifications about news, relevant items from the collection and library events); connections with library users; provision of library programmes and services 24/7 regardless of territorial location; possibilities of creating corporate communication in order to improve the library service, etc.

Keywords: digital libraries; remote services; social media; library websites; social networks; video hosting; podcasts.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2024 р.



**БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА
ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

**LIBRARY AND ARCHIVE PRACTICE:
INFORMATIONAL
AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

УДК 021(477):004.946:[004.032.26:004.8
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318314

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Віра Загуменна,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: vzagumenna@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4238-890X

Для цитування:

Загуменна, В. (2024). Перспективи застосування імерсивних технологій у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 66-75. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318314>

Метою статті є дослідження перспектив застосування імерсивних технологій у діяльності бібліотек України в цифрову добу.

Методи дослідження. Використано комплекс методів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), методи аналізу та синтезу, узагальнення, структурно-функціональний, когнітивний, метод інформаційної діагностики (експрес-аналіз), пізнавальні можливості яких сприяли глибинному, структурному вивченню й аналізу об'єкта і предмета дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в актуалізації проблеми використання імерсивних технологій, що включають у себе доповнену (augmented reality (AR), віртуальну (virtual reality, VR) та змішану (mixed reality, MR) реальності, а також застосування нейронних мереж, зокрема, моделей штучного інтелекту.

Основні висновки. Виклики, які постали перед бібліотеками України останнім часом, доводять їх здатність до адаптації в різних умовах, зокрема, ефективно працювати дистанційно і максимально повно забезпечувати інформаційні, освітні, соціокультурні та дозвілєві потреби користувачів, переорієнтовуючи основні напрямки діяльності бібліотек відповідно до вимог сучасного суспільства. В цих умовах кіберпростір імерсивних технологій не повинен бути проігнорований бібліотекою як соціально-культурним закладом із гуманістичним підходом. Прагнення адаптувати, поліпшити та поглибити місію, значення бібліотек, застосовуючи сьогочасні технологічні відкриття, масштабується у креативних інсайтах, стартап-проектах, архетипі візії установи «Бібліотека 4.0». XR включно із VR, AR і MR сприятиме не лише іміджу бібліотеки (різноформатність надання відповіді на запит), а й зацікавленості в індивідуальності та індивідуальних підходах до кожного, а також оперативності і якості інформаційного обслуговування завдяки е-інфраструктурі, оцифруванню заради збереження культурного надбання держави тощо.

Ключові слова: цифровізація; бібліотека; бібліотеки-хаби; імерсивні технології; віртуальна реальність; доповнена реальність; штучний інтелект; освіта.

ВСТУП

За останні десятиліття бібліотеки пройшли значний шлях розвитку, модернізації та трансформації від сталого книгосховища до підключення інтернету, модернізації бібліотечного простору в мультимедійний (бібліотечні хаби зі смарт-послугами), створення розумної бібліотеки розумного міста із ШІ тощо.

Одним зі шляхів щодо забезпечення відповідних процесів у бібліотеці може стати впровадження імерсивних технологій, що включають у себе доповнену (augmented reality (AR)), віртуальну (virtual reality (VR)) та змішану (mixed reality (MR)) реальності, що сприятиме значним змінам у галузі бібліотечно-інформаційного обслуговування, а також використання нейронних мереж, які називають мовними моделями штучного інтелекту.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Імерсивні технології впливають на особливості сприйняття споживачами різного типу інформації. Процеси цифровізації сьогодні торкнулися практично усіх видів діяльності, в тому числі й бібліотечно-інформаційної.

Застосування AR-технологій у бібліотечній сфері досліджують багато зарубіжних науковців, зокрема, П. С. Аїтал (Aithal, 2016) пропонує модель бібліотеки для майбутніх поколінь. Актуальність та можливості використання технології доповненої реальності у процесі доступу до бібліотечних колекцій в академічних бібліотеках обґрунтовують Б. Д. Лунд та Д. А. Агбаджі (Lund & Agbaji, 2018). Застосуванню технології доповненої реальності в реалізації проєктів і потреб як академічних, так і публічних бібліотек, музеїв та архівів присвячена монографія під редакцією Й.-П. ван Арнем, К. Елліот і М. Роуз (van Arnhem et al., 2018). Дж. Х.-Т. Леонг (Leong, 2024) досліджує впровадження інноваційних технологій в академічних бібліотеках, а використанню віртуальної реальності у книгозбірнях присвячена стаття Б. Кірша (Kirsch, 2020).

Державна підтримка цих питань засвідчена значною кількістю нормативно-правових актів, документів, ініціативно-законодавчих змін, що ілюструє зосередження на поступальній реалізації концепції законотворення в напрямку постійного нарощення співдії традиційного і цифрового, використання імерсивних технологій, систем та елементів ШІ (Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» № 167-р від 03.03.2021 р.; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки» № 438-р від 12.05.2021 р. та ін.) (Кабінет Міністрів України, (2021a, 2021b).

До вітчизняних наукових праць, які заклали теоретичне підґрунтя трансформації розвитку бібліотечної галузі та імерсивних процесів у цифрову епоху, можна віднести роботи вчених О. Воскобойнікової-Гузевої (2014), Т. Гранчак (2020), С. Назаровця та Є. Кулик (2017) і багатьох інших.

Заслужують на увагу наукові роботи, в яких викладено унікальний практичний досвід та сегменти інформаційно-цифрової діяльності зарубіжних і вітчизняних науковців; особливість використання віртуального середовища для соціокультурних практик та практичних рішень у процесі бібліотечної діяльності,

зокрема, публікації В. Бондаренко і В. Струнгар (2021), О. Івашкевич (2023), О. Каракоз (2023), С. Назаровця та Є. Кулик (2017), М. Маранчака (2024), С. Хрущ (2021) та ін.

Так, В. Бондаренко і Т. Гранчак (2021) піднімають питання інноваційних технологій як фактора розвитку сучасних інформаційних комунікацій інформаційно-аналітичного обслуговування дистантних користувачів бібліотеки; процесів трансформації послуг; імерсивних технологій та мобільних застосунків, сервісів, QR-кодів у системі бібліотечної соціокомунікаційної діяльності задля покращення обслуговування та підвищення комунікації з користувачами. Колектив наукових дослідників (Дубровіна та ін., 2020) висвітлює концептуальні засади культурної спадщини України та питання консолідаційних аспектів цифрової конвергенції; аналізує і систематизує наукові уявлення, передумови, причини виникнення і пускові механізми щодо забезпечення цілісності соціокультурного простору як чинника національного розвитку. О. Івашкевич (2023) зауважує, що сьогодні бібліотеки переосмислюють свою місію в суспільстві, трансформуючись в інтелектуальний центр і технологічний хаб, і мова йде не тільки про вільний доступ до інформаційних ресурсів, а і про останні технологічні напрацювання. М. Маранчак (2024) наголошує, що використання штучного інтелекту надає можливість трансформувати спосіб взаємодії українських книгозбірень зі своєю аудиторією та оптимізувати маркетингові стратегії. С. Назаровець і Є. Кулик (2017) пропонують нові форми та види діяльності бібліотеки, актуалізовані сучасними технологіями концепції Бібліотеки 4.0. Її базову основу становлять високі технології, з якими користувачі можуть ефективно взаємодіяти в повсякденній професійній та особистій діяльності.

Як зазначає О. Каракоз (2023), застосування технологій віртуальної реальності в сучасному бібліотечному середовищі відкриває величезні можливості для сприяння впровадженню інновацій, збагачення досвіду користувачів і розширення спектра бібліотечних послуг.

Метою статті є дослідження перспектив застосування імерсивних технологій у діяльності бібліотек України в цифрову добу.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використано комплекс методів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), методи аналізу та синтезу, узагальнення, структурно-функціональний, когнітивний, метод інформаційної діагностики (експрес-аналіз), пізнавальні можливості яких сприяли глибинному структурному вивченню й аналізу об'єкта і предмета дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Повсюдна цифровізація усіх сфер суспільного життя та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій роблять діяльність бібліотек більш гнучкою та динамічною, доступною для значної кількості користувачів, відкривають значні можливості для подальшого поступу суспільства (Кузьменко & Загуменна, 2021).

За останні десятиліття бібліотеки пройшли значний шлях розвитку, модернізації та трансформації від сталого книгозховища до підключення інтернету, модернізації бібліотечного простору в мультимедійний (бібліотечні хаби зі смарт-послугами), створення розумної бібліотеки розумного міста із ШІ тощо.

Одним зі шляхів щодо забезпечення відповідних процесів у бібліотеці може стати впровадження імерсивних технологій, що включають доповнену (augmented reality, AR) – цифровий контент, який накладається на певний фізичний процес; віртуальну (virtual reality, VR) – цифрове середовище, яке замінює фізичне оточення користувача, та змішану (mixed reality, MR) – інтеграція віртуального контенту і середовища реального світу, яка забезпечує взаємодію між елементами, – реальності (Доценко & Ван, 2023).

Імерсивність у перекладі з англійської означає «занурення», технологія якого полягає в інтеграції віртуального вмісту з фізичним середовищем, що дозволяє користувачеві природно взаємодіяти зі змішаною реальністю та приймати віртуальні елементи свого середовища як частину цілого. Впровадження таких технологій сприятиме значним змінам у галузі бібліотечно-інформаційного обслуговування, а також використанню нейронних мереж, тобто мовних моделей штучного інтелекту.

За останні кілька десятиліть бібліотечні установи пройшли значний шлях розвитку, модернізації та трансформації. Сталий образ традиційної бібліотеки змінюється (накопичення й опрацювання, творення і збереження, оновлення та доступність) і характеризується мікроелектронними елементами, системами і ІТ-технологіями, що посилюються й отримують нові спроможності. В. Бондаренко та Т. Гранчак (2021) зазначають, що еволюція бібліотечного інституту тісно пов'язана і перебуває у прямій залежності від еволюції інформаційних технологій, які безпосередньо впливають на розвиток бібліотечних фондів, бібліотечного сервісу та на функції бібліотек.

Вагомим поштовхом до конструктивних дій бібліотек та інших установ стали локдауни, враховуючи управлінсько-організаційні результати і процеси щодо фахових, штатних обов'язків під час вимог «бути на відстані»; проілюстрували успіх при цифровій варіативності на противагу сталим процесам та підходам, породили практику інсайт-циклів більш ефективної цифрової формації, сприяли появі універсальності установи «поза будівлею». Такі трансформації в бібліотеках були вимушеними, але дозволили запустити процес модифікації бібліотечної галузі в бік моделювання бібліотеки нового типу й нового етапу її розвитку паралельно із владним баченням «держава у смартфоні», акцентування на послугах у смарт-форматі, QR-кодах та ІТ-елементах розумної держави через хаб-бібліотеки.

Бібліотечний досвід засвідчує можливість успішної інтеграції технології доповненої реальності в діяльність бібліотек як на рівні просування готових продуктів і надання до них доступу, так і шляхом реалізації спеціальних бібліотечних AR-проектів, що підтверджує актуальність, перспективність і затребуваність впровадження бібліотечного обслуговування.

З розвитком технології віртуальної реальності (VR) потенційна цифровізація є дедалі важливішою для бібліотек, вимагаючи нових навичок і компетенцій як від бібліотекарів, так і від користувачів. Сучасний користувач потребує комфортного середовища, наповненого актуальними матеріалами ресурсної бази, системного впровадження цікавих сервісів і потрібних послуг, залучення прогресивних технологій тощо. Впровадження імерсивних технологій є особливо актуальним для дитячих, шкільних та університетських бібліотек, працівники яких можуть надавати допомогу школярам і студентам, вчителям і викладачам у знайомстві з технологією, брати участь у створенні навчальних ресурсів.

Інтерактивний потенціал технології доповненої реальності все ширше використовується бібліотеками для навігації усередині приміщення, пошуку потрібних документів у книгосховищах, відстеження шляхів переміщення книг, забезпечення користувачів розширеною текстовою та аудіовізуальною інформацією, організації екскурсій бібліотекою і виставок тощо.

Зокрема, практика Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. В. Отамановського полягає у встановленні *Апаратно-програмного комп'ютерного тифлокомплексу* із синтезом мови, а вебсайт бібліотеки при цьому адаптований до доступу для осіб з інвалідністю, зокрема, із проблемами зору (Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського, б.д.).

Смарт-бібліотека смт Козельщини Кременчуцького району Полтавської області стала *громадським культурно-освітнім Smart-простором із урбаністичними можливостями*:

- мультимедійна система (освітні кінопокази та лекції);
- зали для індивідуальної роботи та роботи у групах з урахуванням потреб людей з інклюзією;
- кімната принт-центру з багатофункціональним обладнанням;
- гральні зони для дітей;
- куточок Кава-point – все це сприяє комфорту та топ-затребуваності аудиторії цифрового суспільства (Лановець, 2024).

Тростянецька публічна бібліотека Сумської області у процесі децентралізації трансформувала простір за польським зразком: простір поділили на різні функціональні зони (для дітей дошкільного віку – облаштована ігрова кімната, для дітей шкільного віку – організована зона Play Station), де є місце не лише для дітей, а й для дорослих: студенти та викладачі Сумської політехніки проводять курси робототехніки; облаштоване соціально-літературне кафе та ін. (Кравченко, 2018). Заслуговує на увагу інноваційний досвід Одещини: на базі районних та сільських бібліотек Одеської області відкриті інноваційні навчальні простори – медіацентри (сім СОНПів), які є одночасно і *бібліохабами*, і *коворкінгами*.

Особливої актуальності в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій, штучного інтелекту та війни набуває інформаційна, медійна і цифрова грамотність. Не вірити фейкам, не вестися на маніпуляції, вирізняти авторитетні джерела, запобігати кібершахрайству в сучасному світі важливо для кожної людини, особливо в умовах багаторічної гібридної війни росії проти України.

В цьому контексті ефективним є партнерство Української бібліотечної асоціації та Міністерства цифрової трансформації України. У межах національної освітньої платформи актуальних знань та навичок «Дія. Цифрова освіта» реалізується проект Міністерства цифрової трансформації та FAVBET «Цифровізація бібліотек» (Міністерство цифрової трансформації України, 2021), що стало реальним кроком до масштабного перетворення бібліотек по всій країні на сучасні хаби цифрової освіти, де навчання відбувається впродовж життя. Саме бібліотеки стали основними у створенні мережі хабів цифрової освіти та зростанні рівня цифрової грамотності українців (Хрущ, 2021).

Перераховане більш ефективно саме через сьогоднішній етап формації публічних бібліотек, хаб-бібліотек зі смарт-пропозиціями та мультиорієнтуванням, які є підґрунтям для візованого типу розумної бібліотеки, а також владного ба-

чення «держава у смартфоні» та ін. Це також пов'язане із процесами моделювання та перспектив нарощення інновацій цифровізації, нейротехнологій, XR, VR, MR стосовно появи моделі е-форми, типу бібліотек епохи – бібліотеки-голограми інформації (Івашкевич, 2023).

Важливо також пам'ятати про ціннісні критерії, принципи орієнтири на першочергові потреби цифрового суспільства, яке сприймає рівень бібліотечного сервісу, потребуючи глибинних змін і тим самим звертаючи увагу на посилення таких компонент, як доступність, відкритість, інклюзивність та ін. При цьому наголошується саме на якості е-складової, е-інфраструктури, XR засобах, у тому числі пошукових, розміщенні фонду у форматі цифрових колекцій, смарт-пропозицій від бібліотечного хабу до тенденцій трансформації традиційного і віртуального, появи нових віртуальних моделей і пропозицій імерсивних технологій. Одночасно спостерігатиметься зростання цінності бібліотечно-інформаційної діяльності; нарощення рівня цифрової грамотності, е-культури завдяки певній спорідненості між користувачем і цифровим інтелектом (XR). Це породжує, зі свого боку, людину з універсальним рівнем обізнаності, більш адаптовану до ігнорування усталених принципів, та становлення бібліотеки нової форми в цифрову епоху.

Наступний етап – це потреби в інструментарії, методиці, способах реалізації інновацій, розроблення необхідних підходів, технологій, зокрема, технічна складова для відповідних автоматизованих систем, роботизованих процесів із врахуванням інклюзії, емпатії та допомоги в подоланні обмежень і збільшення можливостей. Така метаверсія бібліотек тисячоліття потребує консолідованого програмного забезпечення для бібліотечної галузі міжнародного рівня; ліквідації засилля російського програмного продукту та технічної підтримки; взаємодії між кластером функціонально-традиційним і віртуально-цифровим; забезпечення технологічними ресурсами, обчислювальними пристроями, синергії іншого ґатунку.

ВИСНОВКИ

Виклики, які постали перед бібліотеками України останнім часом, доводять їх здатність до адаптації в різних умовах. Зокрема, ефективно працювати дистанційно та максимально повно забезпечувати інформаційні, освітні, соціокультурні та дозвілєві потреби користувачів, переорієнтовуючи основні напрямки діяльності бібліотек відповідно до вимог сучасного суспільства. В цих умовах кіберпростір імерсивних технологій не повинен бути проігнорований бібліотекою як соціально-культурним закладом із гуманістичним підходом. Прагнення адаптувати, поліпшити та поглибити місію, значення бібліотек, застосовуючи сьогочасні технологічні відкриття, масштабується у креативних інсайтах, стартап-проектах, архетипі візії установи «Бібліотека 4.0». XR включно із VR, AR і MR сприятиме не лише іміджу бібліотеки (різноформатність надання відповідей на запити), а й зацікавленості в індивідуальності та індивідуальних підходах до кожного, а також оперативності і якості інформаційного обслуговування завдяки е-інфраструктурі, оцифрування заради збереження культурного надбання держави тощо.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бондаренко, В., & Гранчак, Т. (2021). Бібліотечні проєкти доповненої реальності (AR): зарубіжний досвід. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 7, 100–114. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233305>
- Бондаренко, В., & Струнгар, В. (2021). Особливості розробки мобільного застосунку бібліотеки в онлайн-конструкторі: критерії, алгоритм створення, перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 61, 192–207. <https://doi.org/10.15407/np.61.192>
- Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського. (б.д.). *Центр обслуговування людей з інвалідністю «INVA-INFORM»*. Взято 20 серпня 2024 з <https://library.vn.ua/pro-biblioteku/structure/inva-inform>
- Воскобойнікова-Гузєва, О. В. (2014). *Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація* (Г. І. Ковальчук, ред.). Академперіодика.
- Гранчак, Т. (2020). Концептуальна модель гнучкої бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 10–23. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218605>
- Доценко, С., & Ван, Ч. (2023). Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва. *Новий колегіум*, 1–2(110), 118–124. <https://doi.org/10.30837/nc.2023.1-2.118>
- Дубровіна, Л. А., Лобузїна, К. В., Онїщенко, О. С., & Боряк, Г. В. (2020). Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*, 25, 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>
- Івашкевич, О. В. (2023). Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 97–101. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284672>
- Кабінет Міністрів України. (2021a, 12 травня). *Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки* (Розпорядження № 438-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2021b, 3 березня). *Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації* (Розпорядження № 167-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
- Каракоз, О. (2023). Технології віртуальної реальності у сучасному бібліотечному середовищі: використання в умовах медіатизації суспільства. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 6(1), 121–129. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283974>
- Кравченко, С. (2018, 14 листопада) Історія успіху. Тростянецькій публічній бібліотеці попутного вітру! *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=2199>
- Кузьменко, О. І., & Загуменна, В. В. (2021). Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715>
- Лановець, Д. (2024, 24 червня). *«Ми створили європейський хаб у селі»: як сільську бібліотеку перетворити на Смарт Простір*. #ШоТам. <https://shotam.info/my-stvoryly-ievropeyskyu-khab-u-seli-yak-silsku-biblioteku-peretvoryly-na-smart-prostir/>
- Маранчак, М. (2024). Перспективи застосування публічними бібліотеками України технологій штучного інтелекту. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 61–71. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307118>
- Міністерство цифрової трансформації України. (2021, 21 травня). *Проєкт Мінцифри та FAVBET «Цифровізація бібліотек» став найкращою практикою взаємодії бізнесу з державою*.

- Урядовий портал. <https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu>
- Назаровець, С., & Кулик, Є. (2017). Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*, 5, 3–14.
- Хрущ, С. (2021). Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 4(2), 187–194. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247478>
- Aithal, P. S. (2016). Smart library model for future generations. *International Journal of Engineering Research and Modern Education (IJERME)*, 1(1), 693–703. <https://cutt.ly/ktAQBPW>
- Kirsch, B. (2020). Virtual reality in libraries. In B. Holland (Ed.), *Emerging trends and impacts of the internet of things in libraries* (pp. 180–193). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-4742-7.ch010>
- Leong, J. H. (2024). Innovative technologies and their application in academic libraries. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 44–60. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307116>
- Lund, B. D., & Agbaji, D. A. (2018). Augmented reality for browsing physical collections in academic libraries. *Public Services Quarterly*, 14(3), 275–282. <https://doi.org/10.1080/15228959.2018.1487812>
- van Arnhem, J.-P., Elliott, C., & Rose, M. (Eds.). (2018). *Augmented and virtual reality in libraries*. Rowman & Littlefield.

REFERENCES

- Aithal, P. S. (2016). Smart library model for future generations. *International Journal of Engineering Research and Modern Education (IJERME)*, 1(1), 693–703. <https://cutt.ly/ktAQBPW> [in English].
- Bondarenko, V., & Hbranchak, T. (2021). Bibliotechni proiektu dopovnenoi realnosti (AR): zarubizhnyi dosvid [Library's augmented reality (AR) projects: Foreign experience]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 100–114. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233305> [in Ukrainian].
- Bondarenko, V., & Strunhar, V. (2021). Osoblyvosti rozrobky mobilnoho zastosunku biblioteki v onlain-konstruktori: kryterii, alhorytm stvorennia, perspektyvy [Development of mobile library application in the online constructor: Criteria, creation algorithm, perspectives]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 61, 192–207. <https://doi.org/10.15407/np.61.192> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021a, May 12). *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini na 2021-2024 roky* [On approval of the action plan for the implementation of the Concept of artificial intelligence development in Ukraine for 2021–2024] (Order No. 438-r). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021b, March 3). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovikh kompetentnosti ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii* [On approval of the Concept for the development of digital competences and approval of the action plan for its implementation] (Order No. 167-r). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Dotsenko, S., & Van, C. (2023). Imersyvni tekhnolohii: symbioz tsyfrovikh tekhnolohii ta mystetstva [Immersive technologies: a symbiosis of digital technologies and art]. *New Collegium*, 1–2(110), 118–124. <https://doi.org/10.30837/nc.2023.1-2.118> [in Ukrainian].
- Dubrovina, L. A., Lobuzina, K. V., Onishchenko, O. S., & Boriak, H. V. (2020). Tsyfrova humanitarystyka ta bazy danykh dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny v bibliotekakh Ukrainy [Digital

- humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine]. *Manuscript and Book Heritage of Ukraine*, 25, 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290> [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2020). Kontseptualna model hnuchkoi biblioteky [Conceptual model of flexible library]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 6, 10–23. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218605> [in Ukrainian].
- Ivashkevych, O. V. (2023). Shtuchnyi intelekt v akustytsi funktsionuvannia knyhozbiren Ukrainy [Artificial intelligence in acoustics of library functioning in Ukraine]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 97–101. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284672> [in Ukrainian].
- Karakoz, O. (2023). Tekhnolohii virtualnoi realnosti u suchasnomu bibliotechnomu seredovysshchi: vykorystannia v umovakh mediatyzatsii suspilstva [Virtual reality technologies in the modern library environment: Use in the conditions of society's mediatization]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 6(1), 121–129. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283974> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. (2021). Innovatsiinyi mediaprostir suchasnoi biblioteky [Innovative media space of the modern library]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 4(2), 187–194. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247478> [in Ukrainian].
- Kirsch, B. (2020). Virtual reality in libraries. In B. Holland (Ed.), *Emerging trends and impacts of the internet of things in libraries* (pp. 180–193). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-4742-7.ch010> [in English].
- Kravchenko, S. (2018, November 14) Istoriia uspikhu. Trostianetskii publichnii bibliotetsi poputnoho vitru [Success story. To the Trostyanets Public Library with a fair wind]! *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=2199> [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., & Zahumenna, V. V. (2021). Transformatsiia ta rozshyrennia funktsii bibliotek u suchasnomu tsyfrovomu prostori [Transformation and expansion of library functions in the modern digital space]. *Library science. Record Studies. Informology*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715> [in Ukrainian].
- Lanovets, D. (2024, June 24). "My stvoryly yevropeyskyi khab u seli": yak silsku biblioteku peretvoryty na Smart Prostir ["We have created a European hub in the village": How to turn a village library into a Smart Space]. #ShoTam. <https://shotam.info/my-stvoryly-ievropeyskyy-khab-u-seli-yak-silsku-biblioteku-peretvoryly-na-smart-prostir/> [in Ukrainian].
- Leong, J. H. (2024). Innovative technologies and their application in academic libraries. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 44–60. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307116> [in English].
- Lund, B. D., & Agbaji, D. A. (2018). Augmented reality for browsing physical collections in academic libraries. *Public Services Quarterly*, 14(3), 275–282. <https://doi.org/10.1080/15228959.2018.1487812> [in English].
- Maranchak, M. (2024). Perspektyvy zastosuvannia publichnymy bibliotekamy Ukrainy tekhnolohii shtuchnoho intelektu [Prospects for applying artificial intelligence technologies by public libraries of Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 61–71. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307118> [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021, May 21). *Proiekt Mintsyfyry ta FAVBET "Tsyfrovizatsiia bibliotek" stav naikrashchoiu praktykoiu vzaiemodii biznesu z derzhavoiu* [The project of the Ministry of Digitization and FAVBET "Library Digitization" has become the best practice of business-state interaction]. Government Portal. <https://www.kmu.gov.ua/news/proiekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu> [in Ukrainian].
- Nazarovets, S., & Kulyk, Ye. (2017). Biblioteka 4.0: tekhnolohii ta servisy maibutnoho [Library 4.0: Next generation services and technologies]. *Bibliotechnyi visnyk*, 5, 3–14 [in Ukrainian].
- Valentyn Otamanovskiy Vinnytsya Regional Universal Research Library. (n.d.). *Tsentr obsluhovuvannia liudei z invalidnistiu "NVA-INFORM"* [Centre for the service of people with disabilities "INVA-INFORM"]. Retrieved August 20, 2024, from <https://library.vn.ua/pro-biblioteku/structure/inva-inform> [in Ukrainian].

- van Arnhem, J.-P., Elliott, C., & Rose, M. (Eds.). (2018). *Augmented and virtual reality in libraries*. Rowman & Littlefield [in English].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2014). *Stratehii rozvytku bibliotечно-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia* [Strategies for the development of the library and information sphere of Ukraine: Genesis, concepts, modernization] (H. I. Kovalchuk, Ed.). Akadempriodyka [in Ukrainian].

UDC 021(477):004.946:[004.032.26:004.8

Vira Zagumenna,
PhD in Pedagogical Sciences, Professor,
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: vzagumenna@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4238-890X

PROSPECTS OF APPLYING IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN LIBRARIES

The aim of the article is to study prospects for the use of immersive technologies in the activities of Ukrainian libraries in the digital era.

Research methods. A set of scientific cognition methods (objectivity, theory and practice interaction), methods of analysis and synthesis, generalisation, structural and functional method, cognitive method, method of information diagnostics (express analysis), multiple scopes of which contribute to the in-depth, structural study and analysis of the research object and subject, are used.

The scientific novelty of the obtained results grounds on the actualisation of the problem of using immersive technologies, including augmented reality (AR), virtual reality (VR) and mixed reality (MR), as well as applying neural networks, in particular artificial intelligence models.

Main conclusions. The challenges faced by Ukrainian libraries in recent years prove their ability to adapt to different conditions, particularly, to work effectively remotely and to provide the users' informational, educational, socio-cultural and leisure needs to the fullest extent possible, reorienting the main activities of libraries in accordance with the modern society requirements. In such conditions, the cyberspace of immersive technologies should not be ignored by the library as a socio-cultural institution with a humanistic approach. The desire to adapt, improve and deepen the mission and significance of libraries by applying modern technological discoveries is scaled in creative insights, start-up projects and an archetype vision of the "Library 4.0". XR, including VR, AR and MR will contribute not only to the image of the library (the variety of formats for responding to requests), but also to the interest in individuality and individual approaches to everyone, as well as to the efficiency and quality of information services through e-infrastructures, digitisation for the preservation of the state's cultural heritage, etc.

Keywords: digitalisation; library; library hubs; immersive technologies; virtual reality; augmented reality; artificial intelligence; education.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2024 р.

УДК 930.25:[001.102:004:339.138
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318318

DIGITAL- МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НОВІТНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ АРХІВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Леся Ковальська,
докторка історичних наук, професорка,
Державний університет інформаційно-
комунікаційних технологій
(Київ, Україна)
e-mail: dreamlife.lesya@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1579-7708

Григорій Ковальський,
кандидат філософських наук, доцент,
головний спеціаліст відділу зберігання та обліку
НАФ управління архівної справи
Державної архівної служби України
(Київ, Україна)
e-mail: kgrigorii@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3352-4754

Для цитування:

Ковальська, Л., & Ковальський, Г. (2024). Digital-маркетингова діяльність та новітні форми використання архівної інформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 76-92. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318318>

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей і змісту методів digital-маркетингу інформаційної діяльності та новітніх форм використання архівної інформації.

Методи дослідження. Дослідження становить комплекс різноманітних методів пізнання та обстеження об'єктно-предметної складової проблеми. Методи наукового аналізу та синтезу сприяли проведенню всебічного огляду джерел і літератури із проблеми, виявленню інформації щодо шуканої проблеми та оформлення тексту. Оглядово-аналітичний метод використано для розгляду основних понять роботи та обстеження новітнього дискурсу інформаційної діяльності. Історичний метод дозволив розглянути об'єктно-предметну складову у ретроспективі та виявити основні форми використання архівної інформації. Метод аналітичного інтернет-моніторингу застосовано задля обстеження інформації е-ресурсів, виявлення особливостей зберігання, трансляції та презентування архівного е-документа.

Наукова новизна полягає у необхідності всебічного аналізу і науково-теоретичного обґрунтування digital-маркетингової діяльності та впровадження новітніх форм використання архівної інформації. Виявлення новітніх маркетингових тенденцій інформаційної діяльності й активне впровадження інформаційних технологій в архівну галузь визначає перспективу розвитку галузі, сприятиме вдосконаленню е-архівної комунікації та її інтеграції у світовий інформаційний простір.

Основні висновки. Удосконалення інформаційних технологій та поширення засобів інформаційно-комунікаційної діяльності в архівній галузі визначають новітні тенденції у сфері використання архівної інформації. В умовах активізації розвитку е-архіву та наповнення архівних вебресурсів спостерігається позитивна динаміка кількості користувачів і запитів на послуги. Однією з основних тенденцій і перспектив розвитку інформаційних соціальних комунікацій є просування в соціальних мережах, ефективного застосування е-маркетингу, залучення інтерактивних методик, розповсюдження маркетингу впливу та

використання інфлюенсерів, а також інформативний і відповідний контент-маркетинг з урахуванням поточних інформаційних потреб суспільства.

Ключові слова: архівознавство; документознавство; документний ресурс; інформаційна діяльність; архівні послуги; digital-маркетинг; вебсайт архівної установи; соціальні мережі; e-маркетинг.

ВСТУП

Архівні послуги щодо пошуку документної інформації стали найбільш затребуваними серед користувачів завдяки розширенню доступу до архівних документів в Україні та можливостей самостійного віддаленого задоволення інформаційних потреб. Це призвело до необхідності створення системи, яка надає інформаційні послуги як юридичним, так і індивідуальним особам. Залучення користувачів за допомогою методів digital-маркетингу поступово стає важливою частиною роботи архівів України, які мають унікальні колекції документів. Нині актуальним завданням у сфері архівістики є впровадження та широке використання сучасних інформаційних технологій для збереження і розповсюдження електронних архівних матеріалів. Завдяки методам digital-маркетингу та активної присутності у мережі інтернет значно підвищується якість і ефективність роботи архівістів. Використання новітніх методів роботи з користувачами сприяє популяризації накопиченого історико-культурного фонду, розвиває впізнаваний бренд архіву, підвищує імідж та матеріальне становище архівної установи. Методи digital-маркетингу дозволяють широкому спектру користувачів і дослідників швидко отримати доступ до архівних документних джерел інформації.

Цифрова трансформація економіки України тісно пов'язана з архівним сектором. Фахівці також підкреслюють, що потрібен науковий підхід до переходу у цифровий формат в архівній справі. Він має базуватися на загальних правилах і стандартах для створення, зберігання, опису та використання цифрових копій. Це потрібно зробити, щоб органи влади на всіх рівнях могли співпрацювати один з одним. Особливості взаємодії архівних установ та інформаційного середовища роблять використання інформаційних технологій у сфері архівної справи багатоаспектним завданням. У зв'язку зі швидким розвитком технологій необхідно постійно адаптуватися, планувати навчання персоналу та удосконалювати законодавство, щоб відповідати рівню розвитку інформаційних технологій. Фахівці стикаються з багатьма проблемами через інновації у цифровізації архівних ресурсів, особливо коли йдеться про великі цифрові проекти, такі як оцифрування архівних документів, їх ідентифікацію та верифікацію, створення єдиної платформи для дистанційного доступу до архівних послуг. Осмислення ролі інформаційних технологій як інструменту для популяризації архівного доступу та використання ресурсів у контексті сучасних викликів цифрової епохи є важливим для подальшого розвитку цього напрямку у цифрової еволюції української архівної галузі.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Дослідження базується на наукових розвідках вітчизняних та залучення досвіду закордонних дослідників і практиків. У вивченні питань архівного digital-маркетингу, теоретичного обґрунтування e-документознавства та e-архівознавства на особливу увагу заслуговують праці вітчизняних документознавців, джерелознавців, бібліотекознавців і архівістів. Всебічному вивченню архівної інформаційної ді-

яльності та актуалізації технологічних можливостей і трендів візуалізації архівної інформації присвячено науковій праці В. Бездрабко (2023). З позиції репрезентації інформаційних ресурсів у мережі інтернет Г. Боряк (2002) розглядає електронні архівні публікації. Дослідниці Л. Дубровіна, А. Киридон та І. Матяш (2017) аргументують вагомість архівів, бібліотек та музеїв як джерельної основи національної пам'яті, культурної спадщини України, що й зумовлює необхідність їх техніко-технологічного опрацювання та удоступнення у віртуальному інформаційному просторі. Окремо наголошено на необхідності розвитку цифрової гуманітаристики та баз даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України (Дубровіна та ін., 2020). Джерелознавчі аспекти опрацювання архівних інформаційних ресурсів, специфіку використання архівних документів у наукових розвідках, впровадження документальної спадщини у науковий обіг актуалізують І. Дідур та Л. Ковальська (2018; Ковальська, 2015). Змістову складову цифрового маркетингу у системі інноваційних інструментів управління розкриває О. Марчук (2018). Міждисциплінарний підхід висвітлення цієї проблеми із залученням наукових досягнень інформаційної галузі, документознавства і маркетингу дозволить отримати найбільш повне розкриття предмета та запропонувати практичні рекомендації вдосконалення архівної е-діяльності.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей і змісту методів digital-маркетингу інформаційної діяльності та новітніх форм використання архівної інформації.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження полягає у застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Зокрема, підходів і принципів теорії соціальної комунікації та документознавства, методів наукового аналізу і синтезу, оглядово-аналітичного, історичного, методу аналітичного інтернет-моніторингу. Застосування заявленого комплексу методів дозволило розкрити сутність digital-маркетингу і механізмів його використання в інформаційній е-діяльності архівів. Джерельну базу дослідження становлять законодавчі акти України. Зокрема, Закони України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (Верховна Рада України, 1993), «Про інформацію» (Верховна Рада України, 1992) і «Про доступ до публічної інформації» (Верховна Рада України, 2011), інші нормативно-правові акти, що регулюють сферу інформаційно-комунікаційної діяльності архівів, відіграють важливу роль у розвитку архівної справи, визначають основні принципи реалізації державної політики архівної галузі (Державна архівна служба України, 2000; Міжнародний пошуковий портал, б.д.; Президент України, 2000). Також варто брати до уваги теоретичні напрацювання теоретиків і практиків у галузі архівознавства та документознавства. Вони вже стали теоретичними джерелами для дослідження і розвитку прикладної складової забезпечення інформаційної діяльності та комунікації архівної установи з користувачем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Функціонування відкритого суспільства неможливе без свободи інформації, включаючи доступ до інформації архівів. Зі стрімкими змінами інформаційних технологій така свобода отримала прискіпливу увагу громадськості та була віддзерка-

лена у міжнародному і вітчизняному законодавстві. Характерні закони, прийняті в країнах Європи, визначають основні принципи політики доступу до архівної інформації, які базуються на загальних принципах демократії. Ключові положення розробки спеціальних заходів зі збереження цифрової спадщини та забезпечення доступу до неї національними законодавчими органами були встановлені ЮНЕСКО «Хартією про збереження цифрової спадщини» (UNESCO, 2003), програмою «Пам'ять світу» («UNESCO/UBC Vancouver Declaration», 2013) і «Рекомендаціями щодо збереження та доступу до документальної спадщини» (Edmondson, 2002). Фактично ці документи заклали активну діджиталізацію архівної сфери у світі. Архівні установи набувають значення, оскільки у їхніх фондах і колекціях зберігається вагома кількість офіційної та приватної інформації, яка може бути використана для різних цілей.

Окрім процесу організації збереження документних ресурсів, важливим елементом європейського законодавства є забезпечення доступу до архівних документів. Законодавство більшості європейських країн базуються на принципах доступу до архівів, визначених рекомендаціями Ради Європи та стандартами доступу до архівних документів Міжнародної ради архівів (International Council on Archives, n.d.). У європейській системі працює велика кількість законодавчих актів, які регулюють доступ до архівних документів. До них відносимо: закони про архіви, закони про архіви колишніх спецслужб, закони про свободу інформації, закони про таємність, закони про захист даних, закони про авторське право та багато інших (Верховна Рада України, 1992, 1993, 2011, 2023; Державна архівна служба України, б.д.; Президент України, 2000). Динаміка розвитку архівної справи в Україні залежить від активізації міжнародної співпраці. Зацікавленість споживачів архівною інформацією збільшує кількість запитів, що сприяє економічній незалежності архівних установ, забезпеченню їх технічними ресурсами та іншим аспектам діяльності.

Задані інформаційно-технологічною революцією та нормативними актами європейського і українського законодавства цифровізаційні тренди розвитку архівів спричинили широкомасштабне залучення інструментарію digital-маркетингу. Це передбачає використання цифрових платформ та медіаканалів для побудови взаємодії з аудиторією задля продажу інформаційних архівних послуг. Цей вид маркетингу дозволяє ефективно комунікувати в онлайн-середовищі, відстежувати результативність рекламних кампаній, швидко адаптувати стратегії просування відповідно до змін у ринкових умовах і поведінці споживачів.



Рис. 1. Головні інструменти digital-маркетингу архівної справи

Digital-маркетинг є важливою системою інструментів, що можуть бути використані в онлайн-середовищі для реклами і просування архівних послуг, залучення аудиторії та фокусування уваги до інформаційного продукту з метою їх монетизації або підвищення впізнаваності архівного бренду. Пандемія та військова агресія на Україну виступили каталізаторами масштабного переходу бізнес-середовища, освітніх процесів, повсякденного життя українців у режим віддаленої/дистанційної роботи, що призвело до зростання кількості цифрових приладів і відзначилося широким застосуванням інструментарію digital-маркетингу, наведеного на рисунку 1.

Вебсайт архіву як інструмент комунікації та надання архівних послуг

У світі лише за 2022 р. користувачі мережі інтернет провели загалом 12,5 трильйона годин онлайн. Тривалість часу, який витрачає людина в мережі, продовжує зростати: середня кількість перебування в інтернеті збільшилася на 4 хвилини на день (що становить +1 %, порівнюючи із 2021 р.). Ці додаткові хвилини можуть здатися невеликими, проте, якщо помножити їх на кількість інтернет-користувачів у всьому світі, це призведе до понад 5 мільярдів додаткових днів використання трафіку інтернету лише за 2022 р. (Kemp, 2023).

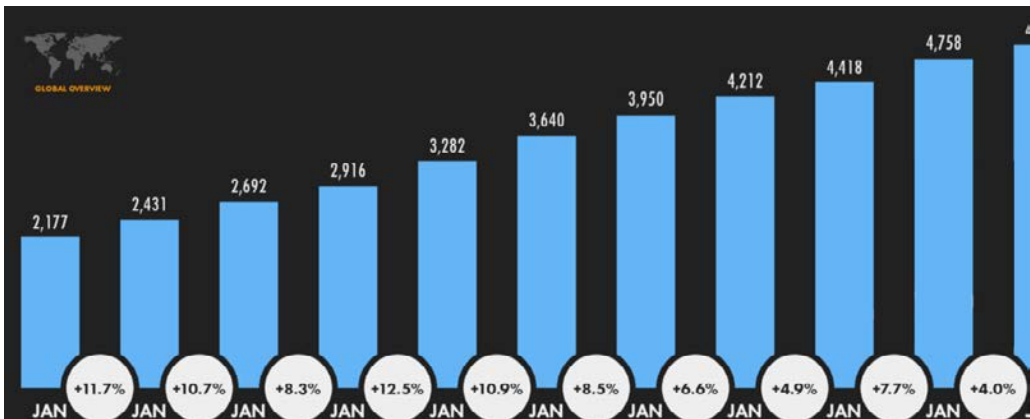


Рис. 2. Звіт Global Digital Overview за 2022 р.:
приріст кількості користувачів мережі інтернет у світі (млн осіб)
(Kemp, 2023)

Згідно з даними щорічного звіту Global Digital Overview за 2022 р., на початку 2023 р. інтернетом користувалося 5,16 мільярда людей, що становить приблизно 64 % від загального населення Землі. У міських районах цей показник склав 78,3 %, тоді як у сільських – лише 45,8 %. У Північній Кореї лише 0,06 % населення має доступ до мережі інтернет, тоді як у Катарі та Об'єднаних Арабських Еміратах цей показник становить аж 99 % (Kemp, 2023). За результатами дослідження Міністерства цифрової трансформації України (б.д.), у 2021 році приблизно 47,8 % українців віком від 18 до 70 років мають цифрові навички нижче рівня базових. Тим часом лише 11,2 % населення цієї категорії не мають жодних цифрових навичок.

Аналітики Global Digital Overview дають власне бачення і відповідь на запитання, чому світ переходить в інтернет. Незважаючи на зміни пошукової поведін-

ки людей у світі, «пошук інформації» залишається основною причиною використання мережі інтернет. Дослідження показали, що шість із десяти користувачів працездатного віку (57,8 %) звертаються до онлайн-ресурсів, коли шукають потрібну інформацію. Використовують мережу задля підтримки зв'язку із друзями та родиною 53,7 % користувачів. Щоб бути в курсі новин і поточних подій – 50,9 %, а для перегляду відео – 49,7 % (Kemp, 2023).

Нині абсолютна більшість державних установ та приватних компаній мають власні вебсайти. Створення унікального контенту, оптимізованого для пошукових систем мережі інтернет, забезпечує широкий доступ до необхідної користувачу інформації, спрощує соціальну комунікацію та забезпечує оперативність у вирішенні питань надання послуг із будь-якої локації. Зазначені інструменти успішно використовуються архівами світу для залучення користувачів, просування інформаційного продукту та розширення архівних послуг (Дідур & Ковальська, 2018). Відкритість і адаптивність інформації вебсайту архіву дозволяє збільшити відвідуваність, запускати мережеву рекламу у визначеному просторі та часі, задавати у соціальному просторі потрібні формати іміджу архівного бренду. Перехід економічних відносин в онлайн-площину підсилює конкуренцію серед архівних установ з ідентичними інформаційними послугами, стимулює архівістів шукати нові шляхи комунікації з користувачами, використовувати новітні інструменти digital-маркетингу для підвищення економічної ефективності конкретного архіву.

Західні архівні вебресурси структуровано за стандартною схемою: пошукові інструменти, нормативно-правова база, онлайн-виставки, міжнародне співробітництво, конференції та зустрічі, контактна інформація, публікації, довідкові матеріали, послуги, бази даних і каталоги, зворотний зв'язок, запитання та відповіді. Так, на вебсайті Міжнародної ради архівів можна дізнатися про діяльність організації, взяти участь у розробленні проектів у галузі архівної справи (рис. 3) (International Council on Archives, n.d.).

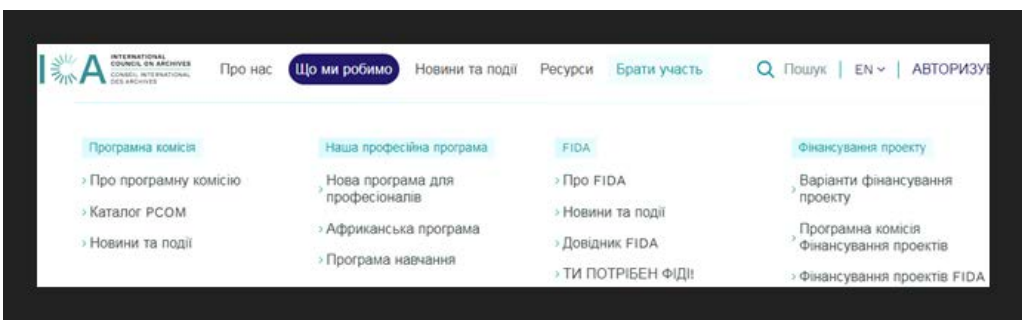


Рис. 3. Міжнародна рада архівів: структура розділу проектів.
Вебсайт: ica.org (International Council on Archives, n.d.)

Деякі ресурси надають лише контактну інформацію, а інші додатково містять нормативно-правові документи, довідкові матеріали та інформацію про міжнародне співробітництво. Певні сайти детально описують надавані послуги. Розділ «Карта сайту» значно спрощує користувачеві орієнтування у структурі вебсайту і обсягах інформації.

Вебсайти Archivia Net, Repositories of Primary Sources, національні архіви Канади, Великобританії, Швеції, Чеської Республіки, Національна архівна служба США, система Державних архівів Латвії, Генеральна дирекція державних архівів Польщі, Архів відкритого суспільства, Центральний державний архів Праги публікують у мережі інтернет бази даних та каталоги фондів. Одним із найбільш рейтингових у багатьох аспектах є вебсайт Національного архіву Австралії (рис. 4) (National Archives of Australia, n.d.). Унікальність австралійської системи полягає у тому, що вона презентує доступ до величезного обсягу документальної інформації на рівні описів окремих документів: каталог включає описи 2,6 млн одиниць зберігання, що становить 10 % архівного фонду Австралії. Повна цифрова доступність національної архівної спадщини цієї країни, за оцінками експертів, триватиме 80 років, і це без урахування нових надходжень. Цифрові копії цих документів можна замовити онлайн. Каталог Національного архіву Австралії містить описи 80 тисяч колекцій, а також інформацію про 9 тисяч фондоутворювачів і власників архівних зібрань.



Рис. 4. Структура Національного архіву Австралії.
Вебсайт: naa.gov.au (National Archives of Australia, n.d.)

Користувачі НАА можуть шукати та замовляти фотодокументи за допомогою візуального пошуку. Можна написати електронний лист експертам архіву, щоб отримати консультацію. На вебсайті є окрема сторінка «Про сайт», на якій детально описано різні технічні питання, включаючи друк сторінок, формати файлів, авторські права, проблеми з безпекою інформації, особливо персональної, реєстрацію відвідувачів і інформацію про збір електронної пошти. У магазині Національного архіву є окрема сторінка, яка присвячена путівникам. Вони містять бібліографічний опис, анотацію та ціну кожного видання, геральдичні і картографічні матеріали, відео, публікації та багато корисного.

Більшість архівних установ країн європейської цивілізаційної орбіти розробляють спеціальні платформи програмного забезпечення, які спрощують процес пошуку потрібного користувачеві архівного документа. До прикладу, у Польщі працює портал «Szukajwarchiwach», який став популярним через інтуїтивний інтерфейс та простоту роботи для дослідника. Користувачі мають змогу отримати

єдиний доступ до цифрового архівного фонду польських державних архівів за допомогою цього порталу (*Szukaj w Archiwach*, n.d.).

Одним з основних пріоритетів для Укрдержархіву та державних архівних установ України і потребою часу також є цифрова трансформація всіх аспектів архівної діяльності, включаючи діловодство та державну систему страхового фонду документації, закріплену у нормативних документах ДАС України (Президент України, 2000). Сучасні вебсайти центральних та обласних архівних установ набули великого значення як джерела первинної інформації для генеалогічних досліджень. Деякі архівні вебресурси вирізняються своєю багатю інформацією, легкістю доступу та можливістю адаптації до потреб віддалених користувачів. Архівісти Укрдержархіву вийшли на уніфікаційну модель програмного забезпечення, у якій представлені пошукова система, путівник і покажчики, а також документи фондів. Кожен вебсайт центральних архівів України отримав розділ E-Resource, через який реалізується доступ до документних ресурсів архівних установ. Для забезпечення роботи E-Resource архівістами проводиться значна робота з оцифрування не тільки описів фондів, але й безпосередньо документного наповнення фондів зберігання. Доступ до документних фондів надається через створення особистого кабінету користувача.

Розділ E-Resource реалізовано на програмній платформі ARCHIUM компанії «Архівні інформаційні системи», яка дозволяє створювати та представляти окремі документні колекції в мережі інтернет, а також генерувати в одній базі великі комплексні електронні документні ресурси державних архівів (*ARCHIUM – платформа*, б.д.). Функціонал цифрової платформи ARCHIUM дозволяє адмініструвати конструкцію контенту, структуруючи її на п'ять ступенів ієрархії, здійснити автоматизацію введення даних для управління доступу користувачів. Окремо є можливість представлення описових та структурних метаданих, включаючи архівні стандарти. Можливість тегування надає повнотекстовий пошук з окремим виведенням результатів за типами метаданих і тегів. Платформа надає багатфункціональний інтерфейс для візуалізації цифрових зображень, а також управління контентом для наповнення та управління документним ресурсом.

У перспективі до платформи ARCHIUM мають долучитися усі державні архіви, архівний вебсайт має бути спільним для центральних, державних і обласних архівів з метою забезпечення онлайн-доступу до всіх оцифрованих документних ресурсів. У подальшому архівістами планується інтеграція не лише документних ресурсів архівів, а й приватних документних колекцій. Нині відбувається процес інтеграції архівів на публічному рівні, на рівні представлення оцифрованих документів і впровадження широкого повнотекстового пошуку. Другою частиною цієї інтеграційної платформи буде адміністративний інтерфейс для управління порталом, який дозволить вирішувати управлінські завдання Укрдержархіву. Планується також інтеграція на рівні облікових даних та статистики – можливість цифрової звітності по документних базах помітно підвищить ефективність внутрішньої роботи архівів і архівної служби. За словами голови Укрдержархіву А. Хромова, мільйони скан-копій архівних документів, представлені на єдиному ресурсі, дозволять реалізувати пошук за ключовими словами і описовими документами (*Запрацювало Єдине вікно доступу*, 2022; Міжархівний пошуковий портал, б.д.).

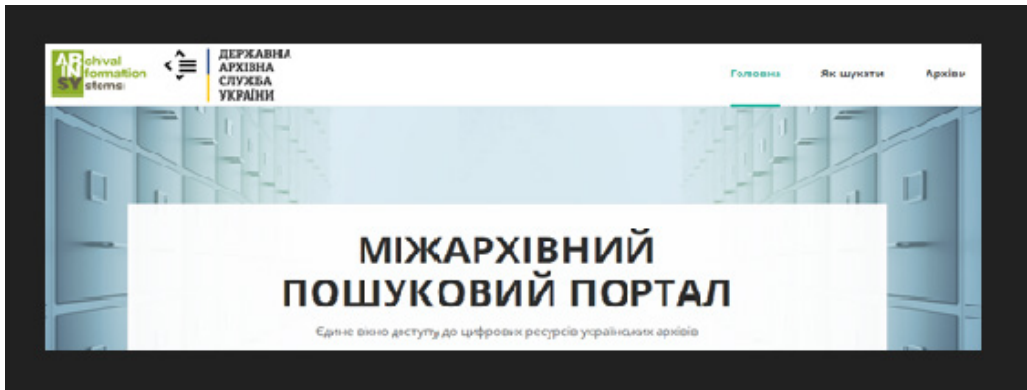


Рис. 5. Міжархівний пошуковий портал – єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів. Вебсайт: searcharchives.net.ua (Міжархівний пошуковий портал, б.д.)

До прикладу, Центральний державний історичний архів України у місті Києві також проводить активну роботу з цифровізації (Центральний державний історичний архів України, м. Київ, б.д.). У розділі E-Resource вебсайту архівісти розробили онлайн-покажчик до колекції метричних книг, значну кількість документів оцифровано за допомогою Family Search, проте частина метричних книг ЦДІАК залишається неоцифрованою. У розділі E-Directory представлені описи десятків фондів ЦДІАК, що дозволяє дослідникам працювати з документами дистанційно. Серед доступних онлайн-матеріалів у розділі E-архів представлено оцифровані документи з різних періодів історії, такі як акти люстрації королівщини часів Речі Посполитої, документи монастирів, козацьких полків, особисті фонди, зокрема М. Грушевського.

Подібну роботу сьогодні в межах загальної цифровізації інформаційної діяльності проводить Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (б.д.). Архів зберігає різноманітні документи, що охоплюють усі періоди історії України у ХХ ст., включаючи епоху Української Народної Республіки, період Української Держави та правління Павла Скоропадського, Директорію, а також часи радянської та німецької окупацій. Основною метою електронного ресурсу архіву є забезпечення віддаленого доступу до архівних документів у повному обсязі. Для цього реалізовано уніфікований підхід для усіх центральних архівів через розділ E-Resource на вебсайті архіву. Користувачам надається можливість здійснювати повнотекстовий пошук за назвами фондів, історичними описами, анотаціями та заголовками справ. Електронний покажчик імен, організацій і географічних назв дозволяє замінити традиційні карткові каталоги, що спрощує пошук інформації для дослідників. За допомогою вебінтерфейсу можна переглядати оцифровані документні матеріали архіву, також є функція замовлення перегляду документа у читальному залі архіву.

Розвиток вебсайту архівної установи є екзистенційною умовою існування сучасної архівної системи. Рівень організації вебсайтів може значно відрізнятись в різних країнах і залежить від основного призначення електронної документної системи, інформаційного потенціалу держави, концепцій розвитку вебсайтів та наявності кваліфікованих фахівців. Реформування ідейно-технологічної

складової роботи архівів, розширення функціоналу української архівної системи, відкриття цифрового доступу до документних ресурсів неодмінно спирається на технології Web 2.0 та готується до впровадження технологій Web 3.0. А це передбачає насамперед наявність базового вебпорталу архівних установ та інтегральної міжархівної системи збереження й пошуку потрібної інформації. Багато архівних вебсайтів переважно містять адміністративну інформацію та перелік послуг. Проте сьогодні відбувається пришвидшення процесу розширення цифрових колекцій. А завдяки впровадженню єдиної системи доступу дослідникам надається безперервний доступ до нових електронних копій документів і довідкового матеріалу.

Digital-маркетингова комунікація архівів

Революційні зміни в технологічному розвитку суспільства відкривають великий резерв користувачів соціальних мереж, що можна побачити зі звіту Global Digital Overview, наведеного на рисунку. Це створює умови комерційного використання таких інформаційних платформ для організації соціальної комунікації з потенційними користувачами архівних документних ресурсів. Згідно з даними, наведеними на рисунку 6, із 2021 по 2022 рік кількість користувачів соціальних мереж зростає на десять відсотків і досягла цифри 4,6 мільярда осіб. За тенденціями, показаними Global Digital Overview, тренд на збільшення кількості користувачів соціальних мереж продовжиться.

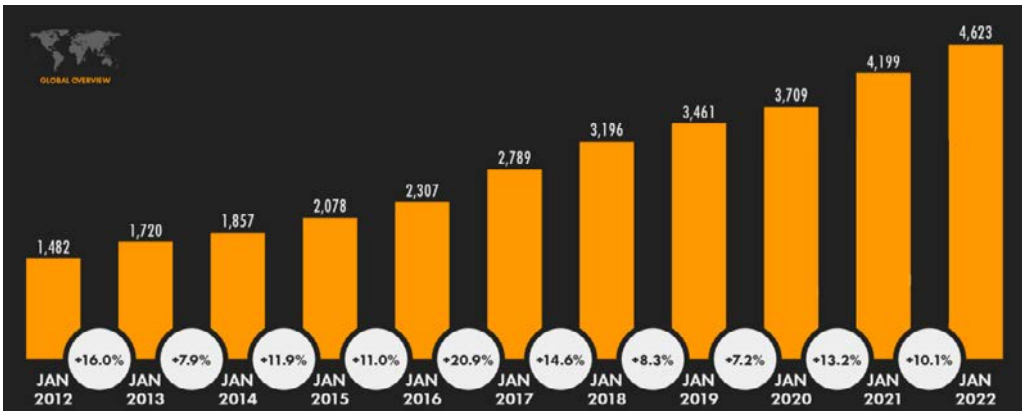


Рис. 6. Звіт Global Digital Overview за 2022 р.:
приріст кількості користувачів соціальних мереж у світі (млн осіб) (Kemp, 2023)

Основними перевагами використання цифрових інструментів і технологій digital-маркетингу є інтерактивність, віртуалізація, персоналізація в режимі реального часу, що характеризується високим рівнем впливу на емоції користувачів та задоволення їх потреб і відчуттів. Застосування інструментарію digital-маркетингу в архівній діяльності є інноваційною формою взаємодії із соціумом та зацікавленими в архівній інформації. Як наведено на першому рисунку, дослідження ефективності digital-маркетингу забезпечується використанням таких каналів, як вебсайт архівної установи, сторінки у соціальних мережах, е-маркетинг, SMM (соціальний медіамакетинг), SMO (оптимізація для соціальних мереж), SEO (оптимізація сайту у пошукових системах), SEM (пошу-

ковий маркетинг) та інше (Марчук, 2018). Основними завданнями digital-маркетингу архівної інформації є аналіз ринку інформації та визначення попиту на ретроспективну документну інформацію. Digital-маркетингова діяльність спирається на маркетингові дослідження, які передбачають створення користувачької інформаційної системи для збору і зберігання даних. Це допомагає аналізувати тренди на попит документної інформації.

Ефективним інструментом для популяризації архівної інформації через digital-маркетингові комунікації беззаперечно є використання соціальних мереж. Шляхом створення сторінок у соціальних мережах працівники архівних установ можуть взаємодіяти з різними користувачами за допомогою текстового, візуального, відео- та аудіоконтенту, сприяючи формуванню позитивного іміджу архівів і зацікавленості у їх цінностях та історико-культурній спадщині. Соціальні мережі є платформою для взаємодії та обміну інформацією з користувачами, які застосовують їх у своїй професійній діяльності. Можна спостерігати, як соціальні мережі все частіше використовуються архівами світу для іміджевого покращення та налаштування соціальної взаємодії з користувачами архівних послуг. Особливої актуальності це набуває у країнах, де архівні установи мають обмежений бюджет на розроблення комунікаційних стратегій.

Працівники архівів у всьому світі впроваджують соціальні мережі для активної взаємодії з користувачами, сприяючи обміну інформацією між істориками, дослідниками, генеалогами та іншими зацікавленими особами, які підтримують місію популяризації архівної інформації. Сьогодні, як показано на рисунку 7, серед найпопулярніших соціальних мереж у світі, наведених у щорічному дослідженні, Global Digital Overview відзначає Facebook, YouTube, WhatsApp, Instagram, TikTok, Telegram, Pinterest, Twitter, LinkedIn. Працівники архівних установ можуть використовувати хештеги в соціальних мережах для маркування повідомлень і полегшення пошуку тематичної інформації.

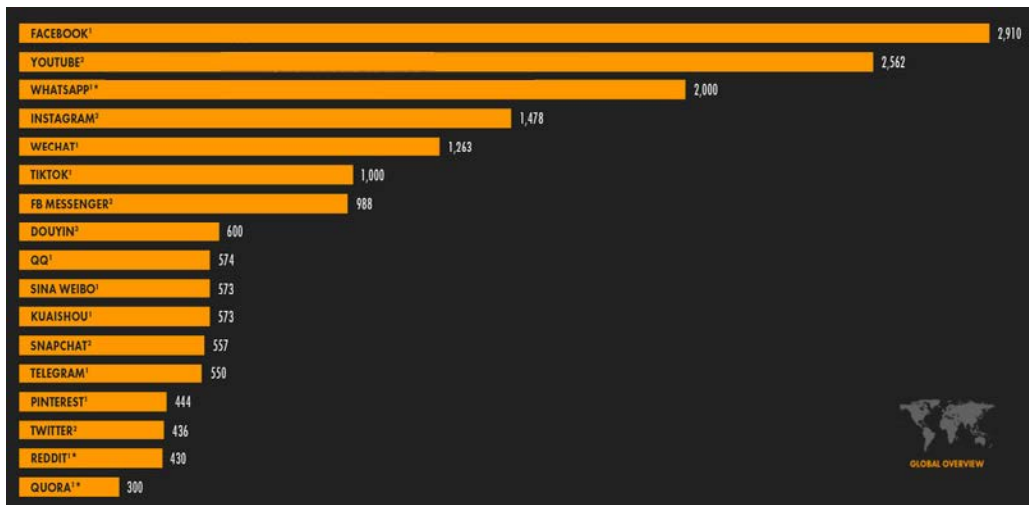


Рис. 7. Звіт Global Digital Overview за 2022 р.: найбільші за кількістю соціальні мережі у світі (млн осіб) (Kemp, 2023)

У digital-маркетингу набуває популярності е-маркетинг, зміст якого в організації розсилки e-mail повідомлень. Використовуючи користувацькі бази, такий вид маркетингу здатен привертати, утримувати й підвищувати вірність/відданість користувача. Одним із ключових трендів у digital-маркетингу є контент-маркетинг, націлений на генерування адаптованої до пошукових системи. Алгоритми пошукових систем, таких як Google, швидко розвиваються, постійно вдосконалюючи алгоритми пошукової видачі. Контент має бути інформативним, цікавим, актуальним та корисним для користувача.

В контексті діджиталізації комунікаційної політики архіву виникає питання організації візуалізації документної інформації. Віртуальні архівні виставки, які доступні на вебсайтах архівних установ, сприяють активній популяризації історико-культурної спадщини українського народу, трансляції в часі і просторі ретроспективної інформації. Використання геоінформаційних ресурсів стає одним із методів digital-маркетингової комунікації для привертання уваги громадськості до архівної інформації, популяризації історичних місць та подій, які зберігаються у документах архівних фондів (Дідур & Ковальська, 2018).

Людина завжди цінує час, і на допомогу приходять чат-бот, зручність якого у можливості технологічної інтеграції з вебсайтом, FB-messenger, WhatsApp, Telegram та іншими месенджерами. Можливість отримати відповіді на основні питання без необхідності дзвінків до оператора чи довгого листування надає помітний комфорт як користувачам, так і працівникам. Чат-боти спрощують життя клієнтам і працівникам архіву. Зростає популярність голосових асистентів, як Siri (Apple), Google Assistant, Вікторія Ші (МЗС України) та багато інших. Оптимізація вебсайтів та контенту для голосового пошуку дозволяє компаніям посідати високі позиції у пошукових запитах за допомогою голосу. Розроблення додатків для голосових асистентів відкриває користувачам персоналізований доступ до інформаційних послуг. Зручність у швидкому доступі до вебсайтів архівних установ надають QR-коди. Архіви повинні використовувати їх для швидкого інформування/переходу на вебсайт, популяризації архівних ресурсів та послуг у межах визначеної комунікаційної стратегії.

Важливим інструментом digital-маркетингу є рекламні акції, поширені в інтернет-просторі. MEGOGO періодично надає безкоштовний доступ до відео- та аудіоконтентів. YAKABOO робить аудіо- та електронні книги безкоштовними для українців у своєму додатку. Для архівів також цікавою є можливість використання доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR), що дають можливість створювати інтерактивний і захоплюючий контент, ретранслюючи документовані події минулого. Це дозволить користувачам активно взаємодіяти з інформаційними продуктами і створювати історичну комунікацію з видатними особами або власними предками. Гейміфікація як інтерактивний елемент нового покоління користувачів стає актуальним і популярним напрямом серед digital-маркетологів. Вона привертає увагу користувачів, сприяє формуванню емоційного зв'язку, створює прив'язку та встановлює нові тісні зв'язки з користувачем, сприяє взаємодії з історичною подією документних ресурсів та закріплює комунікацію з аудиторією користувачів.

Одним із нових трендів у сфері інтернет-маркетингу є маркетинг впливу, коли інфлюенсери передають специфічне повідомлення цільовій аудиторії. Згід-

но з відомостями від HypeAuditor, у 2021 р. популярність інтернет-інфлюенсерів у сфері бізнесу зростає на 30 %, а ТБ-інфлюенсери показали зростання активності на 24 %. Прогнозується, що сектор інфлюенсер-маркетингу в Instagram зростає на 8,4 мільярда доларів протягом наступних трьох років і досягне 22,2 мільярда доларів до 2025 р. (Дідур & Ковальська, 2018).

Перспективними для розвитку digital-маркетингової діяльності архівної установи, а також взаємодії з користувачами стануть створення чат-ботів у популярних месенджерах і соціальних мережах, оптимізація сайту для взаємодії з соціальними мережами та пошуковими системами, розроблення голосового пошуку і створення інтерактивного контенту, включаючи використання віртуальної та доповненої реальності. Висвітлені інструменти digital-маркетингу покликані підвищити довіру користувачів, покращити лояльність до архівних брендів, збільшити комерціалізацію е-послуг архівних установ, поліпшити і закріпити документні комунікації з користувачами. Тенденція розвитку digital-маркетингу та його інструментарію буде й надалі еволюціонувати, трансформуватися та адаптуватися до новітніх умов маркетингової діяльності. Тому архівним працівникам необхідно постійно аналізувати і адаптувати інформаційні стратегії, використовуючи сучасні інструменти digital-маркетингу.

ВИСНОВКИ

Інтеграція новітніх технологій і поширення засобів телекомунікаційної передачі інформації в Україні сприяють підвищенню результативності співпраці та ефективному ознайомленню українського суспільства із глобальним інформаційним середовищем. Новітні вимоги та умови створення архівних вебресурсів призвели до постійного збільшення кількості архівних вебсайтів країн світу в інтернеті. Одними з головних тенденцій та перспектив розвитку е-комунікації стає впровадження чат-ботів, просування послуг і товарів у соціальних мережах, використання е-маркетингу, створення інтерактивних опитувань, розповсюдження маркетингу впливу та використання лідерів думок, інформативний і релевантний контент-маркетинг. Інструменти digital-маркетингу дозволяють залучити більшу аудиторію користувачів архівної інформації, покращити комунікацію, підвищити лояльність бренду, матеріальне становище архівів, зручність взаємодії з користувачами. Швидкий розвиток digital-маркетингу призводить до постійних змін, які помітно і позитивно впливають на розроблення стратегій та використання digital-технологій для взаємодії з користувачами інформаційних послуг. Для результативності й ефективності маркетингової діяльності архіву потрібно сьогодні використовувати технології останніх трендів на практиці та розробляти стратегії присутності архівів у світовій мережі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Бездрабко, В. (2023, 26 жовтня). Візуалізація архівної інформації: технологічні можливості й тренди. В В. О. Кудлай, І. В. Мельничук, І. О. Петрова, & О. О. Федотова (Упоряд.), *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі* [Матеріали конференції] (с. 32–35). Маріупольський державний університет.

- Боряк, Г. В. (2002). Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*, 4–6(250), 141–169.
- Верховна Рада України. (1992, 2 жовтня). *Про інформацію* (Закон № 2657-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- Верховна Рада України. (1993, 24 грудня). *Про Національний архівний фонд та архівні установи* (Закон № 3814/XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>
- Верховна Рада України. (2011, 13 січня). *Про доступ до публічної інформації* (Закон № 2939-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
- Верховна Рада України. (2023, 10 серпня). *Про цифровий контент та цифрові послуги* (Закон № 3321-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>
- Державна архівна служба України. (б.д.). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з archives.gov.ua
- Державна архівна служба України. (2000, 20 вересня). *Про створення Web-сайту Державного комітету архівів України* (Наказ № 53). <https://old.archives.gov.ua/Lawbase/SCAU/index.php?2000-53>
- Дідур, І. П., & Ковальська, Л. А. (2018). Потреби користувачів архіву та новітні форми використання архівної інформації. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 1(10), 131–136.
- Дубровіна, Л., Киридон, А., & Матяш, І. (2017). Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*, 1, 3–10.
- Дубровіна, Л., Лобузін, К., Онищенко, О., & Боряк, Г. (2020). Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*, 25, 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>
- Запрацювало Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів*. (2022, 11 травня). Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3480856-zapracuvalo-edine-vikno-dostupu-do-cifrovih-resursiv-ukrainskih-arhiviv.html>
- Ковальська, Л. А. (2015). *Джерелознавчий дискурс історії радянського Руху Опору (1941–1945 рр.)*. Нілан-ЛТД.
- Марчук, О. О. (2018). Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент управління. *Економіка і суспільство*, 17, 296–299.
- Міжархівний пошуковий портал. (б.д.). *Головна*. Взято 16 квітня 2024 з www.searcharchives.net.ua
- Міністерство цифрової трансформації України. (б.д.). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з <https://thedigital.gov.ua/>
- Президент України. (2000, 22 березня). *Про Положення про Державний комітет архівів України* (Указ № 486/2000). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486/2000#Text>
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. (б.д.). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з <https://tsdavo.gov.ua>
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ. (б.д.). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з <https://cdiak.archives.gov.ua>
- ARCHIUM – платформа для створення цифрового архіву. (б.д.). Архівні інформаційні системи. Взято 16 квітня 2024 з <https://arinsy.com/product/archium/>
- Edmondson, R. (Comp.). (2002). *Memory of the World: general guidelines to safeguard documentary heritage*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- International Council on Archives. (n.d.). *Home*. Retrieved April 14, 2024, from <https://www.ica.org/fr>
- Kemp, S. (2023, January 26). *Digital 2023: Global Overview Report*. Datareportal. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report>

- National Archives of Australia. (n.d.). *Home*. Retrieved April 14, 2024, from <https://www.naa.gov.au>
- Szukaj w Archiwach: zbiory archiwalne on-line. (n.d.). Szukaj w Archiwach. Retrieved April 16, 2024, from szukajwarchiwach.gov.pl
- UNESCO. (2003, August 19). Draft Charter on the Preservation of Digital Heritage: In *General Conference, 32nd session, Paris* [Conference session] (pp. 1–10). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000131178>
- UNESCO/UBC Vancouver Declaration: The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation. (2013). In L. Duranti & E. Shaffer (Ed.), *The Memory of the World in the Digital Age Digitization and Preservation* [Conference proceedings] (pp. 1452–1456). <http://unesco.hemsida.eu/wp-content/uploads/2015/06/Vancouver-Declaration-September-2012.pdf>

REFERENCES

- ARCHIUM – platforma dla stvorennia tsyfrovoho arkhivu [ARCHIUM – a platform for creating a digital archive]. (n.d.). Archival Information Systems. Retrieved April 16, 2024, from <https://arinsy.com/product/archium/> [in Ukrainian].
- Bezdrabko, V. (2023, October 26). Vizualizatsiia arkhivnoi informatsii: tekhnolohichni mozhlyvosti y trendy [Visualization of archival information: technological possibilities and trends]. In V. O. Kudlai, I. V. Melnychuk, I. O. Petrova, & O. O. Fedotova (Comps.), *Studii z informatsiinoi nauky, sotsialnykh komunikatsii ta filolohii v suchasnomu sviti* [Studies in information science, social communications and philology in the modern world] [Conference proceedings] (pp. 32–35). Mariupol State University [in Ukrainian].
- Boriak, H. V. (2002). Elektronni arkhivni publikatsii v Interneti: problemy reprezentatsii informatsiinykh resursiv [Electronic archival publications on the Internet: problems of representation of information resources]. *Archives of Ukraine*, 4–6(250), 141–169 [in Ukrainian].
- Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from <https://cdiak.archives.gov.ua> [in Ukrainian].
- Didur, I. P., & Kovalska, L. A. (2018). Potreby korystuvachiv arkhivu ta novitni formy vykorystannia arkhivnoi informatsii [Needs of archive users and newest forms of archival information use]. *Bulletin of Student Scientific Society*, 1(10), 131–136 [in Ukrainian].
- Dubrovina, L., Kyrydon, A., & Matiash, I. (2017). Arkhivy, biblioteky, muzei – dzherelna osnova natsionalnoi pamiaty, kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Archives, libraries and museums – the sources base of the national memory and cultural heritage of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, 3–10 [in Ukrainian].
- Dubrovina, L., Lobuzina, K., Onyshchenko, O., & Boriak, H. (2020). Tsyfrova humanitarystyka ta bazy danykh dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny v bibliotekakh Ukrainy [Digital humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine]. *Manuscript and book heritage of Ukraine*, 25, 290–309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290> [in Ukrainian].
- Edmondson, R. (Comp.). (2002). *Memory of the World: general guidelines to safeguard documentary heritage*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [in English].
- Interarchival Search Portal. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 16, 2024, from www.searcharchives.net.ua [in Ukrainian].
- International Council on Archives. (n.d.). *Home*. Retrieved April 14, 2024, from <https://www.ica.org/fr> [in French].

- Kemp, S. (2023, January 26). *Digital 2023: Global Overview Report*. Datareportal. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report> [in English].
- Kovalska, L. A. (2015). *Dzhereloznavchyi dyskurs istorii radianskoho Rukhu Oporu (1941–1945 rr.)* [Source studies discourse on the history of the Soviet Resistance Movement (1941–1945)]. Nilan-LTD [in Ukrainian].
- Marchuk, O. O. (2018). Tsyfrovyyi marketynh yak innovatsiinyi instrument upravlinnia [Digital marketing as an innovative management tool]. *Economy and Society*, 17, 296–299 [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from <https://thedigital.gov.ua/> [in Ukrainian].
- National Archives of Australia. (n.d.). *Home*. Retrieved April 14, 2024, from <https://www.naa.gov.au> [in English].
- President of Ukraine. (2000, March 22). *Pro Polozhennia pro Derzhavnyi komitet arkhiviv Ukrainy* [On the Regulation on the State Committee on Archives of Ukraine] (Decree No. 486/2000). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486/2000#Text> [in Ukrainian].
- State Archival Service of Ukraine. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from archives.gov.ua [in Ukrainian].
- State Archival Service of Ukraine. (2000, September 20). *Pro stvorennia Web-saitu Derzhavnoho komitetu arkhiviv Ukrainy* [On creation of the web-site of the State Committee on Archives of Ukraine] (Order No. 53). <https://old.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2000-53> [in Ukrainian].
- Szukaj w Archiwach: zbiory archiwalne on-line* [Search in Archives: online archival collections]. (n.d.). Szukaj w Archiwach. Retrieved April 16, 2024, from szukajwarchiwach.gov.pl [in Polish].
- The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from <https://tsdavo.gov.ua> [in Ukrainian].
- UNESCO. (2003, August 19). Draft Charter on the Preservaton of Digital Heritage: In *General Conference, 32nd session, Paris* [Conference session] (pp. 1–10). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000131178> [in English].
- UNESCO/UBC Vancouver Declaration: The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation. (2013). In L. Duranti & E. Shaffer (Ed.), *The Memory of the World in the Digital Age Digitization and Preservation* [Conference proceedings] (pp. 1452–1456). <http://unesco.hemsida.eu/wp-content/uploads/2015/06/Vancouver-Declaration-September-2012.pdf> [in English].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1992, October 2). *Pro informatsiiu* [On information] (Law No. 2657-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1993, December 24). *Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy* [On the National Archive Fund and Archives] (Law No. 3814/XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2011, January 13). *Pro dostup do publichnoi informatsii* [On access to public information] (Law No. 2939-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, August 10). *Pro tsyfrovyyi kontent ta tsyfrovi posluhy* [On digital content and digital services] (Law No. 3321-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> [in Ukrainian].
- Zapratsiuvalo Yedyne vikno dostupu do tsyfrovyykh resursiv ukrainskykh arkhiviv* [The Single window of access to digital resources of Ukrainian archives has become operational]. (2022, May 11). Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3480856-zapracuvalo-edine-vikno-dostupu-do-cifrovih-resursiv-ukrainskih-arhiviv.html> [in Ukrainian].

UDC 930.25:[001.102:004:339.138

Lesia Kovalska,
*DSc in History, Professor,
State University of Information
and Communication Technologies
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: dreamlife.lesya@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1579-7708*

Hryhorii Kovalskyi,
*PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor,
Chief Specialist of the NAF Storage and Accounting
Department,
Department of Archival Affairs of the State Archival
Service of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: kgrigorii@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3352-4754*

DIGITAL MARKETING ACTIVITIES AND INNOVATIVE FORMS OF USING ARCHIVAL INFORMATION

The aim of the study is to identify peculiarities and content of digital marketing methods of information activities and innovative forms of using archival information.

Research methods. The study is a complex of various methods of cognition and examination of the object-subject component of the problem. The methods of scientific analysis and synthesis contribute to comprehensive review of sources and literature on the issue, the discovery of information on the sought problem and the text design. The overview and analytical method is used to study the main concepts of the work and survey the current discourse of information activity. The historical method makes it possible to consider the object-subject component in retrospect, and to identify the main forms of archival information usage. The method of analytical Internet monitoring is used to examine the information of e-resources, to identify peculiarities of storage, transmission and presentation of archival e-documents.

The scientific novelty consists in the necessity of a comprehensive analysis and scientific-theoretical grounding of digital marketing activity, and the introduction of the latest forms of archival information using. Identifying the innovative marketing tendencies of information activities and the active introducing of information technologies into the archival sphere determine the future development of the industry, as well as contribute to the improvement of e-archival communication and its integration into the global information space.

Main conclusions. The improvement of information technologies and the spread of means of information and communication activities in the archival sphere determine the latest tendencies in the field of archival information use. In conditions of e-archive development intensification and filling of archival web resources, a positive dynamics in the number of users and requests for services is observed. One of the main trends and prospects for the development of informational social communications is promotion in social networks, the effective use of e-marketing, the involvement of interactive methods, the spread of influence marketing and the applying of influencers, as well as informative and relevant content marketing taking into account current informational needs of society.

Keywords: archival science; documentary science; document resource; intelligent activity; archival services; digital marketing; archival institution website; social networks; e-marketing.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2024 р.

УДК 021:[001.102:004:021.65]:024.1-052
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318327

АУТРИЧ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ НАБЛИЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ ДО СПОЖИВАЧІВ

Оксана Матвієнко,
докторка педагогічних наук, професорка,
кандидатка технічних наук,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: oxtix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X

Михайло Цивін,
кандидат технічних наук, доцент,
Міжрегіональна академія управління персоналом
(Київ, Україна)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805

Для цитування:

Матвієнко, О., & Цивін, М. (2024). Аутріч як актуальний напрям наближення бібліотечних послуг до споживачів. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 93-104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318327>

Мета статті – окреслити стан аутріч-проблематики у бібліотечній справі України, виявити настанови міжнародної бібліотечної спільноти стосовно аутріч-діяльності, з'ясувати парадигматичні відношення між термінами «аутріч» та «нестационарне бібліотечне обслуговування» задля обміну знаннями у процесі професійного спілкування.

Методи дослідження. Використано загальнонаукові методи пізнання (аналізу, синтезу, абстрагування), семантичного аналізу, порівняльного аналізу для зіставлення сутності термінів; термінологічний аналіз, метод контент-аналізу при дослідженні текстів та документів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що окреслено контексти аутріч-діяльності як комунікативного, інформаційно-просвітницького напрямку діяльності бібліотек із забезпечення безбар'єрного доступу громадян до інформаційних ресурсів засобами позастанціонарного бібліотечного обслуговування та обґрунтовано актуальність цього напрямку в сучасних умовах в Україні.

Основні висновки. У інформаційному просторі України очевидними є суперечності між вимогами загальнодоступності інформації для громадян країни та об'єктивними і суб'єктивними чинниками, що зумовлюють наявність різного виду бар'єрів та визначають інформаційну нерівність доступу до інформаційних ресурсів, основними з яких є воєнні дії та зниження інтересу суспільства до читання. У цих умовах актуалізується позастанціонарне бібліотечне обслуговування як один із напрямів інформаційно-просвітницької та комунікативної діяльності публічних бібліотек.

Термін аутріч (аутріч-діяльність), застосовуваний у зарубіжному бібліотекознавчому науковому дискурсі та практиці діяльності, є синонімічним терміну з української бібліотечної науки і практики «позастанціонарне (нестационарне) бібліотечне обслуговування» і сутнісно характеризує інформаційно-просвітницьку діяльність бібліотек в умовах наближення бібліотечних послуг до місця роботи, навчання, відпочинку або проживання населення.

Міжнародні бібліотечні інституції, бібліотечні асоціації зарубіжних країн активно підтримують аустріч-діяльність, пропонуючи рекомендації до діяльності мобільних бібліотек, посібники для персоналу мобільних служб, презентуючи її як невід'ємну, життєво важливу частину діяльності бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та ресурсів для навчання впродовж життя для всіх громад.

Проекти та практики аустріч-діяльності в Україні постають як одна з актуальних форм діяльності в сучасних умовах і потребують позиціонування у бібліотекознавчій науці при комплексному розгляді комунікативних стратегій бібліотек.

Ключові слова: інформаційно-просвітницька діяльність бібліотек; позастаціонарне бібліотечне обслуговування; комунікативні стратегії бібліотеки; аустріч; аустріч-діяльність.

ВСТУП

Однією із загальних функцій соціокультурної діяльності бібліотек є *інформаційно-просвітницька*, спрямована та те, щоб допомагати людям долати бар'єри (освітні, економічні, географічні), які виникають під впливом сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників, що заважають розповсюдженню, використанню, сприйняттю інформації та вільній її циркуляції.

Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної і світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках.

Очевидними сьогодні у інформаційному просторі України є суперечності між вимогами загальнодоступності інформації для громадян країни та об'єктивними і суб'єктивними чинниками, які визначають інформаційну (у т. ч. й цифрову) нерівність доступу до інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим постає питання «інформаційної безбар'єрності» як загального підходу до забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до інформаційних ресурсів.

Зарубіжна наука і практика задля опису інформаційно-просвітницької роботи з охоплення інформаційними послугами цільової групи у звичному для неї оточенні послуговуються терміном *аустріч* (outreach). Його перекладами словники пропонують такі лексичні одиниці, як пропаганда, охоплення, розширення, інформування, просвітницька діяльність, поширення ідей.

Надання послуг поза межами бібліотечного середовища у ДСТУ 7448:2013 «Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2014) позначається терміном «позастаціонарне бібліотечне обслуговування» (відповідний варіант англійською мовою зазначений як «outreach library service»), який вживається у такому значенні: Бібліотечне обслуговування користувачів бібліотеки поза її межами: у бібліотечних пунктах, пересувних бібліотеках.

Необхідність аустріч-діяльності бібліотек в Україні має соціальну аргументацію у контексті суспільних чинників, пов'язаних із воєнним станом, зниженням інтересу до читання, а представлення аустріч-проблематики у науковому дискурсі дасть змогу бібліотекознавчій науці та практиці розглядати весь комплекс комунікативних стратегій бібліотеки відповідно до соціальних умов та запитів громадян.

Зазначені суперечності *актуалізують* виявлення підходів до аустріч-діяльності у міжнародній бібліотечній справі та в Україні.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Щодо права на доступ до інформації всіх громадян підтримуємо думку Г. Салати (2019) відносно підходів до соціальної справедливості у бібліотекознавстві. Дослідниця акцентує на інформаційній асиметрії у суспільстві – ситуації, у якій інформація доступна лише деяким, але не всім учасникам інформаційного процесу, і оперує терміном «інформаційна справедливість».

Проблема доступності інформації має теоретико-методологічну базу не тільки у працях бібліотекознавців, а й перебуває у центрі уваги держави. Так, у документі «Стратегія розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”» (Кабінет Міністрів України, 2023) одним із завдань накреслено забезпечення доступу до книжок у населених пунктах, в яких відсутні бібліотеки чи книгарні, а засобом його реалізації – розвиток нестационарних форм бібліотечного обслуговування, зокрема мобільних бібліотек.

Саме на дотримання «інформаційної справедливості», яка, зокрема, полягає й у доступі до інформаційних ресурсів в умовах воєнного часу, звертається увага українських бібліотекознавців.

Досліджуючи діяльність бібліотек в умовах воєнного стану, Л. Туровська (2023) наголошує, що бібліотечно-інформаційна діяльність зберігає основу «книга – читач» із перенесенням практичного складника діяльності в онлайн-простір, де користувачі мають змогу отримувати широкий спектр бібліотечних послуг. У роботі Д. Ушеренко (2023) аналізовано форми та методи дистанційного бібліотечного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах надзвичайних ситуацій. Підтримуючи міркування та висновки дослідниць стосовно дистанційного бібліотечного обслуговування, все ж зазначимо, що в умовах воєнного часу онлайн-простір не завжди є доступним для користувачів через низку об'єктивних причин.

Накреслюючи напрями роботи публічних бібліотек України в умовах воєнного стану, Ю. Новальська (2024) поміж моделей їх методичної діяльності виділяє інформаційно-соціальну, зорієнтовану на просвітницько-гуманістичну та освітньо-творчу роботу.

Загалом, проблема доступності інформаційних ресурсів для віддалених користувачів розглядається в українському бібліотекознавчому дискурсі переважно у аспекті застосування цифрових технологій, поза увагою дослідників залишаються інформаційно-просвітницькі та комунікативні практики за межами бібліотек, які мають назву «нестационарне (позастационарне) бібліотечне обслуговування», якому у англійській мові відповідає термін «аутріч» (outreach).

У зарубіжній теорії та практиці ним позначають інформаційно-просвітницькі послуги, які наближають бібліотеку до всіх, хто стикається з бар'єрами, зміцнюючи окремих людей і сім'ї, впливаючи на якість життя, створюючи спільноти і покращуючи розуміння бібліотечних ресурсів. Бібліотекарі проводять заходи, виходячи за межі бібліотечного середовища і традиційних послуг на місцях, щоб вирішити проблеми та задовольнити потреби цільової аудиторії (Chew, 2019).

Метою статті є окреслити стан цієї проблематики у бібліотечній справі України, виявити настанови міжнародної бібліотечної спільноти стосовно аутріч-діяльності, з'ясувати парадигматичні відношення між термінами «аутріч» та «не-

стаціонарне бібліотечне обслуговування» задля обміну знаннями у процесі професійного спілкування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи соціокультурну діяльність бібліотек як продуманий процес долучення людини до різноманітних культурних надбань людства (Матвійчук, 2015), зазначимо, що Українська бібліотечна енциклопедія визначає *нестационарне бібліотечне обслуговування* як форму бібліотечного обслуговування поза межами стаціонарної бібліотеки, що забезпечує наближення бібліотечних послуг за місцем роботи, навчання, відпочинку або проживання населення. Завдяки використанню різних форм нестационарного бібліотечного обслуговування забезпечується право громадян на доступ до інформації, створюються зручні умови для залучення населення до читання, розширюється коло користувачів бібліотеки (Лагута, 2019).

Бібліотечні фахівці наголошують, що із 1990-х років через брак фінансування, погане матеріально-технічне оснащення та нестачу фахівців розпочався процес так званої оптимізації бібліотек. Особливістю цього процесу стало їх закриття. Як наслідок, наявна бібліотечна мережа не охоплює всі населені пункти, а частка населення, не охопленого бібліотечним обслуговуванням, зростає (Горда, 2016).

Слід звернути увагу, що Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками (Кабінет Міністрів України, 2019) визначають, що у населених пунктах чи житлових масивах, де публічні бібліотеки відсутні, бібліотечне обслуговування населення здійснюється за допомогою нестационарних форм (бібліотечний пункт, пересувна бібліотека тощо), а Міністерством культури та інформаційної політики України у 2022 р. у формах звітності про діяльність публічних і спеціальних бібліотек передбачено наведення інформації про основні форми нестационарного обслуговування: кількість бібліотечних пунктів та пересувних бібліотек (Міністерство культури та інформаційної політики, 2022).

У контексті необхідності такої реалізації у бібліотечній науці та практиці застосовується термін, який вживається у різних варіантах – «мобільна бібліотека», «пересувна бібліотека», «букмобіль», «бібліомобіль» та ін.

Стосовно використання деяких із цих термінів дослідники пропонують різне їх трактування. Так, у публікації В. Бондаренко (2021), присвяченій вивченню впливу інноваційних технологій на терміносистему бібліотекознавства, звертається увага на подвійне послуговування терміном «мобільна бібліотека», який використовується і як синонім терміна «пересувна бібліотека» для позначення пересувних (мобільних) бібліотечних пунктів, і як позначення комплексу послуг, які надаються бібліотеками із застосуванням мобільних технологій. Дослідниця пропонує за доцільне використовувати для бібліотеки, що функціонує на основі фізичного переміщення книжок і комп'ютерного обладнання у просторі, термін «пересувна бібліотека», а для бібліотеки, яка технологічно спирається на мобільні технології, – «мобільна бібліотека».

У зв'язку із розвитком цифрових технологій та необхідністю доступу до цифрових ресурсів, у професійній терміносистемі бібліотечної справи оприсутнився термін «цифровий букмобіль» (Digital Bookmobile) – високотехнологічний оновлений традиційний букмобіль, оснащений широкосмуговим доступом до інтернету, комп'ютерами, звуковими системами, що дає змогу завантажувати і читати

електронні книги, аудіокниги, музику та відео, проводити інтерактивні навчальні заходи (Bajda, 2018).

Засоби нестационарного обслуговування користувачів, зокрема, мобільні бібліотеки, перебувають у полі зору міжнародної професійної спільноти. Так, IFLA у 2010 р. був представлений документ «Посібник для мобільних бібліотек» (International Federation of Library Associations and Institutions, 2010), у якому охоплено широке коло питань: типи бібліотечного обслуговування з використанням мобільних бібліотек, витрати на різні види обслуговування, фінансування, типи транспортних засобів, їх меблі та обладнання, персонал, дії у надзвичайних ситуаціях та ін. У документі визначено, що загальна мета мобільної бібліотеки – сприяти рівності у наданні послуг шляхом розширення можливостей доступу до бібліотечних послуг. Пересувна бібліотека надає найбільш гнучкі бібліотечні послуги, не обмежуючись певним населеним пунктом, і здатна реагувати на змінювані потреби населення.

У посібнику зазначено, що термін «мобільна бібліотека» використовується у широкому сенсі, і що будь-яка бібліотечна послуга, яка не надається в одному місці, класифікується як мобільна бібліотека. Книги – це не єдине, що перевозять мобільні бібліотеки. До загального переліку можуть входити DVD, CD, комп'ютери, малюнки, карти, іграшки та листівки, завантаження матеріалів на диски або пристрої пам'яті. У посібнику підкреслюється, що мобільні бібліотечні послуги є невід'ємною частиною публічних бібліотек і повинні розглядатися як невід'ємна частина їхньої діяльності. При плануванні бібліотечних послуг для задоволення потреб громади мобільні бібліотеки повинні розглядатися на ранній його стадії як життєздатний і економічно ефективний засіб обслуговування мешканців, які не мають доступу до стаціонарних бібліотек.

У документі зазначається, що хоча надані рекомендації не можуть бути безпосередньо використані через відмінності у державній організації, географічному розташуванні, демографічних та економічних факторах, вони можуть стати основою для планування розвитку мобільних бібліотечних послуг, однак остаточний результат неминуче відобразить місцеві обставини.

Бібліотеки США, будучи лідером у розвитку й використанні цифрових технологій, окремим напрямом зберігають аутріч-обслуговування.

Так, на сайті Американської бібліотечної асоціації (The American Library Association, ALA) (American Library Association, n.d.-c) зазначено, що аутріч-діяльність бібліотек – це послуги для тих, хто зрідка користується бібліотекою, або не користується нею, або традиційно не отримує достатнього обслуговування. Асоціацією представлено функції аутріч-бібліотекарів, які прагнуть забезпечити рівноправне надання бібліотечних послуг усім людям, видано Посібник для персоналу мобільних служб (American Library Association, n.d.-a). Американська бібліотечна асоціація у своєму складі має відділення розмаїття, грамотності та просвітницьких послуг ODLOS (American Library Association. n.d.-b), яке опікується просуванням бібліотечних послуг групам населення, які традиційно недостатньо обслуговуються, включно з новими читачами, тими, хто не читає, географічно ізольованими людьми, людьми з обмеженими можливостями, сільською та міською біднотою, а також людьми, які загалом зазнають дискримінації за ознаками раси, етнічної приналежності, сексуальної орієнтації, віку, мови та соціального статусу.

ALA щороку організує Національний день бібліотечного інформування (National Library Outreach Day), що раніше мав назву Національний день букмобіля (National Bookmobile Day), на пошану бібліотечної діяльності та відданих бібліотечних фахівців, які зустрічаються зі своїми читачами там, де ті перебувають. ALA заявляє, що букмобілі та послуги прямої доставки були і залишаються невід'ємною, життєво важливою частиною бібліотек по всій країні, забезпечуючи доступ до інформації та ресурсів для навчання впродовж життя для всіх класів і громад (American Library Association, n.d.-d).

Звертаючись до наявних у інформаційному полі України напрацювань стосовно надання мобільного обслуговування публічними бібліотеками, слід відмітити розроблений посольством Великої Британії та Благодійним фондом «Бібліотечна країна» посібник «Реформування системи публічних бібліотек України. Мобільні бібліотеки» (Благодійний фонд «Бібліотечна країна», 2018).

У посібнику описано можливі моделі мобільного бібліотечного обслуговування:

Модель 1. Мобільна бібліотека обслуговує населені пункти, де немає стаціонарних бібліотек.

Модель 2. Мобільна бібліотека обслуговує як віддалені квартали населених пунктів зі стаціонарними бібліотеками, так і населені пункти без стаціонарних бібліотек.

Модель 3. Мобільна бібліотека замінює стаціонарні бібліотеки і обслуговує лише ті населені пункти, де ці бібліотеки були.

Розробники вказують на позитивні та негативні аспекти реалізації виділених моделей:

- збереження наявної мережі стаціонарних публічних бібліотек у громаді – мобільне бібліотечне обслуговування є додатковим бонусом, але й додатковими видатками бюджету;

- закриття частини стаціонарних публічних бібліотек у невеликих населених пунктах надає економію коштів, але водночас спричиняє необхідність скорочення працівників, викликає загрозу соціальних збурень, втрату кваліфікованих кадрів.

Звертаючи увагу на відновлення бібліотек, знищених внаслідок війни, представники експертного співтовариства наголошують, що стратегію відбудови знищених книгозбірень варто напрацьовувати якомога раніше, щоб розпочати її втілення відразу, коли буде змога, та розробляють принципи, якими слід керуватись при плануванні відновлення зруйнованих бібліотек. Водночас, усвідомлюючи, що можуть з'явитися нові моделі існування бібліотек, оскільки не в кожному селі й містечку вдасться одразу відбудувати бібліотеку фізично, звертають увагу на те, що доцільними є мобільні бібліотеки, бібліобуси (Бойко, 2023).

Враховуючи реалії сьогодення і плануючи майбутнє, бібліотечні фахівці, базуючись на сучасній нормативно-правовій базі, розмірковують про стратегії подальшої діяльності щодо доступу громадян до інформації. Так, представники Луганської обласної універсальної бібліотеки накреслюють план дій «Бібліотеки після деокупації. Як бути далі? Стратегія та відкриті питання» (Луганське обласне відділення Української бібліотечної асоціації, б.д.) і зазначають, що після деокупації є два основних напрями необхідної роботи:

1. Функціонування бібліотеки як закладу: матеріально-технічна база, робота з документами, добір персоналу, створення та оновлення різноманітних послуг і способів їх надання.

2. Бібліотека як соціальна інституція – її робота із громадськістю. Психологічна адаптація місцевого населення: багато хто з людей, незалежно від того, чи є вони клієнтами, чи ні, психологічно травмовані або перебувають під нав'язливим впливом окупаційної пропаганди.

Одним із можливих заходів із реалізації розробникам плану бачаться пілотні проекти щодо використання бібліобуса.

Фахівці Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки із 2023 р. реалізують проєкт «Пересувний цифровий хаб Мандрівної бібліотеки», який дасть змогу для внутрішньо переміщених осіб удосконалити їхні цифрові та комунікативні компетентності, підвищити рівень медійної грамотності – таким чином надати додаткові можливості щодо їхньої інтеграції та соціалізації в життя сучасного міста і громади. Пересувний цифровий хаб пропонує учасникам офлайн-онлайн освітні послуги за різними напрямками, щотижневі заняття з підвищення цифрової грамотності та індивідуальні консультації, інтенсиви із SMM-менеджменту, копірайтингу та електронного ділового листування (Луганська обласна універсальна наукова бібліотека, б.д.).

Наостанок зазначимо, що численні приклади аутріч-діяльності бібліотек України в сучасних умовах потребують окремих досліджень і свідчать про усвідомлення бібліотекарями проблем і актуальності позастанціонарного обслуговування як напрямку наближення бібліотечних послуг до споживачів.

ВИСНОВКИ

В інформаційному просторі України очевидними є суперечності між вимогами загальнодоступності інформації для громадян країни та об'єктивними і суб'єктивними чинниками, що зумовлюють наявність різного виду бар'єрів та визначають інформаційну нерівність доступу до інформаційних ресурсів, основними з яких є воєнні дії та зниження інтересу суспільства до читання. У цих умовах актуалізується позастанціонарне бібліотечне обслуговування як один із напрямів інформаційно-просвітницької та комунікативної діяльності публічних бібліотек.

Термін аутріч (аутріч-діяльність), застосовуваний у зарубіжному бібліотекознавчому науковому дискурсі та практиці діяльності, є синонімічним терміну з української бібліотечної науки і практики «позастанціонарне (нестанціонарне) бібліотечне обслуговування» і сутнісно характеризує інформаційно-просвітницьку діяльність бібліотек в умовах наближення бібліотечних послуг до місця роботи, навчання, відпочинку або проживання населення.

Міжнародні бібліотечні інституції, бібліотечні асоціації зарубіжних країн активно підтримують аутріч-діяльність, пропонуючи рекомендації до діяльності мобільних бібліотек, посібники для персоналу мобільних служб, презентуючи аутріч-діяльність як невід'ємну, життєво важливу частину діяльності бібліотек узабезпеченні доступу до інформації та ресурсів для навчання впродовж життя для всіх громад.

Проєкти та практики аутріч-діяльності в Україні постають як одна з актуальних форм діяльності в сучасних умовах і потребують позиціонування у біб-

ліотекознавчій науці при комплексному розгляді комунікативних стратегій бібліотек.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Благодійний фонд «Бібліотечна країна». (2018, 5 травня). *Благодійний фонд «Бібліотечна країна» презентує дослідження*. <https://livelibrary.com.ua/news/blagodiinii-fond-bibliotechna-krayina-prezentue-doslidzhennia/>
- Бойко, О. (2023, 6 липня). *Спершу задокументувати, а потім відбудувати – експерти про відновлення знищених рф бібліотек*. Читомо. <https://chytomo.com/spershu-zadokumentuvaty-a-potim-vidbuduvaty-eksperty-pro-vidnovlennia-znyshchenykh-rf-bibliotek/>
- Бондаренко, В. І. (2021). Мобільна бібліотека: вплив інноваційних технологій на терміносистему. *Norwegian Journal of Development of the International Science*, 63(2), 3–7.
- Горда, Т. В. (Уклад.). (2016). *Сучасні аспекти нестационарного обслуговування в публічних бібліотеках* [Методичні рекомендації]. Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради.
- Кабінет Міністрів України. (2019, 6 лютого). *Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні* (Постанова № 72). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-%D0%BF#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2023, 3 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки* (Розпорядження № 190-р). Урядовий портал. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323>
- Лагута, Л. В. (2019, 5 квітня). *Нестационарне бібліотечне обслуговування*. В *Українська бібліотечна енциклопедія*. <https://bit.ly/3TdqwHO>
- Луганська обласна універсальна наукова бібліотека. (б.д.). *Проекти*. Взято 6 липня 2024 з <https://www.library.lg.ua/uk/pearl/projects>
- Луганське обласне відділення Української бібліотечної асоціації. (б.д.). *Бібліотеки після деокупації. Як бути далі? Стратегія та відкриті питання*. Луганська обласна універсальна наукова бібліотека. Взято 9 липня 2024 з https://www.library.lg.ua/upload/files/after_deocupation.pdf
- Матвійчук, О. Є. (2015, 20 квітня). *Соціокультурна діяльність бібліотек*. В *Українська бібліотечна енциклопедія*. <https://bit.ly/4euk8nN>
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. (2014). *Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять* (ДСТУ 7448:2013). Український інститут науково-технічної та економічної інформації.
- Міністерство культури та інформаційної політики. (2022, 28 листопада). *Про затвердження форм звітності про діяльність публічних та спеціальних бібліотек, а також інструкцій щодо їх заповнення* (Наказ № 463). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-23#Text>
- Новальська, Ю. (2024). *Методична робота бібліотек України в умовах воєнного стану*. *Вісник Книжкової палати*, 2, 10–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).10-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).10-15)
- Салата, Г. (2019.) *Бібліотекознавство, інформаційні науки та соціальна справедливість*. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662>

- Туровська, Л. (2023). Трансформація діяльності наукової бібліотеки в умовах воєнного стану (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Вісник Книжкової палати*, 1, 31–37. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1\(318\).31-37](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1(318).31-37)
- Ушеренко, Д. (2023). Проблеми бібліотечно-інформаційного сервісу в умовах надзвичайних ситуацій. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*, 3(33), 15–16.
- American Library Association. (n.d.-a). *Handbook for Mobile Services Staff*. Retrieved July 8, 2024, from https://www.ala.org/sites/default/files/aboutala/content/olos/bookmobiles/Mobile_Services_Handbook.pdf
- American Library Association. (n.d.-b). *Office for Diversity, Literacy and Outreach Services*. Retrieved July 8, 2024, from <https://www.ala.org/aboutala/offices/diversity>
- American Library Association. (n.d.-c). *Outreach Librarian*. Retrieved July 8, 2024, from <https://www.ala.org/educationcareers/libcareers/jobs/outreach>
- American Library Association. (n.d.-d). *Outreach Resources for Services to Bookmobile Communities*. Retrieved July 8, 2024, from <https://www.ala.org/advocacy/diversity/outreachtounderservedpopulations/bookmobiles>
- Bajda, L. (2018, September 7). The Digital Bookmobile celebrates 10 year anniversary. *OverDrive*. <https://company.overdrive.com/2018/09/07/digital-bookmobile-2/>
- Chew, K. (2019). *Engagement: Outreach librarianship and connecting with your community* [PowerPoint slides]. University of Minnesota. <https://conservancy.umn.edu/handle/11299/226610>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2010). *Mobile Library Guidelines* (Report No. 123). <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/123.pdf>

REFERENCES

- American Library Association. (n.d.-a). *Handbook for Mobile Services Staff*. Retrieved July 8, 2024, from https://www.ala.org/sites/default/files/aboutala/content/olos/bookmobiles/Mobile_Services_Handbook.pdf [in English].
- American Library Association. (n.d.-b). *Office for Diversity, Literacy and Outreach Services*. Retrieved July 8, 2024, from <https://www.ala.org/aboutala/offices/diversity> [in English].
- American Library Association. (n.d.-c). *Outreach Librarian*. Retrieved July 8, 2024, from <https://www.ala.org/educationcareers/libcareers/jobs/outreach> [in English].
- American Library Association. (n.d.-d). *Outreach Resources for Services to Bookmobile Communities*. Retrieved July 8, 2024, from <https://www.ala.org/advocacy/diversity/outreachtounderservedpopulations/bookmobiles> [in English].
- Bajda, L. (2018, September 7). The Digital Bookmobile celebrates 10 year anniversary. *OverDrive*. <https://company.overdrive.com/2018/09/07/digital-bookmobile-2/> [in English].
- Boiko, O. (2023, July 6). *Spershu zadokumentuvaty, a potim vidbuduvaty – eksperty pro vidnovlennia znyshchenykh rf bibliotek* [First document, then rebuild: experts on the restoration of destroyed libraries by russia]. Chytomo. <https://chytomo.com/spershu-zadokumentuvaty-a-potim-vidbuduvaty-eksperty-pro-vidnovlennia-znyshchenykh-rf-bibliotek/> [in Ukrainian].
- Bondarenko, V. I. (2021). Mobilna biblioteka: vplyv innovatsiinykh tekhnolohii na terminosystemu [Mobile library: the impact of innovative technologies on the terminology system]. *Norwegian Journal of Development of the International Science*, 63(2), 3–7 [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019, February 6). *Pro zatverdzhennia Derzhavnykh sotsialnykh normatyviv zabezpechennia naseleennia publichnymy bibliotekamy v Ukraini* [On the approval of the State social norms for the provision of public libraries in Ukraine] (Resolution No. 72). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, March 3). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku chytannia na period do 2032 roku "Chytannia yak zhyttieva stratehiia" ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii na 2023–2025 roky* [On the approval of the Reading Development Strategy for the period until 2032 "Reading as a life strategy" and the approval of the operational plan for its implementation in 2023–2025] (Order No. 190-r). Government Portal. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iaak-zhyttieva-s190-30323> [in Ukrainian].
- Chew, K. (2019). *Engagement: Outreach librarianship and connecting with your community* [PowerPoint slides]. University of Minnesota. <https://conservancy.umn.edu/handle/11299/226610> [in English].
- Horda, T. V. (Comp.). (2016). *Suchasni aspekty nestatsionarnoho obsluhovuvannia v publichnykh bibliotekakh* [Modern aspects of non-stationary service in public libraries] [Methodological recommendations]. Regional Universal Scientific Library Named After Taras Shevchenko, Municipal Insitution of Cherkasy Regional Council [in Ukrainian].
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2010). *Mobile Library Guidelines* (Report No. 123). <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/123.pdf> [in English].
- Lahuta, L. V. (2019, April 5). Nestatsionarne bibliotechne obsluhovuvannia [Non-stationary library service]. In *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia* [Ukrainian library encyclopedia]. <https://bit.ly/3TdqwHO> [in Ukrainian].
- Library Country Charitable Foundation. (2018, May 5). *Blahodiinyi fond "Bibliotechna kraina" prezentuie doslidzhennia* [Library Country Charitable Foundation presents the study]. <https://livelibrary.com.ua/news/blagodiinii-fond-bibliotechna-krayina-prezentue-doslidzhennia/> [in Ukrainian].
- Lugansk Regional Branch of the Ukrainian Library Association. (n.d.). *Biblioteky pislia deokupatsii. Yak buty dali? Stratehiia ta vidkryti pytannia* [Libraries after de-occupation. How to proceed? Strategy and open questions]. Lugansk Regional Universal Scientific Library. Retrieved July 9, 2024, from https://www.library.lg.ua/upload/files/after_deoccupation.pdf [in Ukrainian].
- Lugansk Regional Universal Scientific Library. (n.d.). *Proieky* [Projects]. Retrieved July 6, 2024, from <https://www.library.lg.ua/uk/pearl/projects> [in Ukrainian].
- Matviichuk, O. Ye. (2015, April 20). Sotsiokulturna diialnist bibliotek [Socio-cultural activities of libraries]. In *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia* [Ukrainian library encyclopedia]. <https://bit.ly/4euk8nN> [in Ukrainian].
- Ministry of Culture and Information Policy. (2022, November 28). *Pro zatverdzhennia form zvitnosti pro diialnist publichnykh ta spetsialnykh bibliotek, a takozh instruktzii shchodo yikh zapovnennia* [On the approval of reporting forms on the activities of public and special libraries, as well as instructions for filling them out] (Order No. 463). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-23#Text> [in Ukrainian].
- Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2014). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotechno-informatsiina diialnist. Termyny ta vyznachennia poniat* [Information and documentation. Library information activity. Terms and definitions] (DSTU 7448:2013). Ukrainian Institute for Scientific Technical and Economic Information [in Ukrainian].
- Novalska, Yu. (2024). Metodychna robota bibliotek Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Methodical work of libraries of Ukraine in the conditions of martial law]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 10–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).10-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).10-15) [in Ukrainian].
- Salata, H. (2019.) Bibliotekoznavstvo, informatsiini nauky ta sotsialna spravedyvist [Library and information sciences and social justice]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662> [in Ukrainian].
- Turovska, L. (2023). Transformatsiia diialnosti naukovoii biblioteky v umovakh voiennoho stanu (na prykladi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [Transformation of

scientific library activities under the conditions of the state of martial law (at the example of the Vernadsky National Library of Ukraine)]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 31–37. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1\(318\).31-37](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1(318).31-37) [in Ukrainian].

Usherenko, D. (2023). Problemy bibliotечно-informatsiinoho servisu v umovakh nadzvychainykh sytuatsii [Problems of library and information service in emergency situations]. *Biblioteknyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(33), 15–16 [in Ukrainian].

UDC 021:[001.102:004:021.65]:024.1-052

Oksana Matvienko,
DSc in Education, Professor,
PhD in Technical Sciences,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: oxmix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X

Mykhailo Tsyvin,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
International Academy of Personnel Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805

OUTREACH AS A TOPICAL DIRECTION OF APPROACHING LIBRARY SERVICES TO CONSUMERS

The aim of the article is to outline the state of outreach issues in Ukrainian librarianship, to reveal the guidelines of the international library community regarding outreach activity, to clarify paradigmatic relations between terms “outreach” and “non-stationary library service” for exchanging knowledge in the process of professional communication.

Research methods. General scientific methods of cognition (analysis, synthesis, abstraction), semantic analysis, comparative analysis are used to compare the essence of terms; terminological analysis, method of content analysis are applied in the study of texts and documents.

The scientific novelty of this research grounds on the fact that the contexts of outreach activity as a communicative, informative and educational activity direction of libraries in ensuring the citizens’ barrier-free access to information resources by means of non-stationary library services are outlined, and the relevance of this tendency in current conditions of Ukraine is substantiated.

Main conclusions. In the information space of Ukraine, there are obvious contradictions between requirements for the general availability of information for the country’s citizens and objective/subjective factors that cause the presence of various barriers and determine the information inequality of access to information resources, the main of which are military operations and a decrease of the society’s interest to reading. In these conditions, non-stationary library service is updated as one of directions of informative and educational, as well as communicative activity of public libraries.

Used in foreign librarian scientific discourse and practice activity, the term “outreach (outreach activity)”, is synonymous with the term from Ukrainian library science and practice “non-stationary library service”, and essentially characterises the informative and educational

function of libraries in conditions of approaching library services to the population's place of work, study, recreation or residence.

International library institutions, library associations of foreign countries actively support outreach activity, offering recommendations for mobile library function and manuals for mobile service personnel, presenting it as an integral and vital part of library practice in providing access to information and studying resources throughout life for all communities.

Projects and practices of outreach activity in Ukraine appear as one of the relevant function forms in current conditions, and require positioning in the library science through the prism of comprehensive studying the communication strategies of libraries.

Keywords: informative and educational activity of libraries; non-stationary library service; communication strategies of the library; outreach; outreach activity.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2024 р.

УДК 005.94:004:001.102]:[001.891:02
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318330

**ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНІ
ОСНОВИ
МЕНЕДЖМЕНТУ ЗНАНЬ:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
У БІБЛІОТЕЧНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ**

*Богдан Мирошник,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: myroshnyk.b@gmail.com
ORCID ID: 0009-0003-4819-211X*

Для цитування:

Мирошник, Б. (2024). Теоретико-методологічні основи менеджменту знань: імплементація у бібліотечну діяльність. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 105-117. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318330>

Мета статті – узагальнити теоретико-методологічні основи управління знаннями та виявити особливості їх імплементації в бібліотечну діяльність на прикладі наукових бібліотек України. У дослідженні акцентовано увагу на ролі наукових бібліотек, зокрема Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, у формуванні ефективних практик управління знаннями в умовах цифровізації суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення мети цього дослідження використані наукові методи, що дозволили комплексно оцінити ефективність управління знаннями в бібліотечній діяльності та його вплив на розвиток суспільства. Зокрема, використано методи теоретичного аналізу та синтезу для вивчення теоретико-методологічних основ управління знаннями, а також для виявлення ключових аспектів його реалізації в бібліотеках. Порівняльний аналіз та компаративний метод дозволили оцінити різні підходи до управління знаннями, застосовані в бібліотечній сфері, як в Україні, так і за кордоном. Системний підхід використовувався для узагальнення результатів аналізу наявних матеріалів і практик, що сприяло формуванню цілісного уявлення про роль бібліотек у сучасному інформаційному середовищі. Аналітичний метод допоміг розкрити специфіку функціонування бібліотек як центрів управління знаннями, включаючи їх новітні ініціативи та інноваційні підходи. Крім того, для дослідження впливу бібліотек на розвиток суспільства застосовано методи контент-аналізу та кейс-аналізу, що дозволило детально проаналізувати конкретні приклади успішних практик у бібліотечній діяльності. З метою збору емпіричних даних використано інтерв'ю з бібліотечними фахівцями та експертами, а також аналіз опублікованих звітів і досліджень у галузі управління знаннями.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні підходів українських бібліотекознавців до імплементації менеджменту знань у бібліотечну діяльність та виявленні чинних практик управління знаннями в наукових бібліотеках України. Особливу увагу приділено аналізу ролі бібліотек у процесах управління знаннями, що дозволяє не лише систематизувати сучасні підходи, а й підкреслити їхню активну роль у розвитку суспіль-

ства в умовах цифровізації. Дослідження розкриває інноваційні моделі бібліотечної діяльності, що сприяють інтеграції знань і комунікацій у бібліотеках.

Основні висновки. Управління знаннями є ключовим елементом у діяльності сучасних бібліотек, що дозволяє їм ефективно функціонувати в умовах цифрового суспільства. Важливим аспектом є впровадження цифрових технологій та розвиток професійних навичок бібліотечних працівників для забезпечення доступу до знансєвих ресурсів. Застосування стратегічних підходів до менеджменту знань підвищує ефективність бібліотек як центрів розвитку суспільства, сприяючи їх інтеграції у процеси цифрової трансформації.

Ключові слова: інформаційний менеджмент; бібліотека; знання; менеджмент знань; управління знаннями; відкрита наука, цифрове суспільство.

ВСТУП

У сучасному світі, що швидко змінюється під впливом цифрових технологій та інформаційної революції, бібліотеки виступають не лише як сховища знань, але і як активні учасники процесу управління знаннями. Цей процес включає в себе не лише зберігання та доступ до інформаційних ресурсів, а й їхню інтеграцію, аналіз та поширення з метою задоволення потреб суспільства (Лобузїна, 2012). У світлі цих змін управління знаннями в бібліотеках набуває нових аспектів, які визначають їхню роль у сучасному цифровому середовищі. Зокрема, важливо розглянути, як бібліотеки адаптуються до нових технологічних умов і як вони можуть сприяти розвитку суспільства через ефективне управління знаннями.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Підходи до поняття «менеджмент знань» у наукових публікаціях варіюються залежно від сфери, в межах якої проводиться відповідне дослідження.

Уперше термін «менеджмент знань» (knowledge management) виник та набув популярності на початку 1960-х років, що було пов'язано із винайденням комп'ютерних систем для обміну та зберігання інформації. Наступний пік популярності припадає на 1990-ті роки у зв'язку зі зростанням глобалізації. Із 2007 року управління знаннями розглядається у контексті поєднання соціальних мереж та програмного забезпечення на основі штучного інтелекту (Raghu & Vinze, 2007).

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА), починаючи із 1998 р., під час проведення заходів активно дискутує щодо «управління знаннями». Зокрема, на 67-й Генеральній конференції ІФЛА (2001 р.) «Libraries and Librarians: Making a Difference in the Knowledge Age» одна із дискусійних тем розглядала роль бібліотечних фахівців в управлінні знаннями. Із 2000 р. з метою сприяння розвитку культури менеджменту знань у бібліотечному середовищі в ІФЛА діяла робоча група з управління знаннями (Лобузїна, 2012).

Закордонні бібліотекознавці, такі як М. Броатбент, Дж. М. Оуен, Х.-У. Лі, Т. Шанхонг, С. Койна, С. Ганді, М. Сарафзахед та інші, вже давно розглядають діяльність бібліотек та бібліотечних фахівців як менеджмент знань. Зокрема, Дж. Роулі (Rowley, 1999) у своїй публікації «Що таке менеджмент знань?» вказує на зміну традиційної ролі фахівців у галузі бібліотечно-інформаційної справи. Якщо раніше бібліотечна діяльність полягала у зборі, обробці, поширенні та зберіганні інформації, то зараз – це програми управління знаннями, збереження та обмін ними. С. Абрам (Abram, 1997) стверджує, що бібліотекарі не лише зберігачі фактів, а й «каталізатори континууму знань» (р. 19).

Розвиток галузі управління знаннями без поглибленого дослідження теоретико-методологічних основ менеджменту знань у бібліотечній діяльності породжує ряд питань, які не можуть лишатись без відповіді: яка відмінність між інформацією та знаннями, між управлінням інформацією та знаннями, управлінням знаннями та інформаційним менеджментом; хто має бути відповідальним за впровадження технологій управління інформацією та знаннями; яка бібліотечна діяльність має сприяти реалізації технологій управління знаннями.

Український дослідник С. Клепко (2005), досліджуючи питання наукової роботи і управління знаннями, звертає увагу на те, що «управління знаннями» представляє собою складну область досліджень, що охоплює як саму концепцію, так і технології, які виникають на її основі. Ідея управління знаннями має своє коріння в різних аспектах людської діяльності протягом історії цивілізації, таких як усна передача знань, поява писемності, створення бібліотек, законів, цензури та форм управління наукою.

Проте лише в другій половині ХХ ст., завдячуючи розвитку інформаційно-комунікативних технологій, у людства з'явилась можливість перейти від стихійного до цілеспрямованого, регульованого та масштабного продукування і поширення знань. Що й призвело до виникнення концепції управління знаннями, яка сьогодні визначається як створення інформаційного середовища, спрямованого на інтегрований процес виявлення та здобуття явних і неявних знань, їхню якісну оцінку, трансформацію та збереження з метою подальшого поширення і спільного використання для створення нових знань, необхідного фахівцю для прийняття рішень. Тобто наголошується, що управління знаннями – це складний процес конвертації неявних знань у явні.

Як зазначає дослідниця К. Лобузін (2013), існують технології, що дозволяють ефективно використовувати колективне знання експертів, відоме як інтелектуальний капітал, у бібліотечних установах. Ці технології спрямовані на розроблення та організацію інформаційних масивів у бібліотечних базах знань, що стали складовою частиною наряду діяльності, відомого як «управління знаннями». Показано, що проблеми формування, упорядкування, представлення та управління знаннями вивчаються фахівцями різних сфер людської діяльності, включаючи соціологічні аспекти, інтелектуальний капітал підприємства, інтелектуальні сховища даних, інформаційний менеджмент, системи управління змістом, Семантичний Веб та Веб 3.0.

Саме К. Лобузін вперше в українському бібліотекознавстві в комплексі дослідила різні аспекти менеджменту знань та визначила основні елементи технології управління знаннями в бібліотеках, такі як інформаційний менеджмент, база знань, корпоративна культура. Проведений аналіз дав змогу розробити теоретичні положення та науково-методичні рекомендації щодо організації ефективних механізмів управління знаннями в бібліотечному колективі. Впровадження цих заходів сприяло покращенню обміну знаннями у ньому та оптимізації процесів формування бібліотечних інформаційних продуктів і послуг.

У своєму дослідженні Т. Гранчак (2018), враховуючи комунікативний характер знань, вказує на доцільність розгляду участі бібліотек у процесі управління знаннями з погляду здійснення нею комунікаційної діяльності. Ця діяльність створює умови для взаємодії, що має діалогічний характер:

- між документом і користувачем, що відбувається на основі трансляції вже наявного знання, та формуванням нових знань;
- між користувачем і працівником бібліотеки, що призводить до появи нових знань про інформаційні потреби користувача та формує розуміння щодо перспектив розвитку бібліотечних ресурсів для задоволення цих потреб;
- між користувачами та працівниками бібліотеки, що викликає синергетичний ефект і формалізує знання.

На думку Г. Салати (2022), сучасний бібліотекар – це експерт, який володіє навичками аналізу і синтезу інформації, здатний знаходити та оцінювати інформаційні ресурси відповідно до потреб користувачів. Він виступає як навігатор у світі інформації та посередник у процесі обміну документами, включаючи електронний документообіг. Крім того, він володіє соціальними і комунікативними навичками, які дозволяють йому ефективно спілкуватися з користувачами та іншими учасниками інформаційного процесу.

Говорячи про використання сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотек, І. Ніколаєв та В. Криворучко (2015) констатують, що працівники сучасних бібліотек виконують не лише традиційні обов'язки, але й розширюють свою роль на позиції консультанта з інформаційного пошуку, мережевого навігатора, аналітика даних, інструктора і координатора знань.

Л. Грінберг (2020) у своєму дослідженні «Інформаційний менеджмент та консолідація інформації у контексті інформаційно-бібліотечної освіти» звертає увагу на зростання інформаційних потоків, що призводить до психоемоційних перевантажень у людей. Вибір та відбір інформації стає складнішим завданням, що потребує постійного коригування інформаційних потреб. Це ставить перед професіоналами у галузі документно-інформаційного забезпечення – бібліотекарями, бібліографами, документознавцями, інформаційними аналітиками, менеджерами з інформаційних ресурсів та іншими – завдання забезпечення задоволення цих потреб.

Сучасні бібліотеки розширюють свої можливості по управлінню знаннями з метою задоволення потреб користувачів, зокрема:

- забезпечують доступ до електронних баз даних безпосередньо у приміщенні бібліотеки;
- надають доступ до інформації на новітніх носіях, включаючи відкриття інтернет-класів, відеоабонементів та фондів CD-ROM;
- працюють із повнотекстовими базами даних на електронних носіях;
- створюють інформаційно-ресурсні центри для користувачів інтернету та електронної пошти;
- розвивають дистанційне обслуговування користувачів;
- формують штат інформаційних працівників, які на високому рівні володіють інформаційно-комунікативними технологіями та забезпечують якісне обслуговування.

Таким чином, бібліотеки використовують електронні технології для комплексного розв'язання інформаційних завдань і надання широкого спектра матеріалів користувачам. Наприклад, сьогодні майже всі бібліотеки України мають доступ до інтернету та працюють над розвитком власних інформаційних баз. Такі відомі українські книгозбірні, як Національна бібліотека імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ),

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Національна бібліотека України для дітей, Одеська національна наукова бібліотека, Національна історична бібліотека України, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, є важливими національними культурними центрами та дослідницькими установами. В їхніх фондах зберігається понад 300 мільйонів примірників (Філіна, 2017).

Л. Пугач (2022) у своєму дослідженні констатує, що українські фахівці розглядають сучасні концепції діяльності провідних бібліотек у контексті обслуговування користувачів та пропонують шляхи впровадження інноваційних форм і методів. Вони адаптують соціально-комунікаційні інститути до викликів суспільства XXI століття, враховуючи інформаційні технології. Успішний розвиток бібліотек передбачає їхню здатність до інновацій, оновлення організаційно-технічних рішень та модернізації механізмів, щоб надавати якісні послуги віддаленим користувачам.

Т. Сухенко (2020), співзасновник благодійного фонду «Бібліотечна країна», розмірковуючи над принципами, що лежать в основі діяльності багатьох бібліотек світу та могли б забезпечити їх інноваційність і функціональність в Україні, пропонує наступні:

Принцип відкритості – всі бібліотеки повинні стати публічними, крім певних у закритих установах (тюрми, лікарні, школи).

Принцип інклюзивності – запровадження універсального дизайну, в центрі уваги якого перебуває людина та її можливості.

Принцип гостинності та клієнтоорієнтованості – відвідувачі очікують від бібліотечного фахівця заохочення, комунікації через зоровий контакт, посмішку тощо.

Принцип партнерства – співпраця з усіма зацікавленими сторонами, спрямована на розвиток окремих людей та громад у цілому.

Принцип розвитку – потрібно більше соціальних просторів і середовищ для розвитку дорослих, адже в сучасну інформаційну епоху бібліотека – це простір для задоволення культурних, освітніх та комунікаційних потреб громад.

На нашу думку, управління знаннями має прямий зв'язок з ефективністю діяльності наукових бібліотек у контексті сучасної цифровізації суспільства.

Однією із ключових функцій наукових бібліотек є забезпечення вільного доступу до наукових матеріалів, що вимагає ефективного управління знаннями та інформацією. Розбудова бібліотек як центрів «відкритої науки» передбачає не лише створення репозитаріїв відкритого доступу, але й активну підтримку процесів збереження, управління та розповсюдження цифрових наукових документів (Середа, 2020).

Саме тому для ефективного управління знаннями важливо вирішити проблеми, пов'язані з неурегульованістю політики у сфері відкритого доступу, низьким рівнем професійних навичок працівників бібліотек у сфері управління даними та відсутністю чітких стратегій розвитку. Розвиток цих аспектів управління знаннями сприятиме подальшому вдосконаленню діяльності бібліотек та їх адаптації до сучасних вимог і викликів.

У цьому контексті Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) визначає роль і місце сучасних бібліотек у реалізації цієї програми (Українська бібліотечна асоціація, 2015). Ця Концепція має стати орієнтиром і системою пріоритетів для реалізації стратегії реформ у біб-

ліотечній галузі. Вона визначає найгостріші проблеми, що стоять перед суспільством, та роль бібліотек у їх вирішенні. Пріоритетними напрямками бібліотечної діяльності, визначеними в рамках цієї Концепції, є консолідація суспільства, дотримання європейських цінностей, інтеграція у європейське співтовариство, підвищення якості життя, рівний доступ до інформації, знань та культурних надбань.

Бібліотеки є ключовими установами для розвитку суспільства, відіграючи важливу роль у формуванні інтелектуального потенціалу. Їхнє значення полягає у сприянні розвитку культури та освіти, а також у створенні сприятливого середовища для управління знаннями (Назар'єва, 2020). Сучасні бібліотеки виконують різноманітні функції – від розширення можливостей для навчання та розвитку протягом життя до надання інформаційної підтримки для розвитку спільнот. Вони стають активними центрами, які сприяють розвитку інтелектуальних і професійних навичок, необхідних для конкурентоздатності та залученості у сучасне соціальне і професійне середовище. Роль бібліотек у якості інформаційно-ресурсних та комунікативних центрів допомагає їм зміцнювати своє місце як соціокультурних центрів спільнот, ініціюючи та координуючи комунікаційні процеси.

Отже, управління знаннями в бібліотеках представляє собою складну і багатогранну область досліджень, яка вимагає інтеграції різноманітних концепцій, передових технологій та урахування соціальних аспектів із метою оптимального використання знань у сучасному цифровому середовищі.

Метою статті є окреслення теоретико-методологічних засад управління знаннями та їх імплементації у бібліотечній діяльності.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У рамках дослідження застосовано наукові методи аналізу, синтезу та порівняння для оцінки ефективності управління знаннями в бібліотечній діяльності. Використано системний підхід для узагальнення теоретичних і практичних аспектів, а також компаративний метод для порівняння різних практик управління знаннями. Проаналізовано наукові публікації, звіти і практики провідних бібліотек, а також дані з актуальних досліджень у сфері бібліотечної справи. Для збору емпіричних даних використано інтерв'ю з бібліотечними фахівцями та проаналізовано матеріали наукових конференцій і семінарів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході дослідження було виявлено, що ефективне управління знаннями в бібліотеках відіграє ключову роль у їхній адаптації до викликів сучасного цифрового суспільства. Аналіз існуючих практик показав, що бібліотеки, які активно впроваджують принципи управління знаннями, зокрема організацію електронних ресурсів, створення відкритих репозитаріїв та розвиток цифрових компетенцій працівників, демонструють значно вищу ефективність у задоволенні інформаційних потреб користувачів. Наприклад, одним із провідних напрямків роботи НБУВ є забезпечення користувачів текстами дисертаційних досліджень (Вовк, 2023). Цю функцію реалізує спеціалізований зал обслуговування дисертаціями та виданнями на мікроносіях, який входить до сектору обслуговування в читальному залі Відділу комплексного бібліотечного обслуговування. У цьому залі здійснюється постійний

аналіз бібліотечно-інформаційних потреб користувачів (див. табл. 1), а також ведеться статистичний облік читацької аудиторії та її запитів за різними галузями наукових знань (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, б.д.).

Таблиця 1

Можливості та права читачів НБУВ

Категорія	Можливість	Права/Умови
Інформаційний доступ	Отримання інформації про наявність дисертаційних видань у фонді НБУВ	Через базу даних е-каталогу та систему карткових каталогів
Замовлення	Замовлення одноразово двох друкованих примірників оригіналів дисертацій	3 фонду основного зберігання НБУВ
Бронювання	Бронювання не більше двох примірників оригіналів дисертацій протягом 15 днів	3 моменту замовлення
Продовження користування	Продовження терміну користування дисертаційними виданнями	На наступні 15 днів
Власні технічні засоби	Внесення власних технічних засобів до читального залу	За письмовим дозволом (перепусткою)
Підключення до мережі НБУВ	Підключення особистих ноутбуків, комп'ютерів до електричної мережі НБУВ	Без обмежень
Фотографування	Фотографування документів власними технічними засобами	На підставі заяви та дотримання авторського права інтелектуальної власності
Послуги читачам	Бібліотечно-інформаційні довідки	Усні консультації
Консультативна допомога	Консультативно-методична допомога з пошуку інформації	В каталогах залу дисертаційних видань
Довідковий фонд	Фонд довідкових видань універсального змісту	У доступі в читальному залі

Джерело: розроблено автором

Бібліотеки, які успішно імплементували принципи відкритості, інклюзивності та партнерства, значно покращили свою функціональність і здатність до інновацій. Зокрема, Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) у рамках реалізації Концепції створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу здійснює імплементування принципів фаховості та відкритості, що забезпечують формування асортименту видавничої продукції бібліотек, адекватність вимогам забезпечення рівного доступу до інформації для усіх учасників освітнього процесу та доступність ресурсу як для користувачів, так і для носіїв фахової інформації відповідно (Рогова та ін., 2013).

За підтримки відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів ДНПБ 16 травня 2024 року у змішаному форматі відбувся круглий стіл «Використання сучасних інформаційних та web-технологій в освітянських бібліотеках». У заході взяли участь понад 50 науковців, науково-педагогічних, педагогічних і бібліотечних фахівців із різних установ, зокрема ДНПБ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Донбаського державного педагогічного університету, Київського націо-

нального економічного університету імені Вадима Гетьмана, Сумського державно-педагогічного університету імені А. С. Макаренка та інших (Пономаренко, б.д.).

На науковому зібранні були обговорені ключові питання управління знаннями (див. табл. 2), зокрема: розробка, підтримка та гарантування безпеки вебресурсів бібліотек закладів вищої освіти (далі – ЗВО) в умовах війни; роль вебсайтів та соціальних мереж у формуванні віртуального освітнього середовища; використання відкритих освітніх ресурсів та наукометричних баз даних у дослідницькій діяльності; впровадження ідей і практик відкритої науки в діяльність бібліотек ЗВО; розвиток цифрових компетентностей сучасного бібліотечного фахівця.

Таблиця 2

Ключові питання управління знаннями

Питання для обговорення	Сфери управління знаннями	Ключові аспекти
Створення, підтримка та гарантування безпеки вебресурсів бібліотек ЗВО	Інформаційна безпека та управління вебресурсами	Захист даних, підтримка доступності, стійкість в умовах воєнних конфліктів
Вебсайти та соціальні мережі бібліотек ЗВО у створенні віртуального середовища	Віртуальні освітні середовища та комунікації	Інтеграція ресурсів, забезпечення комунікації, взаємодія зі спільнотою через соціальні мережі
Відкриті освітні ресурси, наукометричні бази даних та використання їх у дослідженнях	Управління знаннями через відкриті ресурси та наукометрію	Використання відкритих даних, аналіз досліджень, забезпечення доступу до наукових баз даних
Ідеї та практики відкритої науки у діяльності бібліотек ЗВО	Відкрита наука та обмін знаннями	Просування відкритих наукових ініціатив, підтримка доступу до результатів досліджень
Цифрові компетентності сучасного бібліотечного фахівця	Професійний розвиток та навчання	Підвищення кваліфікації, освоєння цифрових навичок, адаптація до нових технологій у бібліотечній сфері

Джерело: розроблено автором

Також виявлено, що розвиток соціальних просторів у бібліотеках сприяє зміцненню їхньої ролі як центрів культурного та освітнього розвитку громад. Впровадження новітніх інформаційних технологій, таких як автоматизовані системи управління бібліотечними ресурсами та цифрові платформи для навчання, дозволяє значно покращити доступність знань і розширити аудиторію користувачів бібліотечних послуг.

Одним із ключових викликів, виявлених у дослідженні, є недостатня увага до розвитку професійних навичок бібліотекарів у сфері управління знаннями. Відсутність чітких стратегій розвитку і політик у сфері відкритого доступу обмежує можливості бібліотек повною мірою реалізовувати свій потенціал як інформаційних і знанневих центрів.

Таким чином, дослідження показало, що для подальшого вдосконалення бібліотечної діяльності необхідно посилити управління знаннями, розробити та

впровадити стратегії розвитку цифрових компетенцій працівників бібліотек, а також забезпечити належне фінансування інноваційних проєктів у сфері бібліотечної справи. Це сприятиме підвищенню ролі бібліотек у суспільстві та забезпеченні сталого розвитку України в умовах цифровізації.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічні основи управління знаннями є предметом активних наукових пошуків у бібліотекознавстві. Проведений аналіз підтвердив, що українські наукові бібліотеки, зокрема НБУВ і ДНПБ, поступово імплементують підходи до управління знаннями, орієнтуючись на розвиток цифрових компетентностей та інтеграцію сучасних інформаційних технологій. Виявлені практики управління знаннями в наукових бібліотеках свідчать про застосування інноваційних моделей роботи, зокрема через впровадження цифрових інструментів та відкритого доступу до знань. Особливе значення мають створення відкритих репозитаріїв наукових знань та інтеграція з міжнародними базами даних, що забезпечує доступ до світових знань.

Проведене дослідження показало, що важливими аспектами є впровадження чітких стратегій менеджменту знань та підвищення професійної кваліфікації бібліотекарів. Особливу увагу слід приділити розвитку цифрових компетенцій персоналу для забезпечення ефективного функціонування бібліотек у цифровому середовищі.

Подальші дослідження у цій сфері варто зосередити на розробленні комплексних підходів до управління знаннями, а також вивченні впливу сучасних інформаційних технологій на ефективність бібліотечної діяльності. Це дозволить підвищити значущість бібліотек як ключових інституцій у контексті суспільного та культурного розвитку.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Вовк, В. Ю. (2023, 3–5 жовтня). Шляхи задоволення бібліотечно-інформаційних потреб користувачів дисертацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. В О. М. Василенко (Ред.), *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* [Матеріали конференції] (с. 53–56). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Гранчак, Т. (2018). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як науково-інформаційний центр організації управління знаннями. *Бібліотечний вісник*, 2, 3–10. <https://doi.org/10.15407/bv2018.02.003>
- Грінберг, Л. (2020, 25 червня). Інформаційний менеджмент та консолідація інформації у контексті інформаційно-бібліотечної освіти. В *Інформація та соціум* [Матеріали конференції] (с. 56–58). Донецький національний університет імені Василя Стуса.
- Клепко, С. Ф. (2005). *Наукова робота і управління знаннями*. Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського.
- Лобузін, К. (2012) *Технології організації знаньних ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності* (О. С. Онищенко, ред.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Лобузін, К. (2013). *Знаньні ресурси у бібліотечно-інформаційній діяльності: організація, управління, доступ* [Автореферат дисертації кандидата наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського].

- Назар'єва, С. В. (2020, 30 вересня). Бібліотека – соціальна інфраструктура майбутнього. В С. Янковський (Упоряд.), *Феномен бібліотек у сучасному світі* [Матеріали конференції] (Ч. 2, с. 48–51). Маріупольський державний університет.
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (б.д.). *Обслуговування читачів дисертаційними виданнями*. Взято 16 липня 2024 з <http://www.nbuv.gov.ua/node/634>
- Николаєв, І. В., & Криворучко, Н. В. (2015). Використання сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотек. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 27, 294–301.
- Пономаренко, Л. (б.д.). *Круглий стіл «Використання сучасних інформаційних та web-технологій в освітянських бібліотеках» (до Всеукраїнського фестивалю науки – 2024)*. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Взято 16 липня 2024 з <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=39515>
- Пугач, Л. Ю. (2022). Перспективи інноваційних змін у бібліотечній діяльності: погляди вітчизняних вчених. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 14–20. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263800>
- Рогова, П. І., Артемов, Ю. І., Вараксіна, Н. В., & Лобановська, І. Г. (2013). *Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського*. Налін-ЛТД.
- Салата, Г. В. (2022). Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 7–13. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257253>
- Середа, Х. В. (2020, 6–8 жовтня). Діяльність наукових бібліотек у розрізі «відкритої науки»: виклики та перспективи. В *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* [Матеріали конференції] (с. 112–115). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Сухенко, Т. (2020, 12 лютого). 5 принципів, за якими потрібно змінювати бібліотеки в Україні. *Українська правда*. <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/02/12/239876/>
- Українська бібліотечна асоціація. (2015, 17 липня). *Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року)*. https://nakkim.edu.ua/images/Instytutu/Tsentr_neper_kul_myst_osv/Conception_07_2015_var3.pdf
- Філіна, А. П. (2017, 1–4 березня). Сучасна бібліотека України: завдання та перспективи. В *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири* [Матеріали конференції] (с. 75–78). Українська бібліотечна асоціація.
- Abram, S. (1997). Post information age positioning for special librarians: Is knowledge management the answer? *Information Outlook*, 1(6), 18–21, 23, 25.
- Raghu, T. S., & Vinze, A. (2007). A business process context for Knowledge Management. *Decision Support Systems*, 43(3), 1062–1079. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2005.05.031>
- Rowley, J. (1999). What is Knowledge Management? *Library Management*, 20(8), 416–419. <https://doi.org/10.1108/01435129910291175>

REFERENCES

- Abram, S. (1997). Post information age positioning for special librarians: Is knowledge management the answer? *Information Outlook*, 1(6), 18–21, 23, 25 [in English].
- Filina, A. P. (2017, March 1–4). Suchasna biblioteka Ukrainy: zavdannia ta perspektyvy [Modern library of Ukraine: tasks and prospects]. In *Suchasna informatsiino-bibliotечna osvita: yevropeiski oriientyry* [Modern information and library education: European guidelines] [Conference proceedings] (pp. 75–78). Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2018). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho yak naukovoinformatsiinyi tsentr orhanizatsii upravlinnia znanniamy [Vernadsky National Library

- of Ukraine as the scientific and information center of the organization of knowledge management]. *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 3–10. <https://doi.org/10.15407/bv2018.02.003> [in Ukrainian].
- Hrinberh, L. (2020, June 25). Informatsiyni menedzhment ta konsolidatsiia informatsii u konteksti informatsiino-bibliotechnoi osvity [Information management and consolidation of information in the context of information and library education]. In *Informatsiia ta sotsium* [Information and society] [Conference proceedings] (pp. 56–58). Vasyi Stus Donetsk National University [in Ukrainian].
- Klepko, S. F. (2005). *Naukova robota i upravlinnia znanniamy* [Scientific work and knowledge management]. Poltava Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after M. V. Ostrohradskyyi [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. (2012). *Tekhnologii orhanizatsii znannievnykh resursiv u bibliotechno-informatsiinii diialnosti* [Technologies for knowledge resources organization in library and information activities] (O. S. Onyshchenko, Ed.). V. I. Vernadskyyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. (2013). *Znannievi resursy u bibliotechno-informatsiinii diialnosti: orhanizatsiia, upravlinnia, dostup* [Knowledge resources in library and information activities: organization, management, access] [Abstract of PhD Dissertation, V. I. Vernadskyyi National Library of Ukraine] [in Ukrainian].
- Nazarieva, S. V. (2020, September 30). Biblioteka – sotsialna infrastruktura maibutnoho [Library – social infrastructure of the future]. In S. Yankovskyyi (Comp.), *Fenomen bibliotek u suchasnomu sviti* [The phenomenon of libraries in the modern world] [Conference proceedings] (Pt. 2, pp. 48–51). Mariupol State University [in Ukrainian].
- Nikolaiev, I. V., & Kryvoruchko, N. V. (2015). Vykorystannia suchasnykh informatsiynykh tekhnologii u roboti bibliotek [Using of modern information technologies in libraries]. *The Collection of Scientific Works of Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences*, 27, 294–301 [in Ukrainian].
- Ponomarenko, L. (n.d.). *Kruhlyi stil "Vykorystannia suchasnykh informatsiynykh ta web-tekhnologii v osvitiiankykh bibliotekakh" (do Vseukrainskoho festyvaliu nauky – 2024)* [Round table "Using modern information and web technologies in educational libraries" (before the All-Ukrainian Science Festival – 2024)]. V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine. Retrieved July 16, 2024, from <https://dnbp.gov.ua/ua/?events=39515> [in Ukrainian].
- Puhach, L. Yu. (2022). Perspektyvy innovatsiynykh zmin u bibliotechnii diialnosti: pohlyady vitchyznianskykh vchenykh [Prospects of innovative changes in library activity: views of domestic scientists]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 14–20. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263800> [in Ukrainian].
- Raghu, T. S., & Vinze, A. (2007). A business process context for Knowledge Management. *Decision Support Systems*, 43(3), 1062–1079. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2005.05.031> [in English].
- Rohova, P. I., Artemov, Yu. I., Varaksina, N. V., & Lobanovska, I. H. (2013). *Kontseptsiiia stvorennia intehrovanoho haluzevoho informatsiinoho resursu v Derzhavnii naukovo-pedahohichnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho* [The concept of creating an integrated industry information resource in the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine]. Nalin-LTD [in Ukrainian].
- Rowley, J. (1999). What is Knowledge Management? *Library Management*, 20(8), 416–419. <https://doi.org/10.1108/01435129910291175> [in English].
- Salata, H. V. (2022). Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy v Ukraini [Library development strategies in Ukraine]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 7–13. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257253> [in Ukrainian].
- Sereda, Kh. V. (2020, October 6–8). Diialnist naukovykh bibliotek u rozrizi "vidkrytoi nauky": vyklyky ta perspektyvy [Activities of scientific libraries in the context of "open science":

- challenges and prospects]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Rozvytok bibliotechno-informatsiinoho potentsialu v umovakh tsyfrovizatsii* [Library. Science. Communication. Development of library and information potential in conditions of digitization] [Conference proceedings] (pp. 112–115). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Sukhenko, T. (2020, February 12). 5 pryntsyviv, za yakymy potribno zminiuvaty biblioteky v Ukraini [5 principles for changing libraries in Ukraine]. *Ukrainska Pravda*. <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/02/12/239876/> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2015, July 17). *Kontseptsiiia yakisnykh zmin bibliotek zadlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy (do 2025 roku)* [The concept of qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine (until 2025)]. https://nak-kkim.edu.ua/images/Instytut/Tsentr_neper_kul_myst_osv/Conception_07_2015_var3.pdf [in Ukrainian].
- V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. (n.d.). *Obsluhovuvannia chytachiv dysertatsiinykh vydanniamy* [Serving readers with dissertation publications]. Retrieved July 16, 2024, from <http://www.nbu.gov.ua/node/634> [in Ukrainian].
- Vovk, V. Yu. (2023, October 3–5). Shliakhy zadovolennia bibliotechno-informatsiinykh potreb korystuvachiv dysertatsii Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Approaches of meeting the library and information needs of users of dissertation publications at the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. In O. M. Vasylenko (Ed.), *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Aktualni pytannia zberezhenia ta innovatsiinoho rozvytku naukovykh bibliotek* [Library. Science. Communication. Current issues of preservation and innovative development of scientific libraries] [Conference proceedings] (pp. 53–56). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].

UDC 005.94:004:001.102]:[001.891:02

Bohdan Myroshnyk,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: myroshnyk.b@gmail.com
ORCID ID: 0009-0003-4819-211X

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF KNOWLEDGE MANAGEMENT: IMPLEMENTATION IN LIBRARY ACTIVITIES

The aim of the article is to summarise theoretical and methodological foundations of knowledge management, and to identify features of its implementation in library activities using the example of Ukrainian scientific libraries. The study emphasises the role of academic libraries, specifically V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine and V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine in the development of effective knowledge management practices in conditions of society digitalisation.

Research methods. To achieve the aim of this study, scientific methods applied to comprehensively assess the effectiveness of knowledge management in library activities and its impact on societal development. Specifically, theoretical analysis and synthesis methods are used to research the theoretical and methodological foundations of knowledge management and to identify key aspects of its implementation in libraries. Comparative analysis and comparative method allow for the evaluation of different approaches to knowledge management applied in the library sphere, both in Ukraine and abroad. Systemic approach is used to generalise the results of the

analysis of existing materials and practices, contributing to holistic understanding of the role of libraries in the current information environment. Analytical method helps to reveal the specifics of libraries functioning as knowledge management centres, including their latest initiatives and innovative approaches. Additionally, content analysis and case analysis methods are used to examine the impact of libraries on societal development, providing detailed insights into specific examples of successful practices in library activities. Empirical data is collected through interviews with library professionals and experts, as well as by analysing published reports and research in the sphere of knowledge management.

The scientific novelty of this study grounds on summarising the approaches of Ukrainian librarians to implementing knowledge management in library activities and identifying current knowledge management practices in Ukrainian scientific libraries. Particular attention is given to analysing the role of libraries in knowledge management processes, which not only systematises modern approaches but also highlights their active role in societal development amidst digitalisation. The research reveals innovative models of library activities that contribute to the integration of knowledge and communication within libraries.

Main conclusions. Knowledge management is a key element in the functioning of modern libraries, enabling them to operate effectively in conditions of the digital society. An important aspect is the implementation of digital technologies and the development of professional skills among library staff in order to ensure access to knowledge resources. The application of strategic approaches to knowledge management enhances the effectiveness of libraries as centres of societal development, facilitating their integration into the processes of digital transformation.

Keywords: information management; library; knowledge; knowledge management; knowledge operation; open science; digital society.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2024 р.

УДК 021: 004]:027(477.74)
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318331

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ СЕРВІСІВ ОДЕЩИНИ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Володимир Міронов,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: vovamironov91@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2155-9386*

Для цитування:

Міронов, В. (2024). Цифровізація бібліотечних сервісів Одещини: досвід та перспективи. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 118-129. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318331>

Мета статті – виявити науково обґрунтовані підходи до ефективного впровадження цифрових технологій у бібліотечні сервіси України, зокрема Одеської області, визначити основні виклики, з якими стикаються бібліотеки в умовах цифровізації.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовувалися наукові методи аналізу, синтезу і порівняння, що дало змогу всебічно оцінити стан цифровізації бібліотечних сервісів Одещини, визначити основні проблеми впровадження та окреслити перспективи розвитку цифрових технологій у бібліотечній галузі регіону. Метод узагальнення використовувався для систематизації основних підходів і моделей цифровізації бібліотечних сервісів, що дозволило розробити рекомендації для подальшого розвитку цифрових послуг у бібліотеках Одещини.

Наукова новизна полягає у визначенні основних викликів та перспектив розвитку цифрових бібліотечних сервісів в Одеській області, зокрема у розробці рекомендацій для оптимізації роботи бібліотек у цифровому середовищі, що сприятиме підвищенню доступності та ефективності бібліотечних послуг для віддалених користувачів.

Основні висновки. У контексті дослідження особливостей цифровізації бібліотечних послуг Одещини розглянуто специфічні риси бібліотечної мережі регіону, визначено її основу (Одеська національна наукова бібліотека) та проаналізовано основні напрями цифрової трансформації. Встановлено, що на сучасному етапі Одеська національна наукова бібліотека активно впроваджує і розвиває віртуальні сервіси, спрямовані на оперативне та якісне задоволення інформаційних і культурних потреб користувачів за допомогою цифрових технологій. Окреслено основні напрями використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності бібліотек Одещини. Бібліотеки стали центрами цифрової освіти, пропонуючи безкоштовні онлайн-курси та індивідуальні консультації з бібліотекарями. Отже, цифрова трансформація, незважаючи на появу нових завдань і викликів, відкриває нові можливості для посилення ролі та значення бібліотек у житті окремих людей і суспільства загалом.

Ключові слова: бібліотека; публічна бібліотека; бібліотечні сервіси; інформаційно-комунікаційні технології; цифровізація; цифрова грамотність; електронні послуги; виклики цифрової трансформації; інновації в бібліотеках.

ВСТУП

Сучасна бібліотека є не лише установою, яка збирає друковані та рукописні матеріали, належно їх зберігає і забезпечує зручний доступ. Сьогодні це технологічно розвинена структура, де користувачі можуть із користю проводити свій вільний час. Активне впровадження цифрових технологій та різних програмних рішень охопило всі сфери життя людини, включаючи бібліотеки. Нові технологічні рішення дозволяють книгозбірням оптимізувати робочі процеси, розширити спектр послуг та зробити їх більш доступними для всіх категорій користувачів. Цифровізація бібліотечних послуг є невід'ємною складовою сучасного культурного простору України, що зумовлює важливість дослідження її впливу на бібліотечну діяльність у цілому.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

На сьогодні увага науковців та фахівців бібліотечної сфери зосереджена на дослідженні теоретичних і прикладних аспектів створення, використання та організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки у вебсередовищі, а також на питаннях оптимізації бібліотечної діяльності в умовах цифровізації. Це цілком виправдано, оскільки цифровізація всіх сфер суспільного життя є важливим чинником сучасного прогресу.

Зокрема, актуальні питання української бібліотечної галузі, необхідність інтеграції бібліотек у процеси цифровізації суспільства були розглянуті в роботі О. Онищенко (2020). О. Івашкевич (2021) присвятила свою дослідницьку працю визначенню ролі цифрової трансформації для бібліотек у довгостроковій перспективі. Зі свого боку, Г. Колоскова та А. Михайлова (2024) проаналізували основні аспекти цифрових комунікацій сучасної бібліотеки та визначили їхню роль у взаємодії з користувачами та іншими структурами.

Глобальна цифровізація не лише підвищила якість суспільного життя, але і створила низку нових викликів. У сучасній інформаційній реальності виникає потреба у розв'язанні цих проблем шляхом впровадження певних принципів, зокрема підвищення продуктивності праці в інформаційній сфері та ефективнішого використання інформаційних ресурсів. Наприклад, С. Горова (Horova, 2020) відзначила, що бібліотечні установи, опираючись на набутий досвід, здатні адаптуватися до цих змін, розширюючи свої функції завдяки електронним інформаційним технологіям і сприяючи нейтралізації загроз національному інформаційному простору.

На думку Л. Пугач (2022), лише ті бібліотеки, які обирають інноваційний шлях та прагнуть до змін, зможуть успішно розвиватися і бути затребуваними сучасними користувачами. Організаційно-технічні рішення, що передбачають модернізацію бібліотечних механізмів і впровадження нових дистанційних послуг, стають важливим стимулом для оновлення процесів життєдіяльності бібліотеки, що максимально наблизить її до якісного та своєчасного обслуговування віддалених користувачів.

Г. Салата (2022) розглянула у своїй праці важливі проблеми бібліотечної сфери України та виявила основні чинники, які вплинули на її трансформаційні процеси. На думку авторки, бібліотечна сфера України потребує комплексної модернізації, що охоплює як наукові дослідження і практичні аспекти бібліотечної діяльності, так і розвиток кадрових ресурсів та вдосконалення бібліотечної освіти. І. Бірюкова (2020) висвітлила особливості культурно-просвітницької діяльності

Одеської національної наукової бібліотеки в умовах цифровізації інформаційно-бібліотечних ресурсів та сервісів. І. Бурміс (2022b) виявила особливості діяльності публічних бібліотек Одещини в умовах воєнного стану з акцентуванням уваги на основних напрямках їх роботи в контексті цифровізації.

Численні можливості для інноваційного розвитку, покращення досвіду користувачів і розширення охоплення бібліотечних послуг відкриває впровадження технологій віртуальної реальності в сучасне бібліотечне середовище (Каракоз, 2023, с. 122).

Мега статті – виявити науково обґрунтовані підходи до ефективного впровадження цифрових технологій у бібліотечні сервіси України, зокрема Одеської області, та визначення основних викликів, з якими стикаються бібліотеки в умовах цифровізації.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети у роботі використовувалися наукові методи аналізу, синтезу та порівняння, що дало змогу комплексно оцінити стан цифровізації бібліотечних сервісів Одещини, виявити ключові проблеми в їх впровадженні та визначити перспективи розвитку цифрових технологій у бібліотечній галузі регіону. За допомогою методу узагальнення було систематизовано основні підходи та моделі цифровізації бібліотечних сервісів, що дало можливість виділити рекомендації для подальшого розвитку цифрових послуг у бібліотеках Одещини. Для проведення дослідження було використано наукові розвідки вітчизняних фахівців у галузі інформаційних технологій та бібліотечознавства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі цифровізації бібліотек особливо важливе значення мають технології глобальної мережі інтернет. Сьогодні вони є одним із основних інструментів створення єдиного, вільного та загальнодоступного інформаційного простору, який відповідає конституційним засадам і загальній програмі інформатизації, надаючи кожній людині доступ до інформації. Сьогодні активно триває процес оцифрування документів і впровадження автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, що сприяє оптимізації та прискоренню бібліотечного обслуговування (Онищенко, 2021). Віддалене обслуговування читачів досягає нового рівня завдяки використанню інтернет-технологій, які втілюють концепцію Бібліотеки 4.0.

У контексті дослідження особливостей цифровізації бібліотечних послуг Одещини варто зазначити, що основу бібліотечної мережі регіону становить Одеська національна наукова бібліотека (ОННБ), яка є центром інтеграції інформаційних ресурсів у традиційному та цифровому просторах Одеської області. Головним ресурсом, що розкриває потенціал бібліотеки, є сайт ОННБ – сучасний інформаційно-комунікаційний канал, який пов'язує її із віддаленою аудиторією користувачів та відіграє ключову роль у створенні єдиного інформаційного простору регіону. Сайт ОННБ містить найбільш повний перелік електронних (цифрових) ресурсів і послуг, пропонуючи інтерактивні інструменти для взаємодії з користувачами (Одеська національна наукова бібліотека, б.д.-б). Завдяки перевагам сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій працівники Одеської національної наукової бібліотеки змогли створити й опублікувати в інтернеті унікальний вебсайт віртуального музею історії книгозбірні. Це дозволяє представити цінні докумен-

тальні матеріали про найстарішу публічну бібліотеку України, одночасно забезпечуючи високий рівень збереження та безпеки експонатів.

На сучасному етапі в контексті цифровізації ОННБ активно впроваджує і розвиває віртуальні сервіси, спрямовані на оперативне та якісне задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх і культурних потреб користувачів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Основні напрями використання ІКТ у діяльності Одеської національної наукової бібліотеки представлені на рисунку 1, який запропонувала директорка бібліотеки І. Бірюкова. Цифрова епоха приносить із собою нові завдання, виклики і складнощі, водночас відкриваючи нові можливості для посилення ролі та значення бібліотек у житті окремих людей і суспільства загалом. Об'єктивно зростає суспільний статус бібліотекаря, який відповідає вимогам цифровізації життя. Однією з недооцінених можливостей є розширення участі бібліотек у формуванні масової інформаційної грамотності, а також оновлення і збагачення їх освітньої функції на цифрових засадах (Онищенко, 2020).



Рис. 1. Основні напрями використання ІКТ у діяльності Одеської національної наукової бібліотеки
Джерело: (Бірюкова, 2020)

Швидкий розвиток електронних технологій у бібліотечній справі, зокрема створення та впорядкування цифрових колекцій, відкриває нові горизонти для бібліотек. Зростаючий інтерес до електронних послуг та цифрових копій документів спонукав Одеську національну наукову бібліотеку створити спеціальний відділ електронних ресурсів. Його головна мета – розробляти і надавати користувачам різноманітні електронні інформаційні ресурси, які задовольняють їхні потреби у сферах культури, освіти, науки та методики. Бібліотека також бере активну участь

у формуванні електронних баз знань та забезпеченні доступу до них. Серед значущих ресурсів – електронна бібліотека «Культура України», яка регулярно поповнюється цифровими копіями старовинних видань, збережених у фонді бібліотеки.

Ключову роль в інформаційному обслуговуванні посідає повнотекстова краєзнавча база даних, що охоплює публікації з одеських та українських ЗМІ. За допомогою інформаційно-пошукової системи «Артефакт» ці публікації об'єднані у тематичні колекції, що полегшує швидкий пошук серед більш ніж 843,904 записів (станом на 01.01.2024) (Одеська національна наукова бібліотека, б.д.-а).

Глобалізація інформаційних процесів сприяла появі нових інтернет-проектів у бібліотечній сфері. Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Грушевського, реалізуючи свій потенціал у напрямку краєзнавства, започаткувала амбітний проєкт «Цифрові бібліотеки». Цей проєкт, що розпочався у 2016 році, має на меті оцифрування та відкритий доступ до історико-культурних документів із фондів бібліотеки, зокрема тих, що стосуються її історії та історії Одещини (Забіянов, 2020).

Для збагачення краєзнавчого контенту про Одещину необхідно також залучити Наукову бібліотеку Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, яка вже розпочала працювати над цифровізацією свого фонду рідкісних книг. Спільна робота дозволить створити унікальний електронний ресурс, який стане невичерпним джерелом інформації для наукових досліджень у різних галузях знань.

Розвиток цифрових технологій спричиняє виникнення нових функціональних напрямів у діяльності бібліотек України, зокрема Одеської області. Ізмаїльська міська централізована бібліотечна система для дорослих, що включає центральну бібліотеку ім. І. П. Котляревського та чотири філії, сьогодні пропонує ряд важливих цифрових послуг. Серед них безкоштовний доступ до інтернету, ксерокопіювання, сканування, друк електронних матеріалів та інші. Бібліотекарі активно впроваджують інноваційні форми роботи під час проведення заходів, зокрема організують відеопокази, підготовку добірок цікавих ресурсів через інтернет, відео- та аудіопрезентації, віртуальні екскурсії та багато іншого. Відділ обробки і комплектування літератури працює над наповненням фондів бібліотеки, складанням каталогів та картотек для забезпечення оперативного доступу читачів до інформаційних ресурсів, а також створює електронну базу даних нових надходжень. У контексті сучасних тенденцій розвитку гуманітарного знання зростає значення комунікативної функції бібліотек, а також розробляються стратегії, що спрямовані на сприйняття бібліотек як соціальних інституцій нового типу. Сучасні бібліотеки Одещини не лише накопичують, зберігають та забезпечують доступ до своїх фондів, але й створюють нові форми взаємодії між бібліотекарем і користувачем. Інформаційні технології, що перебувають у центрі уваги бібліотек Одещини, значно впливають на їхній розвиток, змушуючи переглядати традиційний набір послуг та переосмислювати функції бібліотек. Це зумовлює потребу в модернізації принципів їх роботи, а також у засвоєнні нових знань, умінь і навичок.

Для цього відповідними закладами освіти із 2021 року проводяться різноманітні семінари для забезпечення науково-теоретичної та організаційно-методичної підтримки інноваційної діяльності бібліотек. Учасники семінару для бібліотекарів закладів освіти Одеської області, організованого на базі Одеської академії неперервної освіти, мали змогу обмінятися досвідом та поглибити свої знання щодо

застосування комп'ютерних технологій у бібліотечній роботі. Зокрема, обговорювалися питання доступу до електронних ресурсів та використання сучасного програмного забезпечення, що дозволяє розширити можливості традиційних бібліотечних послуг (Саф'янівська сільська рада Ізмаїльського району Одеської області, 2021). Також приділялася увага підвищенню професійних компетенцій з урахуванням основних напрямів державної та регіональної освітньої політики.

Для підвищення цифрової грамотності населення бібліотеки запровадили безкоштовні онлайн-курси. У співпраці з бібліотекарями користувачі можуть опанувати різноманітні цифрові компетенції, такі як робота з комп'ютером, пошук інформації та безпека в інтернеті. Так, із 10 березня 2020 року Одеська національна наукова бібліотека запустила безкоштовні курси на основі національної онлайн-платформи цифрової грамотності. У бібліотеці можна пройти онлайн-курс із базових цифрових навичок, скласти тест та отримати електронний сертифікат. Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського із 2019 року активно сприяє розвитку цифрової грамотності в регіоні. Будучи частиною мережі хабів цифрової освіти, бібліотека надає безкоштовний доступ до онлайн-платформи «Дія. Освіта», проводить навчальні заходи та заохочує відвідувачів пройти національний тест із цифрової грамотності «Цифрограм», щоб допомогти їм визначити свої сильні сторони та напрямки для подальшого розвитку цифрових навичок. Паралельно бібліотеки Одещини продовжують традиційне навчання користувачів пошуку інформації за допомогою каталогів та інших бібліографічних інструментів, активно інтегруючи електронні ресурси. У контексті інформаційної війни в Україні бібліотеки відіграють ключову роль у формуванні медіаграмотності населення, проводячи відповідні уроки, доступні для широкої аудиторії завдяки телевізійним трансляціям (Маранчак, 2024). Місцями, де кожен має можливість опанувати навички цифрової грамотності та отримати доступ до платформи «Дія. Освіта», є хаби цифрової освіти. Система «Дія. Освіта» включає понад 6000 хабів, до яких належать бібліотеки, школи, університети, компанії, приватний сектор, IT-організації, центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи) та громадські організації. 96 бібліотек Одеської області стали частиною мережі хабів цифрової освіти, серед яких Арцизька міська публічна бібліотека, Білгород-Дністровська міська бібліотека-філія ім. Лесі Українки, Болградська районна бібліотека для дітей, Ізмаїльська районна дитяча бібліотека та інші.

Цифрова трансформація має особливе значення для розвитку публічних бібліотек Одещини, які посідають важливе місце в бібліотечній системі України. Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» (Верховна Рада України, 1995) визначає публічні (загальнодоступні) бібліотеки, включаючи спеціалізовані для дітей, молоді та осіб із фізичними вадами, як ключовий елемент бібліотечної системи України.

Генеральний директор Одеської національної наукової бібліотеки Ірина Бірюкова вважає, що бібліотеки Одеської області мають велику перевагу, оскільки, наприклад, на базі бібліотеки імені Грушевського функціонує тренінговий центр, де проходять навчання сотні бібліотекарів. Нині сільські бібліотеки Одещини також отримали значну технічну підтримку у вигляді 300 одиниць комп'ютерної техніки в межах проекту Міністерства цифрової трансформації «Дія. Цифрова освіта» (*Цифровізація сільських бібліотек*, 2021). Це підкреслює важливість навчання, адаптації та технічної підтримки бібліотек України в умовах цифровізації.

Трансформація бібліотек спричинила зміни в їхньому просторовому, структурному та інтер'єрному оформленні. Сучасні бібліотеки все частіше впроваджують концепцію організації простору, що передбачає чотири функціональні зони: навчання, натхнення, зустрічі та проведення заходів. Зокрема, бібліотеки Ренійської громади як осередки патріотизму в умовах воєнного стану в Україні впроваджують нові формати патріотичних заходів, у т. ч. тематичні виставки та онлайн-активності, що підкреслює перехід бібліотек від традиційного центру знань до активного культурного і соціального простору (Бурміс, 2022b). Такий підхід сприяє підвищенню ефективності виконання як традиційних, так і нових функцій бібліотеки, відповідаючи сучасним запитам користувачів. Вказана модель успішно впроваджується у практику бібліотечних установ України, зокрема в Одеській області (Кузьменко & Загуменна, 2021).

Завдяки VR-технологіям бібліотеки можуть подолати географічні обмеження та організувати віртуальні зустрічі для своїх користувачів. Це сприяє активній співпраці, обміну знаннями та спільним проектам. Окрім того, VR відкриває нові горизонти для дослідження культурної спадщини, дозволяючи користувачам віртуально взаємодіяти з унікальними експонатами, які недоступні для широкого загалу у фізичному форматі. Значну популярність серед видавців художніх книг і навчальних підручників здобула технологія доповненої реальності (AR). Вона ґрунтується на використанні спеціальних програмних застосунків, які можуть додати віртуальні елементи до реального фізичного світу, створених за допомогою комп'ютерної графіки. Таким чином, віртуальний світ ніби накладається на реальність, створюючи нову, розширену дійсність. Це відкриває нові можливості для дослідження, де цифрова інформація стає невід'ємною частиною сприйняття світу людиною (Хрущ, 2021, с. 189). Технології, як AR, можуть значно підвищити рівень залученості користувачів, надаючи їм нові способи доступу до інформації. Це може бути одним із напрямків, який допоможе бібліотекам Одеської області стати більш привабливими для громади.

Цифровізація суттєво змінила способи створення, накопичення, обробки, зберігання та введення інформації в суспільний обіг, що призвело до дисбалансу між увагою до рукописно-друкованих та електронних фондів. У сучасному суспільстві домінує цифрова інформація, але бібліотеки через економічні, технічні та кадрові обмеження не можуть повною мірою забезпечити збір електронних документів, попит на які зростає. Водночас вони змушені витратити значні ресурси на збереження рукописно-друкованих фондів, попит на які знижується, хоча їхня цінність із часом збільшується. Це не криза, а нове явище, яке необхідно швидко освоїти. У зв'язку з воєнним станом заходи із просування книг та читання в Україні набули особливої актуальності. Так, цього року в межах щорічного конкурсу читачьких відгуків «Книголюб», ініційованого Одеською національною науковою бібліотекою разом із ГО «Ротарі клуб "Одеса-Рішельє"», Одеською обласною бібліотекою для юнацтва та молоді і Одеською обласною організацією Національної спілки письменників України, були залучені читачі, незалежно від їхнього місця проживання.

На покращення роботи бібліотек Одещини у контексті цифровізації та розвитку інформаційних послуг можуть бути спрямовані наступні кроки:

- створення системи онлайн-освіти, яка дозволяє користувачам отримувати знання про інформаційні технології, навички роботи із цифровими ресурсами та підвищувати свою інформаційну грамотність;

- удосконалення каталогізації, систематизації, пошукового апарату, структури фондів, сайтів і порталів;
- перетворення бібліотек на центри інформаційної експертизи та ведення послуг, що допомагають користувачам орієнтуватися у великій кількості інформації, доступній у цифровому форматі;
- впровадження персоналізованих сервісів для користувачів, які відповідають їхнім інтересам і потребам, таких як рекомендації книг або спеціалізовані інформаційні запити.

Нині активно обговорюється необхідність розвитку електронного видавництва серед видавців та важливість створення бізнес-моделі їхньої співпраці з бібліотеками. Книгозбірні повинні готуватися до цього, освоюючи процеси формування електронних фондів і навчаючись працювати з електронними виданнями в обслуговуванні користувачів (Сокур, 2022). Це викликає потребу в підготовці та перепідготовці бібліотечних працівників, а також у врегулюванні нормативних документів, таких як облік електронних видань у бібліотечних фондах, обслуговування користувачів, впровадження технологічного забезпечення тощо.

Необхідною є активізація роботи публічних бібліотек Одещини у віртуальному просторі у напрямку поглиблення реалізації корпоративних проєктів. Наприклад, це може бути вирішення проблеми відображення фондів бібліотек Одеської області шляхом впровадження регіонального проєкту «Єдиний каталог бібліотек Одеської області» (Бурміс, 2022а). За допомогою такого каталогу будь-який користувач матиме можливість отримати певний документ чи інформацію з будь-якої бібліотеки регіону.

ВИСНОВКИ

Загалом, щоб ефективно функціонувати, бібліотеки повинні повною мірою задовольняти інформаційні потреби користувачів XXI століття, адаптуючись до нових викликів суспільства. Бібліотеки м. Одеси виконують важливу роль у розвитку як традиційного, так і цифрового інформаційного простору міста та регіону, посідаючи провідне місце в системі соціальних комунікацій. Основний напрям діяльності бібліотечних закладів полягає у створенні власних та спільних інформаційних ресурсів, продуктів і послуг у співпраці з іншими документно-інформаційними структурами. Окремим напрямком діяльності бібліотек Одеської області в умовах цифровізації є підвищення цифрової грамотності населення. Було з'ясовано, що 96 бібліотек Одеської області стали частиною мережі хабів цифрової освіти, серед яких Арцизька міська публічна бібліотека, Білгород-Дністровська міська бібліотека-філія ім. Лесі Українки, Болградська районна бібліотека для дітей, Ізмаїльська районна дитяча бібліотека та інші. Відділи бібліотек активно працюють над створенням електронних баз даних і забезпеченням оперативного доступу до інформаційних ресурсів. Загалом, впровадження цифрових технологій дозволяє бібліотекам Одещини значно розширити доступ до ресурсів, сприяє оперативності та якості обслуговування, зокрема для віддалених користувачів. Однак для ефектної реалізації цих змін необхідні інвестиції в технічне забезпечення, навчання персоналу та адаптація нормативної бази. Основні напрямки, які бібліотеки повинні розвивати для ефективного впровадження цифрових технологій, включають вивчення і впровадження успішних практик роботи із цифровими ресурсами та віртуальними сервісами, інтеграцію у світовий інформаційний простір для доступу

до міжнародних ресурсів та обміну культурно-освітніми надбаннями, проведення культурно-просвітницьких заходів із застосуванням ІКТ. Завдяки таким заходам бібліотеки можуть популяризувати культуру, науку, освіту та підтримувати зв'язок з аудиторією, надаючи їй доступ до цінних цифрових ресурсів.

Перспективним напрямком подальших досліджень може бути вивчення впливу цифрових змін на комунікативні функції бібліотек, можливості розвитку нових інтерактивних послуг для віддалених користувачів, а також удосконалення стратегій підготовки бібліотекарів до роботи з електронними ресурсами та новітніми технологіями.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бірюкова, І. (2020). Цифрові проекти як складова культурно-просвітницької діяльності Одеської національної наукової бібліотеки. *Записки історичного факультету*, 31, 72–85. <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037>
- Бурміс, І. (2022а, 23–24 червня). Віртуальний простір публічних бібліотек Одещини як один з факторів успішного функціонування сучасної бібліотеки. В З. М. Свєрдлик & М. М. Цілина (Упоряд.), *Інформація, комунікація та управління знанням в глобалізованому світі* [Матеріали конференції] (с. 91–93). Видавничий центр КНУКіМ. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052368.pdf#page=91>
- Бурміс, І. (2022b). Публічні бібліотеки об'єднаних територіальних громад Одещини в умовах воєнного стану: особливості діяльності. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269464>
- Верховна Рада України. (1995, 27 січня). *Про бібліотеки і бібліотечну справу* (Закон № 32/95-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text>
- Забіянов, Є. В. (2020). Красознавчий контент як популяризатор наукових бібліотек Одещини у віртуальному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 58–64.
- Івашкевич, О. В. (2021). Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 50–56. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238782>
- Каракоз, О. (2023). Технології віртуальної реальності у сучасному бібліотечному середовищі: використання в умовах медіатизації суспільства. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 6(1), 121–129. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283974>
- Колоскова, Г., & Михайлова, А. (2024). Цифрові комунікації сучасної бібліотеки: ключові аспекти. *Вісник Книжкової палати*, 2, 15–24. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).15-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).15-24)
- Кузьменко, О. І., & Загуменна, В. В. (2021). Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715>
- Маранчак, М. М. (2024). Цифрові технології як засіб підвищення інформаційної грамотності користувачів бібліотек. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*, 4(32), 1040–1051. <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/10535/10591>
- Одеська національна наукова бібліотека. (б.д.-а). *Бази даних власної генерації*. Взято 14 вересня 2024 з https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=91
- Одеська національна наукова бібліотека. (б.д.-б). *Головна*. Взято 14 вересня 2024 з <https://odnb.odessa.ua/>

- Онищенко, О. (2020). Піднесення рівня інформаційної грамотності – пріоритетне завдання сучасних бібліотек. *Бібліотечний вісник*, 6, 3–6.
- Онищенко, О. (2021). Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібліотечний вісник*, 4, 3–9.
- Пугач, Л. Ю. (2022). Перспективи інноваційних змін у бібліотечній діяльності: погляди вітчизняних вчених. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 14–20. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263800>
- Салата, Г. В. (2022). Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 7–13. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257253>
- Саф'янівська сільська рада Ізмаїльського району Одеської області. (2021, 11 червня). *Бібліотека в епоху цифрових технологій*. <https://safiany-otg.od.ua/biblioteka-v-epohu-cyfrovyh-tehnologij/>
- Сокур, О. (2022). Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану – важливий складник сучасного бібліотечно-інформаційного обслуговування. *Бібліотечний вісник*, 3, 92–96.
- Хрущ, С. (2021). Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 4(2), 187–194. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247478>
- Цифровізація сільських бібліотек: на Одещині передають 300 комп'ютерів бібліотекам*. (2021, 26 квітня). Децентралізація. <https://decentralization.ua/news/13492>
- Horova, S. (2020). Library facilities and modern information society needs. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 57, 20–35. <https://doi.org/10.15407/np.57.020>

REFERENCES

- Biriukova, I. (2020). Tsyfrovі proyektу yak skladova kulturno-prosvitnytskoi diialnosti Odeskoi natsionalnoi naukovoі biblioteki [Digital projects as a component of cultural and educational activity of Odesa National Scientific Library]. *Paper of Faculty of History*, 31, 72–85. <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2020.31.220037> [in Ukrainian].
- Burmis, I. (2022a, June 23–24). Virtualnyi prostir publichnykh bibliotek Odeshchyny yak odyn z faktoriv uspishnoho funktsionuvannya suchasnoi biblioteki [Virtual space of public libraries of Odessa region as one of the factors of successful functioning of a modern library]. In Z. M. Sverdlyk & M. M. Tsilyna (Comps.), *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniam v hlobalizovanomu sviti* [Information, communication and knowledge management in the globalized world] [Conference proceedings] (pp. 91–93). KNUCA Publishing Centre. <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052368.pdf#page=91> [in Ukrainian].
- Burmis, I. (2022b). Publichni biblioteki obiednanykh terytorialnykh hromad Odeshchyny v umovakh voiennoho stanu: osoblyvosti diialnosti [Public libraries of the united territorial communities of Odessa region in conditions of martial state: activity peculiarities]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269464> [in Ukrainian].
- Horova, S. (2020). Library facilities and modern information society needs. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 57, 20–35. <https://doi.org/10.15407/np.57.020> [in English].
- Ivashkevych, O. V. (2021). Tsyfrova transformatsiia bibliotek Ukrainy: sohodennia ta perspektyvy [Digital transformation (digitalization) of libraries in Ukraine: current state and perspectives]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 50–56. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238782> [in Ukrainian].
- Karakoz, O. (2023). Tekhnolohii virtualnoi realnosti u suchasnomu bibliotechnomu seredovyschi: vykorystannia v umovakh mediatyzatsii suspilstva [Virtual reality technologies in the

- modern library environment: use in the conditions of society's mediatization]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 6(1), 121–129. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283974> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. (2021). Innovatsiyni mediaprostir suchasnoi biblioteky [Innovative media space of the modern library]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 4(2), 187–194. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247478> [in Ukrainian].
- Koloskova, H., & Mykhailova, A. (2024). Tsyfrovi komunikatsii suchasnoi biblioteky: kliuchovi aspekty [Digital communications of a modern library: key aspects]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 15–24. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).15-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).15-24) [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., & Zahumenna, V. V. (2021). Transformatsiia ta rozshyrennia funktsii bibliotek u suchasnomu tsyfrovomu prostori [Transformation and expansion of library functions in the modern digital space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715> [in Ukrainian].
- Maranchak, M. M. (2024). Tsyfrovi tekhnologii yak zasib pidvyshchennia informatsiinoi hramotnosti korystuvachiv bibliotek [Digital technologies as means of improving information literacy of library users]. *Scientific Innovations and Advanced Technologies (Series "Management and Administration", Series "Law", Series "Economics", Series "Psychology", Series "Pedagogy")*, 4(32), 1040–1051. <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/10535/10591> [in Ukrainian].
- Odesa National Scientific Library. (n.d.-a). *Bazy danykh vlasnoi heneratsii* [Databases of own generation]. Retrieved September 14, 2024, from https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=91 [in Ukrainian].
- Odesa National Scientific Library. (n.d.-b). *Holovna* [Home]. Retrieved September 14, 2024, from <https://odnb.odessa.ua/> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2020). Pidnesennia rivnia informatsiinoi hramotnosti – priorytetne zavdannia suchasnykh bibliotek [The advance of information literacy – foreground task of contemporary libraries]. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, 3–6 [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2021). Tsyfrovizatsiia – stratehichniy shliakh rozvytku bibliotechnoi sfery [Digitalization is a strategic way of a library sphere development]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 3–9 [in Ukrainian].
- Puhach, L. Yu. (2022). Perspektyvy innovatsiinykh zmin u bibliotechnii diialnosti: pohliady vitchyznianskykh vchenykh [Prospects of innovative changes in library activity: views of domestic scientists]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 14–20. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263800> [in Ukrainian].
- Safianivska silska rada Izmail'skoho raionu Odeskoi oblasti. (2021, June 11). *Biblioteka v epokhu tsyfrovyykh tekhnologii* [Library in the age of digital technologies]. <https://safiany-otg.od.ua/biblioteka-v-epokhu-tyfrovyyh-tehnologii/> [in Ukrainian].
- Salata, H. V. (2022). Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy v Ukraini [Library development strategies in Ukraine]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 7–13. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257253> [in Ukrainian].
- Sokur, O. (2022). Dystantsiini bibliotechni posluhy v umovakh voiennoho stanu – vazhlyvyi skladnyk suchasnoho bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia [Remote library services under martial law are an important component of modern library and information services]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 92–96 [in Ukrainian].
- Tsyfrovizatsiia sil'skykh bibliotek: na Odeschyni peredaiut 300 kompiuteriv bibliotekam* [Rural libraries digitalisation: 300 computers are provided to Odesa oblast libraries]. (2021, April 26). Decentralization. <https://decentralization.ua/news/13492> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1995, January 27). *Pro biblioteky i bibliotechnu spravu* [On libraries and librarianship] (Law No. 32/95-VR). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-vp#Text> [in Ukrainian].

Zabiianov, Ye. V. (2020). Kraieznavchyi kontent yak populiaryzator naukovykh bibliotek Odeshchyny u virtualnomu prostori [Local history content as a popularizer of scientific libraries of Odesa in virtual space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 58–64 [in Ukrainian].

UDC 021: 004]:027(477.74)

Volodymyr Mironov,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: vovamironov91@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2155-9386

DIGITISATION OF LIBRARY SERVICES IN ODESA REGION: EXPERIENCE AND PROSPECTS

The aim of the article is to identify scientifically grounded approaches to effective implementing of digital technologies in library services of Ukraine, particularly, of Odesa region, as well as to determine main challenges faced by libraries in the context of digitisation.

Research methods. To achieve the set goal, scientific methods of analysis, synthesis and comparison are applied in this article. This makes it possible to comprehensively assess the state of digitisation of library services in Odesa region, and to identify main problems of implementation and outline prospects for the development of digital technologies in the library sector of the region. A generalisation method is used to systematise main approaches and models of library service digitisation, which allows to develop recommendations for the further development of digital services in Odesa region libraries.

The scientific novelty consists in identifying main challenges and prospects for the development of digital library services in Odesa region, particularly, in elaborating recommendations for optimising the work of libraries in the digital environment, which will contribute to increasing of accessibility and efficiency of library services for remote users.

Main conclusions. In the context of studying the features of digitisation of library services in Odesa region, the specific features of the library network of this area are researched, its basis is determined (Odesa National Scientific Library), and the main directions of digital transformation are analysed. It is established that at the current stage, Odesa National Scientific Library is actively implementing and developing virtual services aimed at prompt and high-quality satisfaction of users' information and cultural needs with the help of digital technologies. The main directions of using information and communication technologies in the activity of Odesa region libraries are outlined. Libraries have become centres of digital education, offering free online courses and individual consultations with librarians. Therefore, digital transformation, in spite of the emergence of new tasks and challenges, opens new opportunities for strengthening the role and significance of libraries in the life of certain people and society in general.

Keywords: library; public library; library services; information and communication technologies; digitisation; digital literacy; electronic services; challenges of digital transformation; innovations in libraries.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2024 р.

УДК 001.102:021.7:303.62]:004:[070:02
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318332

ІНФОРМАЦІЙНІ ЖАНРИ В КОНТЕКСТІ БІБЛІОТЕЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Сергій Черненко,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: naild@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3241-9362

Для цитування:

Черненко, С. (2024). Інформаційні жанри в контексті бібліотечної журналістики. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 130-149. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318332>

Метою статті є дослідження теоретичного та практичного потенціалу використання інформаційних жанрів у роботі бібліотечних журналістів.

Методи дослідження. У статті були застосовані методи аналогії, порівняння, систематизації, дедукції та абстрагування.

Наукова новизна полягає у тому, що у пропонованій статті досліджується взаємозв'язок між знаннями людей про новинні медіа та способами, які вони використовують для формування новин. Виявлено, що люди з більш високим рівнем знань про медіа частіше включатимуть соціальні медіа у свій репертуар новин, але не як основне чи єдине їх джерело. По-друге, визначено, що інформація медіаджерел позитивно пов'язана з редакційними установками.

Досліджено ступінь участі публічних бібліотек у громадській журналістиці в умовах, коли висвітлення в медіа певної інформації зменшується.

Встановлено, що масове залучення бібліотекарів до цієї діяльності на постійній основі дає змогу порушити питання стосовно програм професійної підготовки бібліотечних журналістів, оскільки ця робота потребує певних знань, умінь та навичок, а її якість впливає на репутацію бібліотеки.

Основні висновки. На сьогодні однією із ознак сучасного суспільства є «споживання інформації». Бібліотеки зосереджені на створенні освітнього середовища, використанні КТ, медіаосвіті та якісній журналістській роботі бібліотекарів. Журналістика близька до роботи бібліотекарів, вони створюють нотатки, замальовки та репортажі для сайтів і соціальних мереж, беруть інтерв'ю для подкастів, пишуть статті для галузевої преси.

Можна із впевненістю стверджувати, що бібліотечні журналісти досить широко застосовують соціальні мережі у професійній діяльності. Так, інструменти соціальних медіа в основному використовуються як заміна іншим каналам доставки інформації. І якщо сьогодні перед бібліотекарями ставиться завдання змінити образ бібліотеки, працювати зі стереотипами громадського суспільства, то саме бібліотечні журналісти здатні його виконати.

Ключові слова: медіа; бібліотечна журналістика; новина; жанр; замітка; репортаж; інтерв'ю; звіти; анонси; прес-релізи; інформаційні листи.

ВСТУП

Недостатня організаційна та кадрова політика бібліотек з урегулювання раціональності журналістської діяльності спричиняє ускладнення роботи цих установ у контексті виконання медіазавдань. Часто низька медіаграмотність бібліотечних співробітників позначається у невмінні підготувати високоякісний медіапродукт. Ці проблеми сприяють диференціації бібліотечної журналістики у методичні аспекти бібліотечної освіти.

Суспільне занепокоєння щодо дезінформації в засобах масової інформації посилює заклики покращити знання громадськості про те, як виробляються, поширюються та фінансуються новини.

Останнім часом національні і глобальні новинні середовища стали складнішими. Ми перейшли від чіткого, структурованого середовища, де домінують друковані видання та телемовлення, до цифрової освіти, яка постійно розвивається. І хоча вже давно неможливо стежити за всіма новинами, кількість інформації сьогодні може здатися майже безмежною. Людям доводиться керувати дедалі більш переповненим інформаційним простором. Вони щодня опиняються серед великої кількості доступних джерел інформації онлайн і офлайн. Перед сучасною особистістю стоїть вибір – вирішити, якій інформації довіряти, яку ігнорувати, а яку відкинути як неправдиву чи оманливу. Людина має знайти баланс між надто великим і надто малим споживанням новин. У цьому контексті, наприклад, соціальні медіа часто розглядаються як особливо складні через різні (частково автоматизовані) правила, з якими люди стикаються, читаючи новини та отримуючи інформацію в цих мережах, порівнюючи із традиційними новинними медіа (Kang et al., 2011). Також є велика стурбованість щодо соціальних мереж, таких як Facebook і YouTube, як потенційних джерел неправдивої або оманливої інформації (Kang et al., 2011).

Такі спостереження спонукали автора до роздумів про те, що могло б допомогти людям керувати та орієнтуватися в сучасному новинному середовищі так, щоб це було корисно як для людини, так і для суспільства. Одним із рішень, яке часто обговорюють науковці, журналісти та політики, є підвищення рівня знань громадськості про новини, тобто про те, як новини створюються, розповсюджуються та фінансуються.

Аналіз можливостей медіамоніторингу є актуальним, оскільки він висвітлює прогалини в наших знаннях про трансформацію медіа.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Журналістська підготовка у практичній діяльності та її базових концепціях є відносно новим об'єктом уваги. Їй приділено увагу в академічних дослідженнях М. Балаклицького (2019), О. Гарматій та О. Гирби (2021), А. Киричка (2015), О. Пастушенко (2016), А. Печеної (2013, 2014), Д. Рендалла (2007), В. Струнгара (2017).

У науковій розвідці Н. Агароні (Aharony, 2009) менеджери бібліотек були найбільш відкритими до використання соціальних мереж. С. Берфорд (Burford, 2012) вирішив дослідити використання соціальних медіа фахівцями з інформації (включно з бібліотекарями) у своїй інформаційній практиці.

Х. Карлсон (Carlsson, 2012) досліджував практику роботи спеціалістів публічних бібліотек у соціальній мережі Facebook у практичній роботі.

Загалом, зміна контексту значною мірою впливає на журналістські концепції та практику. Невелика кількість досліджень зосереджені на концептуалізації бібліотечної журналістики, і жодне не стосується розповідей із перших вуст про важливі події.

Мета статті. У дослідженні автор прагне розкрити інформаційні жанри новин у контексті бібліотечної журналістики за допомогою аналізу наукових джерел із журналістики на предмет їх концептуалізації ідеальних форм і функцій новин із бібліотечної справи. Ми розуміємо культуру дискурсу як дискурс, який використовує спільнота журналістів, викладачів та студентів журналістики, щоб говорити та писати про журналістську практику і професію журналіста. Це включає загальні інструкції та нормативні значення. Автор використовує подібний підхід, оскільки при написанні цієї статті стоїть завдання індуктивно віднайти нові жанри подання інформації журналістського письма в бібліотечній справі.

Перед автором стоїть завдання ретельно вивчити інструкції та припущення щодо журналістики та журналістського тексту в бібліотечній справі, зосередившись на дискурсі новин із перших рук та їх написання. Вивчаючи переваги стилістичного вибору і нормативних цінностей журналістики, дослідник прагне дати відповідь на заклик до вивчення журналістики в контексті бібліотечної освіти.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час написання статті були використані методи аналізу теоретичних джерел, аналогії, систематизації, порівняння, дедуктивний та індуктивний. Проведене дослідження засновано передусім на вивченні теоретичних джерел з основних визначень та понять, інформації про загальну журналістику, бібліотечну журналістику, про інформаційні жанри у друкованих виданнях, про особливості функціонування сучасних бібліотек, зарубіжні дослідження щодо використання бібліотечними журналістами соціальних мереж у своїй медіадіяльності і вітчизняний досвід запровадження практики бібліотечної журналістської роботи та її підтримання на всіх рівнях.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні медіа відіграють центральну роль у виникненні та функціонуванні публічної сфери, яка дає можливість громадянам брати участь у економічних, демократичних, соціальних, культурних процесах.

Відповідно до Енциклопедії сучасної України, МЕДІА (від лат. *medium* – засіб, спосіб) – засоби та інструменти зберігання і передачі інформації та даних для індивідуальної чи/та масової аудиторії (Городенко, 2018).

Як зазначено у Законі України «Про медіа», медіа – це (засіб масової інформації) засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою (Верховна Рада України, 2022).

На нашу думку, медіа – це платформи і програми, створені для обміну інформацією, а також для активної взаємодії з аудиторією та читачами.

Л. Глазунова та А. Тищенко (2014) виділяють низку функцій, які найбільш повно відображають компоненти мас-медіа: 1) комунікативна функція; 2) інформаційна функція; 3) організаційна функція – виявляється у здійсненні легалізації

багатьох організаційних рішень, що спрощують процес їх сприйняття суспільством, мінімізують кризову реакцію (або навпаки); 4) ідеологічна функція – активно впливає на психічний стан людини; 5) культурно-просвітницька функція – проявляється в одній із форм передачі досвіду та інформації від одного покоління іншому; 6) утилітарна функція – враховує, що людині властиво орієнтуватися з огляду на думку більшості; 7) рекреативна функція – реалізує потребу людини у відпочинку, що часто здійснюється завдяки свіжій пресі, інтернету, телевізійним програмам тощо.

Люди мають різні погляди на те, що саме мають охоплювати знання про новини. Навіть якщо ми зосередимося лише на фактичній інформації, є значний простір для законних розбіжностей щодо того, які домени є релевантними, які конкретні знання становлять адекватне розуміння цієї сфери та як треба інтерпретувати емпіричну інформацію, що стосується цього питання. Тут ми включаємо знання про те, як створюються новини, як вони поширюються та як фінансуються. Але, природно, все це буде відрізнятися залежно від контексту, оскільки різні країни є домом для різних медіасистем (Литвиненко, 2012), кожна з яких потребує різних наборів знань. І, звісно, самі медіасистеми постійно розвиваються, і те, що сьогодні є знаннями про новинні медіа, може бути недостатнім завтра.

Незважаючи на потенційні труднощі визначення і концептуалізації знань про новинні медіа та використання різних заходів і операцій, дослідження в цій галузі погоджуються з ідеєю, що знання про новинні медіа мають потенціал заохочувати поведінку, пов'язану з новинами, яка є корисною для особи, а також для суспільства.

І справді, емпіричні дослідження, які використовували вимірювання знань про новинні медіа, здебільшого виявляють ствердні зв'язки між знанням більше про новини та поведінку, яка часто вважається нормативно бажаною. Наприклад, люди з вищим рівнем того, що вони називають процедурними новинними знаннями, краще здатні розрізняти справжні та «фейкові» заголовки. Так, дослідження новинної грамотності показують, що студенти американських університетів, які краще обізнані з новинами, також краще обізнані про політичні події, що дорослі американці з більшими знаннями про новини менш, імовірно, схвалюватимуть теорії змови (Jochumsen et al., 2010).

З огляду на безпрецедентні темпи змін у сфері журналістики, включно з появою швидко зростаючої кількості акторів, які, можливо, займаються роботою, що принаймні частково нагадує журналістику, кордони в журналістиці стають дедалі розмитішими та суперечливими.

Журналістика вважається особливо сприйнятливою до можливих зовнішніх загроз її авторитету в її демократичному служінні. Незважаючи на це, журналістика прагне до переваг професійного статусу, таких як внутрішня згуртованість і право нав'язувати власну ексклюзивність. Як наслідок, журналісти намагаються виділити себе та свою професію окремо від суспільства та почали розробляти механізми самоконтролю етичних кодексів, щоб претендувати на свій авторитет (Косачова, 2015).

Незважаючи на зусилля журналістів забезпечити ексклюзивність і встановити структурні межі навколо поля, нові актори цієї сфери продовжують з'являтися і претендувати на членство в журналістському полі. Вони кидають виклик традиційним визначенням журналістських культур (Чуприна, 2012) і впроваджують інновації в галузі за допомогою нових технологій і практик. Традиційні журна-

лісти часто намагаються вигнати цих «чужих» на периферію, за межі традиційної редакції, незважаючи на їхній потенціал не лише зберегти поле, але й трансформувати його (Струнгар, 2017).

Протягом останнього десятиліття численні дослідження проводилися щодо периферійних акторів та інституцій у журналістиці, таких як блогери і мікроблогери, громадські журналісти, веброзробники, комерційні журналістські стартапи, ведучі сатиричних новин, дизайнери мобільних додатків для новин, компанії вебаналітики, журналісти-піонери і такі організації, як WikiLeaks (Косачова, 2014).

Проте те, як новини концептуалізуються, тобто які їхні оптимальні функції та форми в культурних контекстах (Радчик, 2012), широко не вивчено. В англо-американській ідеології журналістика довго і міцно асоціювалася з демократією. Незважаючи на те, що глобальні дослідження журналістики запропонували багатий масив знань про різні журналістські культури, асоціація між журналістикою та демократією була настільки сильною, що це призвело до спрощеного погляду.

Хоча інтерес до новин і їхня центральна роль у журналістиці досить поширені, новини можуть відрізнятися в різних суспільствах. Мова йде про те, що журналістика адаптується до навколишнього контексту, щоб виконувати свої функції; як наслідок, новинний дискурс вбудований у культурний контекст і, отже, співвідноситься з політичними та соціальними цінностями, а також із прийнятими стилями спілкування (Давидова, 2014).

Культурна функція журналістики полягає в тому, щоб надати максимум інформації про новини у сфері мистецтва і всього, що пов'язано з нею. Тоді як мистецька журналістика характеризується оглядами, критикою, новинами про мистецтво та популярну культуру.

І мистецькі, і культурні журналісти бачать свою роботу як «журналістику з відмінностями», яка поширює відмінні погляди та світогляди від тих, хто домінує в основних новинах. Водночас культурна журналістика поділяє з журналістикою проблеми, такі як робота на кордонах, розмивання жанрів, цифровізація, глобалізація, професіоналізація та «криза журналістики».

Культуроформувальна функція журналістики реалізується через висвітлення подій, історій про життя та творчість відомих митців. Основними напрямками просвітницької діяльності є інформування, популяризація, пропаганда та медіакритика (Ковальчук & Корнієнко, 2014).

Бібліотеки розширюють свою пропозицію, постійно розміщуючи на своїх домашніх сторінках нові інструменти, такі як коди фотографій або мобільні каталоги OPAC. Нове програмне забезпечення покликане оцінити текст і скласти правильну відповідь на певне задане запитання.

Діяльність наукових бібліотек і нові технології, які вони використовують, значною мірою є результатом зміни поведінки та потреб сучасних користувачів, які хочуть здобувати знання за допомогою технологій, до яких вони звикли. Щоб задовольнити запити читачів, бібліотеки намагаються модернізувати свій імідж. Прикладом цього є можливість персоналізувати свій вебсайт. Він враховує переваги користувача, який може, певним чином, індивідуалізувати відображуваний вебсайт і адаптувати його до власних потреб (Олтаржевський, 2013).

Завдання цифрової бібліотеки, віртуальної бібліотеки або бібліотеки, визначеної як «мультисеміотичне середовище соціальної комунікації», полягає в тому,

щоб брати активну участь у передачі повідомлень, у поширенні інформації та у створенні інформаційних, освітніх і потреб мас-медіа (Тодорова & Олтаржевський, б.д.).

Діяльність бібліотек активно включається у процес соціальних, політичних і культурних перетворень.

Формування інформаційної культури (сьогодні поєднане з комп'ютеризацією) супроводжувало бібліотечну діяльність від початку існування «скарбниць знань». У цьому контексті можна підкреслити важливість роботи інформаційно-бібліографічних відділів, влучно оцінених Юзефом Гричем як «рекрутаційних пунктів бібліотеки». Новий інформаційний ландшафт також означає нову бібліотечну діяльність у сфері освіти, інформації та медіа, яка полягає у створенні розгалуженої «інформаційної магістралі» (Jochumsen et al., 2010).

Сучасні технології роблять бібліотеку частиною глобального інформаційного суспільства, що ставить перед бібліотекарями нові проблеми та завдання, наприклад, як організувати виступ або написати статтю про захід, зацікавивши користувачів, як подати інформацію коротко і водночас багатоаспектно показати напрацьований матеріал своїм читачам.

У рамках цифрового переходу в американських газетах бібліотекарі редакції були одними з перших працівників, які автоматизували свою роботу. У відповідь ці практики, що працюють у конвергентних редакціях, змінили свої робочі процедури та ролі відповідно до зростаючої центральної ролі машин у журналістському виробництві (Mowat, 1996).

Виходячи за рамки емоційних уподобань, якими сьогодні володіють журналісти при роботі над новинами, наукові дослідження ще не повністю поглибилися в те, як автоматизація редакції впливає на повсякденну журналістську працю завдяки змінам процедур і практичних ролей (Шевченко, 2001).

Головними завданнями навчального профілю «Бібліотечна журналістика» є навчання основам інтернет-журналістики представників бібліотечної сфери, підтримання їхньої безперервної інформальної освіти, розвиток бібліотечної журналістики у соціальних медіа. Головна ідея онлайн-помічника – це допомогти бібліотекарю опанувати навички бібліотечної мультимедійної журналістики (Куликова, 2014).

Бібліотечну журналістику варто розглядати у кількох аспектах.

Перший – йдеться про вид діяльності бібліотек, спрямований на збір, обробку та розповсюдження актуальної інформації з видавничої, книготорговельної, бібліотечної справи та бібліографії через канали масової комунікації.

Другий – це вид галузевої журналістики, предметом якої є актуальні новини у сфері бібліотечно-інформаційної діяльності.

Третій – спеціальна наукова дисципліна, предметом якої є закономірності поширення якісної і достовірної інформації про книжкову та бібліотечну справу за допомогою всього комплексу доступних комунікаційних каналів і засобів.

Четвертий – означає навчальну дисципліну у вищих навчальних закладах (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, б.д.-а).

Оскільки журналістика – це професійна діяльність, спрямована на збір і поширення актуальних новин про суспільні трансформації, то відповідно бібліотечна журналістика є частиною такої діяльності.

На наше переконання, термін «бібліотечна журналістика» – це професійна діяльність працівників бібліотек у культурному просторі, оскільки висвітлює переважно події з бібліотечної, освітньої та мистецької сфер життя людини.

О. Косачова (2015) пропонує тлумачити бібліотечну журналістику як окрему галузь, предметною сферою якої є збір, обробка та передача актуальної інформації щодо діяльності книгозбірні.

Мета бібліотечної журналістики – це вдосконалення професійної компетентності бібліотекарів-бібліографів у сфері журналістського знання. Основним завданням бібліотечної журналістики зазвичай є написання текстів, складання макетів газет та журналів, підготовка різних сценаріїв із бібліотечно-інформаційної тематики для медіа (Чачко, 2004).

Для бібліотечної журналістики доцільними є:

річніці – важливі події, винаходи, відкриття та інші віхи суспільного життя, які уможливають здійснити ретроспективний аналіз;

знахідки – дослідникам в архівах, ученим, археологам та іншим, котрі здійснюють важливі або просто цікаві знахідки й відкриття, у пошуках потрібної інформації доцільно звертатися до фахових журналів (Рендалл, 2007).

Бібліотечні журналісти часто подають новини про поточні події та пишуть тематичні статті. Шлях, яким зазвичай йдуть репортери та редактори, – концептуалізувати, розробляти, писати та редагувати щоденні новини. Журналіст приділяє більше значення первинним джерелам інформації, ніж тим, які здебільшого трапляються в інших джерелах та першоджерелах у бібліотеках, і вони більш автентичні. Такі журналісти ведуть газетний архів, збирають газетні вирізки та надають послуги CAS, SDI (США).

Основні провідні напрями бібліотечної журналістики зображено на рисунку 1 (Пастушенко, 2016).



Рис. 1. Напрямки бібліотечної журналістики
Джерело: побудовано на основі: (Пастушенко, 2016).

Новини є рушійною силою журналістики, ядром як традиційних, так і сучасних інтернет-медіа.

Новина являє собою повідомлення, в котрому представлений сучасний погляд на дійсність стосовно конкретного питання, події чи процесу (Вайшенберг, 2004).

Новини не обов'язково повинні бути привабливими чи ефектними, проте вони повинні писатися професійно і витончено (Стівенс, 2008).

Так, Ван Дейк (van Dijk, 1997) розглядає дискурсивну природу новин як результат когнітивної і соціальної діяльності журналіста як автора; як результат інтерпретації тексту реципієнтами, яка відбувається на основі їх досвіду взаємодії зі ЗМІ.

Цінність новин визначається драматизмом, насильством і боротьбою інтересів. Для бібліотечної журналістики це є неприйнятним (Чачко, 2004).

Структура новини має будуватися за принципом перевернутої піраміди. Потрібно викласти факти порядком зменшення їх важливості: спочатку найважливіша інформація коротко, потім докладніше деталі. Причому структура має бути гранично простою.

Деталі розкривають обставини та подробиці навколо події, про яку йшлося в ядрі. У короткій новині деталі не використовуються зазвичай тому, що вони ще не відомі або уточнюються. Деталі обов'язково використовуються у розширеній новині; вони мають бути логічно пов'язані з ядром новини.

Бекграунд – це додаткова інформація, завдяки якій читач може глибше зрозуміти зміст новини, дізнатися про події, що передували їй, статистичні дані, а також про аналогічні події, що відбулися раніше.

У дослідженні Н. Агароні (Aharony, 2009) зазначено, що бібліотекарі, які схильні дивитися на нові технології як на виклик, а не на загрозу, більш схильні використовувати соціальні вебінструменти. Бібліотекарі, яким важко сприймати зміни, також менш мотивовані вивчати соціальні медіа, вони вважають їх неважливими, але водночас загрозовими.

У цих конструктах очевидно, що використання соціальних медіа впливає на інформаційні практики на різних рівнях. Інформаційна діяльність, така як збір інформації, організація, обмін, створення та управління інформацією, можна розпізнати у висновках Берфорда (Burford, 2012). Так, він вирішив дослідити використання соціальних медіа фахівцями з інформації у своїй інформаційній практиці. Її результати сформовані в шість конструкцій: «збір знань спільноти», «інклюзивна мова опису», «комунікація, залучення, зв'язок», «переосмислення та зміна позиціонування інформаційних агентств», «автономія, гнучкість та інновації» і «проекти: спланованість і впорядкованість» (с. 232–234).

Сьогодні дійовими інструментами максимально швидкої та якісної комунікації є нові медіа – сайт бібліотеки і соціальні мережі (Facebook, Instagram тощо) (Kang et al., 2011).

Дослідження Х. Карлсон (Carlsson, 2012) показало, що вони сприймають можливість впливу на систему Facebook як маргінальні, а бібліотечні професіонали натомість приймають інші стратегії боротьби з наявними недоліками Facebook. Незважаючи на це, бібліотечні фахівці не збираються відмовлятися від розміщення інформації у Facebook. Однією з головних виявлених проблем є суперечливі цілі Facebook як комерційного інструменту та мета бібліотеки використовувати його як простір для спілкування.

Бібліотечні фахівці вирішують цю проблему, формуючи інформацію на своїй сторінці у Facebook відповідно до власної мети, що призводить до нового способу легітимізації та виправдання бібліотечної роботи (Petit, 2011).

Бібліотечні професіонали активно формують інформацію у Facebook, навіть якщо не бачать можливість впливати на систему більшою мірою. Інше дослідження того, як бібліотеки використовували Facebook, показало, що бібліотекарі все ще мають труднощі з отриманням необхідних ресурсів для підтримання профілю бібліотеки. Натомість їм довелося працювати над цим у вільний час, не виходячи з дому (Holmberg et al., 2009, p. 55).

Академічні бібліотеки в усьому світі використовують соціальні медіа для інформування та зв'язку з користувачами. Бібліотеки Університету Співдружності Вірджинії (VCU) нічим не відрізняються і мусять йти в ногу із платформами та очікуваннями користувачів, що швидко розвиваються. Щоб розробити дослідження, яке ґрунтується на єдиному баченні комунікації для нових медіа, бібліотеки Університету Співдружності Вірджинії просканували літературу в галузі бібліотеки та зв'язків із громадськістю, а потім опитали бібліотекарів, щоб усунути виявлені прогалини.

Опитування показало, що понад 70 % бібліотек використовують соціальні медіа, а 30 % бібліотекарів публікують дописи принаймні щодня. Це напрочуд високі цифри. Facebook і Twitter є найпопулярнішими каналами, де зростає цікавість до візуальних каналів, таких як YouTube, Flickr, Instagram, Pinterest і Snapchat. Найбільш популярним використанням було просування та пошук відгуків про бібліотечні послуги, ресурси і заходи (Taylor & Francis Group, 2014).

Варто зазначити, що в Латвії бібліотекарі не зобов'язані проходити спеціальні тренінги з медіаграмотності. Водночас тему медіаграмотності висвітлюють різноманітні семінари та конференції, організовані Центром розвитку бібліотек Національної бібліотеки Латвії.

У проєкті, де йдеться про запуск пілотного навчального курсу з медіаграмотності для працівників публічних бібліотек ради округу Міт, Республіка Ірландія, Школою інформаційних та комунікаційних досліджень UCD створено можливість розглянути, як медіанавчання грамотності для персоналу публічних бібліотек можна розширити та впровадити в національному масштабі через стратегічне партнерство між вищими навчальними закладами, які мають освітній досвід, і публічними бібліотеками, які бажають підтримувати навчання персоналу.

Журналістська робота з метою навчання медіаграмотності для працівників публічних бібліотек в Ірландії пов'язана з великою ініціативою відділу розвитку національних бібліотек Управління місцевого самоврядування (LGMA), Національного агентства грамотності (NALA), бібліотек округу Міт і Мета. Навесні 2021 року Школа інформаційних і комунікаційних досліджень UCD успішно пройшла тендер на контракт на розроблення навчальної програми та впровадження пілотного модуля навчання медіаграмотності. Для виконання цього завдання була створена команда проєкту, до складу якої увійшли п'ять науковців зі школи та два асистенти із програми отримання ступеня UCD MLIS.

Для щотижневого моніторингу прогресу було створено робочу групу, яка складається з команди проєкту та представників бібліотек Мета, NALA, LGMA та Meath. Роль Мета полягала у фінансуванні проєкту та допомозі в координації через організацію зустрічей, ведення протоколів і пунктів дій, а також загальній організаційній підтримці. Також було призначено Керівний комітет для надання консультацій і порад на щомісячній основі та для забезпечення досягнення результатів проєкту.

Бібліотечний журналіст створює для бібліотеки сприятливий соціальний клімат або, як мінімум, соціально неагресивне середовище, знімаючи можливі протиріччя. У таких журналістів є свої технології роботи, серед яких: прес-конференції для журналістів, підготовка та розсилка статей і повідомлень у мас-медіа (телепередачі та радіорепортажі), громадська і благодійна діяльність; ювілейні та святкові заходи тощо. Успішна реалізація генеральної мети бібліотечної журналістики значною мірою сприяє конструюванню та постійному вдосконаленню позитивного іміджу бібліотеки. А це вимагає виявлення та ранжування показників, таких як громадська популярність і репутація, престиж користування послугами бібліотеки, сервіс обслуговування, реклама та ін., що впливають на імідж самої бібліотеки (Сисова, 2022).

Інформаційними жанрами журналістики вважають ті, основна мета яких – повідомити, проінформувати про певні події, факти, процеси тощо. У медіа ці тексти є основними носіями оперативної інформації (Гарматій & Гирба, 2021).

Бібліотека з метою поширення інформації використовує всі три різновиди жанрів. Створюються анонси заходів, прес-релізи новин, даються коментарі, оцінка подій, пишуться статті, які аналізують роботу. У бібліотечних блогах публікуються огляди, рецензії, есе.

Так, в Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І. Франка функціонує редакційно-видавничий сектор, який здійснює:

- розробку та виготовлення поліграфічних матеріалів про діяльність ОУНБ ім. І. Франка в цілому та окремих її підрозділів;
- редагування та коректуру текстів, які друкуються в бібліотеці;
- підготовку оригінал-макетів видань;
- ксерографічний друк запрошень, оголошень та макетів матеріалів, підготовлених працівниками структурних підрозділів бібліотеки;
- фінішну обробку надрукованих матеріалів;
- представлення друкованої продукції бібліотеки на вебсайті.

Зокрема, 26 грудня 2023 року у приміщенні обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка відбулась прес-конференція, присвячена початку реалізації проекту «Назустріч улюбленому письменнику». Таким проектом керівництво прагне якнайбільше познайомити галичан із сучасною літературою краю, популяризувати її, а також здійснити своєрідний зріз знань прикарпатців про письменників Івано-Франківщини та їх творчість (Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. Франка, б.д.).

Необхідно зауважити, що такий жанр, як *репортаж*, належить до інформаційного. Репортаж є газетно-журнальною публікацією, матеріал для якої був зібраний журналістом на місці події або, що рідше, отриманий від безпосереднього учасника цієї події. Отже, відмінною рисою цього жанру є те, що журналіст чи репортер є очевидцями та учасниками будь-якої події.

Так, у вересні 2023 року в Іванівській бібліотеці-філії пройшов екологічний репортаж «Скарбниця природи». Під час заходу говорили про різноманітний і багатий світ природи, про її збереження та охорону, брали участь у вікторині й виставили символ мудрості – сову.

Для допитливих читачів підготовлена добірка літератури «Все задумано мудро в природі» (*Екологічний репортаж «Скарбниця природи», 2023*).

Серед інформаційних жанрів найбільш типовим є *замітка*. Вона коротко викладає результат вивчення, дає своєрідний сигнал про існування, основні риси якогось явища, події, людини, проблеми. І це постає як новина, тобто потенційна інформація, яка перевищує те, що вже відомо читачам. Новина буде тим важливішою для цільової аудиторії, чим більше буде «перевищення» інформації.

Сьогодні в журналістиці, спираючись на міжнародну наукову практику, розрізняють такі види заміток: *подієва замітка, анонс, анотація, міні-рецензія, блиц-портрет, міні-огляд, міні-історія*.

Так, на сайті Київського національного університету будівництва та архітектури (КНУБА) розміщена інформація у форматі міні-історії на тему «Історія бібліотеки в обличчях», де розповідається про шанованих працівників бібліотеки, які присвятили їй свій життєвий шлях, про тривалу та віддану роботу в бібліотеці та слова подяки від керівництва і колег за самовіддану працю. Крім текстового матеріалу, в рубриці містяться фотографії видатних працівників у портретному та груповому форматах (Хілобоченко, б.д.).

Іншим різновидом інформаційних жанрів, які зазнали деяких видозмін у структурному плані, є *міні-рецензія*, в якій, на відміну від інформаційної замітки, превалює не факт, а враження, отримане її автором у процесі знайомства із предметом, що відображається. Тут спостерігається тяжіння до меншого обсягу та експресивного викладу.

Інформаційна кореспонденція – детальне та широке освітлення предмета, яким виступають якась поодинокі подія, явище та дія з його фактологічним описом, елементами оцінювання, припису, прогнозу з метою повідомлення деяких наявних на поверхні параметрів явища, що відображається. На відміну від репортажу, де головне – створення ефекту присутності, для кореспонденції важливо викласти суть справи (локальні ситуації, процеси).

Публікації, що відображають різноманітні конференції, засідання, симпозиуми, семінари, збори та ін. із погляду прийняття на них різних документів та матеріалів, а також самого ходу та порядку проведення, називаються *інформаційними звітами*. Вимоги до них – документальна точність та дослівний виклад формулювань прийнятих рішень.

На сайті Миколаївської обласної бібліотеки для юнацтва розміщена інформація про семінари для бібліотекарів. У 2021–2023 роках, зокрема, проводились семінари за темами: «Бібліотека в сучасному форматі», «Партнерство бібліотек і молоді в громадах», «Бібліотечний простір – реальний та віртуальний», «Функціонування бібліотек в сучасних реаліях» (Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва, б.д.).

На деяких бібліотечних сайтах є спеціальний розділ «Інформація для мас-медіа», де публікуються *анонси та прес-релізи заходів*. Багато бібліотек публікують анонси на сайтах, створюють заходи у соціальних мережах. Як правило, анонс заходу пишеться за 3–5 днів та в майбутньому часі. Об'єм тексту – 1–3 абзаци.

У соціальних мережах дійовим є використання як анонсу засобів візуалізації: постерів, афіш заходів тощо.

На сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розміщена рубрика «Електроні виставки». Зокрема, у цій рубриці на 2024 рік було заплановано виставки: Видатні українці: Панас Мирний (1849–1920), До 70-річчя Украї-

ни в ЮНЕСКО: видання ЮНЕСКО з фондів бібліотеки-депозитарію ООН у НБУВ, Майстерність художнього слова: сучасні українські письменники, Тематична виставка універсального підсобного фонду відділу комплексного бібліотечного обслуговування, Знаменні дати ЮНЕСКО: Іммануїл Кант (1724–1804) – філософ, науковець, гуманіст (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, б.д.-б).

Як особливий інформаційний жанр журналістики *інтерв'ю* є діалогом кореспондента і героя публікації (Гарматій & Гирба, 2021).

Інформаційне інтерв'ю вийде, якщо і інтерв'юер, і герой робитимуть акцент на питаннях: «що? де? коли?».

Аналітичним інтерв'ю стане, якщо інтерв'юер отримає відповідь на запитання: «чому?» та «у який спосіб?». Аналітика має бути у відповідях, а не в авторському інтерпретуванні.

Інтерв'ю – це свого роду анкета.

На відміну від *інтерв'ю*, мета якого – отримання відповідей на кілька (іноді – безліч) питань, що відрізняються за своїм характером, від однієї людини, в іншій формі – *бліц-опитуванні* журналіст намагається отримати відповіді на те саме питання (або на кілька) від кількох людей. Якщо автор опитує лише одну людину, то таке опитування перетворюється на інтерв'ю.

Жанр *бліц-портрета* відрізняється від інших інформаційних жанрів своєрідним предметом відображення, оскільки в ньому полягає коротка характеристика або міні-портрет людини, про яку далі йтиметься.

Зокрема, у Національній бібліотеці України для дітей стало традицією відзначати професійне бібліотечне свято разом із читачами. Спочатку запросили всіх користувачів головної дитячої книгозбірні, потім було *бліц-інтерв'ю*, яке дало змогу почути, чим була для них бібліотека, кого з бібліотекарів вони пам'ятають, яку професію обрали. Такий захід супроводжувався інформативними фото, які можна побачити на сайті бібліотеки (Національна бібліотека України для дітей, б.д.).

Текст *реферату* має складатися за певним планом: тема, предмет (об'єкт), характер, особливості та мета роботи; метод чи методологія проведення роботи (якщо цей метод чи методи принципово нові та оригінальні, необхідно дати їхній опис, а широко відомі методи лише перерахувати); конкретні результати, отримані в роботі, що реферується (теоретичні або експериментальні); висновки, рекомендації, оцінка, пропозиції, описані в першоджерелі (Балаклицький, 2019).

Об'єктами реферування є: наукові статті (теоретичні, експериментальні, методичні, описові, оглядові тощо); книги (монографії, збірки праць, збірники доповідей тощо); патентні документи (описи винаходів до заявок, патентів, авторських свідоцтв); рецензії на книги; депоновані рукописи.

Анотації, зорієнтовані на широке коло читачів, мають свої специфічні особливості, оскільки в них містяться естетична оригінальність, пізнавальна і художня значущість матеріалу: інформативність, емоційна яскравість; об'єктивність.

Тенденція, яка називається *візуалізацією*, також народжує оригінальні форми подачі: ілюстрація-частина заголовного комплексу; ілюстрація, яка не має прямого стосунку до тексту, але розширює його головну думку; ілюстрація читача («Фото в конверті», «Фото на конкурс»); проста та складна інфографіка (Радчик, 2012).

Новинарна фотографія – це не просто світлина, яка супроводжує замітку чи інформаційне повідомлення про факт, подію з повсякденного життя, а окремий

жанр фотожурналістики, в якому можуть фігурувати події і люди, явища й пригоди. Новинарна фотографія, за твердженням італійського фотографа Грації Нері (цит. за: Максимович, 2021), – це «щоденна зйомка поточних подій місцевого чи міжнародного масштабу», і вона присутня в усіх без винятку газетах та журналах.

Так, на сайті Наукової бібліотеки Національного фармацевтичного університету розміщені фото в рубриці «Експурсія бібліотекою», в якій є фото про читальні зали бібліотеки, інформаційно-бібліографічний відділ, читачів та читальні зали.

Також на сайті міститься інформація про проекти в бібліотеці, такі як Екологічний проєкт «ECOWAY», літературний проєкт «Перлини української літератури», вебпроєкт «Цей день в історії НФаУ» (Наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету, б.д.).

У такий спосіб розвиток бібліотечної журналістики як нового напрямку діяльності бібліотек набуває останнім часом все більшого значення. Використовуючи всі доступні форми навчання та самоосвіти, бібліотекарі постійно розвиваються, освоюють нові технології і сервіси, удосконалюють свої професійні навички.

На думку А. Печеної (2014), важливим завданням бібліотеки є вдосконалення її діяльності в системі масових комунікацій, передусім на рівні регіону.

Потужною науково-методичною та практичною базою для створення досліджень у сфері корпоративних медіапроєктів вітчизняних бібліотек на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, котра вже не один рік успішно реалізує на національному та регіональному рівнях проєкт професійного розвитку бібліотечних фахівців «Школа бібліотечного журналіста» (б.д.). На основі цього напрямку реалізуються наукові конференції з публікацією збірників доповідей, видано посібник «Бібліотечна журналістика: матеріали до курсу» (Глазунова & Миценко, 2015); формується база даних та комунікативний навігатор «Бібліотечна періодика» – веббіографічний путівник, що орієнтує бібліотекарів у повнотекстових професійних ресурсах і може стати основою для ґрунтовних наукових досліджень.

Крім того, Харківський державний університет харчування та торгівлі (НБ ХДУХТ) – це також один із пунктів розвитку бібліотечної журналістики. Заклад створює та удосконалює формат і методи подачі унікального матеріалу, який зацікавляє не лише науковців та студентів, а й усіх тих, хто відвідує онлайн-простір. Так, створено електронний бюлетень «Думка Наша» – власне корпоративне медіавидання, випуск якого розпочато у жовтні 2018 року. Видання орієнтовано на широке коло споживачів інформації: науковців, викладачів, студентів, співробітників як закладу вищої освіти, так і будь-якого користувача, який завітав до онлайн-простору.

ВИСНОВКИ

Аналіз робіт із цієї теми дає змогу виділити концепцію журналістської діяльності, зрозуміти її сутність та значущість для бібліотечних фахівців.

Вивчаючи питання освіти, інформації та медіа, а також комп'ютеризацію із погляду бібліотечного обслуговування, доходимо до висновку, що сьогодні всі вони реалізують схожий канон послуг, який впливає з дослідження ринку, тобто потреб клієнта в інформації. Замовники інформації, які належать до інформаційного суспільства, атрибутом якого є «споживання інформації», беруть участь у безперервному (спіральному) освітньому процесі завдяки співпраці інфор-

маційних центрів на всіх рівнях освіти. Шкільні бібліотеки зосереджують свою бібліотечну та педагогічну діяльність на створенні освітньої культури, що розуміється як процес навчання впродовж життя та набуття навичок використання інформаційних технологій, як частини викладання інформатики, читання та медіаосвіти. Академічні бібліотеки університетів та інші наукові інституції, зокрема національні бібліотеки, створюють потребу в інформаційних навичках у самостійній дослідницькій роботі. Значну роль відіграє і мережа публічних бібліотек, у тому числі спеціалізованих, для дітей та молоді.

Можемо зробити висновок, що усі інформаційні жанри тяжіють до стислості, проте зберігається інша особливість. Сьогодні можна говорити про ринкову стратегію. Як і будь-який товар, журналістський продукт мусить мати привабливу яскраву упаковку. Це його форма. Вона створюється із сукупності певних прийомів та засобів виразності. За всієї інтенсивності процесів взаємодії та модифікації залишається єдність специфічних властивостей журналістського продукту. Це і є жанр, або чітка структура, або принцип упорядкування, що пов'язаний із мисленням.

Керівники бібліотек повинні розробити політику щодо медіаграмотності, а персонал має пройти навчання основним її навичкам. Крім того, співпраця й обмін знаннями щодо медіаграмотності між бібліотеками та іншими організаціями є досить важливими заходами.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Балаклицький, М. А. (2019). *Зображальна журналістика*. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Вайшенберг, З. (з Ракерс, Ю.). (2004) *Новинна журналістика* (В. Ф. Іванов, ред., В. Клименко & А. Баканов, пер.). Академія Української Преси.
- Верховна Рада України. (2022, 13 грудня). *Про медіа* (Закон № 2849-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/conv#n6>
- Гарматій, О., & Гирба, О. (2021, 25 березня). Інформаційні жанри в друкованих виданнях. В Ю. Р. Казімова (Упоряд.), *Інновації та особливості функціонування ЗМІ України* [Матеріали конференції] (с. 23–26). Видавництво Львівської політехніки.
- Глазунова, Л., & Миценко, С. (Уклад.). (2015). *Бібліотечна журналістика* [Методичні матеріали]. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Глазунова, Л., & Тищенко, А. (2014). Всеукраїнські школи бібліотечного журналіста: огляд роботи та враження учасників. *Бібліотечний форум України: історія, теорія і практика*, 3, 64–69.
- Городенко, Л. М. (2018). Медіа. В *Енциклопедія сучасної України* (Т. 20). Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-66085>
- Давидова, І. О. (2014). Соціальні медіа-комунікаційні можливості бібліотек. В Н. І. Капустіна (Уклад.), *Короленківські читання 2013. Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону* [Матеріали конференції] (Ч. 1, с. 14–18). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Екологічний репортаж «Скарбниця природи»*. Іванівська бібліотека-філія. (2023, 8 вересня). Южноукраїнська громада. http://yu.mk.ua/news/show/ekologichniy_reportazh%C2%A0_skarbnitsya_prirodi_ivanivska_biblioteka-filiya?
- Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. Франка. (б.д.). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з <https://lib.if.ua>

- Киричок, А. (2015). Використання нових медіа у формуванні іміджу ВНЗ. *Вісник Книжкової палати*, 2, 42–44.
- Ковальчук, Г. Д., & Корнієнко, М. Є. (2014). Бібліотечна преса як складова медіа-системи України. В Н. І. Капустіна (Уклад.), *Короленківські читання 2013. Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону* [Матеріали конференції] (Ч. 1, с. 69–78). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Косачова, О. (2014). Соціокомунікативний потенціал тележурналістики у формуванні іміджу бібліотеки. *Вісник Харківської державної академії культури*, 44, 167–177.
- Косачова, О. (2015). Основні тенденції становлення бібліотечної журналістики в Україні. *Вісник Книжкової палати*, 5, 48–52.
- Куликова, О. М. (Уклад.). (2014). *Бібліотечно-інформаційна журналістика* [Методичні матеріали]. Харківська державна академія культури.
- Литвиненко, О. О. (Уклад.). (2012). *Мережеві ЗМІ* [Методичні матеріали]. Харківська державна академія культури.
- Максимович, М. (2021). Новинарна фотографія у сучасній журналістиці: види та особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*, 1(1), 7–14. <https://doi.org/10.23939/sjs2021.01.007>
- Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва. (б.д.). *Семінари для бібліотекарів*. Взято 14 квітня 2024 з <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-11-15-23-30/77-2011-11-06-08-23-01.html>
- Наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету. (б.д.). *Проекти Наукової бібліотеки*. Взято 14 квітня 2024 з <https://lib.nuph.edu.ua/proekti/>
- Національна бібліотека України для дітей. (б.д.). *Зіркова бібліотека*. Взято 19 квітня 2024 з <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=6716>
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (б.д.-а). *Бібліотеки загальнодержавного значення*. Взято 14 квітня 2024 з <http://www.nbuv.gov.ua/node/2297>
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (б.д.-б). *Електронні виставки*. Взято 14 квітня 2024 з <http://nbuv.gov.ua/exhibitions>
- Олтаржевський, Д. (2013). *Основи та методи діяльності сучасних корпоративних медіа*. Центр вільної преси.
- Пастушенко, О. (2016). *Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях незалежної України: соціокомунікаційний аспект*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Печена, А. (2013). Бібліотеки в системі масової комунікації: тенденції і напрями розвитку. *Вісник Книжкової палати*, 10, 12–17.
- Печена, А. (2014). Місце бібліотеки в системі масової комунікації. *Вісник Харківської державної академії культури*, 42, 196–205.
- Радчик, В. Р. (2012). Методи пошуку і збирання інформації в журналістиці. В В. В. Різун (Ред.), *Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво* (2-ге вид., с. 77–96). Київський університет.
- Рендалл, Д. (2007). *Універсальний журналіст* (М. Марченко, пер.). К.І.С.
- Сисова, Ю. (2022). Інформаційний ринок як сфера фандрейзингової діяльності бібліотек. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 5(2), 380–386. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270143>
- Стівенс, М. (з Олсон Б. М.). (2008) *Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет* (Н. Єгоровець, пер.). Києво-Могилянська академія.
- Струнгар, В. (2017). Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 46, 329–344.

- Тодорова, О., & Олтаржевський, Д. (б.д.). *Корпоративні медіа: факти, динаміка розвитку та тренди*. Асоціація корпоративних медіа України. Взято 15 квітня 2024 з <http://асму.com.ua/presscenter/articles/OltarzhewskiMedia/>
- Хілобоченко, Н. (б.д.). *Історія бібліотеки в обличчях*. Бібліотека КНУБА. Взято 15 квітня 2024 з <https://library.knuba.edu.ua/node/408>
- Чачко, А. (2004). Комунікативістика в системі гуманістичного розвитку сучасної бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*, 1, 30–32.
- Чуприна, Л. (2012). Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 33, 507–523.
- Шевченко, В. (2001). Графічна організація друкованого тексту та його художня інтерпретація засобами складання. *Наукові записки Інституту журналістики*, 2, 53–69.
- Школа бібліотечного журналіста. (б.д.). *Про нас*. Взято 19 квітня 2024 з <http://journalist-library.blogspot.com/p/blog-page.html>
- Aharony, N. (2009). The influence of LIS students' personality characteristics on their perceptions towards Web 2.0 use. *Journal of Librarianship and Information Science*, 41(4), 227–242. <https://doi.org/10.1177/0961000609345088>
- Burford, S. (2012). Using social media to extend and enrich practice in the information sector. In G. Widén & K. Holmberg (Eds.), *Social information research* (pp. 215–238). Emerald. [https://doi.org/10.1108/S1876-0562\(2012\)0000005012](https://doi.org/10.1108/S1876-0562(2012)0000005012)
- Carlsson, H. (2012). Working with Facebook in public libraries: A backstage glimpse into the Library 2.0 Rhetoric. *Libri*, 62(3), 199–210. <https://doi.org/10.1515/libri-2012-0016>
- Holmberg, K., Huvila, I., Kronqvist-Berg, M., Nivakoski, O., & Widén-Wulff, G. (2009). *Bibliotek 2.0: Deltagarkultur i förändring*. BTJ Förlag.
- Jochumsen, H., Skot-Hansen, D., & Hvenegaard, C. (2010). *A New model for the public library in the knowledge and experience society*. University of Copenhagen's. https://curis.ku.dk/ws/portalfiles/portal/173562136/A_new_model_for_the_public_library.pdf
- Kang, M., Kim, B., Gloor, P., & Bock, G.-W. (2011). Understanding the effect of social networks on user behaviors in community-driver knowledge services. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(6), 1066–1074. <https://doi.org/10.1002/asi.21533>
- Mowat, I. (1996). "Urzędniczyna" czy nauczyciel? Rola bibliotekarza akademickiego w XXI wieku. In J. M. Day & M. Śliwińska (Eds.), *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej* [Conference proceedings] (pp. 115–126). Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Petit, Y. (2011). Twitter and Facebook for user collection request. *Collection Management*, 36(4), 253–258. <https://doi.org/10.1080/01462679.2011.605830>
- Taylor & Francis Group. (2014). *Use of social media by the library: Current practices and future opportunities* [White paper]. figshare. <https://doi.org/10.6084/M9.FIGSHARE.1221673.V1>
- van Dijk, T. A. (Ed.). (1997). *Discourse as structure and process*. Sage.

REFERENCES

- Aharony, N. (2009). The influence of LIS students' personality characteristics on their perceptions towards Web 2.0 use. *Journal of Librarianship and Information Science*, 41(4), 227–242. <https://doi.org/10.1177/0961000609345088> [in English].
- Balakytskyi, M. A. (2019). *Zobrazhalna zhurnalistyka* [Visual journalism]. V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].

- Burford, S. (2012). Using social media to extend and enrich practice in the information sector. In G. Widén & K. Holmberg (Eds.), *Social information research* (pp. 215–238). Emerald. [https://doi.org/10.1108/S1876-0562\(2012\)0000005012](https://doi.org/10.1108/S1876-0562(2012)0000005012) [in English].
- Carlsson, H. (2012). Working with Facebook in public libraries: A backstage glimpse into the Library 2.0 Rhetoric. *Libri*, 62(3), 199–210. <https://doi.org/10.1515/libri-2012-0016> [in English].
- Chachko, A. (2004). Komunikatyvistyka v systemi humanistychnoho rozvytku suchasnoi biblioteky [Communicative studies in the system of humanistic development of the modern library]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 30–32 [in Ukrainian].
- Chupryna, L. (2012). Operatyvna informatsiia v sotsialnykh merezhakh: osoblyvosti obihu ta vykorystannia bibliotekamy [Operational information in social networks: peculiarities of circulation and use by libraries]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 33, 507–523 [in Ukrainian].
- Davydova, I. O. (2014). Sotsialni media-komunikatsiini mozhlyvosti bibliotek [Social media communication capabilities of libraries]. In N. I. Kapustina (Comp.), *Korolenkivski chytannia 2013. Biblioteky, muzei, arkhivy u media-prostori rehionu* [Korolenko readings 2013. Libraries, museums, archives in the media space of the region] [Conference proceedings] (Pt. 1, pp. 14–18). Kharkiv Korolenko State Scientific Library [in Ukrainian].
- Ekolohichniy reportazh "Skarbnytsia pryrody". Ivanivska biblioteka-filiia* [Ecological report "Treasure of nature". Ivanovo branch library]. (2023, September 8). Yuzhnoukrainska hromada. http://yu.mk.ua/news/show/ekologichniy_reportazh%C2%A0skarbnytsya_prirodi_ivanivska_biblioteka-filiya? [in Ukrainian].
- Harmatii, O., & Hyrba, O. (2021, March 25). Informatsiini zhanry v drukovanykh vydanniakh [Information genres in printed publications]. In Yu. R. Kazimova (Comp.), *Innovatsii ta osoblyvosti funkcionuvannia ZMI Ukrainy* [Innovations and peculiarities of functioning of mass media of Ukraine] [Conference proceedings] (pp. 23–26). Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
- Hlazunova, L., & Mytsenko, S. (Comps.). (2015). *Biblioteczna zhurnalistyka* [Library journalism] [Methodological materials]. Kharkiv Korolenko State Scientific Library [in Ukrainian].
- Hlazunova, L., & Tishchenko, A. (2014). Vseukrainski shkoly bibliotечноho zhurnalista: ohliad roboty ta vrazhennia uchasnykiv [All-Ukrainian schools of library journalism: Review of work and impressions of participants]. *Bibliotecznyi forum Ukrainy: istoriia, teoriia i praktyka*, 3, 64–69 [in Ukrainian].
- Holmberg, K., Huvila, I., Kronqvist-Berg, M., Nivakoski, O., & Widén-Wulff, G. (2009). *Bibliotek 2.0: Deltagarkultur i förändring* [Library 2.0: Changing culture of participation]. BTJ Förlag [in Swedish].
- Horodenko, L. M. (2018). Media. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine] (Vol. 20). NASU Institute of Encyclopedic Research. <https://esu.com.ua/article-66085> [in Ukrainian].
- Ivano-Frankivska oblasna universalna naukova biblioteka imeni I. Franka. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from <https://lib.if.ua> [in Ukrainian].
- Jochumsen, H., Skot-Hansen, D., & Hvenegaard, C. (2010). *A New model for the public library in the knowledge and experience society*. University of Copenhagen's. https://curis.ku.dk/ws/portalfiles/portal/173562136/A_new_model_for_the_public_library.pdf [in English].
- Kang, M., Kim, B., Gloor, P., & Bock, G.-W. (2011). Understanding the effect of social networks on user behaviors in community-driver knowledge services. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(6), 1066–1074. <https://doi.org/10.1002/asi.21533> [in English].
- Khilobochenko, N. (n.d.). *Istoriia biblioteky v oblychchiakh* [History of the library in faces]. Biblioteka KNUBA. Retrieved April 15, 2024, from <https://library.knuba.edu.ua/node/408> [in Ukrainian].

- Kosachova, O. (2014). Sotsiokomunikatyvnyi potentsial telezhurnalistyky u formuvanni imidzhu biblioteki [Socio-communicative potential of television journalism in shaping the image of the library]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 44, 167–177 [in Ukrainian].
- Kosachova, O. (2015). Osnovni tendentsii stanovlennia bibliotechnoi zhurnalistyky v Ukraini [Main trends in the development of library journalism in Ukraine]. *Bulletin of the Book Chamber*, 5, 48–52 [in Ukrainian].
- Kovalchuk, H. D., & Korniienko, M. Ye. (2014). Bibliotechna presa yak skladova media-systemy Ukrainy [Library press as a component of the media system of Ukraine]. In N. I. Kapustina (Comp.), *Korolenkivski chytannia 2013. Biblioteki, muzei, arkhivy u media-prostori rehionu* [Korolenko readings 2013. Libraries, museums, archives in the media space of the region] [Conference proceedings] (Pt. 1, pp. 69–78). Kharkiv Korolenko State Scientific Library [in Ukrainian].
- Kulykova, O. M. (Comp.). (2014). *Bibliotechno-informatsiina zhurnalistyka* [Library and information journalism] [Methodological materials]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Kyrychok, A. (2015). Vykorystannia novykh media u formuvanni imidzhu VNZ [The use of new media in shaping the image of higher education institutions]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 42–44 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, O. O. (Comp.). (2012). *Merezhevi ZMI* [Network Media] [Methodological materials]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Maksymovych, M. (2021). Novynarna fotohrafia u suchasni zhurnalistytsi: vydy ta osoblyvosti [News photography in modern photojournalism: Types and features]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University: Journalism*, 1(1), 7–14. <https://doi.org/10.23939/sjs2021.01.007> [in Ukrainian].
- Mowat, ł. (1996). "Urzędniczna" czy nauczyciel? Rola bibliotekarza akademickiego w XXI wieku ["Clerk" or teacher? The role of the academic librarian in the 21st century]. In J. M. Day & M. Śliwińska (Eds.), *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej* [The role and functions of a modern academic library] [Conference proceedings] (pp. 115–126). The Nicolaus Copernicus University Press [in Polish].
- Mykolaivska oblasna biblioteka dlia yunatstva. (n.d.). *Seminary dlia bibliotekariv* [Seminars for librarians]. Retrieved April 14, 2024, from <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-11-15-23-30/77-2011-11-06-08-23-01.html> [in Ukrainian].
- National Library of Ukraine for Children. (n.d.). *Zirkova biblioteka* [Star library]. Retrieved April 19, 2024, from <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=6716> [in Ukrainian].
- Oltarzhevskiy, D. (2013). *Osnovy ta metody diialnosti suchasnykh korporatyvnykh media* [Basics and methods of activity of modern corporate media]. Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].
- Pastushenko, O. (2016). *Knyha i periodyka v dysertatsiinykh doslidzhenniakh nezalezhoi Ukrainy: sotsiokomunikatsiinyi aspekt* [Books and periodicals in dissertation research on independent Ukraine: Socio-communication aspect]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Pechena, A. (2013). Biblioteki v systemi masovoi komunikatsii: tendentsii i napriamy rozvytku [Libraries in the system of mass communication: Trends and directions of development]. *Bulletin of the Book Chamber*, 10, 12–17 [in Ukrainian].
- Pechena, A. (2014). Mistse biblioteki v systemi masovoi komunikatsii [The place of the library in the system of mass communication]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 42, 196–205 [in Ukrainian].
- Petit, Y. (2011). Twitter and Facebook for user collection request. *Collection Management*, 36(4), 253–258. <https://doi.org/10.1080/01462679.2011.605830> [in English].
- Radchuk, V. R. (2012). Metody poshuku i zbyrannia informatsii v zhurnalistytsi [Methods of search and collection of information in journalism]. In V. V. Rizun (Ed.), *Zhurnalistskyi fakh: hazetno-zhurnalne vyrobnytstvo* [Journalism profession: Newspaper and magazine production] (2nd ed., pp. 77–96). Kyiv University [in Ukrainian].

- Randall, D. (2007). *Universalnyi zhurnalist* [The universal journalist] (M. Marchenko, Trans.). K.I.S. [in Ukrainian].
- Scientific Library National University of Pharmacy. (n.d.). *Proieky Naukovoï biblioteki* [Projects of the Scientific library]. Retrieved April 14, 2024, from <https://lib.nuph.edu.ua/proiekti/> [in Ukrainian].
- Shevchenko, V. (2001). Hrafichna orhanizatsiia drukovanoho tekstu ta yoho khudozhnia interpretatsiia zasobamy skladannia [Graphic organization of printed text and its artistic interpretation by means of composition]. *Scientific Notes of the Institute of Journalism*, 2, 53–69 [in Ukrainian].
- Shkola bibliotechnoho zhurnalista. (n.d.). *Pro nas* [About us]. Retrieved April 19, 2024, from <http://journalist-library.blogspot.com/p/blog-page.html> [in Ukrainian].
- Stephens, M. (with Olson, B. M.). (2008) *Vyrobnytstvo novyn: telebachennia, radio, Internet* [Broadcast news: Television, radio, Internet] (N. Yehorovets, Trans.). Kyiv-Mohyla Academy [in Ukrainian].
- Strunhar, V. (2017). Predstavlennia biblioteki v interaktyvnomu media-seredovyschi: zmistovyi analiz [Representation of library in interactive to the media environment: Substantial analysis]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 46, 329–344 [in Ukrainian].
- Sysova, Yu. (2022). Informatsiinyi rynek yak sfera fandreizynhovoï diialnosti bibliotek [Information market as a sphere of libraries' fundraising activities]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 5(2), 380–386. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270143> [in Ukrainian].
- Taylor & Francis Group. (2014). *Use of social media by the library: Current practices and future opportunities* [White paper]. figshare. <https://doi.org/10.6084/M9.FIGSHARE.1221673.V1> [in English].
- Todorova, O., & Oltarzhevskiy, D. (n.d.). *Korporatyvni media: fakty, dynamika rozvytku ta trendy* [Corporate media: facts, dynamics of development and trends]. Asotsiatsiia korporatyvnykh media Ukrainy. Retrieved April 15, 2024, from <http://acmu.com.ua/presscenter/articles/OltarzhevskiMedia/> [in Ukrainian].
- V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. (n.d.-a). *Biblioteki zahalnodержавного значennia* [Libraries of national importance]. Retrieved April 14, 2024, from <http://www.nbu.gov.ua/node/2297> [in Ukrainian].
- V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. (n.d.-b). *Elektronni vystavky* [Electronic exhibitions]. Retrieved April 14, 2024, from <http://nbuv.gov.ua/exhibitions> [in Ukrainian].
- van Dijk, T. A. (Ed.). (1997). *Discourse as structure and process*. Sage [in English].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, December 13). *Pro media* [On Media] (Law No. 2849-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/conv#n6> [in Ukrainian].
- Weischenberg, S. (with Rakers, J.). (2004) *Novynna zhurnalistyka* [News journalism] (V. F. Ivanov, Ed., V. Klymchenko & A. Bakanov, Trans.). Academy of Ukrainian Press [in Ukrainian].

UDC 001.102:021.7:303.62]:004:[070:02

Serhii Chernenko,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: naid@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3241-9362

INFORMATION GENRES IN THE CONTEXT OF LIBRARY JOURNALISM

The aim of the article is to study the theoretical and practical potential of using information genres in the library journalists' activity.

Research methods. In this article, methods of analogy, comparison, systematisation, deduction and abstraction are applied.

The scientific novelty is based on the fact that the offered research work studies connections between human knowledge of news media and methods they use to form news. It is found out that people with a higher level of media knowledge are more likely to include social media in their news repertoire, but not as their main or only one source. Secondly, it is determined that the information of media sources is positively related to editorial bases.

The degree of participation of public libraries in public journalism is studied, particularly in conditions where media coverage of certain information decreases.

It is proved that the mass involvement of librarians in this activity on an ongoing basis allows to raise an issue of professional training programmes for library journalists, taking into account the fact that this kind of work requires certain knowledge, competence and skills. As a result, its quality affects the reputation of the library.

Main conclusions. Nowadays, one of the features of modern society is "information consumption". Libraries are focused on creating an educational environment, using ICT, media education and qualitative journalistic work of librarians. Journalism is close to the activity of librarians. They create notes, sketches and reports for websites and social networks, conduct interviews for podcasts, write articles for industry press.

It can be said with confidence that library journalists use social networks quite widely in their professional activities. So, social media tools are mainly used as a substitute for other information delivery channels. If today librarians are faced with the task of changing the image of the library and working with the stereotypes of public society, then it is up to library journalists to cope with it.

Keywords: mass media; library journalism; news, genre; note; reportage; interview; reports; announcements; press releases; newsletters.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2024 р.



**БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА
ОСВІТА**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 378.011.33:[378.4/.6:004:7/9
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318333

**ВИКОРИСТАННЯ
ІМЕРСИВНОГО
МУЛЬТИФУНКЦІОНАЛЬНОГО
ХАБУ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН**

*Леся Біловус,
докторка історичних наук, професорка,
Західноукраїнський національний
університет
(Тернопіль, Україна)
e-mail: lesya.kfn@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4882-4511*

*Олена Васильків,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
Західноукраїнський національний
університет
(Тернопіль, Україна)
e-mail: presa.vov@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7017-8299*

Для цитування:

Біловус, Л., & Васильків, О. (2024). Використання імерсивного мультифункціонального хабу в освітньому процесі для вивчення гуманітарних дисциплін. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 152-160. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318333>

Метою статті є аналіз впливу імерсивних технологій (віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR), змішана реальність (MR)) на освітній процес, зокрема у вивченні гуманітарних дисциплін. У статті розглядаються переваги використання цих технологій для розвитку практичних навичок, підвищення залученості студентів та глибшого розуміння навчального матеріалу. Дослідження також аналізує використання імерсивного мультифункціонального хабу у Західноукраїнському національному університеті, що відкриває нові можливості для міждисциплінарної співпраці та адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб здобувачів освіти.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, використовуючи як кількісні, так і якісні методи збору даних. Було застосовано методи аналізу наукової літератури, анкетування, спостереження та експериментальні методи, що включають використання імерсивних технологій в освітніх середовищах. Джерельна база дослідження включає сучасні академічні публікації та емпіричні дані.

Наукова новизна дослідження полягає у впровадженні імерсивних технологій як інструменту для покращення навчальних результатів при вивченні гуманітарних дисциплін. Показано, що ці технології можуть значно підвищити залученість здобувачів, їхню мотивацію та спроможність до критичного мислення. Також було виявлено, що VR і AR можуть бути використані для адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб студентів.

Основні висновки. Результати дослідження свідчать, що впровадження імерсивних технологій сприяє підвищенню якості освітнього процесу, роблячи його більш інтерактивним і зорієнтованим на практику. Ці технології забезпечують не лише глибше розуміння матеріалу, але й відкривають нові можливості для міждисциплінарного навчання та дослідницької діяльності.

Ключові слова: імерсивні технології; доповнена реальність; віртуальна реальність; гуманітарні дисципліни; освітній процес; підготовка фахівців.

ВСТУП

Застосування імерсивних технологій в освіті – це новий етап у розвитку освітніх методів, що базується на використанні віртуальної реальності (VR), доповненої реальності (AR) та змішаної реальності (MR). Ці технології створюють інтерактивні та візуально захоплюючі середовища, які можуть радикально змінити спосіб подачі навчального матеріалу і взаємодії студентів із ним. Важливість імерсивних технологій в освітньому процесі зумовлена їх здатністю не лише збагачувати навчальний досвід, але й сприяти розвитку критичного мислення, креативності та практичних навичок у студентів.

Однак впровадження імерсивних технологій ставить перед закладами вищої освіти ряд проблем. Зокрема, ця технологія потребує значних фінансових витрат на обладнання та програмне забезпечення, а також на регулярне технічне обслуговування й оновлення. Це може бути бар'єром для багатьох університетів, особливо в умовах обмежених бюджетів. Крім того, ефективне використання імерсивних технологій потребує відповідного навчання як викладачів, так і студентів. Це включає не тільки технічні навички, але й розроблення нових педагогічних стратегій, що використовують ці технології.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Імерсивні технології, такі як віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR) та змішана реальність (MR), набувають все більшого значення в сучасній освіті. Їх інтерактивні можливості надають нові підходи до навчання, дозволяючи здобувачам взаємодіяти з навчальними матеріалами на глибшому рівні. Це підвищує не лише їх залученість, але і сприяє розвитку критичного мислення, креативності та практичних навичок.

Дослідження показують, що VR та AR можуть значно підвищити рівень засвоєння знань завдяки «зануренню» в освітнє середовище, що створюється цими технологіями. Дж. Бейленсон (Bailenson, 2018) відзначає, що віртуальна реальність створює індивідуальні освітні досвіди, які значно перевершують традиційні методи навчання. Віртуальні світи та симуляції надають здобувачам змогу зануритися у контекст навчального матеріалу, що сприяє кращому розумінню складних тем та тривалому запам'ятовуванню інформації.

М. К. Джонсон-Гленберг (Johnson-Glenberg, 2018) у своїй роботі наголошує на важливості вбудованих дизайнів віртуальної реальності, що використовують фізичну взаємодію для покращення процесу навчання. Залучення студентів через тілесні рухи і контроль над віртуальними об'єктами дозволяє поєднувати когнітивні та моторні навички, що позитивно впливає на навчання. Такий інтерактивний підхід забезпечує більш активну участь здобувачів у навчальному процесі та сприяє кращому розумінню абстрактних концепцій.

Дж. Радіанті, Т. А. Майчрзак, Дж. Фромм та І. Вольгенант (Radianti et al., 2020) проводять систематичний огляд застосування VR у вищій освіті і виділяють основні елементи дизайну, що сприяють ефективному навчанню. Вони підкреслюють, що інтерактивність та можливість створення симуляцій реальних життєвих ситуацій є важливими чинниками, які допомагають здобувачам застосовувати теоретичні знання на практиці. Такий підхід дає можливість не тільки засвоювати нові знання, але й розвивати навички прийняття рішень у складних умовах.

М. Слейтер та М. В. Санчес-Вівес (Slater & Sanchez-Vives, 2016) зауважують, що VR-технології є ефективним інструментом для занурення студентів у різні культурні та історичні контексти. Це особливо актуально для вивчення гуманітарних дисциплін, де розуміння культурного контексту є важливим для засвоєння матеріалу. Віртуальні симуляції дозволяють студентам досліджувати минуле через реконструкцію історичних подій, а також взаємодіяти з історичними персонажами, що сприяє більш наочному вивченню історії.

К. Деде (Dede, 2009) акцентує увагу на тому, що імерсивні інтерфейси можуть змінити підходи до навчання, роблячи його більш доступним та гнучким для студентів із різними навчальними потребами. Він підкреслює, що інтерактивні інструменти VR дозволяють адаптувати освітній процес до потреб окремих студентів, що відкриває нові можливості для інклюзивної освіти.

Інші дослідники, як-от Л. Фрейна та М. Отт (Freina & Ott, 2015), роблять висновок, що VR і AR також мають величезний потенціал для розвитку міждисциплінарного навчання. Їх дослідження показують, що VR-технології дозволяють здобувачам різних спеціальностей спільно працювати над створенням віртуальних проєктів, що поєднують знання з різних дисциплін. Це сприяє розвитку як технічних, так і креативних навичок, роблячи освітній процес багатограним.

Таким чином, аналіз досліджень стосовно використання імерсивних технологій, таких як VR і AR, у вищій освіті свідчить, що вони мають на меті значно покращити навчальні результати, підвищити мотивацію студентів та забезпечити доступ до унікальних ресурсів. Ці технології сприяють активному та інклюзивному навчанню, що особливо важливо у контексті сучасної освіти.

Мета статті – дослідити вплив імерсивних технологій на якість викладання гуманітарних дисциплін у закладі вищої освіти, зокрема на розвиток практичних навичок, інтерактивність навчання та глибоке розуміння навчального матеріалу.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети дослідження було застосовано методи аналізу наукової літератури, спостереження, анкетування учасників освітнього процесу, а також експериментальні методи, що включають використання AR/VR технологій в освітньому процесі. Джерельна база дослідження включає наукові публікації, результати моніторингу здобувачів та науково-педагогічних працівників, а також технічну документацію щодо використання імерсивних технологій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вплив імерсивних технологій на освіту реалізується у кількох аспектах:

1. Поглиблене розуміння матеріалу.

Імерсивні технології дозволяють створювати наочні та інтерактивні моделі, що допомагають студентам краще розуміти складні концепції і процеси. Наприклад, VR може використовуватися для візуалізації абстрактних наукових теорій або історичних подій, що робить навчальний матеріал більш доступним і зрозумілим.

2. Інтерактивність і залучення.

Імерсивні технології надають можливість для активної участі здобувачів в освітньому процесі через інтерактивні елементи. AR і MR забезпечують інтерактивний досвід, що сприяє глибшому зануренню у навчальний контент і підвищує

мотивацію студентів. Це також дозволяє створювати навчальні ігри та симуляції, що роблять навчання захоплюючим й ефективним.

3. Розвиток практичних навичок.

VR і AR можуть бути використані для створення симуляцій, що дозволяють здобувачам практикувати навички у безпечному і контрольованому середовищі.

4. Доступ до складних або недоступних ресурсів.

Імерсивні технології дозволяють здобувачам отримувати доступ до ресурсів, що можуть бути фізично недоступними. Наприклад, віртуальні екскурсії в музеях чи лабораторіях дають змогу досліджувати рідкісні артефакти або проводити експерименти без потреби у фізичному доступі до них.

Міждисциплінарний підхід.

Імерсивні технології передбачають створення унікальних міждисциплінарних проєктів. Наприклад, здобувачі спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і «Комп'ютерні науки» можуть спільно працювати над створенням віртуальної бібліотеки майбутнього. Це дозволяє поєднати знання з бібліотечної справи, інформаційних технологій та дизайну, створюючи інноваційні рішення для зберігання і доступу до інформації.

12 грудня 2023 року в Західноукраїнському національному університеті відкрили перший в Україні імерсивний мультифункціональний хаб. Це відкриття є складовою Національної стратегії зі створення безбар'єрного середовища до 2030 року, яку ініціювала перша леді України Олена Зеленська. Хаб було створено на базі університету в Тернополі за підтримки Міністерства цифрової трансформації України, у партнерстві з Тернопільською обласною військовою адміністрацією та Західноукраїнським національним університетом, за фінансової допомоги Уряду Японії та ПРООН в Україні. Координацією проєкту займалася громадська організація «Освітньо-аналітичний центр розвитку громад», а технічну підтримку забезпечила компанія Cisco Systems. Хаб оснащений сучасним обладнанням, зокрема планшетами, гарнітурами AR, інструментом для створення голограм і цифровою дошкою. Окуляри доповненої реальності дозволяють групам користувачів одночасно працювати із 3D-моделями об'єктів, що робить можливим навчання як в онлайн, так і в офлайн форматах.

До роботи в хабі залучені різні фахівці, зокрема представники відділу цифрової трансформації, центру інформаційних технологій, центру соціально-психологічної підтримки та резильєнтності. Також активно долучаються викладачі та студенти кафедр інформаційної і соціокультурної діяльності, психології та соціальної роботи. Крім того, участь беруть науковці університету та аспіранти, які проводять відповідні дослідження на базі хабу.

Хаб займається різними напрямками діяльності, серед яких підвищення цифрової грамотності населення, інтеграція імерсивних технологій в освітній процес і наукові дослідження, а також спостереження за психологічним станом учасників освітнього процесу через нейронауковий тест «Аніма», спрямований на моніторинг ментального здоров'я.

На базі хабу створено центр підтримки студентів, основним завданням якого є допомога людям з особливими освітніми потребами. Завдяки можливостям хабу здійснюється адаптація освітнього процесу, включаючи запис лекцій, моди-

фікацію презентацій, технічну підтримку під час занять та подання матеріалів в альтернативних форматах.

Загалом діяльність хабу охоплює широкий спектр освітніх і наукових заходів: навчання в імерсивному середовищі, робота із 3D-моделями та симуляціями для покращення засвоєння матеріалу, організація хакатонів і співпраця з технічними спільнотами. Також хаб служить виставковим майданчиком для віртуальних художніх проєктів і використовується для онлайн-зустрічей, конференцій та спільних наукових й освітніх ініціатив. Крім цього, простір надає можливості для інтерактивної роботи команд, проведення бізнес-зустрічей, а також реабілітаційних тренувань на віртуальних тренажерах. Однією із ключових функцій хабу є адаптація освітніх процесів для осіб з особливими потребами, а також діагностика психологічного стану учасників навчання за допомогою сучасних програмних засобів. Окремо проводяться навчання цифровим навичкам для людей різного віку з використанням інноваційних технологій; розроблення імерсивних симуляцій середовища та віртуальних навчальних лабораторій з доповненою реальністю для підготовки фахівців за спеціальностями та освітніми програмами: «Правова журналістика», «Документознавство та інформаційна діяльність», «Польська мова та література, українська мова та література», «Бізнес-переклад і комунікації», «Автомобільний транспорт», «Транспортні технології», «Психологія», «Маркетинг», «Дизайн», «Будівництво та цивільна інженерія», «Штучний інтелект»; наукові дослідження у різних галузях, зокрема візуалізації даних, симуляції та моделюванні процесів в економіці, екології, енергетиці та медицині, а також розробленні прототипів систем у віртуальному середовищі та вивченні їх поведінки.

Здобувачі працюють із віртуальними архівними документами, формуючи навички їх класифікації, зберігання та оцифрування. За допомогою доповненої реальності студенти можуть віртуально досліджувати архівні фонди, взаємодіяти з історичними документами, не виходячи з аудиторії, та вчитися організовувати документообіг у різних типах установ.

Наприклад, можна здійснити «подорож» у часі, відвідуючи віртуальні бібліотеки різних історичних епох. Студенти матимуть змогу порівнювати методи каталогізації в середньовічному монастирі, бібліотеці епохи Просвітництва та сучасній цифровій бібліотеці. Це дозволяє їм не лише вивчати історію бібліотечної справи, але й краще розуміти еволюцію методів обробки та зберігання інформації. Крім того, студенти можуть практикуватися у відновленні пошкоджених документів за допомогою AR-технологій: «скануючи» віртуальні фрагменти старовинних рукописів і використовуючи спеціальні інструменти для їх реконструкції, навчатися застосовувати різні методи консервації та реставрації, не ризикуючи пошкодити реальні історичні артефакти. Адже коли здобувачі ЗУНУ ідуть на практику в Державний архів Тернопільської області, серед іншого вони займаються і реставрацією, і реконструкцією.

Студенти спеціальності 022 Дизайн та 191 Архітектура та містобудування також можуть створювати і маніпулювати 3D-об'єктами у доповненій реальності. Вони використовують віртуальні інструменти для вирізання, обертання, текстуровання та освітлення об'єктів, спостерігаючи результати своєї роботи у реальному часі. AR дозволяє здобувачам переглядати свої моделі під різними кутами та в різних умовах освітлення, що допомагає глибше розуміти тривимірний про-

стір і його візуальні особливості. Наприклад, AR-екскурсія містом: студенти-архітектори використовують AR для проектування будівель прямо на вулицях міста. Вони можуть «встановлювати» віртуальні будівлі, змінювати їх дизайн у реальному часі й оцінювати, як нові споруди вписуються в існуючий міський ландшафт.

AR також відкриває широкі можливості для інтерактивного навчання в інших сферах. Наприклад, студенти потрапляють до віртуального міста, де всі об'єкти позначені відповідними словами іноземною мовою. Тут вони можуть спілкуватися з віртуальними персонажами, запитуючи напрямки, купуючи товари або замовляючи їжу в ресторанах. Кожна взаємодія супроводжується аудіо- і текстовими підказками, що допомагає студентам правильно формулювати фрази та отримувати практичні навички спілкування іноземною мовою.

Більш того, навчання не обмежується сучасним світом – здобувачі можуть переміщатися в різні історичні епохи та вести діалоги з історичними персонажами. Наприклад, вони можуть опинитися у Франції XVIII століття, поспілкуватися з придворними короля або відвідати античний Рим. Така взаємодія не лише розвиває мовні навички, але й занурює студентів у певний культурний контекст, що робить навчання ще більш захоплюючим та багатограним. А студенти-історики можуть взяти участь у віртуальній археологічній експедиції. Наприклад, «розкопувати» давнє поселення, використовуючи VR-обладнання, вивчати знайдені артефакти у 3D і навіть віртуально реконструювати будівлі на основі знайдених залишків.

В імерсивному хабі, використовуючи AR, журналістів навчають реагувати на надзвичайні ситуації в режимі реального часу, а також опрацьовувати інші сценарії, що сприяють системному мисленню. Студенти-журналісти занурюються в доповнену реальність, в якій імітуються надзвичайні ситуації для отримання досвіду ведення прямих етерів.

Наприклад, студенти, які навчаються у Західноукраїнському національному університеті на освітній програмі «Правова журналістика», можуть опинитися у віртуальному залі суду, де мають висвітлювати резонансний судовий процес. Вони вчаться швидко аналізувати юридичні документи, правильно інтерпретувати судові рішення та етично висвітлювати чутливі теми. AR-технології дозволяють симулювати різні сценарії – від рутинних слухань до гучних політичних процесів, даючи студентам можливість практикуватися в різних умовах. Крім того, здобувачі можуть брати участь у віртуальних прес-конференціях, де вони взаємодіють з AI-генерованими політиками, юристами та експертами. Це допомагає їм відточувати навички формулювання гострих запитань, перевірки фактів у реальному часі та написання оперативних репортажів.

В імерсивному мультифункціональному хабі, використовуючи планшети, студенти ЗУНУ проходять нейронауковий тест психоемоційного стану, що навчає моніторити, аналізувати та підтримувати його. Здобувачі ознайомлюються з поєднанням машинного навчання з технологією відстеження очей, що створює просте та зручне рішення для досліджень ментального стану. Загалом студенти спеціальності 053 Психологія використовують VR-технології у створенні контрольованих середовищ для вивчення поведінки людей. Наприклад, вони можуть симулювати різні соціальні ситуації для дослідження групової динаміки або створювати віртуальні терапевтичні сесії для практики консуль-

тування. Це дає їм безпечний простір для розвитку професійних навичок без ризику для реальних клієнтів.

Для здобувачів спеціальності 075 Маркетинг імерсивний хаб надає можливість створювати та тестувати віртуальні маркетингові кампанії. Вони розробляють 3D-моделі продуктів, створюють віртуальні торгові площі та проводять симуляції поведінки споживачів. Це дозволяє студентам експериментувати з різними маркетинговими стратегіями та аналізувати їх ефективність у безпечному віртуальному середовищі перед реальним впровадженням.

Для студентів спеціальності 122 Комп'ютерні науки освітньо-професійної програми «Штучний інтелект» імерсивний хаб є платформою для візуалізації та взаємодії з алгоритмами машинного навчання. Вони можуть створювати 3D-візуалізації нейронних мереж, спостерігати за процесом навчання AI в реальному часі та взаємодіяти з віртуальними агентами, керованими AI. Це допомагає краще зрозуміти складні концепції AI та їх практичне застосування.

Таким чином, за досить короткий період функціонування імерсивного мультифункціонального хабу у Західноукраїнському національному університеті можна висунути основні переваги від використання таких технологій у вивченні гуманітарних дисциплін при підготовці майбутніх фахівців:

- поглиблене розуміння матеріалу: імерсивні технології забезпечують глибше і наочне сприйняття навчального матеріалу, що підвищує розуміння і запам'ятовування інформації;
- інтерактивність і залучення: імерсивний мультифункціональний хаб сприяє активізації освітнього процесу через інтерактивні елементи, що підвищує мотивацію студентів і їхню залученість до навчання;
- адаптивність: імерсивний мультифункціональний хаб дозволяє адаптувати навчальні матеріали до індивідуальних потреб здобувачів, забезпечуючи персоналізоване навчання на основі їхнього прогресу та інтересів;
- доступ до ресурсів: імерсивні технології забезпечують доступ до ресурсів, що є фізично недоступними, наприклад, рідкісні архіви або культурні артефакти.

ВИСНОВКИ

Впровадження імерсивних технологій в освітній процес має потенціал значно покращити якість навчання, зробивши його більш інтерактивним. Віртуальна, доповнена і змішана реальність сприяють розвитку критичного мислення, креативності та практичних навичок, що особливо важливо для майбутніх фахівців. Попри виклики, пов'язані із впровадженням імерсивних технологій, їх використання може принести значні вигоди для навчання, сприяючи формуванню навичок, які будуть корисні студентам у їхній професійній діяльності та особистому розвитку. Подальші дослідження у цьому напрямі можуть бути спрямовані на вивчення впливу імерсивних технологій на розвиток інклюзивного навчання та на адаптацію цих технологій для студентів з особливими потребами.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Bailenson, J. (2018). *Experience on demand: What virtual reality is, how it works, and what it can do*. W. W. Norton & Company.
- Dede, C. (2009). Immersive interfaces for engagement and learning. *Science*, 323(5910), 66–69. <http://dx.doi.org/10.1126/science.1167311>
- Freina, L., & Ott, M. (2015). A literature review on immersive virtual reality in education: State of the art and perspectives. In *Rethinking education by leveraging the eLearning pillar of the Digital Agenda for Europe* [Conference proceedings] (Vol. 11, No. 1, pp. 133–141). Carol I National Defence University Publishing House.
- Johnson-Glenberg, M. C. (2018). Immersive VR and education: Embodied design principles that include gesture and hand controls. *Frontiers in Robotics and AI*, 5, Article 81. <https://doi.org/10.3389/frobt.2018.00081>
- Radianti, J., Majchrzak, T. A., Fromm, J., & Wohlgenannt, I. (2020). A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: Design elements, lessons learned, and research agenda. *Computers & Education*, 147, Article 103778. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103778>
- Slater, M., & Sanchez-Vives, M. V. (2016). Enhancing our lives with immersive virtual reality. *Frontiers in Robotics and AI*, 3, Article 74. <https://doi.org/10.3389/frobt.2016.00074>

REFERENCES

- Bailenson, J. (2018). *Experience on demand: What virtual reality is, how it works, and what it can do*. W. W. Norton & Company [in English].
- Dede, C. (2009). Immersive interfaces for engagement and learning. *Science*, 323(5910), 66–69. <http://dx.doi.org/10.1126/science.1167311> [in English].
- Freina, L., & Ott, M. (2015). A literature review on immersive virtual reality in education: State of the art and perspectives. In *Rethinking education by leveraging the eLearning pillar of the Digital Agenda for Europe* [Conference proceedings] (Vol. 11, No. 1, pp. 133–141). Carol I National Defence University Publishing House [in English].
- Johnson-Glenberg, M. C. (2018). Immersive VR and education: Embodied design principles that include gesture and hand controls. *Frontiers in Robotics and AI*, 5, Article 81. <https://doi.org/10.3389/frobt.2018.00081> [in English].
- Radianti, J., Majchrzak, T. A., Fromm, J., & Wohlgenannt, I. (2020). A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: Design elements, lessons learned, and research agenda. *Computers & Education*, 147, Article 103778. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103778> [in English].
- Slater, M., & Sanchez-Vives, M. V. (2016). Enhancing our lives with immersive virtual reality. *Frontiers in Robotics and AI*, 3, Article 74. <https://doi.org/10.3389/frobt.2016.00074> [in English].

UDC 378.011.33:[378.4/.6:004:7/9

Lesia Bilovus,
*DSc in History, Professor,
West Ukrainian National University
(Ternopil, Ukraine)
e-mail: lesya.kfn@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4882-4511*

Olena Vasylykiv,
*PhD in Philological Sciences, Associate Professor,
West Ukrainian National University
(Ternopil, Ukraine)
e-mail: presa.vov@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7017-8299*

USE OF IMMERSIVE MULTIFUNCTIONAL HUB IN THE EDUCATIONAL PROCESS FOR THE STUDY OF HUMANITIES

The aim of the article is to analyse the impact of immersive technologies (virtual reality (VR), augmented reality (AR), mixed reality (MR)) on the educational process, particularly, in the study of humanities. This research also studies benefits of using these technologies in developing practical skills, increasing students' engagement and deeper understanding the educational material. The article also analyses applying the immersive multifunctional hub at Western Ukrainian National University, which provides new opportunities for interdisciplinary cooperation and adaptation of the educational process to the students' individual needs.

Research methods. The study is based on the interdisciplinary approach, using both quantitative and qualitative data collection methods. Methods of scientific literature analysis, questionnaires and observation, as well as experimental methods, including the use of immersive technologies in educational environments, are applied. The source base of the study includes modern academic publications and empirical data.

The scientific novelty of this research grounds on the introduction of immersive technologies as a tool for improving learning outcomes in the study of humanities. It is shown that these technologies can significantly increase the students' engagement, motivation and ability to think critically. Additionally, it is found out that VR and AR can be used to adapt the educational process to the individual needs of students.

Main conclusions. The results of the study prove that the introduction of immersive technologies contributes to improving the quality of the educational process, making it more interactive and practice-oriented. Such technologies provide not only a deeper understanding of the material, but also open up new opportunities for interdisciplinary studying and research.

Keywords: immersive technologies; augmented reality; virtual reality; humanities; educational process; training of specialists.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2024 р.

**АРХІВНА НАУКА
ТА ПРАКТИКА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

**ARCHIVAL SCIENCE AND PRACTICE
UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE**

УДК 930.25-049.5:004]”364”
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318334

СТРАТЕГІЯ РЕСТАВРАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ В АРХІВАХ У ВОЄННИЙ ЧАС

Олександр Марковець,
кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет
«Львівська політехніка»
(Львів, Україна)
e-mail: oleksandr.v.markovets@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8737-5929

Наталія Вовк,
кандидатка історичних наук, доцентка,
Національний університет
«Львівська політехніка»
(Львів, Україна)
e-mail: nataliia.s.vovk@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2470-7188

Ярослав Бек,
студент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності,
Національний університет
«Львівська політехніка»
(Львів, Україна)
e-mail: yaroslav.bek.sa.2019@lpnu.ua
ORCID ID: 0009-0006-3916-8451

Для цитування:

Марковець, О., Вовк, Н., & Бек, Я. (2024). Стратегія реставрації та збереження документів в архівах у воєнний час. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 162-176. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318334>

Мета статті – вивчення і аналіз сучасних проблем та викликів, пов'язаних із реставрацією та збереженням архівних матеріалів, а також розроблення систематизованої та ефектної стратегії для їх подальшого збереження і відновлення.

Методи дослідження. Для вивчення сучасного стану і розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів у воєнний час використано загальнонаукові і спеціальні методи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричні (опис), оглядовий аналіз, порівняння та ін. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що включає аналіз наукових джерел, законодавчої бази, сучасних методів реставрації та збереження архівних документів, а також вивчення кращого вітчизняного і світового досвіду в галузі.

Наукова новизна полягає у розробленні та обґрунтуванні комплексної стратегії реставрації та збереження архівних документів в умовах сучасних викликів, зокрема воєнних дій. Вивчено кращі практики реставрації та збереження архівних документів, визначено ключові стратегічні цілі і розроблено практичні рекомендації щодо їх реалізації.

Основні висновки. Розроблена стратегія включає кілька ключових кроків, таких як інвентаризація та класифікація документів, створення умов для збереження, цифрова архівація, профілактична консервація і реставрація. Навчання персоналу та постійне вдосконалення стратегії також є важливими аспектами успішної реалізації цієї стратегії. Працівники архівів повинні мати необхідні навички та знання для ефективного виконання своїх обов'язків у сфері збереження і обробки архівних матеріалів.

Успішне втілення цієї стратегії визначається здатністю до ефективного збереження та доступу до української культурної спадщини для поточних і майбутніх поколінь.

Ключові слова: стратегія; архівні документи; реставрація; збереження; оцифрування; відновлення.

ВСТУП

Розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів стає все більш актуальним завданням у сучасному світі. Зокрема, швидкий темп технологічного розвитку ставить під загрозу збереження інформації в паперовому форматі. Проблема зберігання архівних матеріалів під час воєнних дій стає критично важливою, оскільки неадекватні умови, обмежений доступ до спеціалізованих сховищ, руйнування будівель, нестача належного захисту від вологи, тепла та інших негативних факторів призводять до їх пошкодження і втрати. Крім того, кліматичні зміни та природні катастрофи можуть негативно вплинути на інтегритет документів. Ще однією важливою причиною є історична цінність архівних матеріалів, які часто є незамінним джерелом інформації для досліджень у різних сферах. Без адекватної стратегії реставрації та збереження цінних документів загроза втрати цієї інформації залишається високою.

Розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів набуло особливої актуальності у зв'язку з російським вторгненням на територію нашої держави. Воєнні дії спричиняють серйозні пошкодження або втрату архівних матеріалів, які мають величезне історичне та культурне значення. Знищення або втрата таких документів позбавляють суспільство важливих джерел інформації про минуле.

Тому розроблення ефективної стратегії має величезне значення для збереження культурної спадщини та забезпечення доступу до історичних джерел для наступних поколінь. Реставрація архівів є важливою складовою цієї стратегії, оскільки дозволяє зберегти документи в найкращому можливому стані для подальшого використання.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Проблеми реставрації та збереження документів, які зберігаються у архівних фондах, сьогодні розглянуті з різних аспектів і достатньо глибоко. Питання узагальненої характеристики збереження архівних документів досліджували Н. Талімонова та І. Омельченко (2021), Г. Асеев (2022), С. Гаврилук (2022). Значна кількість вчених, зокрема авторський колектив у складі О. Тур, В. Шабуніної та В. Саранчі (2023), О. Кригіна (2019), Л. Дідух (2022), Н. Сенченко та О. Сенченко (2024) акцентували увагу на питаннях оцифрування архівних фондів із метою продовження терміну їх зберігання. Особливе місце під час діджиталізації архівних процесів посідає каталогізація, яка, за словами А. Зякун, Л. Отрощенко та Л. Молгамова (2023), сприяє систематизації задокументованої частини історичної та культурної спадщини. Вчені стверджують, що на удосконалення і розширення методів каталогізації впливають різні напрями розвитку, зокрема такі: Semantic Web, розробка онлайн-ресурсів та глобальна співпраця між установами, які зберігають такі документи. Окрім того, Н. Стрішенець (2010) стверджує, що каталогізація як процес потребує специфічних критеріїв та підходів для деталізованого опису задокументованих різних історичних і культурних джерел.

Г. Асеев (2022) зазначає, що збереження культурних та історичних джерел, у тому числі документних, є одним із пріоритетних напрямів діяльності різноманітних міжнародних програм і конвенції ЮНЕСКО та Ради Європи (с. 13).

Міжнародними програмами, орієнтованими на збереження культурних та історичних джерел, зокрема, є:

1. UNESCO World Heritage Centre. Центр Світової спадщини ЮНЕСКО керує списком Світової спадщини, який включає об'єкти культурної та природної спадщини, що мають унікальне значення для всього світу.

2. Міжнародна рада музеїв (ICOM). Ця організація веде програми зі збереження культурної спадщини, стимулює обмін знаннями та навичками у сфері музейної роботи.

3. Міжнародний комітет зі збереження пам'яток архітектури та містобудування (ICOMOS). Ця організація працює над збереженням та захистом історичних і культурних пам'яток, зокрема, сприяючи розробленню та впровадженню політик збереження.

4. Міжнародний союз охорони природи (IUCN). Хоча головний фокус IUCN – це природоохоронні питання, він також працює із проблемами збереження культурних ландшафтів та природних ресурсів.

5. Програми Європейської комісії. Комісія ЄС також підтримує різноманітні програми зі збереження культурної спадщини в Європі та за її межами шляхом фінансової підтримки і співпраці з регіональними та національними організаціями.

Найпоширенішою причиною втрати архівних документів є їх старіння – процес погіршення фізичного стану документів із часом. Це може відбуватися через різні причини: вплив середовища, псування матеріалів, на яких написані документи, та інші фактори.

Основними причинами старіння документів є:

1. Розкладання паперу. Папір, на якому написані документи, може розкладатися від вологості, світла, тепла та інших чинників.

2. Окислення чорнил. Чорнила, які використовуються для написання або друку документів, можуть із часом піддаватися окисленню, що призводить до зміни кольору та погіршення якості зображення.

3. Фізичне пошкодження. Документи можуть піддаватися пошкодженню внаслідок згортання, розривів, подряпин та інших механічних впливів.

4. Середовище. Фізичне середовище, в якому зберігаються документи, також може впливати на їх стан. Наприклад, вологість, температура та освітлення можуть позначатися на збереженні документів.

С. Гаврилюк (2022) у статті «Міжнародний досвід захисту культурних цінностей в умовах воєнного конфлікту» згадує, що Гаазькі конференції (1899 р. та 1907 р.) започаткували встановлення принципів і норм міжнародного права, які передбачали заходи з охорони пам'яток мистецтва, історії, археології, давніх рукописів і книг, будівель, в яких зберігаються чи експонуються культурні надбання (с. 4). Від дій російських загарбників в Україні зазнають значних фізичних і матеріальних пошкоджень архівні установи. Наприклад, у Бучі постраждав архів В'ячеслава Чорновола і дисидента-шістдесятника, політв'язня Миколи Плахотнюка (Гаврилюк, 2022, с. 5).

Тему збереження архівних колекцій розглянуто у статті авторського колективу у складі О. Тур, В. Шабуніної та В. Саранчі (2023). Авторки дослідження стверджують, що діджиталізація архівних фондів є чи не єдиним фактором, здатним зберегти національну культурну спадщину в умовах повномасштабного вторгнення рф. Оцифровані колекції, за словами дослідниць, можуть бути інтегровані в навчальні програми університетських курсів і стати основою віртуальних виставок, поширюваних через соціальні мережі. Авторки нагадують, що в Україні допомогу архівам і бібліотекам у модернізації фондів забезпечують інформаційні системи в цих галузях. Однією з таких є компанія «Архівні інформаційні системи», яка із 2005 року системно працює над оцифруванням та доступністю архівних і бібліотечних колекцій, впроваджує інформаційні технології, а також стандарти довгострокового зберігання (Тур та ін., 2023, с. 54).

Мета дослідження – вивчення і аналіз сучасних проблем і викликів, пов'язаних із реставрацією та збереженням архівних матеріалів, а також розроблення систематизованої та ефективної стратегії для їх подальшого збереження і відновлення.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вивчення сучасного стану реставрації та збереження архівних документів і розроблення стратегії використано загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричні (опис), оглядово-аналітичний, порівняльний та інші. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що включає аналіз наукових джерел, нормативно-правової бази, сучасних методів реставрації та збереження архівних документів, а також вивчення кращих практик і міжнародного досвіду у цій сфері.

Дослідження базується на публікаціях у наукових та професійних виданнях, а також на вмісті вебсайтів, спеціалізованих у галузі, і вже розроблених рішень щодо реставрації та збереження архівних документів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів доцільно розглянути сучасний стан такої діяльності, зокрема, проаналізувати діяльність Національного архівного фонду України.

Національний архівний фонд України (далі – НАФ України) – сукупність документів, незалежно від їх виду, місця створення і форми власності на них, що зберігаються на території України, відображають історію духовного і матеріального життя її народу та інших народів, мають наукову, історично-культурну цінність, визнані такими відповідною експертизою і зареєстровані в порядку, передбаченому законом. До НАФ України належать також архівні документи, що зберігаються за її межами і, відповідно до міжнародних угод, підлягають поверненню в Україну. НАФ України є складовою частиною вітчизняної і світової історично-культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства. Він перебуває під охороною держави і призначений для задоволення інформаційних, соціально-культурних, наукових та інших потреб суспільства, реалізації законних прав й інтересів громадян (Пиріг, 2010).

Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України є спеціально уповноваженим центральним органом державної виконавчої влади, що здійснює управління архівною справою, несе відповідальність за її стан і подальший розвиток (Верховна Рада України, 1993).

Формування НАФ України у зоні комплектування архіву здійснюється через ряд дій, зображених на рис. 1.



Рис. 1. Формування Національного архівного фонду України у зоні комплектування архіву
Джерело: власна розробка на основі Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (Верховна Рада України, 1993)

Станом на початок 2022 р. у систему центральних державних архівів України входили 9 установ, наймолодшими з яких є Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України) і Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) (Хромов, 2022).

Центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра юстиції і який реалізує державну політику у сфері архівної справи, діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, є Державна архівна служба України (Укрдержархів). Основні завдання Укрдержархіву включають:

1. Здійснення державної політики у сфері архівної діяльності, управління документами та створення і функціонування державної системи архівного фонду.

2. Подання міністру юстиції пропозицій стосовно забезпечення формування державної політики у сфері архівної діяльності, управління документами та створення і функціонування державної системи архівного фонду.

3. Організацію проведення науково-дослідницьких робіт у галузі архівної справи, документознавства, археографії, формування та зберігання архівного фонду (Кабінет Міністрів України, 2015).

Головною метою діяльності Державної архівної служби України (далі – ДАС України) є впровадження засад державної політики у профільній сфері, що сприятиме демократичному розвитку України, задоволенню інформаційних потреб суспільства і держави. Відповідно до інформації, розміщеної на сайті ДАС України, пріоритетними завданнями її діяльності є:

- впровадження цифрових технологій у всі аспекти архівної справи та управління документами;
- організація створення документів для НАФ України;
- гарантування збереження НАФ України як частини світової культурної спадщини;
- пропаганда архівних документів із нагоди пам'ятних дат та ювілеїв видатних особистостей в історії України;
- забезпечення втілення державної політики у сфері формування та ефективної роботи державної системи страхового фонду документації (Державна архівна служба України, б.д.-а).

Станом на 01.01.2023 р. в державних архівах, архівних підрозділах державних наукових установ НАН України, архівних відділах райдержадміністрацій і міських рад зберігалося 55 989 909 од. зб. управлінської документації, 1 088 011 од. зб. особового походження, 1 195 856 од. зб. науково-технічної документації, 75 150 од. обл. кінодокументів, 1 380 409 од. обл. фотодокументів, 110 213 од. обл. фонодокументів, 25 101 од. обл. відеодокументів, 846 од. обл. архівних електронних документів, що загалом становило 58 273 776 документів із паперовими носіями інформації та 1 591 719 од. обл. аудіовізуальних і електронних документів Національного архівного фонду.

Найбільшим за обсягом документів серед державних архівів України сьогодні є Державний архів Львівської області. Станом на 01.01.2023 р. сумарно у цьому архіві зберігалося 2 511 892 од. зб., од. обл. документів Національного архівного фонду (Державна архівна служба України, б.д.-б). Система українських державних архівів складається із 9 центральних, 24 обласних та 13 галузевих, державного архіву АР Крим та державних архівів міст Києва і Севастополя, а також 129 архівних відділів РДА. На зберіганні в державних архівах перебувають понад 86 млн справ (включаючи кіно-, фото- та фонодокументи) Національного архівного фонду від XIII до XXI століття.

У архівах документи організовані у відповідності до логічної структури, що включає фонди та колекції. Фонди містять упорядковані документи, які створені в рамках діяльності певної установи, організації або особи (у випадку особистих фондів). Колекції зазвичай складаються з матеріалів однієї тематики.

Матеріали всередині фондів (колекцій) поділені на описи – групи справ, які упорядковані за тематичними, хронологічними та іншими принципами. Основною одиницею опису і зберігання є справа, що може містити один документ (такий як карта, щоденник, лист тощо) або групу документів, які створені зазвичай у процесі діловодства та об'єднані спільною темою.

Від ДАС України розроблено Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів – вебсайт, який об'єднує у єдиному пошуковому просторі електронні ресурси архівів, а також окремі тематичні цифрові колекції документів, які працюють на платформі ARCHIVUM (Міжархівний пошуковий портал, б.д.).

Окрім того, варто відзначити, що пріоритетним напрямком діяльності ДАС України та архівних установ визначено оцифрування (цифровізація) архівних документів, насамперед із метою їх збереження (Кригіна, 2019, с. 157).

Основні етапи створення цифрових копій архівних документів включають:

- відбір документів для оцифрування;
- вибір методу оцифрування в залежності від типу носія документів;
- підготовку необхідного обладнання та апаратури для оцифрування;
- видавання документів із архівного сховища для оцифрування;
- підготовку документів до процесу оцифрування;
- сам процес оцифрування документів;
- контроль якості цифрових копій, включаючи порівняння з оригіналом та забезпечення високої якості;
- післяопрацювання цифрових копій документів (за необхідності);
- виготовлення цифрових копій та робочих копій;
- повернення документів до архівного сховища після оцифрування;
- збереження цифрових копій документів у відповідних архівних системах;
- облік цифрових копій документів для подальшого доступу та управління (Дідух, 2022, с. 132).

Реставрацією документів займається Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД), який підпорядковується ДАС України. Відповідно до методичних рекомендацій УНДІАСД здійснює процес відновлення початкових характеристик (або близьких до них) та зовнішнього вигляду пошкодженого або зруйнованого документа. Реставрація складається із 10 етапів, які представлено на рис. 2.

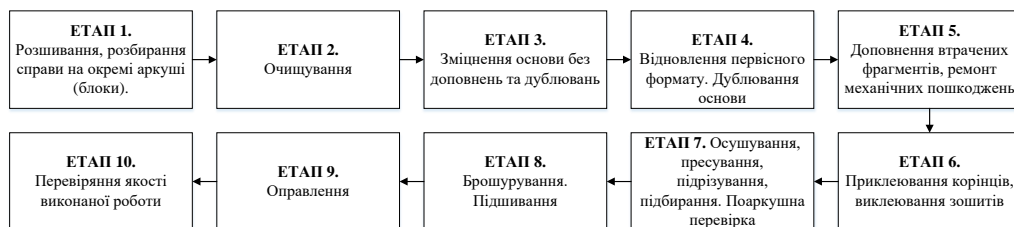


Рис. 2. Процес реставрації документів

Джерело: власна розробка на основі методичних рекомендацій УНДІАСД (Володіна та ін., 2012)

УНДІАСД виділяє 4 ступеня складності роботи з документами під час реставрації архівних документів:

- документи, пошкоджені вогнем, забруднені, перезволожені, мають крихку ламку основу;
- документи зцементовані, зі значно зруйнованою основою, уражені пліснявою, вимагають доповнення втрачених частин, монтажу окремих фрагментів, зміцнювання основи;
- документи одно- або двосторонні, зруйновані до $\frac{3}{4}$ частини аркуша, потребують доповнення втрачених частин, зміцнювання основи (Володіна та ін., 2012).

Онлайнові архіви є надзвичайно корисними як для відтворення знищених об'єктів, так і для збереження доказів воєнних злочинів. Міністерство культури та

інформаційної політики України запустило із цією метою спеціальний вебсайт. Сьогодні на ньому вже розміщено інформацію про сто зруйнованих або пошкоджених пам'яток культури України (Білаш, 2022).

Крім питання діджиталізації, існує також і проблема надійного зберігання вже оцифрованих даних. Із нею працює вебархів міжнародного проекту «Врятувати українську культурну спадщину онлайн» («Saving Ukrainian Cultural Heritage Online» – SUCHO). Головна сторінка ресурсу представлена на рис. 3.

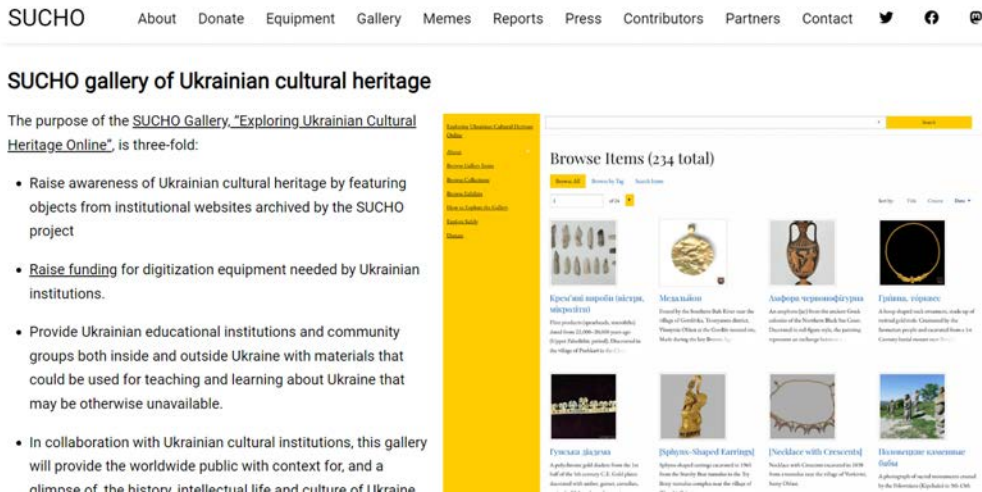


Рис. 3. Сторінка «Gallery» на сайті SUCHO
(SUCHO gallery of Ukrainian cultural heritage, n.d.)

SUCHO – це ініціатива понад 1500 міжнародних волонтерів, які співпрацюють онлайн, щоб оцифрувати та зберегти українську культурну спадщину. З початку повномасштабного вторгнення рф SUCHO заархівував понад 5000 вебсайтів і 50 терабайтів даних українських культурних установ, щоб запобігти їх відключенню. Вебсайти варіюються від національних архівів до місцевих музеїв, від 3D-турів церквами до центрів дитячої творчості (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online, n.d.).

Аби краще зрозуміти цілі, які необхідно досягти для реалізації генеральної мети – розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів, доцільно розробити дерево цілей (рис. 4). Зокрема, розроблення стратегії передбачає: аналіз поточного стану предметної області, вивчення найкращих практик реставрації та збереження архівних документів, визначення стратегічних цілей, підготовку плану дій та контроль за реалізацією стратегії.

Засобами досягнення цілей найнижчого рівня є: реєстраційний журнал (назва та номер фонду, назва, номер та опис справи, дата документів, кількість аркушів, фізичний стан документів, форма носія та місце зберігання), ризик-аналіз, літературний огляд, кейси, результати SWOT-аналізу, перелік цілей, рекомендації, штатний розпис, календарний план, звіти.

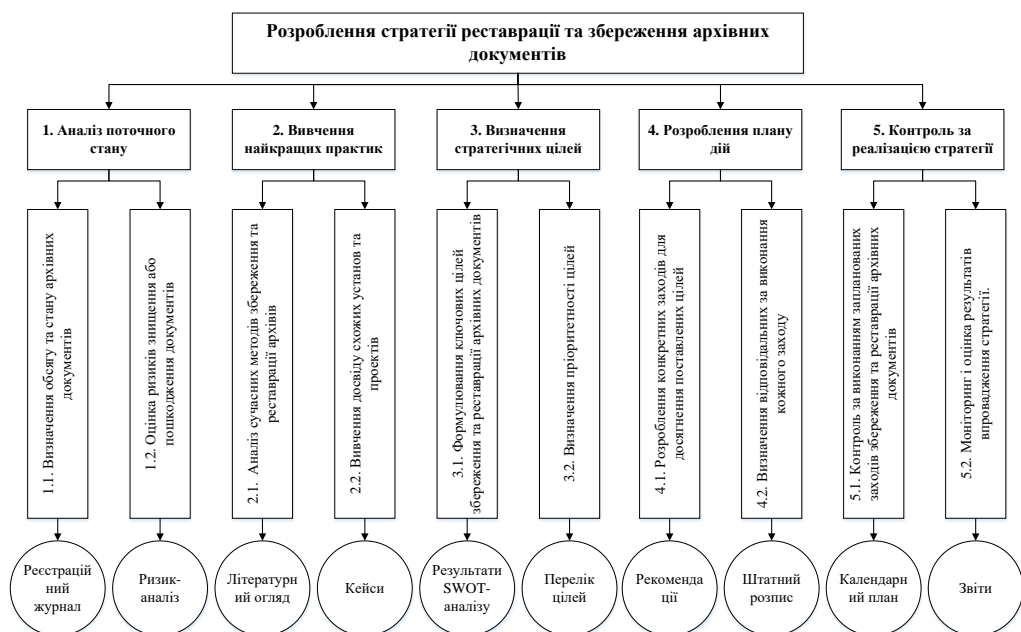


Рис. 4. Дерево цілей стратегії реставрації та збереження архівних документів
Джерело: власна розробка

Для представлення формальної моделі процесу розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів використано нотацію Гейна-Сарсона. На рис. 5 подано контекстну діаграму, в якій зображено основний процес та дві зовнішні сутності, які на нього впливають.

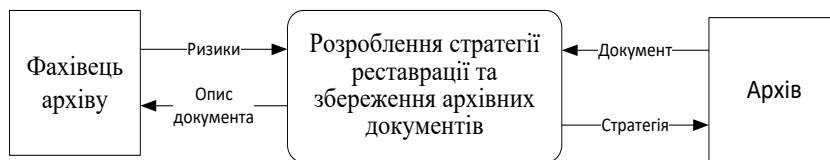


Рис. 5. Контекстна діаграма

Зовнішніми сутностями є фахівець архіву, який визначає ризики (фізичні пошкодження документів, технічні, хімічні, біологічні ризики, ризик людського фактора, організаційні ризики, юридичні та етичні ризики), і архів (як фонд збереження документів), який надає інформацію про документ, що потребує оцифрування та відновлення. В результаті виконання основного процесу архів отримує стратегію, а фахівець архіву – опис документа. Для опису документа доцільно використати такі дані: основну інформацію (назва і номер документа, дата створення, автор документа), опис змісту (анотація, ключові слова), фізичні характеристики (обсяг, форма, розміри), стан документа (фізичний стан, типи пошкодження), місце зберігання.

Для декомпозиції основний процес розроблення стратегії реставрації та збереження архівних документів розділено на 5 підпроцесів: опрацювання документів, структурування ризиків, формування опису документа, визначення методів управління ризиком та формування стратегії. Для зберігання основної інформації про архівні документи (їх атрибут) варто використовувати сховище даних «Архівні документи».

Стратегія реставрації та збереження архівних документів має включати кілька ключових кроків для забезпечення їх довготривалої збереженості та історичної цінності. У табл. 1 подано план такої стратегії.

Таблиця 1

Основні розділи стратегії реставрації та збереження архівних документів

Назва розділу	Структура розділу
Інвентаризація та класифікація документів	Проведення повного перегляду всіх архівних матеріалів для визначення їх обсягу та стану.
	Класифікація документів за тематикою, роками, типами та іншими важливими критеріями.
	Визначення пріоритетів збереження для різних типів документів з урахуванням їх важливості та стану збереження.
Створення умов для збереження	Забезпечення відповідних умов збереження, таких як контроль температури, вологості, освітлення та вентиляції у приміщенні архіву.
	Використання спеціальних контейнерів та матеріалів, що відповідають стандартам збереження архівних матеріалів (наприклад, архівні коробки, паперові конверти, кислотостійкі папери тощо).
Цифрова архівація	Створення цифрових копій важливих архівних документів із метою збереження їх віртуальних копій.
	Використання спеціалізованих сканерів та програмного забезпечення для архівації з урахуванням стандартів цифрової архівації.
Профілактична консервація та реставрація	Проведення регулярних обстежень архівних документів для виявлення ознак псування або деградації.
	Вжиття заходів профілактичної консервації, таких як очищення від пилу, зняття механічних напруг, розрідження складських коробок тощо.
	Проведення реставрації пошкоджених архівних документів за допомогою спеціалістів у сфері консервації та реставрації.
Навчання та свідоме використання	Навчання персоналу правилам збереження та обробки архівних документів.
	Створення інструкцій із роботи з архівними матеріалами та їх збереження.
Постійне вдосконалення	Проведення регулярних оновлень стратегії реставрації та збереження на основі нових технологій і методів.
	Моніторинг та аналіз ефективності заходів збереження для вдосконалення стратегії у майбутньому.

Запровадження такої стратегії допоможе забезпечити довготривалу збереженість архівних документів та їх доступність для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

Дослідження ставило перед собою важливу мету реставрації та збереження архівних документів, які є ключовою складовою української культурної спадщини. Розроблена стратегія включає комплексний підхід до проблеми, охоплюючи різноманітні аспекти збереження, реставрації та забезпечення доступу до цих цінних матеріалів.

Перший крок у цій стратегії – інвентаризація та класифікація документів. Це передбачає систематичний огляд всіх наявних архівних матеріалів, їх категоризацію за різними критеріями, такими як часовий період, тематика, тип документа тощо. Цей етап є важливим для подальшого ефективного управління архівами. Наступним кроком є створення умов для збереження. Це включає правильне зберігання документів у відповідних умовах температури, вологості та освітлення, щоб уникнути їхнього пошкодження і забезпечити їхню довговічність. Цифрова архівація є ще одним важливим аспектом стратегії. Це дозволяє створити електронні копії архівних документів, що робить їх більш доступними та зберігає їх від потенційних загроз. Проведення профілактичної консервації та реставрації є ключовими етапами збереження архівів. Це включає застосування спеціальних методів і матеріалів для збереження та відновлення пошкоджених документів.

Навчання персоналу та постійне вдосконалення стратегії також є важливими аспектами успішної реалізації цієї стратегії. Працівники архівів повинні мати необхідні навички і знання для ефективного виконання своїх обов'язків у сфері збереження та обробки архівних матеріалів.

Успішне втілення цієї стратегії дозволить забезпечити ефективне збереження та доступ до української культурної спадщини для поточних і майбутніх поколінь, що є важливим завданням для збереження історичної пам'яті та національної ідентичності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Асєєв, Г. (2022). Інтеграція фондів бібліотек, архівів і музеїв з метою їх збереження та використання. *Вісник Книжкової палати*, 4, 12–17. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4\(309\).12-17](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4(309).12-17)
- Білаш, К. (2022, 1 квітня). *Від архітектури до віртуальних архівів: як Україна захищає культурні цінності*. LB.ua. https://lb.ua/culture/2022/04/01/511860_vid_arhitekturi_virtualnih.html
- Верховна Рада України. (1993, 24 грудня). *Про Національний архівний фонд та архівні установи* (Закон № 3814-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>
- Володіна, О. П., Горбатюк, М. В., & Слизький, А. Ю. (Уклад.). (2012). *Реставрація, ремонт, брошурування та опрацювання документів з паперовими носіями* [Методичні рекомендації]. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-rest.pdf>
- Гаврилюк, С. (2022). Міжнародний досвід захисту культурних цінностей в умовах воєнного конфлікту. *Волинський музейний вісник*, 12, 3–9.

- Державна архівна служба України. (б.д.-а). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з <https://archives.gov.ua/ua/>
- Державна архівна служба України. (б.д.-б). *Національний архівний фонд*. Взято 14 квітня 2024 з <https://bit.ly/3ТобуKh>
- Дідух, Л. В. (2022, 23–24 червня). Створення цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду: основна понятійна складова процесу. В З. М. Свєрдлик & М. М. Цілина (Упоряд.), *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* [Матеріали конференції] (с. 131–133). Видавничий центр КНУКіМ.
- Зякун, А., Отрощенко, Л., & Молгамова, Л. (2023). Каталогізація та диджитальна архівація як засоби збереження історико-культурної спадщини України в епоху цифровізації. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 66(2), 11–19. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-2-2>
- Кабінет Міністрів України. (2015, 21 жовтня). *Про затвердження Положення про Державну архівну службу України* (Постанова № 870). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text>
- Кригіна, О. (2019, 15 листопада). Оцифрування документів як напрям діяльності архівних установ. В Ю. С. Сабадаш (Ред.), *Траскторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура* [Матеріали конференції] (Ч. 1, с. 156–159). Маріупольський державний університет.
- Міжархівний пошуковий портал. (б.д.). *Головна*. Взято 14 квітня 2024 з <https://searcharchives.net.ua/>
- Пиріг, Р. Я. (2010). Національний архівний фонд України. В А. Смолій (Ред.), *Енциклопедія історії України* (Т. 7, с. 311). Наукова думка. http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalnyj_arkhivnyj
- Сенченко, Н. М., & Сенченко, О. М. (2024). Нормативно-правові засади оцифрування документальної спадщини України. *Молодий вчений*, 1(125), 15–23. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1-125-15>
- Стрішенець, Н. (2010). Поняття «каталогізація» у компаративному контексті. *Бібліотечний вісник*, 4, 15–26.
- Талімонова, Н. Л., & Омельченко, І. В. (2021). Дослідження причини старіння архівних документів та способів їх стабілізації. *Технологія і техніка друкарства*, 3(73), 19–30. [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(73\).2021.244940](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(73).2021.244940)
- Тур, О. М., Шабуніна, В. В., & Саранча, В. І. (2023). Дигіталізація архівних фондів, музейних та бібліотечних колекцій як чинник збереження національної культурної спадщини України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 49–56. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290983>
- Хромов, А. (2022). Оптимізація системи центральних державних архівів України в умовах війни. *Архіви України*, 1(330), 103–114. <https://doi.org/10.47315/archives2022.330.103>
- Saving Ukrainian Cultural Heritage Online. (n.d.). *Home*. Retrieved April 5, 2024, from <https://www.sucho.org/>
- SUCHO gallery of Ukrainian cultural heritage. (n.d.). SUCHO. Retrieved April 5, 2024, from <https://www.sucho.org/gallery>

REFERENCES

- Asieiev, H. (2022). Intehratsiia fondiv bibliotek, arkhiviv i muzeiv z metoiu yikh zberezhenia ta vykorystannia. [Integration of library funds, archives and museums in order to preserve and use them]. *Bulletin of the Book Chamber*, 4, 12–17. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4\(309\).12-17](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4(309).12-17) [in Ukrainian].

- Bilash, K. (2022, April 1). *Vid arkhitektury do virtualnykh arkhiviv: yak Ukraina zakhyshchaie kulturni tsinnosti* [From architecture to virtual archives: how Ukraine protects cultural values]. LB.ua. https://lb.ua/culture/2022/04/01/511860_vid_arhitekturi_virtualnih.html [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015, October 21). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu arkhivnu sluzhbu Ukrainy* [On the approval of the Regulation on the State Archive Service of Ukraine] (Resolution No. 870). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Didukh, L. V. (2022, June 23–24). Stvorennia tsyfrovoho fondu korystuvannia dokumentamy Natsionalnoho arkhivnoho fondu: osnovna poniatiina skladova protsesu [Creation of a digital fund for the use of documents of the National Archive Fund: the main conceptual component of the process]. In Z. M. Sverdlyk & M. M. Tsilyna (Comps.), *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti* [Information, communication and knowledge management in a globalized world] [Conference proceedings] (pp. 131–133). KNUCA Publishing Centre [in Ukrainian].
- Havryliuk, S. (2022). Mizhnarodnyi dosvid zakhystu kulturnykh tsinnosti v umovakh voiennoho konfliktu [International experience of protection of cultural values in conditions of military conflict]. *Volynskiy muzeinyi visnyk*, 12, 3–9 [in Ukrainian].
- Interarchival Search Portal. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from <https://searcharchives.net.ua/> [in Ukrainian].
- Khromov, A. (2022). Optyimizatsiia systemy tsentralnykh derzhavnykh arkhiviv Ukrainy v umovakh viiny [The optimization of the central state archives system of Ukraine in war conditions]. *Archives of Ukraine*, 1(330), 103–114. <https://doi.org/10.47315/archives2022.330.103> [in Ukrainian].
- Kryhina, O. (2019, November 15). Otsyfruvannia dokumentiv yak napriam diialnosti arkhivnykh ustanov [Digitization of documents as a field of activity of archival institutions]. In Yu. S. Sabadash (Ed.), *Traiektorii staloho rozvytku ukrainskoho suspilstva: osobystist i kulutra* [Trajectories of sustainable development of Ukrainian society: personality and culture] [Conference proceedings] (Pt. 1, pp. 156–159). Mariupol State University [in Ukrainian].
- Pyrih, R. Ya. (2010). Natsionalnyi arkhivnyi fond Ukrainy [National Archive Fund of Ukraine]. In A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine] (Vol. 7, p. 311). Naukova dumka. http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalnyj_arkhivnyj [in Ukrainian].
- Saving Ukrainian Cultural Heritage Online. (n.d.). *Home*. Retrieved April 5, 2024, from <https://www.sucho.org/> [in English].
- Senchenko, N. M., & Senchenko, O. M. (2024). Normatyvno-pravovi zasady otsyfruvannia dokumentalnoi spadshchyny Ukrainy [Regulatory and legal basis digitization of documentary heritage]. *Young Scientist*, 1(125), 15–23. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1-125-15> [in Ukrainian].
- State Archival Service of Ukraine. (n.d.-a). *Holovna* [Home]. Retrieved April 14, 2024, from <https://archives.gov.ua/ua/> [in Ukrainian].
- State Archival Service of Ukraine. (n.d.-b). *Natsionalnyi arkhivnyi fond* [National Archival Fund]. Retrieved April 14, 2024, from <https://bit.ly/3To6yKh> [in Ukrainian].
- Strishenets, N. (2010). Poniattia "katalohizatsiia" u komparatyvnomu konteksti [The concept of "cataloging" in a comparative context]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 15–26 [in Ukrainian].
- SUCHO gallery of Ukrainian cultural heritage. (n.d.). SUCHO. Retrieved April 5, 2024, from <https://www.sucho.org/gallery> [in English].
- Talimonova, N. L., & Omelchenko, I. V. (2021). Doslidzhennia prychny starinnia arkhivnykh dokumentiv ta sposobiv yikh stabilizatsii [Research into the causes of archival document aging and ways of stabilizing them]. *Technology and Technique of Typography*, 3(73), 19–30. [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(73\).2021.244940](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(73).2021.244940) [in Ukrainian].

- Tur, O. M., Shabunina, V. V., & Sarancha, V. I. (2023). Dyhitalizatsiia arkhivnykh fondiv, muzeinykh ta bibliotechnykh kolektsii yak chynnyk zberezhennia natsionalnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Digitalisation of archive funds, museum and library collections as a factor of the preservation of the national cultural heritage of Ukraine]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 49–56. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290983> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1993, December 24). *Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy* [On the National Archive Fund and Archives] (Law No. 3814-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> [in Ukrainian].
- Volodina, O. P., Horbatiuk, M. V., & Slyzkyi, A. Yu. (Comps.). (2012). *Restavratsiia, remont, broshuruvannia ta opravlennia dokumentiv z paperovymy nosiiamy* [Restoration, repair, booklet making and binding of documents with paper media] [Methodological recommendations]. Ukrainian Research Institute of Archives Management and Records. <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-rest.pdf> [in Ukrainian].
- Ziakun, A., Otroshchenko, L., & Molhamova, L. (2023). Katalohizatsiia ta dydzhitalna arkhivatsiia yak zasoby zberezhennia istoryko-kulturnoi spadshchyny Ukrainy v epokhu tsyfrovizatsii [Cataloging and digital archiving as means of preserving the historical and cultural heritage of Ukraine in the digital age]. *Humanities Science Current Issues: Interuniversity Collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers*, 66(2), 11–19. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-2-2> [in Ukrainian].

UDC 930.25-049.5:004]"364"

Oleksandr Markovets,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)
e-mail: oleksandr.v.markovets@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8737-5929

Nataliia Vovk,

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)
e-mail: nataliia.s.vovk@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2470-7188

Yaroslav Bek,

Student of the Social Communications
and Information Activity Department,
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)
e-mail: yaroslav.bek.sa.2019@lpnu.ua
ORCID ID: 0009-0006-3916-8451

STRATEGY FOR THE RESTORATION AND STORAGE OF DOCUMENTS IN ARCHIVES DURING THE WAR TIME

The aim of the article is to study and analyse current problems and challenges related to the restoration and storage of archival materials; to develop a systematic and effective strategy for their further saving and re-establishing.

Research methods. General scientific and special methods are used in order to research the current state of archival documents in the war time, and to develop a strategy of their restoration and storage: theoretical (analysis, synthesis, generalisation), empirical (description), review analysis, comparison, etc. The methodological basis of the study is an integrated approach, including analysis of scientific sources, legislative basis, modern methods of restoration and storage of archival documents, as well as the study of the best national and international experience in this sphere.

The scientific novelty grounds on the development and substantiation of a comprehensive strategy for the restoration and storage of archival documents in conditions of current challenges, particularly, in the context of military operations. The best practices of restoration and storage of archival documents are researched; key strategic goals are identified; practical recommendations for their implementation are elaborated.

Main conclusions. The developed strategy includes several key steps, such as stocktaking and classification of documents, creation of conditions for storing, digital archiving, preventive conservation and restoration. Staff training and permanent strategy improvement are also important aspects of the successful implementation of this activity. Archives employees must have necessary skills and knowledge to effectively perform their duties in the sphere of storing and processing archival materials.

Successful implementing of this strategy is determined by the ability to effective storage and access of Ukrainian cultural heritage for current and future generations.

Keywords: strategy; archival documents; restoration; storage; digitisation; re-establishment.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2024 р.

УДК 027.022(477):[316.658.4:316.774]-048.66:355.01(470:477)
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318335

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЯК ОСЕРЕДКИ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Галина Нудищук,
здобувачка вищої освіти ОС «доктор філософії»,
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: galina.nydishyk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9078-2605*

Для цитування:

Нудищук, Г. (2024). Публічні бібліотеки України як осередки протидії російській пропаганді в умовах війни. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 177-188. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318335>

Мета статті – дослідити роль публічних бібліотек України як осередків протидії російській пропаганді в умовах війни.

Методи дослідження. У статті використано комплекс підходів і методів: концепція бібліотечного закладу як мультифункціонального хабу або центру. Із цією концепцією корелюються структурно-функціональний, субстанційний і системний підходи, що допомагають розкрити потенціал реструктуризації та мультимірності публічних бібліотек. Також у дослідженні використані методи контент-аналізу та інтент-аналізу в контексті підвищення кваліфікації бібліотечних працівників як важливої ланки протидії небезпечним і згубним інформаційним впливам із боку Російської Федерації як країни-агресора.

Наукова новизна. Вперше розглянуто статус публічних бібліотек України як осередків протидії російській пропаганді в умовах війни.

Основні висновки. Нині публічні бібліотеки України опинилися перед викликами, породженими російсько-українською війною, і одним із них є поширення російської пропаганди і проросійських наративів в інформаційному просторі нашої країни. Як мультифункціональні та інформаційні центри громад публічні бібліотеки в багатьох регіонах перетворюються на осередки протидії російській пропаганді, що вимагає від бібліотечних фахівців зміни підходів до роботи як з інформаційними джерелами, вебресурсами та соцмережами, так і зі своїми відвідувачами. Поряд із наданням психологічної допомоги та активною волонтерською підтримкою публічні бібліотеки України активізують соціально-комунікаційну діяльність, пов'язану із захистом інформаційного простору, а саме – боротьбою з фейками, дезінформацією та кіберзагрозами, акцентують увагу на інформаційній гігієні та завзято провадять просвітницьку роботу, розуміючи, що медіаграмотність і медіапросьомеризм є важливими складовими у протидії російській пропаганді.

Ключові слова: публічні бібліотеки, російська пропаганда, дезінформація, фейки, медіаграмотність, інформаційні гігієна та безпека, просвітницька робота.

ВСТУП

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України, яка розпочалася у лютому 2022 р., відчутно вплинула на роботу багатьох галузей та інституцій у нашій країні, і бібліотечна галузь тут не виняток. Росіяни продовжують нищити та грабувати, палити книги, руйнувати українську культуру, при цьому важливо відзначити, що бібліотеки не лише просять про допомогу, але й надають її самі, зокрема, бібліотечні працівники рятують і виносять книги зі зруйнованих бібліотек, розфасовують гуманітарну допомогу, беруть активну участь в інформуванні ВПО, плетуть маскувальні сітки, воюють у лавах ЗСУ, долучаються до зборів продуктів та необхідних речей. Водночас їхніми ж зусиллями активно списується антиукраїнська література, що здається на макулатуру, а отримані від цього кошти йдуть на допомогу ЗСУ або закупівлю нових книг українських видавництв. Зрештою російсько-українська війна перетворила зокрема і публічні бібліотеки на мультикультурні хаби, на базі яких відкриваються гуманітарні та волонтерські центри, продовжується популяризація української літератури через читальні клуби, відкриті лекції, публікації у соціальних мережах, створюються інформаційні зони і центри психологічної реабілітації тощо. Як зауважила із цього приводу Н. Грачова, «бібліотечна галузь має тримати свій культурний фронт під час повномасштабного військового вторгнення росії в Україну та військового стану у всій країні» (Грачова, 2022). Одним із напрямків боротьби публічних бібліотек України на цьому «фронті» є протидія російській пропаганді та дезінформації, яка, за словами голови комітету із закордонних справ Палати представників США Еда Ройса, «з часу холодної війни... стала значно розумнішою. ... серед іншого, вона має на меті зруйнувати демократичну стабільність... Їхні прийоми підривають довіру до українського уряду та допомогли закласти ґрунт для вторгнення» (*Як протидіяти російській пропаганді*, б.д.). Важливо наголосити, що цьому напрямку роботи публічних бібліотек українські вчені приділяють мало уваги, і це актуалізує пропонуване дослідження.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Різні аспекти діяльності публічних бібліотек України розглянуто у працях Н. Ашаренкової, К. Бережної, Т. Вилегжаніної, О. Білик, Г. Ковальчук, Н. Кучерявої, Л. Любаренко, В. Пашкової та ін. Із досліджень останніх років варто відзначити працю Л. Кузнецової, в якій авторка вивчає та узагальнює наслідки руйнувань і втрат публічних бібліотек під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України, застосовуючи ретроспективний та інформаційний методи дослідження. Під час систематизації широкого фактичного матеріалу вона вводить у науковий обіг окремі інформаційні матеріали та статистичні дані щодо руйнувань і втрат публічних бібліотек під час повномасштабного наступу РФ із лютого 2022 р., наголошуючи на скороченні мережі публічних бібліотек в усіх українських регіонах, особливо в зонах бойових дій, акцентує увагу також на руйнуванні та пошкодженні будівель, повній або частковій втраті фондів окремими публічними бібліотеками, особливо у Харківській, Запорізькій, Миколаївській, Донецькій та інших прифронтових областях, матеріально-технічних засобів (Кузнецова, 2022). С. Сердюк і С. Герасимова (2022) пишуть, що в нових воєнних реалі-

лях бібліотеки не лише сприяють волонтерському руху та благодійництву, проводять заходи із промоції читання, забезпечують доступ до достовірних джерел, а й наполегливо розвивають інформаційно-консультативну діяльність і стають територією безпеки та психологічного комфорту. Ця опція є важливою в контексті протидії російській пропаганді, однак ці аспекти авторки оминають у своїй статті. Цікавим є соціологічне дослідження «Вплив російської збройної агресії на діяльність публічних бібліотек Черкаської області» (Бугаєнко, 2022), в якому здійснено моніторинг стану і діяльності публічних бібліотек Черкащини в умовах російської збройної агресії, а також проаналізовано та узагальнено інформацію з метою її використання в подальшому для розроблення плану дій щодо відновлення роботи і розбудови закладів. Натомість О. Потіха (2023) вважає, що серед пріоритетних завдань українських бібліотек під час війни – боротьба з фейками, дезінформацією та кіберзагрозами, захист інформаційного простору. А те, що в рамках Всеукраїнської науково-практичної бібліотечної конференції «Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського)» (Спасскова та ін., 2023) серед заявлених тем доповідей не було жодної, яка б піднімала питання про публічну бібліотеку як осередок протидії російській пропаганді, є підтвердженням актуальності цієї наукової розвідки. Також варто відзначити статтю Т. Новальської, Ю. Горбаня, Н. Бачинської та Г. Пристай (2024), в якій автори зауважили, що публічні бібліотеки в умовах російсько-української війни залишаються потужними осередками збереження, функціонування та популяризації культури і знань, а також продовжують транслювати в суспільстві патріотичні цінності і створювати комфортний інформаційний простір.

Мета статті – дослідити роль публічних бібліотек України як осередків протидії російській пропаганді в умовах війни.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Онтологічним та епістемологічним базисом трансформаційних процесів у публічній бібліотеці, покликаних перетворити її на осередок протидії російській пропаганді, є концепція бібліотечного закладу як мультифункціонального хабу або центру. При цьому, як зазначає Т. Костирко (2018), «головні функції та завдання бібліотеки залишаються незмінними в рамках Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», проте постійно проводиться реорганізація її штатної структури й кадрів, моніторинг сервісів та трансформація бібліотечного простору тощо» (с. 42). Із зазначеною концепцією корелюється і системний підхід, із позиції якого бібліотека сприймається як автономна система, а також структурно-функціональний підхід, що допомагає розкрити основні виміри бібліотечного простору для подальшої його реорганізації. Для опису трансформації бібліотечного закладу в умовах війни також слід звернутись до субстанційного підходу, що розкриває потенціал її реструктуризації та мультимірності. Так, цілком слушною є думка деяких зарубіжних дослідників, що бібліотеки мають бути «багатофункціональними, гнучкими, орієнтованими на користувачів і підтримувати багато наукових заходів» (O'Kelly et al., 2017, p. 843), тоді як інші теж доречно зауважують, що вони завжди були чимось більшим, ніж «сховищем для

записаних знань», власне, місцем для самоаналізу, засвоєння та генерування нових ідей (Cunningham & Tabur, 2012). Оскільки вищезазначена тематика є міждисциплінарною (на перетині бібліотечно-інформаційної галузі, теорії та практики пропаганди, журналістики і соціальної комунікації), через те під час роботи над пропонуваними дослідженнями використані методи контент-аналізу та інтен-аналізу, що є важливими в контексті підвищення кваліфікації бібліотечних працівників як важливої ланки протидії небезпечним і згубним інформаційним впливам із боку Російської Федерації як країни-агресора.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні доводиться погодитися із Е. Бернейсом у тому, що пропаганда активно змінює бачення світу та пронизує все наше життя, а отже, має вплив в інформаційному та цифровому суспільстві на багато процесів, наділяючи тих, хто її продукує, неабиякою владою. Це дуже добре розуміють сучасні тоталітарні режими, насаджуючи своїм громадянам на основі симбіозу пропаганди й ідеології потрібні конструкти дійсності, що Г. Почепцов назвав «метапропагандою». Щоб виробити механізми протидії сучасній пропаганді, зокрема і з допомогою бібліотечних закладів, потрібно зрозуміти її специфіку, яка полягає у тому, що вона зазвичай здійснюється в інтересах дипломатичних друзів та спрямована проти дипломатичних ворогів (Г. Ласвелл), давно відмовилася від застарілих форм обману й оперує різноманітними джерелами правди (К. Келлен), а також послуговується інноваційними розробками в науці та «ґрунтується на науковому аналізі напрацювань психології та соціології, аналізі повсякденного життя пересічних громадян, виробляє певний набір точних правил з обов'язковою їх перевіркою» (Ільницький та ін., 2022, с. 45).

Всі ці підходи були використані і російською пропагандою, апробовані РФ під час підготовки до попередніх воєн: «1) маніпулювання історією з метою творення власного історичного міфу та побудови концепту “російського світу” з еклектичним поєднанням імперських і комуністичних російських нарративів; 2) формування “символіки війни”, покликаної “мобілізувати маси” на героїзоване насильство проти українців (використання “георгіївської стрічки” в її оновленій семантиці, створення відповідної теле-, аудіо-, кінопродукції з метою “ушляхення подвигу російського солдата”); 3) дегуманізація ворога (тобто українців) шляхом невинності права на розбудову власної держави, заперечення самодостатності української культури, ототожнення наших військових і громадсько-політичних діячів із “нацистами”» (Ільницький та ін., 2022, с. 53–54).

Ключовою ціллю російської пропаганди, звісно, є підрич довіри населення до української держави та пов'язаних із нею інституцій, її обороноздатності та національної безпеки, розкол українського суспільства шляхом ініціювання регіональних, соціальних і мовних конфліктів, зменшення довіри НАТО та ЄС, а також формування позитивного іміджу Росії у свідомості українців. Для цього російські політтехнологи та пропагандисти використовують різні методи, як-от: епізодичні докази (приклади, що підтримують необхідні наративи), «свідчення авторитетних особистостей» (використання відомих імен, яким люди довіряють, для просування певної ідеї), «гнилий оселедець» (здіяння неправдивих звинувачень із ме-

тою відволікання уваги громадян від важливих питань або дискредитації особи), стереотипне запитання «Де ви були останні вісім років?», вірусні повідомлення у Viber/WhatsApp/Telegram/Messenger як інструмент поширення паніки, застосування інформаційних ресурсів російської православної церкви (РПЦ) тощо. В цілому, російську пропаганду потрібно сприймати як багатогранною політичною технологією, так і складовою російської військової доктрини, що «базується на розробках Радянського Союзу і використовує більш агресивну нарративну пропаганду в інформаційному та віртуальному просторі» (Міненко, 2023, с. 50).

З огляду на це, одним із пріоритетних завдань публічної бібліотеки є забезпечення інформаційної гігієни та інформаційної безпеки держави. Низка зарубіжних дослідників (Х. Реверс, Л. Корухо, М. Коннор Салліван) відзначають важливу роль бібліотечних фахівців як тих, хто перевіряє факти (fact-checkers), у боротьбі з фейковими новинами, адже вони цінують і пропагують рівний доступ до інформації, виходячи із субпозиції, що критичне та незалежне мислення – це необхідний ресурс для побудови демократичного соціуму. От тільки в цифрову епоху, коли постійно збільшується швидкість і кількість інформації, фахівці бібліотечно-інформаційної галузі стають більше схожими на просвітників, які опікуються інформаційною грамотністю населення (De Paor & Heravi, 2020). Саме інформаційна грамотність у поєднанні з навичками критичного мислення є ефективною зброєю у боротьбі з фейковими новинами, а бібліотекар – експерт із цієї «зброї» з відповідними компетенціями (Eva & Shea, 2018). С. Вейд і Дж. Хорнік (Wade & Hornick, 2018) стверджують, що бібліотечні працівники повинні навчити користувачів перевіряти достовірність й авторитетність джерел, допомогти у формуванні навичок, необхідних для критичного аналізу контенту та постів у соцмережах. Для цього потрібні чіткі критерії та питання як інструменти аналізу дописів (Чи може читач визначити автора? Чи можна його (автора) вважати надійним джерелом? Які докази використані для підтвердження положень статті? За якими критеріями оцінюємо джерело інформації? та ін.) (Wade & Hornick, 2018).

Українські дослідники А. Ржеуський та Н. Кунанець виокремили наступні аспекти формування університетськими бібліотекарями стратегії інформаційної безпеки: безпечне онлайн-обслуговування, достовірність інформації, соціальні мережі (де бібліотечний працівник виконує роль «інформаційного воротаря», тобто слідкує за розміщенням дописів від користувачів або сторонніх осіб, і вирішує, який контент транслювати через вебсторінку бібліотеки), месенджери (бібліотекарі як адміністратори при створенні спільнот у месенджерах) та віртуальні екскурсії і тури фондами книгозбірень. При цьому, щоб підвищити рівень інформаційної безпеки, потрібно, на думку авторів, також використати низку практик, з-поміж яких захист конфіденційної інформації (шифрування даних, регулярне оновлення паролів та перевірка безпеки сторонніх сервісів і контроль доступу до інформації), захист мережі та баз даних бібліотеки від несанкціонованого доступу, резервне копіювання даних, а також підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу, коли йдеться про розуміння засад політики безпеки, навчання правилам інформаційної безпеки, організація тренінгів та семінарів (Ржеуський & Кунанець, 2023).

Це стосується і публічних бібліотек, які відіграють дуже важливу роль у медіаосвіті громадян і формуванні медіапросьюмерів, що теж є дійовим чинником

протидії російській пропаганді. З цією метою були створені проєкти, зокрема «Fake X» та ін., до яких долучилися Українська бібліотечна асоціація, Академія української преси, Інститут постінформаційного суспільства, Детектор Медія, IREX, Very Verified, EdEra, VoxCheck, Інтерньюз-Україна, а завдяки якісній співпраці з публічними та іншими бібліотеками розроблені та реалізовані такі проєкти, як StopFake, Дистанційний навчальний курс медіаграмотності для громадян, онлайн-курс «Новинна грамотність», тиждень медійної та інформаційної грамотності, «Фактчек: Довіряй-перевіряй», «Медіаграмотність: практичні навички», «МедіаРевізія» та ін. (Кривець, 2021, с. 72).

30 вересня 2022 р. виконавча директорка Благодійного фонду «Бібліотечна країна» Л. Шум у Всеукраїнський день бібліотек наголосила, що, враховуючи зовнішні виклики та загрози, українська бібліотека сьогодні має перетворитися на «міцний інформаційний тил і освітній фронт спілкування із зовнішніми аудиторіями в умовах сучасної війни» (*Війна за цінності*, 2022). І під цим «тилом» розуміються як функції консультативних і волонтерських центрів, гуманітарних штабів (як у випадку з Полтавською обласною науковою універсальною бібліотекою імені Котляревського та Львівською обласною бібліотекою для юнацтва), центрів психологічної підтримки, так і інформаційно-аналітичних осередків, що протидіють російським фейкам та закликають своїх відвідувачів дотримуватися інформаційної гігієни.

Наведемо кілька прикладів на підтвердження вищезазначеного. Так, із перших днів війни бібліотекарі Виноградівської публічної бібліотеки (Закарпатська область) одним зі своїх пріоритетів визначили захист інформаційного простору, тобто боротьбу з дезінформацією, фейками та кіберзагрозами, що у поєднанні з наданням емоційно-психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам і місцевим жителям громади відіграв важливу стабілізуючу роль. Бібліотечними працівниками були оформлені інформаційні стенди «Бібліотека інформує» та «Це повинен знати кожен»; підготовлені роздаткові інформаційні матеріали «Які заходи передбачає воєнний стан», «Онлайн-сервіси для пошуку допомоги під час війни», «Тримай в безпеці свої пристрої», «Як вберегти себе від фішингових атак», «Як захистити свої акаунти»; підготовлені тематична презентація «Ваш помічник на випадок надзвичайної ситуації» та мультимедійний інформакцент «Інформаційна війна: як протидіяти дезінформації та боротися з фейками» (Вашкеба, 2022).

З 23 лютого 2022 р. на сторінках блогу НБУ ім. Ярослава Мудрого розміщена виключно перевірена, правдива та найважливіша інформація, як-от: списки офіційних джерел інформації, життєво важливі інструкції та рекомендації, посилання на джерела, що розповідають про найближчі бомбосховища, список телеграм-каналів, які активно поширюють дезінформацію та беруть участь у кампаніях із дестабілізації ситуації в Україні, попередження про фішингові атаки, перелік актуальних чат-ботів і т. ін. Директорка централізованої бібліотечної системи Хмельницької територіальної громади Т. Козицька в ефірі програми «Віч-на-віч» провела урок медіаграмотності в умовах війни, кадри якої демонструвались на центральних телеканалах України. А директорка Дніпропетровської ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія Н. Тітова закликала бібліотечну спільноту до проведення активної інформаційної роботи з викриття брехливої російської

пропаганди, розміщення в соцмережах і на сайтах своїх бібліотек достовірної інформації про злодіяння та безчинства російських військових: «...Кожна інформація, кожна фотографія повинна пересвідчити весь світ в їх карколомних злочинах проти людства. Хай у наших ворогів горить земля під ногами! А ми знаходимося на своїй землі, і перемога неодмінно буде за нами!» (Лагута, 2022).

Аналізуючи напрямки діяльності публічних бібліотек на Полтавщині в умовах війни, Д. Захарченко (2023) зазначає, що поряд із волонтерськими проектами благодійною діяльністю та організацією бібліотечних послуг бібліотеки регіону займаються ініціативним фондуванням (збирання документів, фактів, свідчень тощо про воєнні дії та злочини, які ляжуть в основу майбутніх документальних колекцій), інформаційно-просвітницькою роботою (представлення на блогах та сайтах публічних бібліотек важливої інформації для переселенців, організація тематичних заходів, різноманітних семінарів і вебінарів), захистом інформаційного простору (проведення освітніх заходів щодо протидії фейкам, дезінформації та боротьбі з кіберзагрозами та підготовка актуальної на час війни інформації) та наданням онлайн-підтримки (організація онлайн-лекцій із психологічної підтримки та спільно з медичними працівниками онлайн-тренінгів щодо надання першої домедичної допомоги, бібліотерапія, спільний перегляд кінофільмів тощо). Зрештою бібліотекарі «викривають фейки, здійснюють інформаційну аналітику, навчають інформаційній гігієні, цифровим технологіям, виступають провайдерами й носіями правдивої інформації та офіційних новин» (Захарченко, 2023, с. 75).

ВИСНОВКИ

Отже, нині публічні бібліотеки України опинилися перед викликами, які породжені російсько-українською війною, і одним із них є поширення російської пропаганди та проросійських наративів в інформаційному просторі нашої країни. Як мультифункціональні та інформаційні центри громад публічні бібліотеки в багатьох регіонах перетворюються на осередки протидії російській пропаганді, що вимагає від бібліотечних фахівців зміни підходів до роботи як з інформаційними джерелами, вебресурсами та соціальними мережами, так і зі своїми відвідувачами, які прямо або опосередковано постраждали від війни з РФ як країною-агресоркою. Інформаційна війна є одним із фронтів на полі бою, яким є повномасштабна збройна агресія, і тому публічні бібліотеки поряд із наданням психологічної допомоги та волонтерською підтримкою активізують соціально-комунікаційну діяльність, пов'язану із захистом інформаційного простору, а саме – боротьбою з фейками, дезінформацією та кіберзагрозами, акцентують увагу на інформаційній гігієні та активно провадять просвітницьку роботу, розуміючи, що медіаграмотність та медіапросьюмеризм є важливими складовими у протидії російській пропаганді. Для того, щоб публічні бібліотеки України перетворилися на надійний «інформаційний тил», вони повинні удосконалювати свої принципи і способи боротьби з дезінформацією, враховуючи кращі практики міжнародної співпраці у сфері протидії пропаганді, де поряд із фактчекінгом і розвитком критичного мислення належна увага приділяється підходам «контрзвинувачень» та «контрбренду», партнерським зв'язкам і співпраці, захисту мережі та баз даних бібліотеки від несанкціонованого доступу, підвищенню кваліфікації працівників

бібліотечно-інформаційної галузі в частині протидії дезінформації і пропаганді тощо. Усі ці аспекти та питання потребують поглибленого вивчення в контексті удосконалення роботи публічних бібліотеки України в умовах війни, що також є перспективними напрямками подальших досліджень.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бугаєнко, К. С. (Уклад.). (2022). *Вплив російської збройної агресії на діяльність публічних бібліотек Черкаської області*. Муніципальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка».
- Вашкеба, К. (2022, 30 вересня). *Публічні бібліотеки: тримаємо інформаційний фронт*. Регіональні новини. <https://regnews.com.ua/photo/publiczni-biblioteku-trymayemo-informacijnyj-front/>
- Війна за цінності: бібліотеки як центри боротьби на інформаційному фронті*. (2022, 30 вересня). Громадський Простір. <https://www.prostir.ua/?news=vijna-za-tsinnosti-biblioteku-yak-tsentry-borotby-na-informatsijnomu-fronti>
- Грачова, Н. М. (Уклад.). (2022). *Робота бібліотек в умовах воєнного стану* [Методичні поради]. Харківська обласна універсальна наукова бібліотека.
- Захарченко, Д. М. (2023). Публічні бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів діяльності (на прикладі Полтавської області). В *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* [Матеріали конференції] (с. 74–76). Донецький національний університет імені Василя Стуса.
- Ільницький, В., Старка, В., & Галів, М. (2022). Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*, 5, 43–55. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043>
- Костишко, Т. М. (2018, 1–2 листопада). Університетська бібліотека як мультифункціональний центр закладу вищої освіти. В *Науково-комунікаційний простір бібліотеки ЗВО: вимоги часу та реалії* [Матеріали конференції] (с. 42–46). Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова.
- Кривець, М. П. (2021). Роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні медійної грамотності особистості. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 68–75. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249326>
- Кузнецова, Л. (2022). Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану: втрати і виклики. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 105–113. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269471>
- Лагута, Л. (2022, 1 березня). Публічні бібліотеки в реаліях війни. *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=5687>
- Міненко, Є. (2023). Вплив російської пропаганди на суспільно-державну стабільність України: аналіз методів та наслідків. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 3(69), 47–51. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-6)
- Новальська, Т. В., Горбань, Ю. І., Бачинська, Н. А., & Пристай, Г. І. (2024). Публічні бібліотеки України як складова інформаційного супротиву російській агресії. *Вісник Харківської державної академії культури*, 65, 69–82. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.05>
- Потіха, О. Б. (2023, 19 травня). Соціокомунікаційна діяльність бібліотек в реаліях війни. В *Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності* [Матеріали конференції] (с. 52–55). Державний податковий університет.

- Ржеуський, А. В., & Кунанець, Н. Е. (2023). Роль бібліотеки як соціального інституту в розвитку інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 5–12. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290974>
- Сердюк, С., & Герасимова, С. (2022). Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*, 3(29), 9–14.
- Спасскова, О. П., Панченко, І. В., & Максим, О. А. (Упоряд.). (2023). *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського)* [Матеріали конференції]. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».
- Як протидіяти російській пропаганді розказали медіа-експерти.* (б.д.). Центр міжнародної безпеки та партнерства. Взято 14 вересня 2024 з <https://www.ispc.org.ua/archives/1274>
- Cunningham, H. V., & Tabur, S. (2012). Learning space attributes: Reflections on academic library design and its use. *Journal of Learning Spaces*, 1(2). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1152699.pdf>
- De Paor, S., & Heravi, B. (2020). Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), Article 102218. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218>
- Eva, N., & Shea, E. (2018). Marketing libraries in an era of "fake news". *Reference & User Services Quarterly*, 57(3), 168–171. <https://doi.org/10.5860/rusq.57.3.6599>
- O'Kelly, M., Scott-Webber, L., Garrison, J., & Meyer, K. (2017). Can a library building's design cue new behaviors?: A case study. *portal: Libraries and the Academy*, 17(4), 843–862. <https://doi.org/10.1353/pla.2017.0049>
- Wade, S., & Hornick, J. (2018). Stop! Don't share that story!: Designing a pop-up undergraduate workshop on fake news. *The Reference Librarian*, 59(4), 188–194. <https://doi.org/10.1080/02763877.2018.1498430>

REFERENCES

- Buhaienko, K. S. (Comp.). (2022). *Vplyv rosiiskoi zbroinoi ahresii na diialnist publichnykh bibliotek Cherkaskoi oblasti* [The impact of Russian armed aggression on the activities of public libraries in Cherkasy region]. Municipal institution "Taras Shevchenko Regional Universal Scientific Library" [in Ukrainian].
- Cunningham, H. V., & Tabur, S. (2012). Learning space attributes: Reflections on academic library design and its use. *Journal of Learning Spaces*, 1(2). <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1152699.pdf> [in English].
- De Paor, S., & Heravi, B. (2020). Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), Article 102218. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218> [in English].
- Eva, N., & Shea, E. (2018). Marketing libraries in an era of "fake news". *Reference & User Services Quarterly*, 57(3), 168–171. <https://doi.org/10.5860/rusq.57.3.6599> [in English].
- Hrachova, N. M. (Comp.). (2022). *Robota bibliotek v umovakh voiennoho stanu* [Work of libraries in the conditions of martial law] [Methodological advice]. Kharkiv Regional Universal Scientific Library [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V., Starka, V., & Haliv, M. (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi ahresii proty Ukrainy [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against Ukraine]. *Ukrainian Historical Journal*, 5, 43–55. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043> [in Ukrainian].
- Kostyrko, T. M. (2018, November 1–2). Universytetska biblioteka yak multyfunksionalnyi tsentr zakladu vyshchoi osvity [University library as a multifunctional center of a higher

- educational establishment]. In *Naukovo-komunikatsiyni prostir biblioteki ZVO: vymohy chasu ta realii* [Scientific and communication space of the library of the higher education institution: requirements of time and realities] [Conference proceedings] (pp. 42–46). Admiral Makarov National University of Shipbuilding [in Ukrainian].
- Kryvets, M. P. (2021). Rol publichnykh bibliotek u zabezpechenni informatsiinoi bezpeky ta formuvanni mediinoi hramotnosti osobystosti [The role of public libraries within ensuring information security and formation of media literacy of personality]. *Library science. Record Studies. Informology*, 4, 68–75. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249326> [in Ukrainian].
- Kuznetsova, L. (2022). Publichni biblioteki Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: vtraty i vyklyky [Public libraries of Ukraine in terms of the martial state: losses and challenges]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 105–113. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269471> [in Ukrainian].
- Lahuta, L. (2022, March 1). Publichni biblioteki v realiiakh viiny [Public libraries in the realities of war]. *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=5687> [in Ukrainian].
- Minenko, Ye. (2023). Vplyv rosiiskoi propahandy na suspilno-derzhavnu stabilnist Ukrainy: analiz metodiv ta naslidkiv [The impact of Russian propaganda on the social and state stability of Ukraine: analysis of methods and consequences]. *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Political Sciences and Public Management*, 3(69), 47–51. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-6) [in Ukrainian].
- Novalska, T. V., Horban, Yu. I., Bachynska, N. A., & Prystai, H. I. (2024). Publichni biblioteki Ukrainy yak skladova informatsiinoho suprotyvku rosiiskii ahresii [Public libraries in Ukraine as a component of informational resistance to Russian aggression]. *Visnyk of the Kharkiv State Academy of Culture*, 65, 69–82. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.05> [in Ukrainian].
- O'Kelly, M., Scott-Webber, L., Garrison, J., & Meyer, K. (2017). Can a library building's design cue new behaviors?: A case study. *portal: Libraries and the Academy*, 17(4), 843–862. <https://doi.org/10.1353/pla.2017.0049> [in English].
- Potikha, O. B. (2023, May 19). Sotsiokomunikatsiina diialnist bibliotek v realiiakh viiny [Socio-communicative activities of libraries in the realities of war]. In *Sotsiokomunikatsiina nauka v paradyhmi smyslovykh transformatsii: suspilni vyklyky, trendy osvity i profesiinoi diialnosti* [Socio-communicative science in the paradigm of semantic transformations: social challenges, trends in education and professional activity] [Conference proceedings] (pp. 52–55). State Tax University. [in Ukrainian].
- Rzheuskyi, A. V., & Kunanets, N. E. (2023). Rol biblioteki yak sotsialnoho instytutu v rozvytku informatsiinoi bezpeky [The role of library as a social institution in the development of information security]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 5–12. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290974> [in Ukrainian].
- Serdiuk, S., & Herasymova, S. (2022). Biblioteki Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia priorytetiv [Libraries of Ukraine during the war: adaptation to new realities and setting priorities]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(29), 9–14 [in Ukrainian].
- Spasskova, O. P., Panchenko, I. V., & Maksym, O. A. (Comps.). (2023). *Biblioteka u suchasnomu informatsiinomu prostori: problemy ta perspektyvy (do 100-richchia biblioteki Universytetu Ushynskoho)* [Library in the modern information space: problems and prospects (to the 100th anniversary of the Ushynskyyi University library)] [Conference proceedings]. The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskyyi" [in Ukrainian].

- Vashkeba, K. (2022, September 30). *Publichni biblioteky: trymaiemo informatsiinyi front* [Public libraries: holding the information front]. *Rehionalni novyny*. <https://regnews.com.ua/photo/publichni-biblioteky-trymayemo-informacijnyj-front/> [in Ukrainian].
- Viina za tsinnosti: biblioteky yak tsenry borotby na informatsinomu fronti* [War for values: libraries as centres of struggle on the information front]. (2022, September 30). *Hromadskiyi Prostir*. <https://www.prostir.ua/?news=vijna-za-tsinnosti-biblioteky-yak-tsenry-borotby-na-informatsinomu-fronti> [in Ukrainian].
- Wade, S., & Hornick, J. (2018). Stop! Don't share that story!: Designing a pop-up undergraduate workshop on fake news. *The Reference Librarian*, 59(4), 188–194. <https://doi.org/10.1080/02763877.2018.1498430> [in English].
- Yak protydiaty rosiiskii propahandi rozkazaly media-eksperty* [Media experts tell us how to counter Russian propaganda]. (n.d.). International Security and Partnership Centre. Retrieved September 14, 2024, from <https://www.ispc.org.ua/archives/1274> [in Ukrainian].
- Zakharchenko, D. M. (2023). Publichni biblioteky Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia priorytetiv diialnosti (na prykladi Poltavskoi oblasti) [Public libraries of Ukraine during the war: adaptation to new realities and determination of activity priorities (on the example of Poltava region)]. In *Informatsiini tekhnologii i systemy v dokumentoznavchii sferi* [Information technologies and systems in the documentary sphere] [Conference proceedings] (pp. 74–76). Vasyl Stus Donetsk National University [in Ukrainian].

UDC 027.022(477):[316.658.4:316.774]-048.66:355.01(470:477)

PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE AS CENTRES OF COUNTERING RUSSIAN PROPAGANDA IN WAR CONDITIONS

Halyna Nudyshchuk,
PhD Student,
029 Information, Library and Archival Studies,
Kyiv National University
of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: galina.nydishyk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9078-2605

The aim of the article is to study the role of Ukrainian public libraries as centres of countering Russian propaganda war conditions.

Research methods. This article uses the following set of approaches and methods: the concept of a library institution as a multifunctional hub or centre. This concept is correlated with the structural-functional, substantive and systemic approaches that help to reveal the potential of restructuring and multidimensionality of public libraries. The study also used the methods of content analysis and intent analysis in the context of professional improving the skills of library workers as an important link in counteracting dangerous and destructive information influences from the Russian Federation as an aggressor country.

Scientific novelty. For the first time, the status of Ukrainian public libraries as centres of counteracting Russian propaganda in wartime conditions is studied.

Main conclusions. Nowadays, Ukrainian public libraries are facing challenges posed by the Russian-Ukrainian war. One of these challenges is the spread of Russian propaganda and pro-Russian narratives in the informational space of our country. As multifunctional and community

informational centres, public libraries of many regions are turning into centres for countering Russian propaganda, which requires library professionals to change their approaches to working with information sources, web resources and social media, as well as with their visitors. Along with providing psychological help and active volunteer support, Ukrainian public libraries are intensifying social and communication activities related to the protection of the information space, namely, the fight against fakes, disinformation and cyber threats. They are focusing on information hygiene and persistently conducting educational work, understanding that media literacy and media prosumerism are important components in countering Russian propaganda.

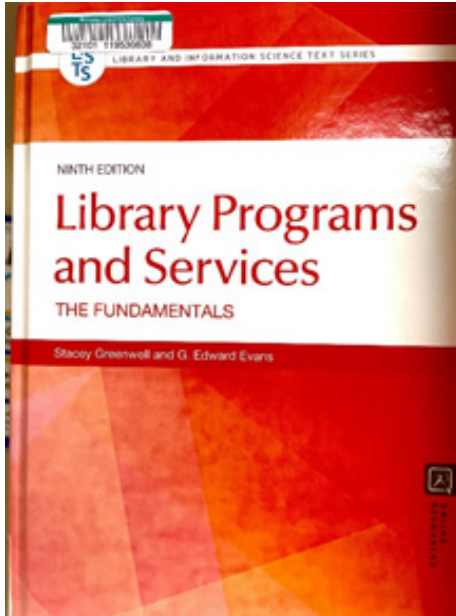
Keywords: public libraries, Russian propaganda, disinformation, fakes, media literacy, information hygiene and security, educational work.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2024 р.

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

REVIEWS

УДК 02:[021:001.102:004.77
DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318377



БІБЛІОТЕКА ЯК СИСТЕМА

Тетяна Ярошенко,
кандидатка історичних наук, доцентка,
Центр наукометрії та цифрової підтримки
досліджень,
Національний університет «Києво-Могилянська
академія»
(Київ, Україна)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2985-2333

Рецензія на книгу: Greenwel, S.,
& Evans, G. E. (2023). *Library programs
and services: The fundamentals* (9th ed.).
Bloomsbury Libraries Unlimited.

Для цитування:

Ярошенко, Т. (2024). Бібліотека як система [Рецензія на книгу *Library programs and services: The fundamentals*, by S. Greenwel & G. E. Evans]. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 190-194. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318377>

Нещодавно побачило світ вже 9-те видання фундаментальної праці наших американських колег «Бібліотечні програми та сервіси». Понад 40 років (перше видання вийшло у 1972-му) за цією книгою вчать студенти бібліотечних шкіл, а для професіоналів, і не лише у США, – це настільне видання для працівників як публічних, так і академічних бібліотек. Чи є хоч один вітчизняний підручник, який був би таким же популярним та затребуваним у нашій професії протягом тривалого часу?

Нова редакція видання, авторами якого є Дж. Едвард Еванс з Університету Лойоли та Стейсі Грінвелл з університету Кентуккі (США), доопрацьована і доповнена, зокрема поняттям бібліотечної соціальної роботи. Книга готувалась у період, коли світ охопила пандемія хвороби COVID-19, яка також змінила життя людей і неминуче вплинула на роботу бібліотек.

Отже, що ж робить цю працю фундаментальною? Найперше, її цілісний характер, який дає повне уявлення про бібліотечну справу та бібліотечні послуги, всі сегменти, які разом представляють бібліотеку як організацію, та пропонує приклади з реального досвіду роботи бібліотек і поради щодо їх ефективного

використання. Бібліотекарі, як правило, працюють в одній бібліотечній зоні і, можливо, крім керівників, не бачать цілісної системи роботи організації. Книга пропонує розглянути бібліотеку як систему. Формат, стиль, логіка видання робить його доступним для широкого кола читачів, незалежно від рівня професійної освіти. Численні поради та доповнення, виділені в оформленні книги («Перевірте це», «З досвіду авторів», «Від консультативної ради» та ін.), додають реальні приклади із того чи іншого питання, спрямовують на додаткові джерела. Кожен розділ завершується також списком додаткових джерел.

Книжка містить 15 розділів: *Знайомство з бібліотечними послугами, Довідкові служби, Послуги з навчання, Послуги доступу, Фізичні колекції, Онлайн-колекції, Програми та послуги, Технологічні питання, Юридичні питання, Управління бюджетом, Етичні питання, Робота з кадрами, Аспекти безпеки, Бібліотеки як місце, Оцінка впливу*. Вони є самостійними, тому книгу можна читати не всю одразу, а окремими розділами, повертаючись із часом до того чи іншого. У 9-му виданні кожен розділ було суттєво оновлено та реорганізовано з метою кращого відтворення ролі технологій у бібліотечних послугах сьогодні. Для кожної теми автори докладно описують ключові моменти та додають посилення і списки для подальшого читання. Всі розділи доповнено історіями з реального життя бібліотек, які ілюструють основні принципи та концепції.

Книга відкривається питаннями ролі та місця бібліотеки в суспільстві, її функцій для громади та інституцій, аналізу бібліотечного обслуговування в цілому. Бібліотеки – живі організми, які посідають важливе місце в екосистемі суспільства, яке, зі свого боку, очікує чи навіть вимагає від них повернення інвестицій через збереження культурної спадщини, підвищення рівня грамотності та освіти користувачів, забезпечення свобод і прав людини. Бібліотеки зобов'язані зосередити свою діяльність на потребах та інтересах користувачів, забезпечуючи зручний і постійний доступ до інформації у необхідному форматі та створюючи послуги відповідно до потреб громади і користувачів. Водночас бібліотеки зобов'язані забезпечувати все вищезазначене відповідно до найвищих стандартів соціально відповідальної поведінки, без упередження і з найвищим ступенем відкритості та рівноправності щодо користувачів і спільноти. Важливою політикою (правилами) у кожній бібліотеці, яка має бути відомою і користувачам (адже багато людей не знають, куди і до кого можна звернутися), і бібліотекарям для розуміння та виконання, є розгляд скарг і пропозицій. Такі можливості, як фізичні або онлайн-скриньки скарг і пропозицій, регулярні опитування користувачів та навіть їх заохочення до повідомлення, є важливими. Політика має передбачати механізми швидкого реагування на скарги (навіть якщо проблему не можна вирішити одразу, але відповідь має бути миттєвою) або громадського реагування на неодноразові скарги через вебсайт бібліотеки, що «дозволить вашим клієнтам знати, що їх почули».

Нова категорія, яку пропонують автори, – соціальна робота як функція бібліотек (Library Social Work). Йдеться про співпрацю з чутливими та вразливими групами, як-от безхатченки, емігранти, особи з ментальними відхиленнями тощо. Хоча бібліотеки, особливо публічні, завжди стикалися з подібними практиками у своїй діяльності, сьогодні ця робота для громади стала ще більш актуальною. Спеціальні програми, допомога у заповненні офіційних звернень та документів, створення резюме чи пошуки роботи, підготовка до співбесі-

ди, навчання базовим навичкам роботи з комп'ютером, користуванню інтернетом, правилам етичного спілкування в соцмережах тощо – все це сьогодні вимагає від бібліотекарів кваліфікованих навичок та знань соціальної роботи. В часи війни вітчизняні бібліотекарі, особливо працівники публічних бібліотек, можуть поділитися власним досвідом такої роботи: спілкування з переселенцями та ветеранами, спеціальні програми допомоги чи порад, або навіть бібліотека як безпечний простір (у разі наявності сховища) під час повітряних тривог. Соціальна робота як функція бібліотек є наскрізною у більшості розділів книжки, особливо щодо бібліотечних сервісів та програм. Бібліотека як публічний простір і бібліотекарі повинні не тільки адаптуватися до цих змін, інформувати та навчати, але навіть вступати в партнерство, щоб і надалі залишатися затребуваним центром спільноти.

Що робить кожную бібліотеку унікальною? Не лише колекції, але й програми та сервіси, які потрібні саме її громаді чи спільноті. Тому прикладів бібліотечних програм досить багато: бібліотечні клуби, «читання влітку», «години історій», презентації і лекції, навчання технологіям, мовам та фінансовій грамотності, гуртки рукоділля і кулінарії, допомога школярам із домашніми завданнями або мамам із немовлятами, ігри, музичні та театральні заходи тощо. Серед сервісів: допомога у пошуках роботи або у створенні родинної генеалогії, підтримка проектів малого бізнесу та допомога дослідникам («вбудований бібліотекар»), «позичання» ноутбука, іншого комп'ютерного чи іншого обладнання (музичні інструменти, відеокамера та навіть насіння саджанців (Seed Library), пропозиції бібліотеки як локації для різноманітних заходів громади і спільноти. Деякі бібліотеки пропонують і домашніх тваринок для зняття стресу або «бронювання»... бібліотекаря для спілкування. Як засвідчує досвід однієї із закордонних бібліотек, справді можна зарезервувати півгодини часу на спілкування з людиною, яка просто вислухає. Бібліотекар не має робити все сам, у таких програмах часто залучені волонтери, професіонали в своїй галузі. Але для цього треба знати свою громаду і мати авторитет бібліотеки. В нашій країні досить поширена думка, що подібні сервіси і програми не для університетських та академічних бібліотек. Але якщо спільнота, наприклад, університету потребує подібного заходу і звертається до бібліотеки (бібліотека як місце чи бібліотека як організатор), не бажано б було почути відмову. Для прикладу (із книги): одна з університетських бібліотек у США на початку кожного навчального року організовує потужний фестиваль для студентів (back-to-school-party), у програмі якого караоке та показ фільмів на стіні, уроки танців і фотосесії, настільні ігри та навіть розмальовування облич або тимчасові татування та ін.

Кілька розділів, що присвячені фізичним і віртуальним (електронним) колекціям та сервісам навколо них, значно покращують розуміння, наприклад, організації медіа і аудіоматеріалів, у т. ч. аудіокнижок, урядових та архівних документів, менеджменту баз даних й інших електронних ресурсів (наприклад, організації інституційного репозитарію або колекції стрімінгових медіа).

Автори розглядають основні ланки бібліотечної роботи як бізнес-процеси, чи то стосується довідкових служб, чи створення віртуальних та фізичних колекцій, чи впровадження програм і послуг. Вони не вживають термінів «читає»

або «користувач бібліотеки», натомість – клієнт (customer), і досить багато порад щодо бібліотечного менеджменту прийшло, на наш погляд, саме з галузі бізнесу.

Особливо цікаві розділи, які розповідають про технологічні досягнення та переваги, не забуваючи й про недоліки: організація публічного доступу до комп'ютерів, соціальних мереж, фейкових новин, правових питань, що виникають у зв'язку з цим, захисту персональних даних і права на приватність. Для прикладу, чи всі українські бібліотеки мають відповідні політики щодо присутності в соціальних мережах та плани просування? Такі політики не просто потрібно мати, але й відповісти в них на питання: яка цільова аудиторія, яку планується охопити (якщо таких кілька, то чи не варто використовувати різні платформи для кожної); який контент і як часто планується публікувати, хто в бібліотеці залучений до його створення, чи не порушуються авторські права у разі таких публікацій тощо; хто модерує коментарі чи відповідає на негативні; як проводиться аналіз впливу; і навіть які правила для співробітників бібліотеки для їх персональних сторінок у соцмедіа.

В книзі також висвітлені питання фінансування бібліотек, залучення його альтернативних джерел, управління бюджетом. Низка питань стосується етичних проблем, зокрема, з огляду на вимоги професійної етики та інтелектуальної свободи й особистих інтересів бібліотекарів. Автори досить докладно пишуть про підбір персоналу бібліотек, наголошуючи на тому, скільки часу, планування та зусиль потребує якісний процес. Крім самого процесу працевлаштування, автори наводять корисну інформацію про моніторинг й оцінку роботи бібліотекарів, розвиток кадрового потенціалу та способи утримання якісного персоналу.

Окремий розділ книги присвячено важливим аспектам безпеки, оцінкам ризиків, плануванню готовності до катастроф та безпеки колекцій і людей. Усі співробітники повинні знати та вміти застосовувати відповідні процедури і логістику, закладені в таких планах. На наш погляд, це дуже актуальна тема для бібліотек України в умовах воєнного стану, донедавна такі плани були формальними або і взагалі відсутніми в наших книгозбірнях.

Останні розділи розкривають теми важливості бібліотеки як публічного простору та відповідні стратегії щодо їхньої реконструкції чи перепланування, в т. ч. потреби в залученні коштів для цього. Тему оцінки послуг та використання бібліотек автори вважають одним із ключових завдань і потреб в адвокації. Бібліотеки не можна контролювати чи оцінювати виключно з економічних міркувань, але те, що бібліотеки – місця збереження та використання нематеріальних активів громади, суспільства в цілому, можна представити точними фінансовими даними, які можуть бути застосовані для адвокації та сприятимуть розвитку бібліотек як простору знань, культури і свободи.

Книгу рекомендовано всім фахівцям бібліотечної галузі. Варто було б вітчизняним видавцям отримати права на її переклад та видати цю вкрай важливу і необхідну працю українською мовою.

Рецензія надійшла до редакції 21.08.2024 р.

UDC 02:[021:001.102:004.77

Tetyana Yaroshenko,
*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Scientific Centrometry and Digital Research Support
Centre,
National University of Kyiv Mohyla Academy
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: yaroshenko@ukma.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2985-2333*

LIBRARY AS A SYSTEM

Recently, the 9th edition of the fundamental work of our American colleagues "Library programs and services" was published. For more than 40 years (the first edition was published in 1972), this book has been used by students of library schools. For professionals, and not only in the USA, it is a desktop edition for employees of both public and academic libraries. Is there even one domestic textbook that would be as popular and in demand in our profession for a long time?

The book contains 15 chapters: Introduction to Library Services, Reference Services, Learning Services, Access Services, Physical Collections, Online Collections, Programs and Services, Technology Issues, Legal Issues, Budget Management, Ethical Issues, Human Resources, Security Aspects, Libraries as Places, Impact Assessment. They are independent, so the book can be read not all at once, but in separate chapters, returning over time to one or the other. In the 9th edition, each chapter has been substantially updated and reorganised to better reflect the role of technology in library services today. For each issue, the authors describe in detail the key points, add links and lists for further reading. All chapters are supplemented with stories from the real life of libraries that illustrate the basic principles and concepts.

The book is recommended to all specialists in the library sphere.

The review was received by the editors on August 21, 2024

Наукове видання

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Випуск 14

Відповідальний редактор

Т. Новальська

Літературний редактор

К. Спрогіс

Редактор-перекладач

англійського тексту

С. Гурбанська

Бібліографічний редактор

І. Стригун

Редактор з комунікацій

А. Мальшакова

Дизайн обкладинки

Є. Дорошенко

Технічне редагування

В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка

О. Щербина

Scientific publication

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

ISSUE 14

Responsible editor

T. Novalska

Literary editor

K. Sprogis

English text editor

S. Hurbanska

Bibliographic editor

I. Stryhun

Communication editor

A. Malshakova

Cover design

Ye. Doroshenko

Technical editing

V. Lukianenko

Computer layout

O. Shcherbyna

Підписано до друку: 23.12.2024. Формат 70x100 ¹/₁₆

Ум. др. арк. 15,92. Обл. др. арк. 14,18.

Наклад 100 примірників

Замовлення № 5322

Видавничий центр КНУКіМ

Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4776 від 09.10.2014